

విష్వక్తోదయ

క్రొ. ప. వ. ర. పు. న. ర. ని. సం. హ. ము.

విష్వక్తోదయ : అక్షరవిష్వక్తోదయ
సంస్కృత పదార్థ ప్ర
రాజమహేంద్రవరం

శ్రీ భగవద్గీతా గర్భిత భావబోధిని

శ్రీ కోకా వెంకటరామానుజులు నాయుడుగారు రచించినది.

తెనుగులో, శ్రీమద్భగవద్గీతకు ఇంత చక్కని మహాభాష్యం మరొకటి లేదు. శ్రీ నాయుడుగారు భగవద్గీత అంతా చిరకాలం పారాయణ చేసి, మననం చేసి, మధించి తాము తెలుసుకున్న గూఢార్థాలన్నీ లోకశ్రేయస్సుకోరి యీ గ్రంథం రూపంగా భద్రపరిచి మనకు ప్రసాదించారు. వారు ప్రతి స్లోకానికీ ముందు ప్రతిపదార్థం ఇచ్చారు. తరువాత ప్రశ్నోత్తరాల రూపంగానూ వివరణరూపంగానూ గూఢార్థాలన్నీ ఉల్లేఖించారు. ఈ గ్రంథం పరిశీలించకుండా ఎవరైనా సరే “మేము భగవద్గీత చదివాము” అనకోడం సాహసం అనిపించుకుంటుంది. రాయలసెజాన 724 పేజీలూ, 16 పేజీల అవతారికా గల గొప్ప గ్రంథం. హాలికోబైండు చెయ్యబడ్డది. కాని వెలమాత్రం పరమ సులభం 6-0-0.

శ్రీ త్యాగ రాజ స్వామి కీర్తనలు

సంపాదకులు - శ్ఛుతస్థానం నరసింహభాగవతులవారు.

ఇందులో, మేళకర్త రాగాల వరసను 505 కీర్తనలూ, 19 పవ్యలింపు కీర్తనలూ వున్నాయి. ఘనరాగపంచకం కీర్తనలకు మాత్రం మొదట స్వరం చేర్చబడివుంది. తక్కిన కీర్తనలన్నీ మూలం మాత్రమే ముద్రించబడ్డాయి. కఠినపదాలకు అర్థమున్నూ వెలుపబడ్డది. 16 పేజీల శ్రీ త్యాగ రాజస్వామి చరిత్ర గలదు. మొదట మేళకర్త రాగాల వరసనూ, చివర అకారాదిగానూ కీర్తనల సూచిక చేర్చబడ్డది. దశమి కాగితాలు. చక్కని బైండు. వెల 5-0-0 మాత్రమే.

మంగళహారతులు, శ్రీకృష్ణ సేవ.

శ్రీమతి కొచ్చెర్లకోట వీరలక్ష్మమ్మగారు రచించినవి.

ఈ రెండు పుస్తకాల్లోనూ స్త్రీల కందుబాటుగా ఉండే వైలిలో చక్కని మాదిరులలో 150 పాటలకు తక్కువ కాకుండా ఉన్నాయి. అన్నీ భక్తిరసం ఉట్టిపడేవి, శ్రీరామ, శ్రీకృష్ణుల సేవను తెలియచేసేవి. దేనికదే వెల 1-0-0.

ఈ రెండు పుస్తకములు పేరువద్ద అన్ని బుక్ షాపులలోనూ ఈ ధరలకు దొరుకును.

సరస్వతీ గ్రంథమాల : ౧౩
శ్రీ శివశంకరాశ్రమ సంపాదము

చిత్తకౌడలు

శ్రావణ రథా నరసింహము
నాగార్జునాశ్రమములో తయారుచేసినది.

పబ్లిషర్లు: ఎడ్వేన్స్ అండ్ కో
సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్
రాజమహేంద్రవరము

సర్వస్వామ్యములు
ప్ర కా శ స ని వి

First Edition 1924
Second Edition 1946

Saraswathi Power Press, Rajahmundry
Printed and Published by
A. Lakshmanaswamy Naidu
For Addepally & Co., Educational Publishers
Order No. 4181 — 10-10-46.

సంపాదకుని ప్రస్తావన

మహారాష్ట్రులకోసమై మహారాష్ట్రునిచే మహారాష్ట్రభాషయందు రచితమై, యాంధ్రములోనికి ఒరిపర్చితమై, ప్రకటింపబడిన నవలలలో “చిన్న కోడలు” మొదటి నది చెప్పవచ్చును. మా మిత్రులు శ్రీవాసుదేవరావు గారు పూర్వము కొన్నిపుస్తకములు మహారాష్ట్రభాషనుండి తెలియించిరి; కాని యీ బంగారీ నవలలకు మరాఠీశబ్దములు. పేరి సోదరు డిటీవల గొన్ని నవలుల సరిగా మహారాష్ట్రభాషనుండి యాంధ్రీకరించిల్లు తెలియచచ్చినది. నే నెఱిగించినవలకు మరాఠీనుండి కథలను నూటిగా మనభాషలోనికి మార్చిన వారిలో మొదటివాడ మన్నిశ్రము శిష్యుడు నగు శ్రీసల్లగొండ మంగయ్య.

ఈనవల మహారాష్ట్ర సంఘాచారములను బోధింపుటకు రచింపబడినను మనసంఘమునకుఁగూడఁ నగిలినదృవస్థలు స్ఫురించుచుండును. ఏలన, ఆంధ్రులకును మహారాష్ట్రులకును జాలవిషయములందు సాదృశ్యము కలదు. పాదరక్షలు, అంగనత్రుధారణము, పొడుగు కోటు, పాగా, నానుధేయంతములు మొదలగు సామాన్యవిషయములలోనే గాక సాంఘికవ్యవస్థలలోనయితము మనకును వారికిని బోలిక యున్నది. మహారాష్ట్రులు ప్రాసీనాంధ్రుల సంతతివా రను స్థాంఠికము మహారాష్ట్ర పద్మద్వీపము లగు శ్రీ భండార్కగు మొదలగు నితీహాసరశోధకు లంగీకరించిన దే. ఒకానొకసంఘస్థితిని వర్ణించుగ్రంథ మితరసంఘముల లోపాలోచనమును స్ఫులింపచున్నచో సట్టిగి బహువచనోపాదేయ మగుట సస్పంశయము. ఈనవలయు సట్టిదే.

ఇందలి యితీవృత్తము నహృదయగంజక మనియె, రంగములు నూత్రీ నము లనియె, వాత్రీలయందు మైశిప్యము కలదనియె, సర్వేశు

రచనలో, నుమూనాను నిర్మించి, యిప్పుడంతయును గ్రంథముల
లో జేర్చితిమి.

ఆదిమగ్రంథకారు డగుకాశీనాథుడు నవలలోని గ్రామనామముల
నెలనో యుల్లేఖించ లేదు. అత్యుచిత లోపమునను గ్రంథభాగములో
నెప్పటను వచ్చినచో సంతకము కలుగదు. గంగాబాయి మరణ
వృత్తాంతము నున గతముగా నున్నట్లు తోచుట లేదు. ఇట్టి వర్ణన
మేదో యింగ్లీషునవలలో గలదు.

మనభాషలో స్వతంత్రముగా రచించబడు నవలలలో జాల నాసి
కిన్న సది యెక్కువ హృదయంగమముగా నుండుననయు, బంగళా
నవలల కార్థికరణములు చదువున రల కించకమార్పు కల్పించి,
మహారాష్ట్రమున మానసికవిహారానందము నమకూర్పు ననయు
నముగ్ధునిము.

శివశంకర శాస్త్రి

సాహితీసమితి: గుంటూరు

ప్రీతి క

ఈగ్రంథము త్రిముతీ కాశీనాథ (యనాధుని గారవే మహాగవి) సొంతములకు
“ధాకట్యా నూనె బాయి” యను పేరు గల ౧౯౯౯లో వ్రాయబడినది. ఈనవల కాగుఁ
డీగ్రంథమునే గాఢ స్మృతితో కల్పించుటలును, బుగాలి, ఎర్రగిల్లు గ్రంథముల కనువాద
ములకు గొన్నటనే దన మాతృభాషమును విచ్చించి భూతి గాంచుచుండెను.
పరిశ్రేణి మృదుమధురము, భాష సామ్రోచియు, కథ చమత్కృతి నమనము, పాత్ర
పోషణ నుద్వితీయమునై యలరారు చుండును.

ఈగ్రంథము నేనార్ధిక రింతునని వ్రాసిన వెంటనే త్రిముతీ గారు నాకనుమతి యుండు
గిరి. ఆరుదుల్లక వారి కి నక నందనములు.

త్రిముతీ అద్దేపల్లి అశ్రుణన్యాయు గారు నాయీగ్రంథమును దమసరస్వతీగ్రంథమండలికిఁ
గైకొనిండులకు వ రక నే సంతయుఁ గృతజ్ఞుడను.

క్రాపకరత్తు నరసింహము,

చున్న కోడలు

౧

వైశాఖమాసము. పగలు పనునొకండుఘంటలసమయము. ఎండ మిక్కిలి తీక్షణముగ. గాయు చున్నది. ఇంటినుండి బయట కడు గిడుట కెన్నరికేను మన సొప్పలు లేదు. పీఠాలు సర్మానుస్యముగ నుండెను. ఇంటినినుక పొలములలో మేయు చున్న పశువులు మెల్ల నాల్లని పృథ్విశాఢ్యముల నాశ్రయించు చుండెను. ఉష్ణకాలమున వెడలినపక్షిగణము లనమయమున మేఘిలకై సంచరించుట మాన, తగుసంతతులపై నతిశీతలము లైనచివురుజొంపములమూలన డాగి యుండెను. పురస్థానివిశాలతిరుబ్బడము లింతకున్న కొకల్లాది ద్విజపంతితులకిరవములతో నొప్పుచు పవ్వట్టున ప్రశాంతముగ నుండెను. ఎల్లడల శాంతిదేవిసామ్రాజ్యము వ్యాప్తమై యుండెను.

గ్రామబాహ్యప్రదేశము లిట్లు సుశాంతిముగ. గానవచ్చు చున్నను పవనానదీపై మాత్రము సందడి మెండుగ నుండెను. ఆగ్రామమునఁ గలవృద్ధప్రాధతదణస్త్రీలు బాలికలు ముడులగువారి కోలాహలము మిన్న మిట్టు చుండెను. కొందరు న్నాన మొనర్చు శుండిరి. కొందఱు బిండలు భండములును దోము చుండిరి. కొందరు వస్త్రము లుడుకు చుండిరి. కొందఱు తిక్కుమడుగుల నారవేయు చుండిరి. కొందఱు తేమో నేయు చుండిరి. ఇట్లు లెనీయ సందడిమీఱి యుండెను. ఇందతామివాం క్రొక్కడఁజేరి శాంతత పేరైన నెత్త వచ్చునా? ఇరువురుస్త్రీలు కలసికొనుటయు స్తబ్ధముగా నుండుటయు నెప్పుడైన సంభవించునా ?

ఆసమయమున పవనానదీతిరుమన మహత్తరవిషయ మొక్కటి ఘట్టవఁడు చుండెన. సగుణాబాయివలనఁ దద్విషయము ప్రారంభ

మయ్యెను. “లేవమ్మా! ఇంతయున్నది మెక్కడను జూడలేదు. గోపికాబాయి, మనమీడుముండలు చదువుట వ్రాయుట నేర్చుకొనుటెందుకో? ఉద్యోగములు తగుపెట్టు మన కాబోలు! ఈముండలు తెగబడినాను.”

హస్తమునగలభండము చప్పుచప్పున నీటిలో ముంచి గోపికాబాయి యిట్లునెను “కానిచో మతేరు? కానిలే, నేనొక్కటి చెప్పి దను. దాని మొగము మండ! దాని కెంత గర్వమే! మగని కేమైన సంపాదనా చట్టుబండలా? మెడలో లెండు గుల్లల బయిన నున్నవా యింతపొగరుకు? ఒంటికి చిన్న మెత్తుబంగారము లేదుకద! పొద్దున తినిన సాముత్ర మెల్లురా భగవంతుడా, అనేదిగులు. మతేయూ చచ్చినదాని కీమడిసిపా టెందుకో?”

“బాగుగా చెప్పితివి!” అని యమునాబాయి తన యంగీకారమును సూచించుచు “ఆరోజున పార్వతి బిడ్డలిద్దఱు నన్నమో రామ చంద్రా అని వీధిలో నేడ్చుచు నిలుచుని యుండ మాయుంటికొ గొనిపోయి నేను వారిరువురకు నన్నము పెట్టితిని. దాని కేమిచేటో! దాని కది విష మయిపోయినది! ఎక్కడనుండియో పరుగుపరుగున వచ్చి, నోటికి వచ్చినట్లు కూసి, ఆపిల్లల సద్గతను తెగబాది యింటి కీడ్చుకొని పోయినది. అమ్మా! నీజము చెప్పినను నమ్ముదువు, అన త్యము చెప్పినను నమ్ముదువు. ఆరోజునుండి దానిపేరైన నెత్తుటలేదు.” అనెను.

ఇంతలో నానాతల్లి యమకుచున్న చీరే నట్టే చేతఁ బట్టుకొని యిట్లనియెను. “ఏమమ్మా! చదువుట వ్రాయుట వచ్చినందువల్ల నేనాయీపిల్ల నాని కింతయతిశయము? అమ్మా, నాకును మిగుల భయ మగుచున్నది. మానానాపెండ్లము కూడా చదువుకొనిన” డాట. యమునాబాయి తనలోఁ దాను నవ్వుకొనుచు గుడ్లు మిటకరించుచు

చూడలేదమ్మా!”

ఇవ్విధమున నాండువాగలనంభాషణ మెంతయు వింతగా నుండెను. ఇంతలో తణమని బిందె చప్పడుచేయుచు పార్వతియైతఁగాని రాధాబాయి మెల్ల మెల్లగ పవనానది రేపు సమీపించెను. అంత నాస్త్రీ తెల్లగు రాధ వచ్చె రాధ వచ్చె నని కనుసన్నల నొకటి కొకను దెలిసికొనుచు నిశ్శబ్దముగ నుండిరి. కొందఱు ముచుపడినతె కే తమతమభాండము వడినడిచి నోచు చుండిరి. కొందఱు అనుసరము రని బట్టల నుతికికొను చుండిరి. కొందఱు పవనానదీతటముచు గల గణపతినిగ్రహమునకుఁ బ్రవక్షిణము లొనర్చు చుండిరి. ఇట్లు వారు తమతమ కార్యములయందు నినుగ్న లై యుండిరి. ఎచునోట నొక్కమా మైన్ వెలువడుట లేదు. గంభీరములు, విరక్తములు నగు రాధచూపులు తమమై బ్రసరింపఁగనే వారు తమతమము నెట్లొ యట్లు ముంచుకొని నిశ్శబ్దముగ నిటితోనఁ బట్టిరి. నానాతల్లి తప్ప శక్తివయందఱు మెల్లమెల్లగా నంతర్ధాన మయిరి.

కొంతనేపటికి రాధ తనలో “కూరా, రవ్వంతై నజ్ఞానము లేనే! ఈసిగ్గుచూలినది నొక్కొక్క దాసరించింది! నేఁ జచ్చినతరువాత తన స్థితి యెట్లునునో రేపుగాని తెలియదు. నాతల పగిలి చచ్చియైన పోను! భగవంతునికుండ నాపై దయ రా లేను! వాడు నన్నె త్తుకొనియెను బోవడు! రెండుజాములప్రొ ద్దెక్కినది. ఇంతవఱకు స్నాన మైన లేదు. దిక్కుమాలినముండను! చచ్చియైన నేనే పాచిబిందె చేతబట్టుకొని రావలెను—” అనుకొనెను.

నానాతల్లి విఘ్నేశ్వరునకుఁ బ్రవక్షిణ మొనర్చి యుతికినమఁడు గులు భుజముపై వైచికించి, యిట్లనెను. రాధమ్మసిన్నీ! నీనంగతి జూడ “ముక్కుచిన్ని ముత్తైము పెద్ద”వలె నున్నది. ఇందుకు నీరయూ న్నభావమేకదా కారణము? నే నొకటి చెప్పెదను. పిల్లలను చిన్న

నాటినుండియే భయభక్తులతోఁ బె చవలయును.”

రాధ దీనవదనయై యిట్లునెను. “ఉహూ, ఇప్పు నాకు పెరదానవు కావు గావున నానందచ్చి చెప్పు చున్నాను.” అని ఉమాబాయి చేయు పట్టుకొనియెను. వా చువును నొడ్డునకు వచ్చి సోకఁ ముపై గూర్చుండిరి విమర్శించి గొంతతడవు కు రాధాబాయి ఉమాగాయితోఁ దనపెన్దకోడలును పార్వతి దుండగములను జెప్పు యులిడెను. కాచి చునితుదమాట్ల నయ్యెను. పలుకుచుఁబలుకుచు నాను గొకప్పి కముగా గర్వంతర యై మోటాడఁజాలదయ్యెను. నిన్నుల నడి గంగా యమనాన్రసన హముల ప్రారంభ మయ్యెను.

ఉమాబాయి మంచిమాటలతో నామెముఖమును నివారించ సాగెను. ఆమె యిట్లునెను. “పిన్ని! పార్వతిని కొన్ని దినములు హట్టి నింటికిఁ బంపుము. నీ కీసమయ ముచుకూలముగా లేదు. అందువలన జెప్పుచుంటి. కొద్దిదినములలో లక్ష్మిని దీసికొని రమ్మ. ఆపిల్లి నిజముగా లక్ష్మియేనుమా?”

రాధ కన్నులు మడిచికొని యిట్లునియెను. “దాని చటికిఁ గీసి కొని వచ్చి యేర్పఁచెయ్యను. అయ్యు గార్వతికంటె నెక్కువ విద్య నేర్చినదే. అందువలన మిగులభయ మును చున్నది. ఇక చూచినా యకునిసంగతి నీ నాటియే యుటవికదా! ఆవెట్టివెధవకు సంసార నోష్టియేలేదు. ఎప్పుడు బోకలనని చక్కఁజెట్టుటకుమాత్ర మ నాడు సిద్ధులు. ఈదినమెవరో చెప్పగానింటి. న్యాసభక్తుగారి అన్న పెండ్లా మునకు మేనమామగారితమ్ముకొడుకు బాసమఱచి చచ్చిపోయినాఁ డట. ఆకవము మాచినా మనుడు మోసినాఁ డట. వెంకోజీసంతుల పిన్న తిండిభార్య నాశీమాత్రము బోవుచుండ దా నామకుఁ దోడుగ నదిగె నట. ఏమిగి మోసినవాటి క్కలి శ్మశానములో నెక్కడ జడినాడో చిన్నకింక రెంచి తెల్ల పామునకు నేను వాని

తలదగ్గటనే కూర్చుంటిని. ఈలాటి తెలిమాలినవాడెచ్చటను లేడే ఉమా. ఈలాటికుంటరికనులుచేసి నన్ను వేధించుకొని తినుచున్నాడ—”

ఉమ్మబాయి నవ్వుచు నట్లుకయెను. “కోడలిని తీసికొనివచ్చినచో మనవానిమనసు సంసారమునందే వర్తిండును. ఇదియే మంచి యుపాయము.”

ట్లు వారిరువురు కొంతకడి ప్రసంగించిరి. అనంతరము ఉమా బాయి తనదారి చేగెను. శిమ్మట రాధ వందె భుజమున నిడికొని యింటిదారి వచ్చెను. రాధవ్యాధియాకాశమున ఉమాబాయివల్కిర యీశునివాక్యమే ప్రతిధ్వనించు చుండెను. అట్టియోజనశోనే యూమి దానిని నడచుచు నింటి కరిగెను.

౨

సనాశివరావుగృహ మొంటియంతెస్తుమేడ. మంచియిటుకతాతిశో కట్టించియు నీసమయమున నందఱ శిథిలము లైనభాగము లచ్చట చుట్టఁ గావచ్చు చుండెను. విధిగుమ్మమునంటియే యొక్కచావడి యుండెను. అంతటి యిల్లును కూర్చుంటుంటు గారి నిలుచుటకు గాని యేమాత్రము మోగియుండ లేదు. ఎలుకలు పంగికొక్కులు మొదలగునవి కేయున భవనము నిర్మింపఁగ విహార మొనర్చు చుండును. చావడిలో నొకచక్క దేవతార్చనగది యున్నది. ఇప్పుడెచ్చోకూడ కీటకప్రభుత్వము లీలావిహారభూమియై యెన్నడు కనువైన చిమ్మరితమున దట్కిటకములకు సంపూర్ణ సామ్రాజ్యము స్థాపించుట కెంతయు ననునై యుండెను. బీటువారినిగోడల యందు నుట్టి రాని మొగిలగువృక్షములు న్యాపించి యుండెను. పడమటికిసంగతి యింక జెప్పనక్కఱయే లేదు. గానియందు మాండు నాల్గు చిన్నగరాలు కలవు. అవియు సాధారణస్థితియందున్నవి.

అందొకటి వంటకు తక్కినవి వాడన మొదలగుచున్నది. అట్లు గృహస్థితి గోచనము మొ యుండెను. దొడ్డివైనను సున్నవసారాపైన నొక పెండ్లైనవిలుచుటకు నీలు లేకుండ విరిగిపడి యుండెను. గోడ లచ్చటచ్చట నేల గూలు చుండెను. అచ్చటచ్చట కనపడు నిలిచి యుండుటచే దుర్వాసన మెండుగ నుండెను. ఇంట నెచ్చట జూచినను మూర్తీ భసించినవారిద్రవ్యదేవత పిరాజమున యై యుండెను. చాల గృహము జేగి భుజముపై నెక్కి యాడకభాండము స్వయంపాక గృహమున నుండి కట్టుకోని తడిబట్ట విప్పి “పిల్లా పిల్లా ఓసిపిల్లా” అని కేక వైచెను.

పార్వతి తనగదియందు చానపై బడి గుట్టుకొట్టుచు నిద్రించుచుండెను. అత్తగారు పిలిచిననీలు సంతయు నామెకు వినరా నయ్యెను. పార్వతి యెదో ముమీద నిరుగుపొంగిండ్ల కేగి యుండనోపునని రాధ తలచెను మరల వెటనే యామమనున కేమిస్మరణకు వచ్చెనో గాని తత్క్షణమే పార్వతి నిద్రించు చున్నగంగవాక్షమున కడ్డముగఁ బెట్టినబల్ల నొక్కవిరుచుఁ ద్రొసి నొనికి తొంగి చూచెను. పార్వతి లోన గుఱక పెట్టుచు హాయిగ గాఢసుహృత్తియందు మునిగి యుండెను.

చిన్నత. మునుండియు పెద్దనోరు పెట్టుకొని బడబడవాగు హృదయ రాధాః యిక్కఁ గలదు. ఎవరినోఁ గలహించినను క్షణకాలములోనే మరల ఎఱిగో నవ్వుచు నూటలాడును. పాప మిమె చుంటిగదానను నీహాపట్యము. గృహస్థత్వములను జూపెట్టుటయం దామె కెంతయు నాసక్తి. కానిని చెయుచున్నది సదుమనము నెవ్వరినైన పెద్దనోరు పెట్టుకొని కేకలువేయుచు, గొణుగుచు, నలుగురు పండినంగనియామె యుత్సాహముతో పని చేయఁ చోపదు. నివాదగునకఁ గాని భగడముచుగాని యెవ్వరు లేనిచుప్పు డామె తన దురదృష్టమునకు భగ

చుచు గూగుచుండును. అట్లు కానిచో పాపము నోరెలుంగునకెత్తి పులు, పిల్లి, ఆవుదూడ మొదలగువానిపై నానముచుమునఁ బడనహ జపాండితిఁ గనుబట్టి తృప్తిఁ బొందు చుండును. తునకు మనుజులు గాని మఱియేఁజుండువులు గాని కానరానియప్పుడు సర్వేత్తుక మగు కోపదేవత యైన సాక్షాత్కరించినఁ గాని యామెనుననునకు గెంతు ప్టియే కలుగదు. అటులయ్యు పెద్దకోడ లగుపార్వతి సమక్షమున మాశి) చూమెనోరు తాళమువై ముకొని యుండును. పాప మొక్క మామైన నాడ నాహసింపదు. కారణ మేమన పార్వతియట్టిను. ఇప్పుట్టున గోడలు నిద్రించు చుండుట యామెకంటఁ బడినది. ఇట్లు నాయానముగఁ బ్రాపించిన నుయోగ మామె కొలఁదిలోఁ బోనిచ్చునా?

“ఇనుమంతయు బుద్ధి లేదే! తిండికి తిమ్మరాజు, పనికి పోతరాజు. అన్నట్లు పొట్ట పగులుకట్లు మెక్కి అన్నగారు హాయిగా శయనించి నది. నాప్రార్థనా. నానోటనింపవలె కొక్కనీటిచుక్కయైనఁ బడ లేదే! దీనిని కొడుకునకు పెండ్లిచేసి తీసికొనివచ్చుట దేవతార్చన పెట్టినలె కూర్చుండఁబెట్టుటకుఁ గాఁబోలు! అనుకుకొని తినేవంగడ నులొఁ బుట్టినదానికి—”

అర్థోక్తియందే పార్వతి లేచుకుట్టినదానిచందమునఁ జూచున లేచి యొక్కవినిరునఁ దలుపు దెలిచుకొని బయటఁబడుట గాంచగనే రాధ యులికిపడియెను. పార్వతి కిన్ను లింతంతచేసి, కోపవేగమున గర్జిం చుచు, “ఎవడు నాకొడ్రోయూ చుకుకొని తీనువాడు? ఇచట వెలిగి పడుచున్న దేమో కనుబడుచునే యున్నాఁగదా! మీఁకంట మాత్ర మేనుఁ గూగిపలాడుచున్నది.” అని పలికెను.

పార్వతి నోటినుండి వెలువడినఁదావాక్యములను పాప మాచుదు నలికి చక్కఁగఁ దెలిసినచ్చినది కావు. పాప నేనుఁ గూగులా చున్న దనుమాటమాశి) మాపెహ్మదయమునకు శూలమువలె నాఁకును.

రాధనేత్రుని అశ్రుపూరితము అయ్యెను. కొంతతడవున కామి
యేడ్చుదొడంగెను. సార్వతి కేమిరోసు మునబ్బలు యామరాత్రము
నిష్టము లేదు. నిజమే. బిడ్డలు గలవారెవర. ఎట్లునుభావ్యమైనను
యము. ఇట్టిసమయమున బిడ్డపెట్టున కేడ్పులు యమంగిలముకాదా?
సార్వతికి నహం మెటుమందును? అను తిలగుకేయము కోర్కెపరవ
శయై యుట్టుచును. “ఇదిగో నామూట వసుడు. మీరిల్లు వేళ
కాన వేళ సుడిసియింట గూర్చున యేడ్చుచుండుట భావ్యముకాదు.
ఎంతి పాపిష్టి వేళ నీవెవలలో నడుగుపెట్టితినో కాన యుక్కనాడైన
నుఖి మెటుగను. ఇంటికి రానిమ్ము. దీనికి తగిన కట్టుబా లేదయో చేసి
గాని నే నీ యింట గుక్కెడు నీరైన ద్రావను.”

“చేయును, చేయును. ఏమిచేసెదనమ్మా! నన్నుంటనుచి గెంటిం
చెదనా? చేయును. నీవు నుఖముగా నుండుము. నేనుగూడ నీ
బాధనుండి విముక్త నయ్యెదను. ఈనీబొల్లిబెనరింపులు నానోటి నేమయు
కట్టజూపు—” అని రాధ మిక్కిలి యేడ్వసాగెను.

సార్వతి తీవ్రతర మగుకోపమున నిట్లనియెను. ఆహాహా! యీగ
డునునునలిమాటలు పినండి! నే నన్నదానిలో నాయర్థ మేమైన
నున్నదా!”

సార్వతినోటనుండి యీసలుకులు వెలువడ రాధ యాగ్రహము
నకు పరిమితి కానరా దయ్యెను. ఆమెయధరము చలింపఁ దొడంగెను.
ఇరువురును చేతులుచేతులు కలుపఁ జొచ్చిరి. ఒకరినొకరు మెడ
లపైఁ జేతులు వైచి క్రిందికి బడలద్రోయ యత్నించు చుండిరి. ఒకరి
నొకరు తిట్టికొనఁ గడంగిరి. ఏడుపులు మెం డయ్యెను. ఇట్లు ఘోర
సంగ్రామము మితిమీరి చుండెను. ఇంట నిట్లు భయంకరకదనము
జరుగుచుండి సదాశివరావు గృహమున కరుదెంచెను. లోపల జరుగు
చున్న యీవ్రచండయుద్ధప్రసంగ మాతనికి వీధిలోనికి విసవచ్చెను.

అసవ్యడి చెవిసోడి నంత నాతని ప్రాణములు పై కెగసిపోయెను. పాపము ముందున కాతని కడుగు సాగడయ్యెను. తాను లోని కరిగినచో నాకులహాగ్ని మఱియుఁ బ్రజ్వరిల్లునని యతడు విచారించుకొనెను. భయమున నానడు మెల్లమెల్లన నడుగు లిడుచు నడమటింటిలోని తనది జేరెను. కొడుకును నాచినంత రాధ పెద్దపెట్టున నోగుల మొంగుచు కోడలినిర్ణయమంతయు జెప్ప మొదలిడెను. పార్వతియు, ద, బెళుకుచూపుల నాతనిపైఁ బోసి టక్కుచు వాగుచు పోయెను. భర్తకడ సత్తగారి గుణవర్ణన మొనర్పఁ గడఁగెను. అది పని వృద్ధురాలు నిర్భాతపడియెను. సదాశివరావు మిక్కిలిచిక్కునఁ జిక్కుకొనియెను. ఒకవంక ప్రత్యక్ష మాశృణేవత, మరియొకవంక మూర్తిభ పించిన ధర్మవత్స. కొంతిదనుక నాతడు సామాణమూర్తివలె స్తబ్ధుడై యుండెను. నాసిక నోట చూటయో లేదు. కొంతవడి కాతఁడు భార్య సతీసందాహము లగు మాటలతో మం లించెను. అందులకుఁ బార్వతి మిక్కిలిరోదం ముంర్పఁ దొడఁగెను. అట్లు కొంతతడ వేళ్ళియేడ్చి, సుదిరించు 'యన్న తనబిడ్డల నిర్వారనుమెలుకొళ్ళి నె ట నిడికొని బీరబీరనడచి యామె విధవెంటఁ బడెను. పోవు నపు డామె భర్తయెడ యభేచ్ఛముగ నొనర్పవలసిన షోడిశోపచారపూజల కేమియుఁ గొఱత కలుగనిచ్చుచి కాదు.

గృహమునుండి వెలువడునపు డామెను నెవ్వరు వారింపరైరి. సదాశివరా వామెను వారింపడియ్యనే యి యతనిని నిండుంపరాదు. రాధయాగ్రహ మింతసఱికిను శాంతిమి నామెకును వారింపుట కశ్య మైనకాదు. అయినను పార్వతి ఘట్టినంటి కేగు నని యొక్కొకను దలపెట్టెరి. పార్వతియు సట్టియూహాతో ఒయలు దేతె నని చెప్పుటకు పునుపడదు. తా నేగుచుండ భర్తయో యత్తయో తన్ను ఒతిమాలాదు రని యట్లోనప్పు యుండును. ఇట్లు కొంతతడ

వయ్యెను. అప్పటికి తన్ను వారింప నెవ్వరు రాలెరి. అట్లగుట నామెక్రోధానము గ్గుగుణిత మయ్యెను. క్రోధావేశమున వెనుక ముందు లరచుక మంచిచెడుగులను విచారించక రయమున నటకుండి నడిచి మఱియొకవిధి జొచ్చి, యందున్న యొక శూద్రగృహమున కరిగి, నూ యింటిమూపెను వెంట నడిగొని యామె పుట్టి యింటి కేగెను. ఇచట సవాశివరావు తల్లితో పురుగునము లగు నామచాక్యములతో చిట్టచిను.

"అమ్మా! నీవే యాలోచించుము. మనయచన్ద్ర యెట్లున్నా? ఈనము గడచిన కేవటిదిన మెట్లు గడచురా భగవంతుడా గుని నామన సెప్పుకు నారాటము నందు చుండును. అందులో నీవును కోడలును కేయుంబుకల్లు పోరాకును కోడనము చేయుచున్నచో నామనసుకు స్వస్థత యెట్లుండును? ఇట్టియింట లక్ష్మీనిలమట యెట్లు ?

కోమగుని పలుకులాళించి రాధ నెక్కినెక్కియేడువ దొడంగెను. సంతాపార్థవమున మునిగియున్న సవాశివరావుమన సెంతయు నొచ్చి యుండుటచే నాతడు తల్లి మారాగ్య ననుకట్టడయ్యెను. అతఁ డట్లు నిన్నకుండుటవలన తల్లిగుననున కెంతోకష్టముగ నుండెను. ఆమె చెనుకటివృత్తాంతమంతయు క్షిప్తికిఁ దెచ్చుకొని నెద్దవైపున రోగన మువర్చు దొడంగెను. కాని యామె కోకిలిచింపున నున యోగ మేమియుఁ గానగా దియ్యెను. సత్తెచ్చుచూపునఁ దగునదా శివుఁ డటనుండి నెడలి తల్లిగుఱుము కొనితె శాంతించుటకై కా రోలు మగల నటకు రాఁడయ్యెను.

రాధగోదనము తారస్థాయియగుండెను. క్రమక్రమముగాన న్యుది మధ్యస్థాయి ననుగమించెను. మధ్యస్థాయియందు మూత్ర మెంత కాల ముండిగలను? మెల్లమెల్లగ నది మ క్రస్థాయికి నమీపించె. తుట్టతుడ కది శబ్దశూన్య మయ్యెను.

3-

రమారమి యెంటిగంటకు మెల్లమెల్లగ వినాయకరావు గృహభిముఖుడై వచ్చెను. నాకిటనుండియే యాతఁడు కేకలునేయ మొదలిడెను. “అమ్మా, అమ్మా, ఇ అమ్మా అ.”

రాధ కోడన మచ్చటికి కడమట్టి యుండెను. ఆమె శవమును పైటచేరఁగు పలకెడ ముసిగిడి గదిలో నొకనైపున నేలపై బురుండి నిదురించుచుండెను. సదాశివరావు శవగదియందు చింతాంబుధిమగ్నుడై గూర్చుండి యుండెను. అట్లగుట వినాచుకుని కేక కెల్లుటయ నుచితశబ్దము వచ్చును? మరల వినాయకరావు “పదిసే, ఓపదిసే అరే ఇంట్లో నెవరును లే రా యేమి!” యనుకొనియెను.

వినాయకునియొక్కదగ్గోళము వినగనే సదాశివుఁడు నుంకగను నమున గదివెడలినచ్చి “ఏవగ—వినూ! ఇటు రా” అనియెను.

ఋన్న వక్షసుఁడగుసదాశివుని గాంచినంతనే వినాయకరావు భయమంది, రయమున నాతఁడు డాసి కంపితగాత్రుడై “అమ్మా యింట నెవనను కనబడలేదు? ఇదియేమి? అమ్మయి వదినెము నెక్కడికైన వెళ్లిరా?” అని అడిగెను.

“అమ్మ లోపలిగదిలో పండుకొని యున్నది. మీవదినె యెక్కడికో పోయినది—ఇద్దరును రాముని వెంటబట్టుకొని కోపమున”

“ఆ? పోట్లాట గీట్లాట జరిగిన దని తోచు చున్నది”

“నువ్వాయుధము.”

“సరే వదినె యెక్కడి కేగినది?”

“ఎక్కడికో వల్లకాటిలోనికి!”

అత విని వినాయకుఁ డేమియు మాటలాడ లేదు. అతఁడు మెల్లమెల్లగ నింటివెలుపలకు నడచు చుండెను. అట్లేగుట గాంచి సదాశివరా విట్లనెను. “వినూ, యెక్కడికి పోవుచుంటివి?”

“వడినె యెళ్లెగినదో విచారించి వచ్చెదను.”

“చావల మామగారూ యిప్పుడు ఉన్నాడు. చాలా పొద్దెక్కినది. నీవు ముందు భోజనము చేయుము. అప్పుడూడ నింతవఱకు భోజనము చేయలేదు. భోజనమైతరీకునాత సావకాశముగ వెళ్ళవచ్చును.”

“జగ్గు రాముడుగూడ వెంట నున్నారా?”

“అందువలననే యింతటి నెక్కడికి వెళ్ళును? అంతగా వెళ్ళిన రామశాస్త్రిగారింటికి.”

అయినది వినాయక రావుప్రయత్నము వెనుదిరిగినది. మరల నాతడు గృహంతరము జొచ్చి తల్లి పరున్నగది ప్రవేశించెను. అచట జేరినంతనే యానాడు నడచింకదనప్రకరణ మంతయు వేటుగ నాతడు విచారించి తెలిసికొన నవసరములే దయ్యెను. అతడు నిశ్చయమున నడుగు లిడుచు తల్లిపాదములదగ్గరకు బోయి కూర్చుండి మెల్లమెల్లగ నామెపాదము లొత్తసాగెను. అప్పుట్టున క్రోధావేశ మొక్కపెట్టున రాధను చుట్టుముట్టెను. అట్లగుట వినాయక రావునర్పు పాదసేవ మాత్రమే నామెకు రుచింప దయ్యెను. అపైన నామె కాలితో వాని నొక్కతోపు త్రొక్కినది. వినాయక రావు మాత్రమే వేవతను శాంతపఱచుటకై తన మనమున భీష్మప్రతిజ్ఞ బూని యుండెను. ఆమె యేమి చేసినను నాతడు తనపనినుండి సూత్రము విరమింపఁ డయ్యెను. అందువలన తల్లి కెంతయు నాగ్రహము వచ్చెను. “పొమ్ము. ఇచటనుండి లేచి పొమ్ము. చచ్చినవాడా! మొగము చూపించరాకు. నీబుద్ధి బుద్ధిగాను! నీ ముందవళ్ళు నాయెముకలు విలుగు చుచ్చవి. మీనంసారముమీద నిప్పుపెట్టా! దేవుడు నన్నొక్కనూ బ్రహ్మకొనిపించెడి! ఈనల్లకూడత్రమయంతయు నాకు వగలియైన పోను!”

వినాయక రావు మాతృసేవయం దన్యథా వర్తింపక నవ్వుచు ని

ట్టకయెను. “అమ్మా! పెండుజాములు వాడినది. కడుపులో కాకులు కూయుచున్నవి. ముం దన్నము పెట్టి తిరునాళ నీ యిచ్చనచ్చి నట్లన—”

రాధ కహంకారము మితిమీరితెను. “చచ్చినవాడా! అన్నము పెట్టుమనుటకు నీకు సిగ్గైన లేదే! సిగ్గుచాలినవిధవా! ప్రతిదినము నిద్దుర లేచునప్పటి కన్న పెట్టువచ్చును? ఒక్క విధవకైన దమ్మిడి సంపాదించుచు యోజిత్యము లేదు. పెద్దగవిడిగేదెలవలా తినుట మాత్రమే! పెండుజాములైన దలు? ఇంత సేవటివల కెక్కడ నణగిపోతివి? ఏమిచరి పెంగబెట్టు చూటివి? నాపాన మిట్లు బ్రద్దలైనది. ఒక్కనికైన జ్ఞానము లేదు.”

ఇవిధమునఁ దిట్టకోఁ గొంతవడి యుగెను. వినాయకుఁడు తా నొనర్చుచుండిన పాన సేవమాత్రము విరమింపఁ డయ్యెను. జననివలన ననుదిన మిట్టిసంభావన జరుగనిది యెన్నఁడును కడుపులోని కన్నము పోదని పాన మాతనికి క్షిప్తియే యుండదు. ఎల్లప్పుడు నిద్ర సహజ మగుట వినాయకుఁ డానందమున నిట్లనియెను. “అమ్మా శివాలయములోని సంప్రేక్షకు నెఱుఁగుదువుకదా? మే మీయింట సంగులము. ముందు నాచికి వైవేద్యము పెట్టాదురా లేదా? తరువాత నీయిష్టము వచ్చినన్ని యనుము. అబ్బబ్బా, నా కెంతో యాడలి యగు చున్నదే! ఇదిగో నాకడుపు చూడుము. ఎట్లులోపలికి పోయినదో?”

అమాయకుఁడు మార్పుఁడు అజ్ఞాని యైనను సతఁడు కొమరుఁడు; ఎంతైన నామె కన్నతల్లి. ఎట్లు స్వస్థముగఁ బరుండగల్గును? వెనుక టివలె నోటితో బడఁడవాగుచు రాధ తడిబట్ట కట్టుకొని వంటయింటఁ బ్రవేశించి విస్తరి వైచి “చచ్చినవాడా! కూర్చుండుము. నీపిండము పిల్లులకు వేయుము.” అని యటచెను.

“ముందు నీకు పిండము వైచి తరువాత నాపిండము వైచుకొ

నెదను అమ్మా! నీవుకూడ కూర్చుంటుము. ఈదినము మనమిరువురము కూర్చుని తిందము.” అని వినాయకుడు నవ్వుచు నరియెను.

ఆ క్షణాతిశయమున రాఖబాయి కన్ను లమృతభరితము లయ్యెను. ఆమె వెక్కిరిచెక్కిరియేడ్చుచు “మీయింట నే నెడ నెప్పుడు నన్నము ముట్టను. ముట్టియె త్తికొనియెను జీవించెన కాని మీయింట పంచభ క్త్యవరమాన్నములైనను నాకు పలకు. నోటికి వచ్చినట్లెల్ల నది నన్న కూయునా? చేతలతోతలునా? అక్కడికిని జరియుచునే యుండును. దానిచే నడ్డమైన మాటలు పడలేక నాదేహము చిల్లులు పడు చున్నదే! పూర్వజన్మమున నెట్టిపాపము చేసితిను?” యరియెను. వినాయకు డిట్లనెను. “ఇప్పుడు నీ నంటినిగదా ఒక్కనికికూడ దమ్మిడి సంపాదించు జ్ఞానము లేదని. మేము నీ కేమియును పెట్టుటలేదు. నీవే మాకు పెట్టు చుంటివి. ఇంక మాసా మ్మెక్కడ? మాయి ల్లెక్కడ? వదినవిషయ మంటివా దానికి నే నేమిచేతును? సంసార మన్న నెంతోనహన ముండవలెను. నీవన్న లక్ష్యము లేకుండ వదిన మాటలాడు చు డును. అటు లుండుట యామెతప్పే. ఊరిలో నందఱు నీవిషయమున నామెనే నిందించు చుండును.”

ఈతీయ్యలకులహాస రాధక్రోధము క్రమక్రమముగ తగ్గసాగెను. వినాయకునినియు నామెకుం ద్రేబడి మొండు. పుత్రుని వేడికోలు వలన నామె తొనికూడ విస్తగి నైచికొని నడ్లించుకొని భోజన మునకుం గూర్చుండెను. రాధ కాగ్రహ ముదవినతిం నెరిపినగాని కఠిన పాపమును బ్రహ్మాండచరి యెడల నామె కోపాన్ని చల్లారదు.

ఒడివడి భోజన మొనర్చి రాధ కొమగునితో నిట్లునెయెను “వినూ, మనజగ్గు రాముండు నెక్కడి కేగిరో వారి నొక్కమాటు వెదకి చూడరా, నాయనా!”

తల్లియనుమతి చొప్పున పిల్లల నరయ నేగుటకు వినాయకుండు

కొంచె మనకాశము కాటలని యుండెను. కనీ యిదిగో, ఇదిగోనని తరము గంజాయికమ్ము ననాళ మందుకట్లు చేర్చిం గాని యుండెను కాలు బయట బెట్టుడు.

౪

సాయంసమయమున సదాశివరావుగృహము మిగుల సంతోషిగ నుండెను. వినాయక రావు గ్రామ పుంతయుం దరిగితిరిగి నచ్చెను. నది నె గారిజాడ గాని, యామెబిడ్డలజాడ గాని యనుమంతయుం దెలియ రా దయ్యెను. సదాశివరావు మిగుల వ్యాసుల బిత్తుండై యుండెను. రాధ మిగుల కలనశపడు చూడెను. ఇంతలో గణపతిశల్లి "పార్వతి యావలివిధిలోనిసూద్రస్త్రీని మెటంగొని పిల్లలతోగూడ చగలు రెండుజాములవేళ పుట్టినంటికి వెళ్ళినది." అనువార్త కొనినచ్చెను.

ఈవృత్తాంత మందఱకంటెను రాధమనమును మిగులం గలగని వై చెను. గణపతిశల్లి సదాశివరావుగృహమునకు రాకము న్నివార్త విధి పొడుగునను కంటం బజినవారకెల్లం దెలిపియే యుండెను. అట్లగుట గ్రామమున నిర్భక్తముగఁ గూరుచుండువారును నొరుల న్యూనతఁ జూడ ముచ్చటపడు తుద్రస్వభావలు నగుస్త్రీలు పెక్కండ్రు గలపు గుంపుగ మెల్లమెల్లన సదాశివునిగృహ మలంకరించిరి. కొందఱునని తలు పాపము, దుఃఖిత యగురాధతో సమానముగ నెంత యోశ్రమ పడి కన్నుల నీరు దెప్పించుకొనిరి. కొందఱు అంగనలు ముఖముల గాంభీర్యము దొలుకూడ నిట్టూర్పులు విడిచిరి. కొందఱు పార్వతిని నిందింపఁ దొడగిరి. కొందఱు మరల చాలివేలైన చలంపఁగూడ దని రాధ కుపదేశంపసాగిరి. కొందఱు సదాశివునిదే లోప మనిరి. కొందఱు పార్వతి పుట్టినంటి మళమును దూఱఁ జొచ్చిరి. నోటి కేడి వచ్చిన నది వాగి మెల్లమెల్లగ నెల్లరుం దమతమయిండ్లదారి బట్టిరి. ఒక్కతే యైనను దుఃఖమున మఱుగుచున్న రాధ నూఱడింప లేదు.

ధూర్జన్యభావ యుగపార్వతిచూసిన సంతోషమున కెన్నియో యిక్కట్లులు వాటిగల్గెను. అందు పార్వతి పూత్రస్వయమునగూడఁ దోడుకొని చనుటచే మూడునలి యగురాధ యెంతో యధీగ యయ్యెను. ఆమెనోటితో బడబడవాగుటయే కాని నాన మామిమనసున చురుదేశ మణుమాత్ర ముండదు.

సీసములు పెట్టినపిమ్మట వినాయక రావు భోజన మొనర్చుచు నడుమనడుమ కుసికిపాట్లు పడుచు సదాశివరావుతో “అన్నా ! ముగాదు సంగతి యేమి ?” అనెను

సదాశివుడు పరక్తిలో “అంతవీచాగ మొందుకు ? పోనిమ్ము. ఆ గయ్యాని నెత్తుటయే నుంచిది. ఆ జారాభగ్యురాలి మొగ మింకఁ జూడఁగూడదు.” అని పలికెను.

“అని యేమి యుండనిమ్ము. అమ్మను సమాధానపెట్టు టిట్లు ?”

“అనఁగోరాత్రములు పోట్లఁమట కిరుగు పొరుగునా రెండఱో యున్నారకదా !”

వినాయకునిమన సస్పృహ గంజాయిమీఁది కొక్కదాటున పరువెత్తినది. సదాశివుడు చెప్పిన దేమో వానికి నరిగా తెలియ బయ్యెను. కడపటి రెండుమూఁడువాక్యములుమాత్ర మాతఁడు పిని యిట్లునెను. “ఇరుగుపొరుగునా రనేకు యున్నమాట నిజమే. కాని వా రెవ్వరైన నమ్మను కొంచె మైన నోదార్చిరా ?”

పాపము సదాశివుఁ డెంతయు విచారగ్రస్తుఁ డయ్యె. కొంతతడవు పఱకు దుఃఖాతిశయమున న్నభుఁడై యుండి గంభీరస్వరమున “ఒరే వినూ, ఇప్పు డైనదేమో మంచియే యైన దని తలఁచెదను.” అని పలికెను.

ఇంతలో రాధ రోదన మొనర్చుచు లోపలినుండి వచ్చి సదాశివునితో నిట్లునెను. “ఏమిమంచిరా నాయనా ! నాకుమాత్రము తల్లి

మవులుగ నున్నది. ఊరిలో నందఱు మరలను కాకులు పొడిచిపట్లు పొడిచెరు. మన మెంత బీనవాండ్ర మయినను నూనాభిగూనములు పాటించ వలదా ? నానోరు పడిపోతే నాకావేళ నేమిచున్నది--”

రాధకన్నులు రెండును నిండిపోయెను. జనని యాకులపాటు గాంచి సంత పుత్రు లిరువురు దుఃఖించిరి. ఏనాచుకుండు కొంతదనుక భిన్నుడై కూరుచుండి పిమ్మట చప్పుచప్పున నన్నముదన దొడగెను. సదాశివుడు మనసున నిగులవిచారించుచుఁ గూర్చుండియుండెను. అట్లు కొంతసే పయివలదునాత సదాశివుఁ డిట్లనియెను. “అమ్మా, మనపైన నీ నింద లేకుండ పోవుట కిప్పు డేమి చేయవలయు నని నీయభిప్రాయము ? చెప్పుము.”

పయిటకొంగుతోఁ గన్నుల నొత్తియొత్తి యామె యిట్లనెను. “నాయనా తెల్లనాటునప్పటికి సార్వతిని, ముద్దుబిడ్డల నిరువురును తీసికొనిరారా ! నాబిడ్డలు వెళ్లిపోవుటచే నాయిల్లంతయు చిన్నపోయినది. నాయనా, నాకోడలితో నిక నెన్నటికిని పోరాడను. దేవునితోడు దానిమాటయైన నెత్తను. అది నన్ను కొట్టినను సరే. ఆ ఊరి అనను. నాకోడలు మంచిది. వెళ్లు నాయనా వెళ్ళు. తెల్లవారుజాముననే బయలుదేరి పొమ్ము. ఏలాగో దానిని మంచిచేసికొని రమ్ము. తీసికొని రమ్ము.”

అత్తవారింటి కరుగుటకు సదాశివుడు మొట్టమొదట నిశ్చయించుకొన్నాడు. అది గాంచి వినాయకుఁ డిట్లనెను. “అన్నయ్యా, అమ్మ చెప్పినట్లు చేయుట మేలని నామభిప్రాయము.”

“పోనీ నీవు వెళ్ళరాదా ?” అని సదాశివుఁ డనెను.

“అన్నయ్యా, ఇందులకు నన్ను క్షమింపుము. ఆపని నావల్ల కాదబ్బా ! నీ వక్కడికి వెళ్ళినట్లయిన నే నక్కడినని యంతయుఁ జూడదను. నీవు తిరిగి వచ్చువఱకు నే నిట్లు కదలను. సంసారభారము నేఁ

జూచుకొందును. నాశని తీగను నాశీ, నీ యత్తవారింటికి చూత్రము నేను చెల్లెను. నాకు భయము బాబో!”

వినుయకుండు డనుగా నితరులకార్యభారము వహించువాడే కాని యొక్కదినమునగుండ గృహకృత్యములవిషయము నుచూత్రనికి జ్ఞాపకమే యుండదు. అట్లుగుట నిష్పర్మము. చాననోట నొలనగిన యీనుడువులు విని నదాశివుడు బోలోన నుతసిండుచూ చిహున్నతో నిట్లనెను. “ఏనూ, నీవే నిజముగ నింటివరులు చూచునెడల చూత్రవారింటికే కాదు, ఎచటికి బొమ్మన్న నచటి కరుగుటకు నేను సంసిద్ధుడను.”

మఱుగా డనుబోదయమునకు బూర్వమే నదాశివుడు డత్తవారి గ్రామమునకుండు ప్రయాణ మయ్యెను. రాధ నడిచినయన యై ప్రేమ పురస్కరముగ బూర్వతి కెన్నియో సమూచారములఁ జెప్పి పంపెను.

X

నదాశివగా వింటినుండి వెడలివదితడవుగఁ బాచిపని చేయుకూడ్ర వనిత నఖూబాయి ముంగిటఁ జొచ్చి “అమ్మగారూ! అమ్మగారూ! యింకానిద్దుర లేవలేదా నేనుంటి?” అని కేక వైచెను.

రాధ లోననుండి మంజువతుడు నొక్కవిసరున బయటికి వచ్చి “ఓసిభడవముండా! నీ వన్నము తినవా? నీకీబుద్ధి యెవరు చెప్పిరే! నాకోడలిని తీసికొనివెళ్ళుటకు నీ కేమవసరము వచ్చినదే? ఇంతవఱకును నీవేమో మంచిదాన పనుకొంటివి. కాని ఇంతవని చేతు వని తలంచలేదు. నీవు లోలోపలనే గోతులు తీయుముండవు!” అనెను.

నఖూబాయి భయముతో “సామిసాచ్చిగా పాగోతమ్మగారు పోట్లాడి వెడుతుండదని నాకు తెలియలేదమ్మా! నాతోటి ఇల్లా చెప్పారు. మూలయ్య కొంట్లో సాలా జబ్బునేసిందంట. అందుకోసం యెల్లాలి

రమ్మగోరు. అమ్మా, యేంసెయ్యనూ? నిబద్ధిఅనుకుండా? పాసి మొగమైనా కడుక్కోలా అలాగే యెల్లాను. వదినెమ్మగారిల్లా అబద్ధాలుచెప్తారని నాకేం తెల్పు?” అని పలికెను.

రాధకోపం మితిమీరి నిట్లనియెను. “ఆహాహా, యెంతటక్కులాడివే! ఓసీ నిజముగ దానితండ్రికి రోగము వచ్చినట్లయిన బిడ్డలనుకూడ నెంటఁబెట్టుకొని యెరు కొంటరిగ బోవునే? అవకతవకపుముండా! నీవుచేసినపని తప్పని తెలుసుకొని, అది కప్పివుచ్చిన న్నెగతాళి చేయుటకు వచ్చితివా?”

సఖాబాయినేత్రము లశ్రుభంతము లయ్యెను. అది నెక్కినెక్కి యేడ్చుచు నిట్లనెను. “లేదండమ్మా! మీరాదాలసాచ్చి! నాబిడ్డతోడు! నాకేం యెరిగ లేదు. మారాజులు తమ గంజి తాగి తమర్నేనా ఆచ్యపించడం? తమకు మాకు తగ్గింబోయి. లేదు లేదమ్మగారూ! నే నెప్పుడల్లా—”

రాధ పెద్దగొంతుతో కేకలువేయఁ దొడఁగెను. రాధ కంతట దానిపై కొంచెము దయపుట్టెను. కావున శాంతస్వరమున నామె యిట్లనెను. “ఓసీ నీకు కొంచె మైనజ్ఞాన మున్నచో నాతో చెప్పి మఱివెప్పుదానవు. మాయిల్లమి త్రోసులా ఆమడలా?”

సఖాబాయి కన్నులు దుడిచికొని తయూచుచు “బేనుబేను. నాకీమూట కోసిందికాదు. ఇయ్యలుంచీ ఇకెప్పుడల్లాసెయ్యను. నా కిప్పుడు తెలిసివచ్చింది.” అని చెప్పెను.

“సరే, యేమేసఖా! నిన్నుఁ జూడగానే యక్కడివా రందఁ జేమనిరి?”

“యేంసెప్పనమ్మా! మమ్మల్నిసూసి అంతా తెల్లమొగా లేశారు. ఎవరూ తొందర పోలే లేదు. వదినెమ్మగారుమట్టికి లాంది. యికెప్పుడుమ్మా తొందరింటికి రాను. మాలతమ్మ నీతులో పట్టెను. యేపా

స్థు సూసినా చాపరాగ్ధారే. బువ్వన్నా కడుపునిండా యెట్టదు. ఇంకేంటుంటో చెప్పింది. అమన్నీ చెప్పటాన్ని నోరొక్కింది”

సఖా చెప్పిన యీ సమాచారముతోయు విచారంతో రోషమున రాధశరీర మాహావనస్తోమము కంపించ నిట్లనెను. “స-రే, స-రే, ఇంక నెన్నను నిక్కడికి రాదు! సరే ముచివనే! దానిసంగతి యంతయు తెలిపోయిరిలే!”

సఖా మరల నిట్లనెను. “అమ్మా! మరిసిపోయినా వసినమ్మ అన్నుండాడే. ఆ మనగోరు, లేదు లేదు, ఇహెప్పుడూ దీన్నట్లోంటికే పంప నన్నాడు. ఇంకోమాట. లచ్చీబాయమ్మగారి ఆళ్ళమ్మ కాపురానికి పంప నన్నాడని వసినమ్మగారు ఆళ్ళతో చెప్పింది. అమ్మా! యెంచెప్పుడు! ఆళ్ళజిన్నులేమ్మ, ఆళ్ళంతా పకపకా నవ్వోరు.”

అనుమాటలు వినినంతనే రాధకోపానలము జాజ్జ్వల్లమాన మై ప్రజ్వలిల్లనాగెను. క్రోధావేశము నామెకన్నులు గిరిగిరిదిరుగు దొడగెను. కొంతదనుక నట్లు నిలిచి యుండి పిదప నిట్లనెను. “నాకుగనుక నీసంగతి విన్ననే తెలిసియుండినచో మానదాశివు నక్కడికి పంపకపోదును. సరే, సఖా, ఇట్లుమాడు. ఈసంగతియంతయు నూరిలో నెవరికిని చెప్పకునుమా! నూ పరువంతయు పోవును సుమా!”

సఖా కొంచెముగాంభీర్యము తెచ్చుకొని యిట్లనెను. “అమ్మా! నాకీసుద్ది మీరు చెలవియ్యాలా? అంతేనా? నేనోంకైనా చెపు తానా?”

ఇంక నేమి యీ రెండునూడుకలంతవచనములు పలికి సఖా యట నుండి బయలుదేరెను. గృహమునెటువలికి వచ్చి సున్నుచిత్తంతోను తనము చేసినను తద్విషయము దానికడుపు నిముడడయ్యెను గాన

యీవిషయ మేరివద్దను కొంచెముకూడా దలచెట్టవల దని సఖాహృద యమునఁ ఒదిలముచేసి యుండెను. కాని యాహృతాంత మెన్నిరచెని నైనబడవైచి తనభారమును తగ్గించుకొనిన గాని దానిమనసునకు తృప్తి కలుగదయ్యెను. గృహము వెలువడినప్పటినుండియు నీరహస్య మెప్పు డిముందయిన నెప్పుడు పాపవేతునా యని యాపె తొంగరపడు చుండెను. కాని పాపనూ, దానిమరదృష్టములన నంతదూరము నడచినను, దారియం దొక్కపిట్టనూడ కానరాడి లేదు. పిఛనంటుకొనియే వడ్లవానియిల్లు కలదు. సఖా యగును బ్రవేశించి బిగ్గలుగా నిట్లని కేక వైచెను. “యేంసేత్తుండావు వాడోనిన్నా?”

వడ్లవానిభార్య యాసమయమున వంటయిల్లుాడ్చు చుండెను. ఆమె చేయుచున్నపనిని వదలి తొంగుతొందరగ నీవలికి నచ్చి “ఏమి టంటావు బ్రభూ?” అనెను.

సక్కుబాయి దొంగవలె నలుచంకలఁ గలయూ జూచి, యెన్నగు లేరని దృఢ మైపవప రహస్యముగఁ భార్యతీ నను స్తవృత్తాంతము చాతుర్యమున నొకటికి పది కల్పించి దాని చెనిని బడవైచి చివర కిట్లనెను. “ఓనీ, దా సత్తగా రీక ధోనికి చేప్పొద్దండి. వోరికన్నా చెప్తేమాత్రం మనస్లో యేం కడుతుంది? మనం సేదోళ్ళం— నాకూట్లో దుప్పుడ్దండి. ఆళ్ళతో యీళ్ళతో చెప్పి ఆళ్ళ నల్లరి నేస్తే నే సరక్కుంలలో పడనూ? నువ్వే చెప్పు?”

వడ్లవానిభార్యయించుక నవ్వి “కాదటే?” అన్నది.

ఈవిధమునఁ ద్రోసపొడుగునను కంట బడినవారి కెల్ల సక్కుబాయి యీవృత్తాంతము తూ చా తప్పకుండఁ జెప్పివైచెను. తనకుఁ గొంచెము పరిచయము గలవా రెవరైన నెదిరించు చుండినను వారల మేలుకొల్పి యీవృత్తాంతము సవిస్తరముగఁ దెలుపు చుండెను. ఇవిధమున నెదిగ్రామ మంతయు వ్యాపింపఁ జేసెను.

౬

ఉదయ వెని మిది గంట అయ్యెను. వినాయకుడు ఉ ఉ హు హు హు హు అని కాలు నేతులు సాగ దీనికొనుచు, నాడలు పరచికొనుచు నొక్కవినరున బడకనుండి లేచెను. అతడు ప్రాతర్విధుల నిర్వర్తించునప్పటికి తొమ్మిది గంట అయ్యెను. అనంతరము వినాయకరావు గారికిరచర్య వ్రారభమయ్యెను. ప్రార్థనమున చిలులు (గంజాయి త్రాగువలకరము) సిగ్గ మైనది. అతఁ డిట్లువిడచి బయట కేగు నప్పుడు నిత్యకృత్యములలో నెద్దనియం దైన పొరబడును గాని నాల్గుగ్రంథము చిలుము పీల్చుటయందుమాత్రము పొరపడె నని యింతవఱ కెన్నఁడు నిని యుండెను. అట్లుగట చక్కగ కడిగి తుడిచి పరిశుభ్రపఱచిన ప్రాయశః మగు ఆగంజాయి నాలుగై దుదమ్ములు పీల్చుటలో ననుగ్రతత్వ కోనిణ కెంచుచు, మిక్కిలితీవ్రోదూమమును చుట్టులుచుట్టులుగ నవలి చిన్నచిన్న మేఘముల గల్పించుచు స్తంభమున కానుకొని వినాయకరావు కూర్చుండెను. ఇంతలో “వినూ! ఒకే వినూ! ఒకే చదిగంటలు కొట్టినారురా? సీచాదస్త్ర మింకను కా లే దంటరా! నీవు బాబారునకు వెళ్ళు పెప్పడు? వెచ్చములు తెచ్చు పెప్పడు? నేను వంట చేయు పెప్పడు? ఏమి చేయ నమ్మాయీసిల్లవానిని! ఇంట నొక్క బియ్యపుంజైనను—” అని తల్లి పలుకగా,

“వాని కాలస్య మేమిటి? అప్పుడే తిరిగివచ్చినాఁ డననుకొను” మనుచు వినాయకుఁ డుత్తరీయము వైనవైచి కొని తలపై టోకీ బెట్టుకొని తల్లికడకు వచ్చి వెచ్చము లేమీని లేనయినో యూహ వలనఁ దెలిసికొని యిటినుండి వెలుపలకు వచ్చెను. అంతలో వాని కొకవిషయము స్మరణకు వచ్చినది. బాబారున కేగు పెండులకు? దగ్గఱ పైకము లేనచో బాబారులోనివస్తువు లింటికి వచ్చు పెట్టు!

వినాయకునికడ నొక్కచిల్లిగవ్వ యొసలేదు. ఎటునుండి వచ్చును? పాపము వాని కేమియు నుద్యోగము లేదు. ఉద్యోగము చేయుట కావశ్యకము లగు శక్తియుక్తులును వాకడ లేవు. శుభా శుభముల కెచ్చటనైన దొరకిననక్షిణాలు ప్రాణనమాన మగు గంజాయిచిలుము యం దెప్పటి కప్పుడే భస్మమగుచుండెను. అప్పటికిని వానికి గంజాయి క్షుధాశాంతి యగుట లేదు. దగ్గట డబ్బేమియు లేనపుడు మాత్రము వినాయకుండు గంజాయికోట కెవ్వరిపాదములనైన బట్టు కొనుచుండును. అటులాసర్చుటచే నేదోయొక మూడిగ గంజాయి క్షుధ తీరగలదు. కాని యింటికి కావలసిన వస్తువు లేవరి పరములపైఁ బడింను దొరకవు. దీనికి జేబులో పైసా యుండితీరవలయునె! వినాయకుడు లజ్జతుండై తలవంచికొని నేలఱాచుచు నిలచియుండెను.

అప్పటి కప్పుడే కొమరుని స్థితి రాధకు జ్ఞప్తికి వచ్చెను. పాప మాప యేమి చేయగలదు? “చచ్చిన వానికి బుద్ధి లేదు. నన్ను బెవరించి తినుటతిప్ప మూడుపుట్లు—” అని యే మే మో గబగబ నాలుగు తిట్టి న్యయంపాకృతమునఁ బ్రవేశించి శిథిలమైన యలమాటులో, లోపలగ, జీలకఱ్ఱబుట్టలో, కడు జాగరూకతతో దాచి యుంచిన పదునాలుగణాలనరలో నాటణాలు తీసి, వినాయకున కొసగెను. ఆటణాలు దృష్టిపడినంత వినాయకుండు ప్రపుల్లవంతుఁ డయ్యెను. అతడు చప్పుచప్పున విధిలోనికి వచ్చి హుటాహుటిగ బజారువై పునకు నడచెను.

వినాయకుఁడు బాజారునకు వచ్చిఁ గిత్తడవుగ నప్పుడే యొకడుకా నదా రాతని కేకవైచి తా నొనఁగుగంజాయివచ్చు స్థానమిచ్చి వెళ్ళ నలసిన దని వేడికొనియెను. వినాయకుఁ డాడుకాణదారునివేడికొ లును, గంజాయిచూచి మోహమును ద్రోసి నేరుడాలక కూర్చుండెను. చిలుము తయారగుచుండ లోకాభిరామాయణము జెప్పుకొ

నుచు మెల్ల మెల్లగ రెండు మూడు నాల్గు అయిదు ఆఱు ఏడుసార్లు వమ్ము వీల్చెను. వినాయకుడు తన్నయ్యడై పోయెను. వాని కప్పు డతిచేత స్వస్తిము గానవచ్చు చుండెను.

ఇట్లు యికాణమునందు జరుగు చున్న కథ రక్తికట్టు చుండెను. ఇంతలో యజ్ఞేశ్వరభట్టు వడివడినచ్చి వినాయకుం డచట గూరుచుండుటఁ గాంచి యాశ్చర్యమున నిట్లనియెను. “బలే, ఎట్టిసంసారివి గా! డొరంతయు దిరిగినను నీజాడ యే కనిబడదు? నీ విక్కడ సంతోషముగ ముచ్చటలు వినుచుం గూర్చుంటివి. లే-లే- తొందరగ పరుగెత్తు వేమి? హరభట్టుపినతల్లి చావునకు సిద్ధముగా నున్నది. త్వరిత పరుగెత్తు ప-ప-న-న నేను వా వా -ని మంత్రిము చెప్పబకు దీసికొని వచ్చెనను. ఇట్లు చెప్పి యజ్ఞేశ్వరభట్టు వడివడినడచి ఈవరకర్మ చేయించు పోరోహితునియొద్దకుఁ బరువెత్తెను. యజ్ఞేశ్వరభట్టు వలన నీసంగతి విని సంత వినాయకుం డొక్కక్షణ మైన విలంబన మొనర్చక హరభట్టు పినతల్లి గృహమునకు వచ్చిచేరెను.

ఆహాహా! వినాయకరావున కెంతయాత్రము! ఎంత పరో పకార పోణత! సర్వభక్షకుం డగునయ్యగ్ని దేవుని తొందరకంటెను వినాయకుని తొందర యెక్కువగ నున్నదే! వినాయకుడు వచ్చి చూచునప్పటి కాగృహమంతయు నిశ్శబ్దముగ నుండెను. మృత్యుదేవత సామ్రాజ్యము ప్రబలి యుండెను. ఇంటియందు మరణాన్ముఖు యగు ముదుసలి తప్ప నిం కెవ్వరుం గాన రాదైరి. ఆమెను భూశయన మొనర్చుట కైస నింకొకడు లేడు. ఇంతలో బయటనుండి యజ్ఞేశ్వరభట్టుగూడెంచి, గొఖిము నూనించు వినాయకుని మొగమును గాంచిసంత సంతోషమున నిశ్చేష్టుడై, కొంతవడికి చేత నున్న దహన సామగ్రి యటనుంచి, వెనుదిరిగిపోయి, యిరుగుపొరుగు చునువ్యూలను బోగుచేసికొని వచ్చెను. అంత నాప్రేతమును శ్మశానమునకుఁ జేర్చిరి. వినాయకుడు దహనాదిక్రియ లొనర్చుటయం దగోసరుడు.

వినాయకునకు వీడు తనవాడు వీడు పెరవాడు ననుభవము లేదు. పాపము మిక్కిలి సాధుశీలుడు. అనాధులకును, వివాళియులకును, సహాదు మొనర్చుట యన నీతని కెంతయు సంతసము. శ్రృంగానమున నందఱు చల్లచి చెల్లినీడల ముచ్చట లాడుకొనుచుఁ గూర్చుండి యుండి నమాయకుఁ డగువినాయకుడు తీవ్రమగునెడలో జాను నేపు చితనమిషమున నుండి దహనసంస్కార మొనర్చెను. అవృద్ధ ప్రేతము దహనమగునప్పటికి సంధ్యాకాల మయ్యెను. అసంతరము నదిలో స్నాన మొనర్చి యందఱు నిండ్ల కరిగిరి.

తాను బాజారున వెచ్చములు కొనిపోవుటకై వచ్చి యుండుట యు, సెటియందు తల్లి తనకై యెదురు చూచుచుఁ గూర్చునియుండు ననియు, నాకస్మికముగా నీతనికి న్యగణకు వచ్చెను. అంత నప్రయత్నముగ వానిచేయి రొండిపైకిఁ బోయెను. నదిలో స్నాన మొనర్చునప్పుడు రొండిడబ్బు లెప్పుడు జలనమాధి యయ్యెనో పాప మింతవఱకు నాశం డెట్లు తెలిసికొన నగును? ఇప్పుడుమాత్ర మాశిఁడు నిర్విణ్ణహృదయుఁ డయ్యెను. ఇప్పట్లునమాత్రము తల్లి తనయెడఁ గలప్రేముడి బాటింప దనుభయమున మెల్లమెల్లగ వినాయకుఁ డింటిముంగిలికి వచ్చి చేరెను. మెల్లగఁ జెవియొగ్గి వినియెను. గృహమున నెవ్వరినవ్వడియు గాన్పింపదయ్యెను. ఒకటి రెండుఘడియలప్రార్థన పోయినది. అప్పటికైన నింట దీపము వెలుగుట లేదు. వినాయకుడు మెల్లగ భీతిగొల్పు స్వరమున 'అమ్మా అమ్మా ఓఅమ్మా అ——' అని పిలచెను.

అప్పటికిని ప్రత్యుత్తరము లేదు. అప్పుడు వినాయకుడు తిరుగ నుచ్చైస్వరమున, "అమ్మా—మ్మా—అ——" అని కేక వైచెను. వెంటనే యాకాసమున నొకప్పుడెట్లు భయంకరశబ్ద మగునో యవ్విధమున రాధ గర్జన వినవచ్చెను. "ఓరి తెల్లమొగమా! ఇప్పుడా యింటికివచ్చుట!

ఎప్పుడు వెళ్లుట, ఎప్పటి లోకము! ఇంతసేపు వెచ్చములు కొనచునే యుంటివా? చచ్చినవాడా! ఏ నొక్కనూతే చంపగూడదురా! నీ చేతులొబాధ—!”

తల్లియొక్క యీ యావరసంభావన నాకర్థించింత విషయకుని ప్రాణము లెక్కడివక్కడఁ జేరకొనియెను. వానికి జగదన్యభావము తెలిసియే యుండెను. తన్నెప్పుడు మిగులఁ గట్టునో యప్పు డాపి కోపాలము చప్పున జ్వాలవలసిందే! ఇది విషయకుని బాగుగ నెఱిగియుండుటచే నాతఁడు మాటలాడుటకు నాహించెను:— “అమ్మా! మీనామర పింకాత మనుమరాలు చచ్చిపోయినది. ఆమె దహన మునకు వెళ్ళితిని సావకు ఏక దగుటచే నెవరును వచ్చిరను శారు. నేను మాత్రము వెళ్ళినాను. అమ్మా! నీవే చెప్పుము? అట్టివసుయ ములో నుపేక్ష చేసిచో దైవము మెచ్చునా?”

రాధకు యిక్కిలి యాగ్రహము జనించెను. “నీ మెచ్చుమీఁద నీమీఁద నిప్పుపెట్టా! చచ్చినవాడా! మీగులను తగులవేయుటకా, నీవు జన్మమెత్తితి? నీవుకప్పు వారిడి కెందును దొంగ తేదా? లోకు లెట్టి తుదృఢ ముండాకొనుకులో చూడు. ఈ పనికి చచ్చినవా లైట్లు నాబిడ్డను పిలువ వచ్చెరరో! ఇంకే జేరి సుధకార్యములలో మాత్ర మా చచ్చినవాళ్ళకు మానాని జ్ఞాపకమే యుండదు! ఈ పిచ్చి ముండాకొనుకున కంతబుద్ధి యేది? బజారుకని నీ వింటనుండి బయలు దేఱి, మనవని వదలిపెట్టి, యెవతెనో తగులవేయుటకుఁ బరుగెత్తెనవా! నర్కారువారు నిన్ను పిలుగులను తగుల వేయుటకు నియమించి నారా; ఎవఁడైన చచ్చినాఁ డని కలుగు చెవిఁ బడిన జాలును, విధవపు పరుగెత్తుకొని పోదువు! పెద్దగుఱ్ఱములె నుంటివి. నీ కింకను సంసారభాధ్యత యేల కలుగదు? నీకు బుద్ధివచ్చున దెప్పుదు? నే చచ్చినతిరు.—”

మునుపటి యాగ్రహము నమాప్తమగు ననుచునునకు గలగా యమునల సంగమము తక్షణము కావలసిందే! అట్లుగుట నామె కొంతవఱకు రోదన మొనర్చెను. కన్నులు, హృదయము, ఆగ్రహ వేషమునుండి మగలినవిమ్మట కొమరుని సంగతి స్మరణకు రాగా మి ట్లనిమెను. “నాచూ, చినూ! ఇతడు నీ వేయైన భోజనము చేసితివా?”

చినాయకుడు భయపడుచు “రాసురామా! ఇంతవఱకు గ్రుక్కెడు నీళ్లు కూడ నేరూతిరో యెరుగను!” అని పలికెను.

రాధ కోపాన్ని మరల ప్రకటించునాడెను. ఆమె శుభము చఱివని దొడగెను. బక్కతీరు నామె లోతుల నిలపించి దొడగెను. “ఆ చచ్చినవాండ్రది మనలో పాపాణమో, కాని నావిడ్డ కన్నము పెట్టవలయు నని యొక్క చచ్చిననాసక్తైన దోచుగూడదా? సిగ్గు మాలిన యుంకకొనుకులు! పిలుచుటకు మాత్రము వరుగుచుకొన వచ్చెదరు— నీతియు జాతియు లేముడ,—”

చినాయకుడు డామెను నిరాగ్రహగ నొప్పు నిదియే నుచి యవలసి గ్రహించి చప్పున గ్రించి గూల్చితిమి మిఁదల జాలిగొలుచి నిట్లుయెను. “అమ్మా! ఏమే! నాకెంతో ఆఱిలి యగుచున్నదే, తినుట కేమైన బెట్టివా? హు—హు—”

ఇప్పుడు రాధనువచ్చు నీరయ్యెను. ఇప్పుడు తండ్రివైపున నెవ తయో చచ్చినందుల కామె కణుమాత్రము విచారము కలిగినది. ఆమె కన్నులనుండి రెండుమూడ్రుబిందువులుకూడ జాతిపవి. అంతరము పుత్రుఁ డీదిన మంతయు నుపవార మని యావృద్ధురాలికి న్మరణకు వచ్చెను. ఆమె వశినడి దీపము వెలిగించి “ఆడబ్బు లేవి? ఇటు లిమ్ము” అని కొమరునితో ననెను.

చినాయకుడు నిరుత్తరుఁ డయ్యెను. ఏమిచెప్పవలయునో నానికి

దోచ దయ్యెను. చివరి కెంతో ప్రయత్నమున నాతడు జరియుచు “న్నానము చేయునందితో రొండిడల్లులు నిదితో చక్కడ పోయెనో నాకు తెలియదు” అని పలికెను.

“మంచిని చేసితిని! నాయనా దొడ్డపని జేసితిని!”

రాధ మరల చేడ్చుటకుఁ బ్రారంభించెను. ఇంచుకవడి యేగినంత నామె రోదనము సమాప్త మయ్యెను. పిదప నామె యిట్లనెను. “అయితే పిల్లవాడా! అంతా రాత్రు లెట్లు నన్ను వేపుకొని తిను పెండు లకు? ఇట్లయిన నీవు న సార మెట్లు జేసెదవురా?”

తల్లి చెప్పెడిమాట లాతని ముసున నాట వియ్యెను. మరల నాతోడు కరుణాస్వరముతో “అమ్మా! ముందు నా కేమైన దినుటకుఁ బెట్టరా? పెట్టి తరువాత నీవు చెప్పఁ దలంచిన దేమో చెప్పుము.” అనెను.

ఎంతైనను తల్లి ప్రాణముకదా? ఆమె చప్పున లేచి, గోనుండి రేడుగుప్పెలయటువంటి దెచ్చి నానిముందు బోసి “ఇవి తిను నామనా! ఇవి తప్ప నింట నెం కేరుయు లేవు.” అని చెప్పెను.

ఇట్లు చుండ రాధ సేత్రద్వయ మశ్రుపూరిత మయ్యెను.

అటుకులు కంటఁ బడినత వినాయకుడను సంతోషముతో నాత ముతో నాయటుకులు నోటినిండా బోసికొని బొక్కసాగెను తల్లి వానికి సమీపముననే కాళ్ళు పాటబాచికొని కూర్చుండెను. ఆమె కన్నులనుండి మరల గంగాయములు ప్రవహిం పడును. “ఈదిన మెంత పాపిష్టిదినము! నాగిడ్డి ఎన్నెసడి యుండెనే! ఒక్కపిడచైనను వానినోటఁ బడలేమనిన! నాజిచ్చ మంకిగోను! అమ్మా కుల దేవతా! నూరు గాలముపాటు నాబిడ్డలు సుఖవంతులై యుండునట్లనుగ్రహింపుము. అంబా! నారక్షిమాతో నీకభిషేక మొనర్చెదను. నానోట నదప్పు తిట్లన్నియు నాబిడ్డలకు దీవెలు చేయుము. నాయాయ

వంతులు నాయకులగు బిడ్డలకును కోడండకును, మనుమలకు నొసగి వారిని చిరంజీవులుగ నొనర్చును. అట్లు తల్లీ! నీ మును నేను కొంగుపెట్టి వేడుచుంటిని. నాజిహ్లా మండిపోను. నాపిల్లల నేను నిష్కారణముగ—”

వృద్ధులుగ రాశహృదయము దుఃఖిపూరిత మయ్యెను. ఇచట వినాయకుడు యథాప్రకారముగ నటులు సమలుచు, రాగిచెంబె దుదకము కడుపులోని కెక్కించి త్రేన్చుచు నిట్లనినాడు. “అమ్మా! ఏదైన వెండులకు? తిట్లా! హాహా! అని తిట్లుకావే, అని యన్నియు మాకు దీవెన లనుకొనును! ఈ భాగ్యమునకు నీ కంఠ విచార మెందుకే?”

“లేదురా నాయనా! ఈదినమునుండి నే ని కెప్పుడూను మీమీదగ కోపపడను!”

రాధ మరల లోని కనిగి మఱియొక గుప్పెడటుకులు దెచ్చి వినాయకునిముందు బెట్టెను. ఇప్పట్టున మాత్రము వినాయకునిసంతోష మునకు కారము కానరా నయ్యెను. అతఁ డటులుల నడివడి నోట బోసికొని, పిచ్చుటఁ గడుపునడ నీరెక్కించి దాహశాంతి చేసికొనెను. అనంతరము నిత్యానుక్రమణిక చొప్పున చినిము నొత్తమున ధరించి, సశ్చలత్వము గంజాయిదేవిని ధ్యానించి, సంతోషాంతరం గుండై నిద్రింపఁ జనియెను. అత డారాత్రి శయ్యపై నొకప్రక్క నుండి మఱియొకప్రక్క కొత్తిగిలిన నై న లేడు. పాపము, రాధకుమాత్ర మారాత్రి నిద్ర పట్ట డయ్యెను. ఆమె ముద్దులకొమరుడు వినాయకుఁ డాదిన పాతయు నునవాసముగదా! ఈవిషయ మామె మనసును నొప్పించి యుడుటవలన రేయి యంశయు నామె సెజ్జపై కట కటఁబడుచు బరుండియుండెను.

2

మరునాడు రమారమి పండ్లను, బంతిగంటకు రాధ వెంట సిద్ధమైనది. ఆమె వినాయకరావును భోజనమునకు రమ్మని కేకవైచెను. వినాయకుడు మందహాస మొనర్చుచు వచ్చి పీతముపై విరాజమానుడయ్యెను. భోజనానంతరమున హస్తత్రయాలన మొనర్చినది తడవుగ వినాయకున కింట కాలు నిలువ దయ్యెను. కుమారునిభోజనమైన వెంటనే తల్లియు భోజనమునకుఁ గూర్చుండెను. ఒకటి రెండు కబళములు గర్భగోళమునఁ బ్రవేశించెనో లేదో యీతలోఁ బూరుగునగల ఉమాబాయి మెల్లమెల్లగ నటఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. వచ్చినది తడవుగ నామె “పిన్నీ నిజమేనా యీనంగతి?” అన్నది.

రాధ చకితయై తత్తరముగా “ఎవరినంగ తే ఉమా?” అనెను.

“ఇక్కడ గండ్రగోళ మేమో పార్వతి తనపుట్టినింటికడ చెప్పినదంటే! ఎందుకమ్మా?”

రాధకు శరీర మంతయుఁ జీమలు జెట్టులు ప్రాఙ్గిన ట్లయ్యెను. ‘చెప్పిన చెప్పచిమ్ము. దానితండ్రి యెంతగొప్పవాఁడైనను యింత మాత్రమునకు నాతిల యేరుయుఁ దీయబోడు లే.’ అని పలికెను.

“అవును. కానిచో వారికి జడియునునా యేమి? ఎంతైనను నీ యంతదానపు నీవు. వాగయెక్కువ నీ కేమిటి! అయితే పిన్నీ! ఎవరో యనుకొనుచుండగా పిన్నాను — నిజమో అబద్ధమో దైవమున కెఱుక. పార్వతి నిచ్చటికిఁ బంపుటకు దానితండ్రి కిష్టము లే దంటే! లక్ష్మీతండ్రికూడ తనకుమార్తె సేచటికిఁ బంప నన్నాడంటే! నిజమేనా రాధమ్మపిన్నీ?”

శరీర మాద్యంతము కంపింప రాధ యిట్లనెను. “వాళ్ళకోట మన్ను బోయా ఎంపకుగా! మానదాశివునకు తిరిగి పెండ్లి తేసెదను. పదిమూఁకేండ్లపిల్ల సిద్ధముగా నున్నది. ఇప్పుడు తీసికొనివచ్చి మాశాని

కాళ్ళమీద పెడవై చెదరు!”

నానాత్న తా నేకోక్కోలో నిట కరుచెంచెనో యూరుకోళ్ళము నెఱవేలు చున్నా మేమియుం గానరామి మనసులోని మిగులం జింతించి “అహహా! ఇది మిగుల చిత్ర మైనకథ. గ్రామ మంతయు డప్పు లేకండ నిశ్శబ్దముగ జాటించవలెను. ఇదియే మంత్రపూజము. ఇట్లానర్పించో ప్రీతి మెత్తి యేమిసార్థకము. మరల నొక్కసారి ప్రయత్నించి చూచెద గాక” యని తలపోసి యిట్లనెను. “ఏమి రాధమ్మ పిన్నీ! నీకోడలి కింతమాత్రము జ్ఞానము—”

“నాకోడలిజ్ఞాన మెట్టిదో నేను చాలకాలమునుండి యెఱిగియే యుంటిని. అది యిప్పుడు క్రొత్తగాఁ జెలిసికొన నవసరము లేదే?”

హరహర! ఈప్రత్యక్షముతో పాపము ఉను హతాశయయ్యెను. తలనగచికొని యామె మెల్లమెల్లగ వచ్చినత్రోవఁ బట్టెను. ఆమె యటనుండి వెడలుట కడవుగ నప్పుడే యాస్థానమున యమునా బొయిగో శుభాగమన మయ్యెను. అప్పుడే పాప మామునునలి భోజనమునకు ద్వితీయవిఘ్న మావహిల్లినదే! యమున శివ మెత్తినదా నివలె నటచుచు నిట్లనెను. ఏమిపిన్నీ! నీవేమో పార్వతి నింటినుండి వెడలఁ గొట్టినావఁటే?”

“ఏ యర్థాయుస్సుమాండే, సీతా చెప్పింది?”

యమున గంభీరస్వరముతో “గ్రామ మంతయు న్యూపించిన నంగతి యిప్పుడు నీవు చూచిన దాఁగునా పిన్నీ?” అని చిలికెను.

రాధ యిండుక చల్లబడి యిట్లనెను. “నాకోడలిని నేఁ గొట్టదను, తీట్టెదను, పెట్టెదను, నాయుష్టము. ఇంకను లోకుల కేమి స.బంధము? ఇతరులనుఁజూచి యిట్టి శానిహానిమాట లాడుకొనుమని మీండ్ర కేచచ్చినవాండ్రు చెప్పిరి?”

ఇంక నేమున్నది! పాపము యమునాబొయి ప్రయత్న మంతయు

నిన్నుల మయ్యనా. అమ్మగారు నిలువున నీరై నది. అప్పట్టున లేని గాంభీర్యము దెచ్చుకొనుట కేదియో యుక్తివన్ని “నేననునదియు నదియే” యనుచు గబగబ వెనుదిరిగి మాడకుండ నామె తనయింటి త్రోవ బట్టెను.

రాధ దల్లారినయన్నమునై మరలఁ జేయివై చెను. మరల నామె దురదృష్టము. ఆమె యదృష్టములో నీదినమాభోజనము లిఖించి ముండు లేదని తోచుచున్నది. యమునానాయి యరిగి రేండుమాఁడు నిముసములు గడచెనో లేదో యప్పుడే ప్రక్కవీధి మాళసాబాయి తొందరతొందరగ రాధయింటి కరుదెంచెను. మాళసాబాయి యనగా సామాన్యస్త్రీ కాదు. గ్రామమునఁగల జనులందఱు ముఖ్యముగ నామెతిట్లనోటికి మిగుల భయపడుచుందురు. వీధిగుమ్మము తో పాదము మోపినదో లేదో యప్పుడే యొక్క పెట్టున మొగులుమోత వ్రత నిట్లనెను. “నీవయనుమీఁద నీమీఁద పప్పులుపోయ ! ఇన్ని యోష్లు వచ్చిన నీతీకున కోడలిని మనుమలను కొట్టి వెడలఁగొట్టుటకు నీకేమి సిగ్గయినలేదా ! ధూ, నీయేళ్ళపై న—”

ఇప్పట్టున మాత్రము రాధకోప మాకన మంటెను. ఆమె కోపా వేశమున నిట్లనియెను. “ఎవతె యీకూత కూసినది ?”

అయినది మొగ మింతైనది. మాళసాబాయి మనోరథ మీఁజేసినది. ఇంతకన్న నామెకుఁ గావలసిన దేమి ? ఆమెకంతస్వర మొక్క పెట్టున న పునుస్వరముఁ కెగసినది. “ముసలితొత్తా ! ఎను న భడవాముండ అనెదవు ? ఎను నీ సేనాధిపతివానిమండను ? ఓస అర్థాయుస్సుముండు ! ఎందు కేయోష్లుపచ్చిపి ! నీవుముండవు నీ—”

అగ్రహమున రాధ ఆపాదిమస్తకము కింపింపఁ దొడఁగెను. తన ముందరివిస్తరి చుట్టు చుట్టి యున్నవట్టుకొని తన సలువఁబడెను. అంతట వా రిరువురినడుమ నపూర్వశబ్దములతోను, అపూర్వవాక్యరణితోడను

అపూర్వాభినయములతోడను తు మలయుద్ధము ప్రారంభ మయ్యెను.

కొంతతడవున కానంగ్రామము కడముట్టిపడి సావము రాస నంపూర్ణ పరాజయము సంపాదించె. గయ్యాభియగు మాళినాథాయు ముందు నిష్క్రమింపఁబడి, సాధుశీలయు నగునాథానునలె యెందుల కక్కఱకు వచ్చును? మాళినాథాయు రణరంగము విజయ మొంది తన విజయార్హతచే విగంతకులను మోగింపఁచు నెడలిపోయెను.

౨

నవాబునియత్తవారిగ్రామము పల్లెటూరు కాదు. ముగ్గునిసపాలిటి, పోలీసు స్టేషన్, ముగ్గునబ్ కోర్టు, సెకండరీచాత్రశాల, లైబ్రరీ మొదలగు నవి కొన్ని యచటఁ గలవు. బ్రహ్మ క్షత్రియు వైశ్యుఁడీ సకల జాతులకు నాయూర వసతులు గలవు. అందు వైశ్యుకి బ్రాహ్మణ గృహములు మొడు. ముసల్మానులయొద్దుకూడఁ గొన్నియుండెను. ఊరిబయట చెరువులు, చల్లనితోటలుఁ గూడఁ గలవు. పీఠులు వెడల్పు గలిగి వచ్చిపోవుపల్లెటూరిజనులతో నందడిగ నుండును. ఇట్టియూరు గాంచినవా రెవరు దీనిని పల్లెటూ రందురు? అట్లు తలచినవా రెవ్వరేని యీగ్రామపణ్యవీధిని గలరెండుమూడు సువాసనా సమృద్ధములగు సత్తరుమకాణముల గాంచినంత శంకావిముక్తులగుదు రనుట సిశ్చయము. ఇంను రాత్రులయందు సడుమసడుమ వారయోషిజ్ఞానముంజలకంతరివచును సారంగ, సతారు, సీతా, ఫిడలు హార్మోనియమునోహరవాద్యముమధురధ్వనులును వీధివెంట నడచు యువకులకర్ణరంధ్రములఁ జొచ్చి వారలఁ బల్లినలుగఁ జేయుచుండును. ఇట్టిపురమును కుగ్రామ మనఁ జెల్లునా?

రామచంద్రవంత్ సహస్రబుధే అనునుప్రసిద్ధబ్రాహ్మణ డొకం డీపురమునఁ గలడు. పూర్వ మీతఁడు బాంబాయిరైల్వేకట్రాక్టరు.

అకంఠా క్షలో సేతః డమితమగ ద్రవ్య మాజ్ఞించి యాయాన్యోగము విడిచిపెట్టెను. ప్రస్తుత మీతడు సర్వసంగపరిత్యాగ మొనర్చి యాశ్వరథ్యానతత్పరుడై యున్నాఁడు.

ఈతని జ్యేష్ఠపుత్రిక గంగానామ. పాపమీయె బాలనితలువము నందున పితృగృహమున శృహాశృశ్చనిర్వహణ మీమెశునై బడి యెను. ఈగంగ తరువాత రామచంద్రవంతునకు నాగాయణరావు, మాధవరావు ననునిగుప్తువుపుత్రు లుగఁబడిరి. వీరిలో బెద్దవాడు స్వర్గస్తుడై యాజుగూనములే యయ్యెను. అతనిపత్ని హాశభాగిని లక్ష్మి తన చిన్నకుమారునితోఁ గూడ తండ్రియింటనే నివసించు చుండెను. కనిష్ఠుడగు చిరంతనీ మాధవరావు, ఈశ్వరపుత్రుని గతించి నందున పెండువత్సరములకుముందు ద్వితీయవివాహము జేసికొని యెను. భార్య పేరు మనోరమ. రామచంద్రునిద్వితీయపుత్రిక పార్వతి. ఈమెయే సదాశివరావుగృహిణి. రాధపెన్దకోడ లీపార్వతియే. పార్వతి తరువాత రామచంద్రునకు ముతినంతానములేదు. రామ చంద్రునిపత్ని యిహలోకయాత్ర ముగించుకొని యాశని దుకబాధి బడద్రోసి చని యిప్పటికి నుచూగు సదివత్సరము లయ్యెను. వృద్ధుడగు గామచంద్రుడు మరల వివాహ మాడలేదు. ఇది ప్రస్తుత కాలమాసస్థితులను బట్టిచూడ గాశ్వర్యమై కన్పట్టుట నిక్కువకే.

గామచంద్రుని వయసు దాదాపు డ్బైదవత్సరములు మీతీయుండియు శరీరపాటవమును బోగించిచూడ వయసంత యుండునా మని సంభేహము కలిగినక మానదు. ఆపురమున నాతనికి గౌరవాధికారములు పెండుగ నుండెను. గ్రామస్థులందఱు నాతనియెడల భయభక్తులు గలిగిమెలఁగు చుందురు. ఆతని మాట రామబాణమే! ఎందులకుకాదు? కాంచనము మహామహిమగలది. అది యెవరికడ నుండునో వాడెట్టివాడైనఁ గానిండు—వాడే పండితుడు. వాడే

కులీనుడు. వాడే గుణనంతుడు. అట్లగుటచే రామచంద్రునివా క్కమోషు మగుటయం నబ్బురమేమి ?

ఇప్పు డాత డీమామూనవంచమున నైహికచింతలఁ బరిత్యజించి కేవల పరమాత్మనింతనమందే కాటము గడుపుచుండెను. మంత్రతంత్రముఁబయండుగూడ నతనికిఁ బూర్వపండిత్యము గలసేయు, అష్టాంగయోగస్థితులుకూడ అభ్యసయివలయు ప్రతీతి కలదు. ఈతఁ డొకప్పుడు కంట్రాక్టుచిమిత్త ముత్తరహిందూస్థానమున కరిగియుండెను అచ్చట నీతఁ కిని, ఒకానొక గోసాయికిని పరిచయ మయ్యెను. ఈతఁడు యోగదీక్ష బొందిన దానవ్యాపివందన. గురువిషయ మాననూత్ర మీతఁ డచభక్తియుక్తుఁడు. తనకుఁ గలిగిన యీనమ సైశ్వర్యమునకును గురుకృపయే కారణ మని రామచంద్రుని విశ్వాసము ఈతఁ డిప్పటికి నప్పుడప్పుడు గురువస్వలిదన్వలలాభమునఁ గృతార్థుఁ డగుచునే యుండెను.

రామచంద్రునకు సర్వసంగపరిత్యాగ మొనర్చి యీశ్వర ధ్యానమునఁ దనయాయువు గడప కృతసంకల్పుండై యుండెను. కాని శివోక్తిమిత న్యవహార పరిష్కరణమును, అధికారయోగమును నతనియోగసమాధి కప్పుడప్పుడు విఘ్నములుగా నుండెను. రామచంద్రుని బాహ్యచరణమును గనిన క్రొత్తవా రాతని మహాసాధు పురుషునిగఁ దలంచు చుండును. చిరపరిచితులుమాత్ర మాతనిని పరోక్షమున నిందించుచునే యుందురు.

తత్పుర బాహ్యప్రదేశమున గలచండికాదేవి గామచంద్రునికిఁ బ్రసన్నయయి, అప్పుడప్పు డర్ధరాత్రములందు దర్శన మొనఁగుచుండు ననియు ప్రతీతిగూడ గలదు.

రామచంద్రుని బాహ్యప్రకృతి యెట్టివారిమనస్సుల నైస భక్తి భావనమన్వితముగఁ జేయఁగలిగి యుండెను, ఉన్నతము స్థూలము

నైన శరీరమును తప్పనుచు జ్వలదేహకాంతియుగళమునందలి స్వర్ణ
ఖచిత్రపుద్రాక్షమాలికలును మొలగుచునివలసిన గలిగిన సమాజభక్తికి
దోహద విఘ్నసంపత్తి కూడ నుండెను. మఱి కావలసిన దేము ?

జనకుని యూహ్యార్థచరణము నారాయణరావునకు మాత్ర
మేమియుఁ దృప్తికరముగ నుండెడివికాదు. మీఁదుమిక్కిలి దీని
మూలమునఁ దండ్రికొడుకుల కప్పుడప్పుడు కలహము సంభవించు
చుండెడిది. నారాయణరావు కంట్రాక్టు నేయుచు దానివలన కొంత
ద్రవ్య సూక్ష్మించుటవలన రామచంద్రునకు వానిపట్టున సించుక
జంకుండెడిది. సావము నారాయణరావు కాలనృత్యము ఖగళనఁ
బడి తండ్రిమార్గము నిష్కంటకము చేసెను. పంసారములకుఁ
గర్తయు, చేతికి నోటికి నక్కటకు నచ్చినవాడును, ననయకావనుఁడునైన
నారాయణరావు కాలధర్మము నొందుటకు గ్రామవారు తెల్లగు దుఃఖం
చిరి. రామచంద్రునకుమాత్ర మింనులకు విశేషదుఃఖము గలిగి
నట్టుల ప్రవర్తనముపట్టి చూడఁ గాన్పించుట లేదు. రామచంద్రుని
యీయచూచుషరాక్షసవర్తన మెవరు కన్నులారఁ జూచియుండిరో
వారికా విషయము మనస్సుల నాటి యుంటచే వారు వారివెనుకనే
తమలో నెన్నియో తెరఁగుల నాతని శపించు చుందురు. ఎవ్వరు
వానియధార్థప్రవర్తన మెఱుగరో వారితని మాయామోహములు
లేనిసాధువురుషుఁడని నిశ్చయించి యాతని మిగులఁ బ్రశంసించు
చుందురు.

శిశిఘ్నఁ డగుమాధవరావు బాల్యమునుండియుఁ దండ్రి కత్యంత
ప్రేమాస్పదుడై యుండెను. గోరకుని పగ్గించుచేతపుకంట్రాక్టు పని
యిప్పు డీతఁడే చేయుచుండెను. ఈతడు బొంబాయినిశ్చయిద్య
లయమున బి. ఏ. పరిక్షయందు గృణార్థఁ డయ్యెను. ముందు
ఎల్. ఎల్. బి. డి కూడ నేగ సమగ్రుఁడై యుండెను. దురదృష్టవశమున

నీనమయముననే సోదరుఁ డగునారాయణరావు కాలగతి నొందుట వలన దండ్రి యనుమతిప్రకారము వకీలువని విడిచి అధికభాషము గల యీకంట్రాక్టువనిలో బ్రకేజించెను. నారాయణరావు మరణానంతరమున రామచంద్రునిమహత్యము నిగుడిత నుయ్యెను. అతఁడు కంట్రాక్టువని మాధవరావువేరఁ బెట్టించెను. విగతభర్తృక యగు నారాయణరావుభార్యకు లక్ష్మిని, ఆమెపుట్టినింటి కనిపివై చెను. అప్పటినుండియు పాపము వైధివ్యమున మునిగియున్న యాపరదృష్ట రాజియొక్క గాని మామ చునాధార్భగనియొక్క గాని క్షేమ సమాచార మైన నాపాపాపాపవయ్యుడు రామచంద్రవంతు కనుగొన డయ్యెను.

మాధవరావు తనబుద్ధి కేరి తోచినది రహస్యముగ నొనర్చు చునే యుండును. కాని పైకిమాత్రము జనకుని మతానుసారము ప్రసర్తించు చున్నట్లు నటించును. అతని కేధర్గములయందును విశ్వాసము లేదు. దానివలన, నేదేం కీడు మూడునేమో యనుశంక యైన నాతనికి లేదు. తనవారియాచారవ్యవహారము లేమియు నాతనికి రుచింపవు. అట్లయ్యుఁ దండ్రినమక్షమున తన యసహన మేమియు బయలుపలుపక యెల్లప్పుడు జనకునిమతమే తన కామోద ముగఁ బ్రకటించు చుండును. అట్లగుటచే నీతఁడు రామచంద్రునకు ప్రేమాస్పదుఁ డయ్యెను.

గంగ బాలవీరతంతు నయినందున తండ్రి యీమెను మిగుల నాదరపూర్వకముగఁ బ్రేమించు చుండెను. దానిచరిణామమే యీమెవిలక్షణమున కొకింతసహజముకారి యయ్యెను. గంగ దర్పము వలన భూమికూడ గడగడవడకు ననుటయం దేమియు సశిశయోక్తి లేదు. ఈమె స్వభావమున గలవిశేషవిషయ మే మన నెవరైనను నుఖముగ నున్ననీమె కన్నులతోఁ జూడఁ జాలదు. ఆవిషయ

మొగ్గ దనచెవులతో విన నోవడు. ఈమెకు వైధవ్యము సంపాదించి మొచ్చిపోయియున్నది. నమదినము తనమనమున నిట్లని దైవ సాక్షిని మొనర్చు చుండును. “దేవా! ప్రపంచమున గల స్త్రీనాతి నెల్ల నావలె ననాథ నొనర్చుము!” ఎవ్వతెకైన భర్త పుడించె ననువార్త యీమెచెవి బడసేని సంతయు సంతసించును. ముగ్ధము ద్వేషము దర్పము అహంకారము అనుచితాభిమానము పీడినదీవప్రతిమ వెన్నకేని చూడఁదలచినచో వారు గంగ నొక్కసాగ నర్పించి దీని వారిమనోభీష్టము తప్పక నెరవేఱఁ గలదని.

రామచంద్రుని కనిష్ఠకన్యాయు సదాశివుని పత్నియునగు సారవతి విషయ మిట్లు చెప్పిన బాలుని. గంగ కన్యకాభిమాని యచ్చముగ మామ మనందును గుఱఁగములందును నితర విషయములందును గంగకు కనిష్ఠయే.

౬

సదాశివగా నాదినము సాయంత్రనమే శ్వశురగృహము జేరెను. మామయగు రామచంద్రవంతు వీధిచురుగు పై నిలుచుని యుండెను. ఆతఁ డెల్లని విశేషముగ నావరింప లేదు. సదాశివుడు మామగారికి ననుసంగి మొనర్చగానే “సుఖముగా నుంటివా?” అని మాత్రము విచారించి యాతఁడు తనపనిమీద నేగెను. సదాశివుడు చావడిలోనికిఁ జని యొంటరిగఁ గూర్చుండి యుండెను. అతనింజూచి పరిచారకుడు తమలపాకులపల్లెము దెచ్చి యానెముందుఁ జెట్టెను. సదాశివుడు తాంబూలము నమలుచు గూర్చుండెను. ఇంతలో మాధవరావు నాయంకాలపు పికారునకై బయటికిఁ బోవుచు బూట్టు కిట్టుకిట్టునుని మోగిఁ జానడివైపునకు వచ్చెను. బావమఱుదిని చూచినంతనే యాశ్చర్యచకితుఁడై యిట్లనియెను. “ఎవరునాడు! ఓహో! సదాశివరావా? ఎక్కడనుండి త్రోవ తప్పి—”

సదాశివుడు వినయముతో “బ్రహ్మచారులు మిమ్ములఁ జూచి పోవ”
మని పలికెను.

“ఏమంటివి ? ఇంతయనుగ్రహమా ! హాహా ! సరే దాని కేమి.
కాని, నిజ మే మోచెప్పము.”

‘మోచెల్లెలు కోవగించినచ్చినది. దానిని గొంపోవుటకువచ్చితిని.’

“తీసికొనిపోయి చావగొట్టుట కాలోచించుట లేదుగద ?”

“చావగొట్టుటకా? అదెట్లు బావా !”

“గొంతుక కురిపెట్టికాని, లేక అన్నముపెట్టిన యుపవాసము
లుంచి కాని !”

ఈమలుకు లాలించినంత సదాశివుని మోము కోవమున నెట్టినా
రెను. కాని యాకోవమును లోలోపలనే మ్రింగి మేలుగ దరి
ద్రులము గాన మావిషయమున మీ రిట్లు చులకనగ మాట్లాడ
సాహించితిరి.” అని యతఁడు పలికెను.

“ఓహో ! దరిద్రులైన నిట్లానర్చుట లేదే ! కడుపునిండ
నన్నము లేనేలేదు సరిగద , మీరుమిక్కిలి దుర్భాష లాడె దానిని
హింసించురా! ఇట్టి నీయుట నది యెట్లుండ నేర్చుట ? అగరాని
మాట అని, నొప్పించనిచో నది నీయుల్లువిడచి నచ్చునా ?”

“ఇదిగో చూడుడు; మీ రనుకొనునట్లు మీచెల్లెలిస్వభావము
కూడ నంతమందిది కాదు.”

“అదియెట్లును నుండనిమ్ము. మీరు దానిని గొట్టి చుప్పివైచె
దరా? మంచిది. దానిని పోషించుసామర్థ్యము భగవంతుడు మాకింత
కలుగఁ జేసి యున్నాడు. మీరు చెప్పినచొప్పున నడుచుకొనక
పోవుట దానిలోపమా ? అటులైన మతెందులకు నీవు దానిని
మరల చోడ్కొని పోవచ్చితివి? సరే, నీవు నచ్చుటయే మేలాయెను.
నీకుకూడ నిట నుండ నిష్ఠయు కలదేని నెన్నఁ బోషించు

టకు మా కేమియు సభ్యంతరములేదు.”

“అట్టియూహతో నే నిటకు రావేను.”

“మంచిది. ఆసంగతి ముందు చూచుకొనవచ్చును. నే నిప్పు డొకంత బయటికిఁ బోవలసి యున్నది” అని మాధవరా వ్యాయాస ముగఁ జేతికట్టి గిరగిరఁ ద్రిప్పికొనుచు బయటికిఁ జనియెను. ఇద్దరు సదాశివుఁడు ఖిన్నవనముఁజై కూర్చుండి యుండెను. కొంత తడవున కీతనిగాక వివగనే పుత్రద్వయము, జగన్నాథుఁడు రాముఁడు తండ్రిని డాసిరి. జగన్నాథుఁడు డాతనితోడపైఁ గూర్చుండెను. రాముఁడు తనవప్పుమహస్తముల పెట్టిని తండ్రిమెడకుఁ బెనవేసి యాతని పేపుపై నెక్కిను. ఇరువురు సంతనమున జనకుని మోమువంకఁ జూడఁ దొడఁ గిరి. వార్యక్తముధురనాక్కులచే నెన్నియో ప్రశ్న లగుచు తండ్రిని ప్రమునితాత్ముని జేసిరి. పుత్రపరస్పరంగ సుఖాభిలో మురిగి సదాశివుఁడు తన కట జరిగిన యవమాన మంతయు మఱచెను. ఆతనిమనసు ప్రఫుల్ల మయ్యెను. ఇంతలో పరిచారిక సదాశివునితో “లోనికి రమ్మనుచున్నా” రని తెలిపెను. సదాశివరా వటనుండి లేచెను. పుత్రులిరువురు నాతని కొంగు బట్టికొని కుప్పిగంతులు వైచుచు లోని కరిగిరి.

సదాశివరావు లోని కరిగి పీటపైఁ గూర్చుండుట తడవుగ గంగ యిట్లు ప్రారంభించెను. “ఏమినాయనా, పిలిచిన వచ్చువాడవు కావే! రెండురోజు లైనను నునకు పట్టలేకపోతివి కాబోలు! వెనుకనే తఱుముకొని వచ్చితివి. అగునులే! ఇప్పు డాలాగే యుండును. రేపు నీకుఁగూడ నాడుబిడ్డ పుట్టి దాని నత్తింటికి పంపినచో నప్పుడు తెలిసి వచ్చును. సరే. ఇంతతోండరగ వచ్చితివి; ఇప్పుడంత యవసర మైనకార్య మేమి తలపెట్టితివి?”

“దానిని దీసికొని పోవుటకు వచ్చితిని.”

గంగ యోగచూపుతో పార్వతిని జూచి “మాటలాడ వేమి? నీ వీపుపై దెబ్బలు మాననవా?” అనెను.

పార్వతి తలవంచి, ముకుపుటము ఎవర, గడ్డకస్వరముతో “ఏమి మాటలాడనునెదవు? తీసికొనిపోవుటకు వచ్చిరా! అప్పుడు పిలుచుటకు నో రాడలేదు కాబోలు!” అని పలికెను.

పార్వతినోటినుండి వెలువడిన యూనిచయ మధురవాక్కు లాగించిన తోడనే సదాశివుఁ డధఃసాతాశమునఁ బడియెను. కొంతవడి యాత డట్లే స్తబ్ధుడై యుండెను. తున కాతఁడు “నీయట్టి సిగ్గుచూలినది మ తెచ్చటకు గాన్పించదు.” అని పలికెను.

పార్వతి కింతమాత్రము చాలును. ఆమె ముందటికంటె భేద స్వరమున నిట్లనెను. “ప్రతిష్ఠ మీయందును, మీతల్లియందును, మీవాండ్రయందును మూర్తీభవించినది. జగమునఁ గలమర్యాద యంతయు మీయింటనే నిండి యున్నది నే సిగ్గుచూలినదానను, నాయక్క సిగ్గుచూలినది, నా వారందఱు సిగ్గుచూలినచారే! మఱి యింతమర్యాద గలవారు మీ రీసిగ్గుచూలినదానిని మరల మీ యింటికిఁ దీసికొనిపోవుట కేమొగము పెట్టుకొని వచ్చితిర?”

భర్తపై నిట్లు కసిదీఱు వాగ్బాణములను బ్రయోగించి జేపురించిన తనమొగము గంగవైపునకుఁ ద్రిప్పి యామె గంభీరస్వరముతో నిట్లనియెను. “అక్కా! నీమఱది నీడకు వచ్చినాను. నీ వేమి నేయుదువో నీయిష్టము. ఇదిగో నేను ఖండితముగాఁ జెప్పుచుంటిని. నాదగ్గఱకుమాత్ర మెవగును రావలసినయవసరము లేదు సుమా!”

పిమ్మట గంగ విచిత్రముగాఁ జేతులు ద్రిప్పుచు, నుచ్చైస్వరమున నిట్లనెను. “అమ్మా! ఇది మంతయు నా కేమో మిగుల చిత్రముగ నున్నదే! భార్య కోపముచే వచ్చినది. దాని నేనియో రెండు తియ్యని మాటలు చెప్పి సమాధానపఱచుకొని బుజ్జగించినచో నదియే

పాదములవద్ద బడియుండును. అంతేకాని గడపలో కాలు పెట్టెనో లేదో అప్పుడే పోరాటము ప్రారంభమా! త్రోవలో నేమైన బ్రాంసి గీందీ త్రాగిరా లేదుకదా!”

సదాశివుడు దీర్ఘనిశ్వాసము విడిచి “మంచి, బ్రాంసి త్రాచి వచ్చితివా! నీకే యిప్పుడే వచ్చెదను.” అని యటనుండి లేచి పోవుచుండెను. ఇది గాంచి పార్వతీ తన చుక్కతో నిట్లనెను. “చూచి నావు గదా! నీ వేమో యనుచుందు నే! నీపై బ్రేగు ముచ్చడి— నేను మున్నటి ఆ ప్రేమోత్కర్ష మిప్పుడైనా గానవచ్చినదా?”

మఱికి నిక్కముగఁ గోసము వచ్చె ననియు, నాతఁ డిప్పుడు నిజముగ నెడలి పోవుచుండె ననియు, గంగ గ్రహించి, యామె వాని కెదురై చేయి పట్టికొని యిట్లనెను. “ఏమిది! దీపములు పెట్టి వచ్చిరి. ఈవేళ నిప్పు డెటుకు బోయెదవు? రాక రాక వచ్చినందుకీ రాత్రి యుండి, అంతగా వెళ్ళవలసి యుండునో నీయిష్టము, బ్రాద్ధున వెళ్ళవచ్చును.”

గంగ వచించిన యీకడపటిమాట నూత్రము పార్వతికి రుచించ దయ్యెను. మరల నట భర్త క్రిందఁ గూర్చుండుట గాంచి వానిముందేమియు మాటాడ లేదు. గంగను లోలోన మిగులఁ దిట్టి, తనలో “నరే, ఈరాత్రి కిటు నుండనిమ్ము. మఱి రే ఛుదయమున నెట్లగుదురో చూచెదగాక!” యనుకొనెను.

సదాశివుని యొక్కయు నాతని భార్యయొక్కయు నాతని వదినె యొక్కయు సంభాషణ మంత మొందెను. ఇంతలో పగునాల్గువత్సరముల వయసు గల బాలిక తనమనోహరమందస్థితముచేతను, లోకోత్తర లావణ్యప్రభచేతను నలుగడలు నానందోత్పల్ల మొనర్చుచు, మంగ గమనమున సదాశివుని వెనుకకువచ్చి నిలిచి యిట్లునియెను. “అన్నా! మాయంట నందఱు స్తుతిముగ నున్నారా?”

ఆ బాలిక నోటనుండి గూనినయమంజులశబ్దములు వెలువడుచుండగనే గంగయొక్క భయానకగర్జన విట్లు వినిపచ్చెను. “ఎవరే నూ సిగ్గుపూలినది! ఏనికి నేనాడు బిడ్డ నను లక్ష్యము లేదే! తమ కూతురు చావలే దింకను ప్రతికియే యున్నదని యెఱిగియుండునట్టిదండు లేడు జ్వల జ్వల నైన దీని యోగక్షేమమే కనుగొను. ఈమెగారు మాత్రము, ను—ఖి—ముగ నున్నారా, అని వచ్చి యెంకో ధీమాతో నడుగుచున్నది. ఏమైపోయిన రాతల్లిగండ్రులు? భూమిమీద లేకుండ బోయెనరా? నే నెప్పుడు వాండ్రు నే నైన తలపెట్టను. దీనినుభిక్షకాము చూడగ నశ్శిటికోడలువలె లేదే!”

శరవిధ యగుహరిణశాపకమువలె నాకన్యక భయపిహ్వలచిత్తమై యిటుంటు జూడ నొడంగెను. పిమ్మట నామె మెల్లమెల్లగ నటనుండి జరిగి యొకమూలగుం జని నిశ్శబ్దముగ నేల గూర్చుండెను. తన యాడబిడ్డరూపము నహించిన ధాకిని గంగ యాననుచుమున నచట నున్నదని పాప మాపె యెఱుంగదు ప్రజ్వలితాగ్నిపై జలసేచన మొనర్చినచో న దెట్లు నిస్తేజమగునో యట్లే యశ్వశృంగ తేజోగిహీన యయ్యెను. నయనాంశర మగు నామె యపుర్యలావణ్యప్రభ యస్తంగత మయ్యెను. ఆమె మృదులాధగస్వామి మధురమందహాసవికాసము లోపించెను. గ్రీష్మాతపమున వాడిన సుకుమార కుసుమమువలె నామె సౌందర్యము క్రమ క్రమముగ మలిన మగుచుండెను. సదాశివరావు నిర్విణ్ణుడై పోయెను. ఇంత వఱ కాలేనినోటమా పైన వెలువడదయ్యె. ఆకస్మికముగ పిమ్మట తాత మైనచో మనుజు డెట్లు విస్మితుఁ డగునో యట్లే సదాశివుఁ డెంతయు విస్మితుఁ డయ్యెను. కొంతతడవున కాతఁడు “మనోరమా! మీయింట నెల్లరు నుఖులై యున్నవారు.” అని చెప్పెను.

పాప మామనోరమ యీ మాట విసినో లేదో యేమియుం బ్రత్య

త్తర మీయదయ్యెను. కారణ మేమన నప్పు డామె కేసలము జీవచ్ఛవమువలె బలియుండెను. మనోరమ నవాకిప్పుని పిచితల్లి కూతురు. మనమాధునికాపు ద్వితీయచిత్తి.

మరల మేనుగర్జన చెయ్యెను. “ఓసే! నీవు కాపుమునకు వచ్చి యిప్పటికి రెండు సంవత్సరములైనవి. ఇప్పటికైన నీకు వాండ్ర నీచస్వభావము బోధపడినట్లు ప్రోచదే? అనేకులులేని చచ్చిన వాండ్రు, వాండ్ర మొగము మండ! ఆలాటివాడు తండ్రియట! అట్టి ముండకొడుకు చచ్చిన నేమి బ్రతికిన నేమి? వాడిజొలి నీకిష్టంబు డెందులకు? నా కొడుకులు వాండ్రేమి పురుషాంతరముల వలకు భూమిమీద తీసుండ పోయినకు సరే, చింతలేదు; దీనిస్వభావ మేమోకాని యెవరినో యొకరిని విచారణ చేయకుండ నుండ లేదు” అని గంగ యాటచెను.

ఇంతలో బయట బూట్లు కిక్కిరింపుచు మ్రోక విసవచ్చెను. అప్పుడు పార్వతి యిట్లునెను. “అక్కా! లెమ్ము. అన్నయ్య వచ్చు చున్నట్లున్నది. వాని కన్నము నడ్డించుము, పొమ్ము.”

మనోరమ మెల్లమెల్లగ లేచి వియవనిలిచి. తడవుగ మరల సావ మామపై విద్యుత్పాత మయ్యెను. గంగ భయంకరస్వరమున బలికిన శబ్దము నప్రభుగా మనగె నా మిదెని నోకెను. “అవు, వచ్చు, అవేమియు నక్కరలేదు. నుగ! పగ్గిరికడ దెప్పుట చుచు నొంటికాలి మీద తయారు? ఈ సేగు చూచినది ముం జెక్కడ దా రించినదో! పద, నడు, వెళ్ళిమేడమీద కూర్చో! ఇంతకుండు నది నువ, గోరువని యేమి? అంతటి భోజనములు భాసిదే క్రం కివచ్చును గాని త్తి! ఈగరికు నీవీవు మీద పడినదే!”

మనోరమ చప్పుడు కాకు డ మెల్లమెల్లగ మేడమీదికి బోయెను. పోవునపు డామె తనలో సేమిమో గొలుగుకొనుచు నెవ్వరికి

వినరాకుండ దీర్ఘనిశ్వాసను విడిచెను. పొరలినచ్చు దుఃఖాశ్రువు లాఢాకిసిదృష్టి బడునేమో యను భావమున మెల్లగ దుఃఖినికొనియెను.

సదాశివుని భోజనాదికము లై పిమ్మట గంగకును వానికిని నిల్లే కొంతతడ వేదో సంభాషణ జరిగెను. నిద్రించుననుచు మగుటచే గంగయటనుండి లేచిపోవుచు తరచెల్లెనికో నిట్లునయెను. “నిస్కారణముగ నిట్లు రేయుంబు ల్లేయటకే పోట్లాడెనవు? ఎద—నీవు నా “గ్గల పండుకొందువుగాని, నానవుము, సదాశివరావు సిదటనే పండు కొననిమ్ము.”

పార్వతి మూతి ముక్కు విఱచుకొనుచు వికృతస్వరమున “సరే సరే, నిన్నెవరు తీర్పు చెప్ప మనలేదు.” అని గంగను తిరుపవతల కొక్కనినదన వ్రోసివైచి ద్వారము బంధించెను. గడియ జాగ్రత్తగ వైచి తింగివచ్చి చూచునప్పటికి భర్తఁజేక్కిటఁజెయి జేర్చి యేమియో యాలోచించుచుఁ గూర్చుండి యుండెను. చుట్టుకముక్రింది హస్తమును ప్రక్కకుదీరి పార్వతి ప్రియబామ్మని నిట్లునియెను. “దేనిని గూర్చి యిట్లు యోచించు చుంటిరి? మీప్రియురాలికి కొంచెము చెప్ప కూడదా?”

“ఓహో! చెప్పకూడకేమి? నీసోదరిమఱి సోదరి నాకుఁగూడ నొక్కతె యున్నచో నే నెంత యదృష్టవంతుఁడ నై యుందును.”

“ఏమి యదృష్టము గలుగును?”

“మఱి నీ యీ గడుసుతన మంతయు మటుచూచుమై యుండును, గదా.”

పార్వతికి దీనియర్థము సరిగాఁ దెలిసినదో లేదో యెవ్వ రెఱుఁ గుదురు? అట్లు డాడ్రనంగును మార్చి యెవ్వయో యుక్తులచేతను తనయ భాషణములచేతను, మగని మనసును వశపఱచికొనఁ బ్రయ

తనయు యొనర్చు చుండెను. శ్రీశ్రుముగనే దంపతు లిరువురకుఁ బ్రణయకలహము ప్రారంభ మయ్యెను.

౧౦

గంగ యింటకుండి వెడలి స్వయంపాకశ్చహమునకు వచ్చింది. ఇంక మాధవరావు భోజనము కావలసి యున్నది. గంగ భోజనపాత్రమొదలుగున వన్నియు నాయత్తొడచు చుండెను. సూరసరా వటులు జూచుచు వచ్చి పీటపైఁ గూర్చుండెను. భోజన మునర్చుచు నాతఁడు గంగతో నిట్లనియె. “అక్కా! యిట్లుటకు గూడ సేవే రావలయుగా తక్కినచా రంద రెట కేగిరి? ఇంకెవరు లేరాయేమి వడ్డించుటకు?”

తన భార్యయే తన కన్నము వడ్డించవలయు ననియు నెవ్వయో ముచ్చటలు చెప్పుచు దగ్గఱఁ గూర్చుండి భుజివవలయు ననియు మాధవరా వెంశయో ముచ్చటవడు చుండును. కాని యేమి ప్రయోజనము?

గంగ వడివడి యిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. “ఇంకెవరు వచ్చెదరు నాయనా వడ్డించుటకు! వచ్చినను రాకపోయినను నిక సీ భార్య యొక్కతెయే కదా! అది యడవివృగము! నేను నాడివార్చిపెట్టి నచో భోజనపువేళకు హాజరవును.”

మాధవరా వొక్క నిట్టూర్పు విడిచి ఖిన్నవదనుడై భోజన మొనర్చు చుండెను. భుజియిచ్చుచు తనమనసున నిట్లని తలపోయ దొడగెను. “నేను దీని శరీరసౌందర్యమునకు భ్రమసి యెంశ మోస పోతిని? నిష్కారణముగ నాగొంతున కురి నేనే తెచ్చికొంటినే!”

భోజనానంతరము మాధవరావు శయనగృహమున కరిగెను. శయ్యపైఁ బరుండి మనోరమ యిదిగోవచ్చు నదిగోవచ్చు నను నాశచే భార్యగమనమును నిరీక్షించుచు నొక ప్రక్కనుండి మరియొక

ప్రక్కకు మంచముపైఁ బొరలుచు నెద్దతడవు వేచి యుండెను. మనోరమ రాత కెంతవలంబ మగుచుండెనో మాధవరావుమున నంత విరక్తి నొందు చుండెను. తనద కంటిలోనిపొరంజలు నిద్రించి యెల్లెడల నిశ్శబ్దముగా నున్నతరువాత మనోరమ దొంగవలె దాగికొనుచు, మెల్లమెల్లగ పడికటింటి కరుదెంచి, యెంచేసి యే చేసి యలుకుడు వినవచ్చుచేమో యని చెవియొగ్గి యాలకించుచు, దీర్ఘాలోచన మొనర్చుచు, నేమూత్రము సవ్వడియు గాకుండుఁ దలుపువైచెను. అనంతరము వెలుగుచున్న దీపమునకు సెల వొనంగి, యాపాదమస్త్ర కము దుప్పటి మునుగిడి, అలుకు డింతయుఁ గాకుండ ప్రాణనాథుని పార్శ్వమున మెల్లగఁ జేరి పడుండెను.

మాధవరా వింతదనుక మేలుకొనియే యుండెను. భార్య విపరీత చర్యయంతయుఁ గాంచి యాత డాశ్చర్యనిమగ్నుఁ డయ్యెను. అధుని కనుశిక్షితస్త్రీలవలె తనయర్థాంగియు ప్రతివిషయమునందును దనకు కుడిభుజమై యుండవలె ననియు, సంసారయాత్రయం దామెయే తనకు నిజమైన సహకారిణి కావలెననియు, ఒండొరులు గాఢానురాగమున మెలంగవలె ననియు మాధవరా వభిప్రాయము కాని దౌర్భాగ్య వశమున నాతని వాంఛ సఫలము కాదయ్యెను. మనోరమచర్యవలన నామెకు తనపై నిర్మలప్రేమ లేదని యాతనికి స్థిరముగాఁ దోచెను. అట్టియెడ సట్టిభార్యవలన తన కెప్పటికిని సౌఖ్యమలనడుట యనంభవ మని తలంచెను. ముగ్ధ యగునబ్బాలికి కోమలహృదయాం తర్గత మగుప్రేమానుభవమును బొంద గలసాత్రత యేమాత్రము నాతనిశరీరమునకు లేదయ్యెను. అంత గొంతవడి కాయ డిట్లనియెను. “మనోరమా! నీవు నాపట్ల నట్లుండు పెండులకు ? నేను ని మ్నేంతో ప్రేమించుచు నర్పదా సేనుఖిమునకై ప్రయత్నించుచు నీవేనా——”

మనోరమ మృదుమందస్వరముతో “కొంచెము మెల్లగ మాట్లా

యందు డాబా పై నీటునటు నొక్క పేరెఱుమున నుండును. చింతాభరంబున నాతనిమన నుండు వికలమై యుండెను. ఆతఁడు మిగుల నస్థిగుండై పోయెను. ఇంక నటు నీటువ జాలఁడయ్యెను. అంత మరల శయనగృహము సొచ్చి, హారము బంధించి, దీపము వేగించెను. ఆదీపపుకాంతి నాతని కేమి గోచర మయ్యెనో గాని యాతఁ డట్లనే న్తఃభీతుడై పోయెను. మనోరంజన మంచము పై బరుండి హాయిగనిదురించు చున్నదే! ఇంతకుముందు మనోరముచే నొనర్పబడిన యవ్యక్తాచరణములన నాతఁడు వ్యభీతుడై క్రోధపరశంబున నటచుండి వెడలి పోయి యుండెను. తా నెంతయో యలజడి బొందెను కాని యామె కిరుమంతయుఁ బరితాపము లేదయ్యెనే! ఇప్పు డిట్టిమె హాయిగ నిదురించుచున్నదే! ఇంకవరకు నాతనిమనసున నేవిషయిక మైనవిచారము గలిగెనో యావిషయ మిప్పు డాతని నుస్థిగు నొనర్చెను. ఆవిచారమే యాతనిహృదయమును కలంచినవైచి, యాతఁడుమనసుయొక్క యస్థిరత్వమునుగూడ వేయి రెట్లధిక మొనర్చెను. తుదకు గ్రోధావేశపరవశుండై యాతఁడు గాఢనిద్ర యందు మునిగి యున్న యాసిద్ధోష్ణబాలిక కేశబంధమును బట్టి గుబాలున వైకి లేవనెత్తెను. పాప మబ్బాలిక యానవయమున న్నవ్వావస్థయుం దుండెను. తాను భర్తనన్నిధిని మాట్లాడినందున రాక్షసి యగు గంగ తనసిగబట్టి కొట్టుచున్నట్లును ఆచండాలురాలియెడ గల భీతిచే పాపమాపె కేప్పుటకునైతము ధైర్యము లేకపోయినట్లును మనోరమ కల గాంచుచుండెను. ఇంతలో మెలకొన వచ్చెను. ఆమె కనులు దెరిచి చూచునప్పటికి తననుమక్షమున నాడుబిడ్డస్థానమున భర్త! కాంచినమాత్రమున బాలికను న్నవ్వాభయ మంతయు మాయమయ్యెను. బాలిక యధోవదన యయ్యెను.

మాధవరావు క్రుద్ధుడై యిట్లునియెను. “నీవు నాయెడ నిట్లు

ప్రవర్తించుటకు గలకారణ మేమో నా కిప్పుడు కాన్పి తీరవలయు. ప్రియమును నే నపాత్రుడనైన వెంటులతో సృష్టముగ వచ్చియును.”

పాప ముల్పయమున్న యగుచునోరమ కాననయందలి యర్థమే స్ఫురించినది కాదు. అట్లుగంట నాపె యేమని ప్రశ్నార్థక మీయ గలను. లజ్జచే నధోవదన యై మిన్నక నిలిచి యుండెను. ఇచట మాధవరావు ప్రత్యుత్తరముకొఱకు నిరీక్షించి యుండెను. తునకెంత ప్రయత్నించిన నతడు ప్రత్యుత్తరము బొందజాలఁ దయ్యె. అప్పటియాత నియాగ్రహించిన కంతము గానరా కుండెను. కోపతీవ్రతచే మనోరమ నడుముపై నొక్కెత్తన్ను తన్ని యాతడు గుం వెలువడి వచ్చెను. ఇదివఱకువలె నెప్పు డాతడు డానిపై కరుగక, క్రిందికి వచ్చు ద్వారము దెఱచిని, వడివడి నింకియటకు వచ్చి వారమువతీ మందిరములతో నలరారుచున్న బ్రవేశించెను.

ముందువెనుక లరయక యావేశభరమున నాతఁ డటకు వచ్చి చేరి నది చిత్తయమే కాని ముప్పు డాతనిమతి కొంచెము తిరిగినది. వెను కటియావేశ మిప్పుడు లేదు. కొంతతడ వొక్కచో నిలుచుడి విచారింపఁ దొడఁగెను. మరల చుల్ల మెల్లగ ముందునకు నడువ దొడఁ గెను. మరల స్థిరచిత్తమున నొక్కెడ నిలిచెను. ఇచ్చింబున ముందు వెనుక లాలోచించుచు తుట్టకుద కాతఁ డొక సుందరమందిరంబు కడకు వచ్చి చేరి మరల నిటునటు దిరుగ మొదలిడెను. కడ కాతఁడు తనలో నేమియో స్థిరపఱచికొని యామందిరద్వారమును గట్టిగ తట్టెను. కాని లోపలినుండి ప్రత్యుత్తర మేమియు రాదయ్యెను. ఇచ్చట తలుపుతట్టినశబ్దము బ్రకృతిదేవిశాంతమును భంగ మొనర్చి యాతనిహృదయమునుగూడ కంపింపఁ జేసెను. ఆసమయమున మాధవరావు మనసునకుఁగూడ తనహృత్పైటికాకవాటము నెవరో తట్టి నట్లుగఁ దోఁచెను. పూర్వసంకల్ప ముజ్జగించి మాధవరా వింటి కరుగ

నిశ్చయించెను—గాని పాపము మనోరమ దౌర్భాగ్యము! ఆమంకిర ద్వారము తెరువబడియెను.

మాధవరావు జపియుచు నావంక జూడ, నెకుట నొక కాంతిగంత మగుదీని మొకచేత బట్టుకొని దీప్రకాశమునుగూడ గప్పిపూచ్చి జాలునొకయపూర్వలాహర్యవశి కట్టెగుట నలుచుండెను. ఇప్పుడు మాత్రమేనాతనికి వెనుదిరిగినోవ మనసొప్పునయ్యెను. హాబిబ్బియై యాతడట్లే నిలచియుండెను. ఇంతకుమున్నాతరుణి మాధవరావు నొకటిరెండుపర్యాయములు చూచి యుండెను. అంత క్కంత యాతనిచేయు బట్టుకొక, యాధరపూర్వముగ బోనికి గొంపోవ దొడగెను. సదీహధ్యమున ప్రబలప్రేమాహుతుని గొట్టుకొని పోవు గడ్డి పోచ నత నాతడ దాచి వెనువెంటనే జనియెను.

ఈదినము మొక లాతడు తటచుగ నీనైపునకు నచ్చుట ప్రారంభ మయ్యెను. ఈ దినము నుండియే యభాగ్యురాలగుచునోమ జీవితము నందలి సౌఖ్యముతము నొందుట కూడ ప్రారంభమయ్యెను. ఈమె యాశాపాశము లొక్కటొక్కటిగ దెగి పోవుచుండెను.

ఏ యపరాధము వలన ప్రాణేశ్వరుడు తన్నిట్లు పరాభవించెనో యిను మంతయు దెలియరాదు మనోరమ శాస్త్రి యంతయు నిగుని విలపించుచు గన్నీరు మున్నీరుగా గార దుగడ సంశయించి పడిపిన్నె చెను.

౧౧

ఇప్పుడు భాగ్యము గొంపోవ శ్వశురగృహమున కేతెంగిని సదాశివుని సంగతి యెట్లుండెనో కొంచెము పిచారింతము. సదాశివురాలిచటి కరుదెంచి రెండుమూడుదినము లైవడి. ఇంతవఱ కాలకు తన కార్యసిద్ధికై యేసుముంద్రయత్న మొనర్చినట్లు కనబడెను. ఒకటి రెండురోజులలోనే జననియాజ్ఞ నతడు మఱచిపోయెను. తిమ్మనివెడి

“లక్ష్యమునకుఁ దెచ్చికొనుచు, నేను నీభర్తను!”

“మీరుకూడ లక్ష్యమునకుఁ దెచ్చికొనుచు. నేను మీభార్యను.”

“అందువల్లనే నేను నిన్ను బలవంతముగనైన దీసికొని పోవగలను.”

“నన్ను బలవంతముగ దీసికొని పోయినచో ప్రాణత్యాగము చేసెదను.”

సదాశివుని కీమాట రుచిందయ్యె. ఆతఁడు తనభార్యస్వభావము బాగుగ నెఱుంగుచు. అట్లుగుట నామెనత్యుత్తర మాలకించి మఱి మాటుమాటాడక నుద్దీగ్నుడై పెద్దతడవు స్తబ్ధుడై యుడి, కొంతనడికి మెల్లగా “అయితే మఱిసేపు నాతో నింటికి రానా?” యనెను.

సదాశివునిస్వర మెప్పుడు మంద మయ్యెనో యప్పుడు పార్వతి స్వరము గంభీర మయ్యెను. ఆమె రానని వక్కాణించెను.

అంతట సదాశివరావు దీర్ఘవిశ్వాసము విడిచి యిట్లనినను. ‘సరే మంచిది నీ నిట నిశ్చింతముగ నుండుము. నేఁ బోయెదను.’

‘అట్లేప్పటికిని సరిపడదు. మీరుకూడ నిచ్చటనే యుండఁలెను.’

“అ దెందులకు ?”

“నాయిష్ట్యము—రావలయు.”

“నీయిష్టము నీదగ్గఱ, నీయాజ్ఞ పరిపాలించుటకు నే నేమియు కట్టుబడి యుండలేదు.”

“అయితే మీరొక్కరే యింటికి వెళ్ళెదరా! సరే, సంతోషముగా పొందు. ఇక్కడనుండి మీరుకాలావల బెట్టిరక్షణమున నేచురి జెట్టుకొని చచ్చెదను. ఇదిమాత్రము త్రికరణకుద్ధిగా చెప్పుచుంటిని.

పాపము సదాశివుఁడు స్తబ్ధుడయ్యెను. అప్పటి నుండి యాతఁ డామె యెదుట నావిషయ మెత్త డయ్యెను.

౧౨

సదాశివరా వింటికి వచ్చుట కెంతవలంబు మగుచుండెనో యిట రాధ యంత యుద్విగ్న యగు చుండెను. ఈదినము వచ్చును, లేవు వచ్చును, పూవు వచ్చు ననుకొను చుండగానే పక్షముదినములు గడచి పోయెను. అస్పృటికి కూడ నామెకు పుక్కునినమాచార మేమియు దెలియరాదయ్యెను. పాప మాముడునలి చింతసముద్రమున బడియెను. ఆమెకేమియు దోచుటలేదు. మనసున నానావిధములగు నమంగళశంకలు గలుగుచుండెను. చివర కామె యన్న పానములను గూడ వర్జించెను. కొమరుడు రాజాయె ననుమన్యహవేదనచే రాక్షసులయందు జాగర మొనర్చు చుండెను. సంతతధారగ గారు నామెకన్నీటి కంతమే లేదు. సదాశివునియత్తవారింటి కేగి వాని గతి యేమైనదో కనుగొని రమ్మని రాధ యైదారుదినములు నుడి పినాయకురావు నెన్నియోతెన్నుల చెవి నిల్లు కట్టుకొని పోరు చుండెను కాని యింతవఱకు లాభ మేమియు లేదయ్యెను. నానాటి వృద్ధి యగుచున్న తల్లి శోచనీయస్థితి గాంచి యింక మిన్నకున్నఁ గార్యము మించు నని తలంచి విరాయకరావు సదాశివునియత్తవారింటి కరిగెద నని తల్లితో ప్రతిజ్ఞ జేసెను. నిజముగ మఱువాటి తెల్లనారు జాముననే యాతిఁడు సదాశివునత్తవారింటిగోరవ బట్టెను.

వినాయకరా వింటునుడి యెటులో సాహసించి బయలుపెడలెను. కాని యాతఁ డిప్పుడొక గొప్పనిచారమున బడియెను.

“ఏమిసేతును! నే నిప్పుడు గొప్పవారింటి బోవలసి వచ్చెనే! అచ్చట పెద్దమనుష్యులనేకు లుదురు. వారితో మాటలాడు బుట్లో, ఎట్లు నడచికొనవలెనో, తెలియని నా మట్టివీరవానినిఁ జూచి వారందఱు దిగివచ్చుచును. బట్టమును బరిహాస మొనర్చుచు!”

నన్ను ఒంటరించువారైన నట నెవ్వరు లేరు. ఏమి చేశాను? వారందఱు బాగుగ జరుపుకొన్నవారు, ఉద్యోగులు ఇట్టివారింటి కేగ నే బయటముగానున్న బానిగ నుండెడిదే!” యని యనే విధముల వితర్కించుకొనుచు దీనవసుడైన యుండ నాస్త్రికముగ నున్నయు వదినెయు నట నున్న సుగతి స్వగతు వచ్చెను. ఇప్పుడు సమాత్రము వానివ్రాణము కుదుట బడినది. ఆతఁ డెప్పుడో ధైర్యము దెచ్చుకొని మెల్ల నదాశిపురిశ్వరగృహము జేరెను. వానియదృష్టమువలన వాకిటనే సదాశిపురి దర్శన మయ్యెను. తనవిషయమున తల్లిపొందు చున్నయలమట వినాయకునివలన విని సదాశిపుఁ డెంతయు జింతించెను. ఆతఁ డి లోలోన నన్నెంతయో నిందించుచున్నయెను. ఇదట సదాశిపుఁడు సతీసుతినహితుడై నుభయుగ నున్నందులకు వినాయకిరా మెంతయు సంతసించెను. ఆతఁడు తనశ్రమ సార్థక మైనదని తలంచెను. అంత సదాశిపుఁడు తమ్ముని దోడ్కొని గృహము జొచ్చి వినాయకుని చావడియందు గూర్చుండునుని చెప్పి, వాని కన్నపానాదు లమద్దుటకై లోనికి జనియెను.

అలంకృత మగునాచావడియందు గూర్చు యట నవనాయకి రాపునకు ధైర్యము చాల దయ్యెను. ను బ చి యున్న మత్సరవాసేలపై యడుగుడుట కాతినికి భయ మయ్యెను. మెట్టన నులె సతఁడు నలుమకల జూడఁ దొడఁగెను. ఇంతలో సకల విధివైపు నున్న యొకచిన్నగది వానినృప్తి ఒడియెను. అంత నాతఁడావైపు కరిగి లోపలికి అంగిమాడ కలుగిరి నబల్ల యొక యట వైచి యుండెను. ఒకమూలపొగాకు, చిలలు, గుడిగుడి మొదలగుఘాత్రము ఘావోచితయుధము లచట ఒడియుండను. వానిసమీప్యముననే నిప్పులకుండవటిగూడ బెట్టి యుండెను. ఇనియన్నియు పొందినట్టి

యాతడు సుకోటిత మననాచారానికి వెన్నజూపి, రమ్యమైన నాగది ప్రవేశించి యాచారములపై నానీనుండయ్యెను. ఊపిపోయిన యిటక రాతినొకన నున్నచిటుము దీసికొని వారిలో గంజాయి నిండించు ప్రయత్న మొనర్చుచుండెను. ఇంతలో నాగదిలో నుండి యొకగు రామచంద్రవంతునొకరు రాముడు తొందరతొందరగ నట నరు దెంచెను. “చచ్చట తనయానముమై నధిష్టితుడై యున్నయయ్య పరిచితమూర్తింజూచి మిగుల విస్మితుడై, కొంచెము తిరస్కారముగ నిట్లని ప్రశ్నించెను:—

“ఓ రాజాకుంది?”

“వినాయక రా వులికిపడి న-న-నే-ను-న-నాయక”

“ఈ డేచేత్తుడావు”

“చి-లు-ను-”

“అది నా కెరికే ను వోతో వచ్చావు?”

“నే నెవ్వరితో నూరాలేదు.”

“మరీడ కెందుకొచ్చావు?”

“అయ్య పరిసంగున”

“అరే! యెర్రమొగమూ! నీ కేం మలిలేదా యేమిటి? మీయ మ్మ పంపించినది, ఓరింగ్లరకో చెప్పకపోలే?”

“అన్నదగ్గరకు”

“అన్నదగ్గరకా! అరే అన్న కూరు మీరేదా యేమిటి?”

“ఉంది ఉంది, మాఅన్నపేరు నదాళివరావు.”

“యేంటి! తమరుచదాదినబాబుగారి తమ్ములా? ఆ?”

“అవును.”

“అయితే బాబూ ఇంతివగకు తమ రామాట చెలవిచ్చారు కా లేం! యాలా య్యలడనట, నే తయారయ్యిస్తా”

రాము డాంపత్తపరచి యిచ్చినచిలువ మందుకుని వినాయకా వాంఛమున నసాళమంటునట్లు పీల్చెను. గంఢాయిద్రాగుచు దన లో దానిట్లునుకొనియెను. “వసావా ! యేమిచుచుగా వున్నది రా బాబు ! ఎన్నెన్ని గొప్పచారిండ్లో గొచ్చితిని కాని, యొక్కయింట వైన ట్టి దమ్ము లభించినదా? ఎందుకు వారియైవ్వర్యము కాల్పనా ?”

వినాయకరావు దమ్ము పీల్చి తస్మయు డయ్యెను. అట్టిసమయ మున మరియొకనాక రచ్చటను వచ్చి రామునితో నిట్లనియెను. “రాందాస్ ! మనచదాచినబాబుతమ్ము డొచ్చాడంట. ఆయనగా రేడున్నాడో. కూస్తిచెబుదూ ?”

వినాయకరావుదేన వ్రేలు జూపి రామదాసు కనుసైగ జేసెను. ఆనవీనపరిచారకునికి రామదాసునియభిప్రాయ మేమో తెలిసినది కాదు. వాడు మరల బిగ్గరగ “నీవు నన్నెగతాళి నీస్తూండావా?” అనెను.

“ఒరే బాబుగారింటికాడనా పరాసకాట ! టర్రరి మొగమా ; యిదేం మనచదాచినబాబుతమ్ముడ యీడ గూనిండావా?”

ఆనవీనపరిచారకుడు వినాయక రావుమొగము జూపి నిశ్చేష్టతయై నిలువబడియెను. వాడు మహానిస్మయమైన ముంగియి. రామదాసుమాటలయందు వాని కేమియు నమ్మకము గలుగ దయ్యెను. ఇంతలో బాబయివచ్చె ! బాబయివచ్చె ! నని పుతనమునఁ గేకలవచు ననాయకుని సోమభుత్రులు జగిన్నాభువ, రాముడు పరుగుపరుగునవచ్చిరి. వినతిండ్రిని గొంటినుతన వారత్తు తస్సహమున నగిరి వినాయకుని తోపాటు గూర్చుండిరి. ఇదియు తయు గాంచినంత నానూరన పరిచారకుని సందేహము తీరిపోయినది. ఖాటు వివేకిండ్రి యుట్లునెను. “ఇదియే బాబుగారిని ! బాబతో

గట్టానికి పారోతమ్మగారు పిలుస్తూండాను.”

కాని వినినామకుని కిచ్చోట్టు విడిచి పోవుటమాత్ర మంతప్రశస్త ముగ దోచు లేదు. అందులన కాఫీ యచ్చటికే తీసికొని వచ్చుని యానవీరపరిచారకుని లోకిపంపి, అన్నకొడుకుని నిర్దేశేదీసి కాగి లింది, నూర్దగొని, కుశలవా ర్తం వరసి మహానందభరితుఁ డయ్యెను. అనంతరము రెండుగంటలకు భోజన మయ్యెను. భోజన మైనదితడ వుగ వినాయక రావు మరల నాగద్రివేళించి యాప్రాతబల్లపై నాసీ నుఁ డయ్యెను.

సాయంకాలము సదాశివుడు వినాయకుని చెంతకుఁ బిలిచి యిట్లనెను. “ఒరేననూ! నీ విచట స్వీకారకఁ గూరుచున్న నెల్లురా? నీవు వచ్చినవని కేసుయూ బ్రామత్సము చేయునక్కఱ లేదా?”

సోదరులకు లాలించినంత వినాయకరా వాలోచనానముద్ర మున బడెను. అన్నను వనినెను దీసికొని పోవుటకై తాటకు వచ్చినసగతి నాతఁడు మఱచి యుండ లేదు. కాని, అందులకై తానేమి చేయ వలయునో గూతనికి దోచ నయ్యెను. సదాశివరావు తనతమ్మునిసామర్థ్యముఁ జక్కఁగ నెఱిగి యుండెను. వినాయకుని వలన నేమియు సానుకూలము కాదని తలంచి, తానే యేదియో మాగ్గ నూహించుట చుండినది నిశ్చయించెను. వినాయకుడు మిన్న కుండుట చూచి యాశఁ జిట్టకెను. “నినూ! నీ విష్ట డిట్లు చేయుము. నూమామగారికడ కిగ్గి, నూమామో మానదినెను తీసికొని వచ్చుకై మూలము నన్న పంపినది. జగన్నాథుని రాముని విషమమై యూమె మిక్కిలి కఠినించు చున్నది, గనుక రేపటి దినము వీరిని ఒంపుటకుఁ దగినయోగ్యాటు చేయు”దని చెప్పుము.

వినాయకుఁ డేమియుఁ బలుకక కొంతవడి న్నబ్బుడై యుండి, అనంతరము తలఁ గోకికొనుచు “అన్నా! నూమామగారియెదుట కే

గుట, యాయనతో మాట్లాడుటమాత్రము నావల్ల కాదు బాబూ” అని నడివెను.

తుదకు గత్యంతర మేమియుఁ గానక, తానే యావిషయమును మారుగారి కెఱిగింప నిశ్చయించి, సదాశివుడు వినాయకుని వెంటఁగొని రామచంద్రునిగది కరుచెంచెను. రామచంద్రుఁడు గాక తనకుఁ బెద్ద నాగదివారును గూర్చుండరు. ఈసమయమున నాతఁడు శివసంహిత పాఠాయణానిమగ్నుడై యుండెను. అట్లు గుఱిలోకి వచ్చుటఁ గాంచి రామచంద్రుఁడు వానిని గూర్చుండ మఱియెను. సదాశివుఁడొకవైపున గూర్చుండెను. వినాయకరావు లోకరిగి, వినయభక్తుల రామచంద్రునికు సాష్టాంగపండ్లఁ జూపి మోచరించి, కదలక మెదలక యొకవైపున నిలువఁ బడెను. వానిఁ గాంచి ఈతఁ డెవ్వఁడని రామచంద్రుఁడు జామాతఁడనిగెను.

సదాశివుఁ డిట్లునెను. “ఇతఁడు నాతమ్ముడు. జగన్నాథము, రామఁడు దగ్గఱ లేకండున మాతల్లి యెంతో పరితపించుచు వాని దీసికొని వచ్చుట కై వీరి నిటకుఁ బంపినది. మీయాజ్ఞ యయ్యెనేని రేపే ప్రయాణ మయ్యెదము.”

‘హు’ అని ధ్వని చేసి రామచంద్రుఁడు కొంతపడి యూఁకుండి గంభీరమున నిట్లయెను. “ఈవిషయము నాతోఁ జెప్పి ప్రయోజన మేమి? మాధవరావును గనుగొనుము. నే నొకడు సుహృదభారము వానిపై నొది యుంటిని. నర్వసంగపరిత్యాగి నా కీగొడవ సుంతయు నెందులకు?”

సదాశివుఁ డింకి మఱుమాటాడక వినాయకుని వెంటఁగైకొని మాధవరావుకొఱకై నివాన్ఘానాకుఁ జనియెను.

౧౩

నదాశివుడు టి.ఎన్. భావా కరుడెంచెను. మాధవరా వేదోపని
జూచుకొని చుండెను. బాగాశివుని నెండు వచ్చినవినాయకుని చూచి
విస్మయించి "ఏమి వినియకరానా! వచ్చి యెంతసే పైననా?" అని
ప్రశ్ని చేసెను.

వినియకుడు విషయము గడగ నిట్లనెను. "ఈదినము రెండు
బాములకు."

"మంచిది! అయితే మీయమ్మనుకూడ దీసికొని రాలే దేమి."

"రాలేదు. ఆమె యింటివద్దనే యున్నది."

"ఆమెకుమాత్ర మొంటరిగ నింటనుండుశ్రమ యేల కలుగజేసి
తిరి? వెంట దీసికొని వచ్చినవో బాగుగ నుండెడిదే!"

మాధవరావు తనవిషయమున, జూపిన యంతటియత్నియభావ
మునకు వినాయకుడు లోలోన మిగులసంతోషుడయ్యెను. కాని
నదాశివునిస్థితి మాత్ర మందులకు న్యతిరిక్తముగ నుండెను. మాధవ
రావు ప్రతివాక్యమును శానికి నజాభాతమువలె హృదయమున దగి
లెను. ఇప్పట్లునమాత్రమాతః డూరకుండఁజాలక యంచుకొనమున
"మావినాయకుడు మీయింట నుండుటకు వచ్చినవాడు కాడు.
మీచెల్లెలిని దీసికొని పోవుటకై వచ్చినవాడు." అని నుడిపెను.

తననూటలవలన నదాశివునకుఁ గోపము వచ్చె నని మాధవరావు
గ్రహించి సత్వము "నే నేమియు నట్టియభిప్రాయము" ననలే
దని పలికెను.

నదాశివు డిట్లనెను. "నరే పొనిమ్ము. నాకట్లు తోచినది. నీ
యే కాని మీచెల్లెలి నంపువిషయమున నేమనవచ్చు?"

మాధవరావు గంభీరముగ పట్టెను. "సీభార్యను నీవు తీసికొని
పోవుచుండ మీ మడ్డుచెప్పినమా! కాని యొకవిషయముమాత్ర

మాలోచించ దగినది. మీ కిప్పుడు సంపాదన మేమియు లేదు. సంపాదనూపెద్దది. కాబడి తరు... నైనను కచ్చు తగ్గుటకు వీలు లేదు గదా! అట్లుగుట క్రమముగ ఋణముకూడ జేయవలసి వచ్చును. దానికతన నొన్నకొంపకోసమే వచ్చును. ఏమి, నేచెప్పునది నిజ మోనా కాదా?”

“అది యంతయు శిశ్చయమే. కాని మాదామ్మ మిక్కిలిశ్రమ పడుచున్నది. నిల్లలధ్యానమువలన నాకు మిగులయులనుట బొందు చున్నది. అన్నపానీయములకూడ విస్మయించినది. మే మూమెదురుఖ మెట్లుకూడ గలము!”

“ఎంతైన నీభార్య గదాయది? మీరు దానిని హింసించకున్నచో నిట్లు తటస్థించి యుండదుగదా! మీరు కొంచెమునయమునదానికి తెలియచెప్పినచో నది సమాధానపడియే యుండును.”

సవాళివుడు పెద్దతడవు నిగత్తున్నట్టై యుండెను. మనస్సులో నతఁ డేమో యోచించు చుండెను. అట్లు విచారించుచుఁ దనలో నేదో ప్రతిజ్ఞకూడ చేసికొనియెను. అనంతర మొక పెద్దకట్టూర్పు విడిచి మాధవరావుతో నిట్లనెను “జేను మీరు చెప్పిన దంతయు నిజమే. లేవీ నే నుద్యోగముకొఱకు బొంబాయి కరిగెదను. ఎప్పు డుద్యోగము లభించునో యప్పుడే మరల మీ కంటకు మొగము చూపెదను.

మాధవరా వించుకొనివచ్చినట్లునెను. ఉద్యోగముకొఱకు మీరేమి యు బొంబాయికిఁ జన నావశ్యకము లేదు. దానియేర్పాటు నేను ముందే చేసి యుంటిని. ఇప్పుడు మీము చేయుకంట్రాక్టుపని చాల వృద్ధిగ నున్నది. నే నొంటరిగ నది యంతయుఁ జూచుటఁ జాలకష్ట ముగ నున్నది. నేపటినుండి మీరుకూడ నాతో వచ్చి పని నేర్చుకొ నుడు. కంట్రాక్టుపనియందు నాలుగుడబ్బులు దొలుకుట కేమియు

నభ్యంతరము లేకు. మీరు చక్కగా విని నెఱవేర్చుచున్నచో నేను మిమ్ము భోగస్థునిగ నేర్పఱచెదను. ఏమి? నొగున్నదా?" -

మోహనక మైనవిషయము! నదాశీవు డీమోహపాశమున బద్ధుడయ్యెను. పాని కఱచేత స్వర్గము గానవచ్చుచుండెను. చంచల యగు శ్రీమైయొక్క మోహానిత క్తి కేవలం వశ్యుడు గాకుండును? ఇంతవఱకు నదాశీవునకు మాధవరావునెడ గలవైషమ్య మంతయు క్షణముగో జుటుచూచు మ్రోచి. మాధవరావువంటి హితైషి తన కీజగమున మఱియొకడు లేడని యాతడు దలచెను. “ఇంతకాలమున కిప్పుడు నాయనిష్టగ్రహములు తొలగి పోయినవి. నిజముగ నీదినమునుండియు మాదార్దినములు గలింటనవి” అను కోనుచు నాతడు అప్రత్యక్షముడ వయచెను. చూపరావు వదించినచోప్పున నన్నయు స్థిరపఱచుకొనెను.

వినాయక రావునకు అలాదొల్లసంభాషణం వంతయు జక్కగా దెలియ లేదు. కాని యేదోనడుగునడుము ‘అంత’ అంత తెలియ వచ్చెను. సోదన కుడ్యము దొరకని దని విని యెంతయునంత సింపెను. అటులనే వచినగాని తనకి సుటిక వచ్చుట లేదని విని మిగులవిషాద మొందెను. నదాశీవుడు తమ్ముని నొక్కడకు దీసికొనిపోయి యిట్లు పిను “మిగిలినా వినూ, అన్నిదినములనుండియు మనము పడుచున్న సమస్త కష్టములు నంతముగను నుయోగము లభించినది. నీవేయివుడు విని యుంటివిగాదా రేపటినుండియు నేను మాధవరావువంటి పనిచూచుటకు వెళ్ళవలె నని. అమ్మకు నీవకల వృత్తాంతమును నీవు చక్కగా దెలియఁజేసినము, మఱియు సిండు వలన వస్త్రతము మనకు గలిగి యి బరువులు!”

నదాశివునిపలుకులు వినాయకున కేమియు సంతోషదాయకములు కావయ్యెను. అతఁ డిట్లునను “అన్నా! నీకుద్యోగము దొరకినదిగాన నీవిట సంతోషముగ నుండవచ్చును. కాని వదినె కిట నేమియు నుద్యోగము లేదు గదా! మఱియూమె యింటికి వచ్చుట కేమి యభ్యంతరము?”

“ఇదిగో చూడు వినూ! సంసారము గడపుట మనకు మిక్కిలి గవ్వముగ నున్నది. కర్పు జూడజోవ మిగులనధికముగ నున్నది. మీ వదినకూడ నిచ్చట నుండినచో గొంతఖర్చు తగ్గును. ముఖ్యముగ నే నిందుకొఱకు చెప్పచుంటిని. ఆమె యిచ్చట నుండుటయే మంచిది.”

సోదరుని నుడువు లాలించి వినాయకుఁడు పరితృప్తుడై కొంత వడి కిట్లునను. “అవునవును. ఇదియే బాగుగా నున్నది. తెల్లవారు జామున నేనింటి కేగి, అప్పు కీసమాచార మెల్ల నెఱిగించి సమాధానపరచెదను.”

మఱునూ డరుణోదయమున లేచి వినాయక రావు తనయూరికిఁ బయన మై నడచెను. అచ్చట నదాశివరావు మాధవరావుతోఁగం ట్రాక్టుపనిలోఁ బ్రవేశించెను.

౧౪

సంసారమున సుఖదుఃఖములముల నరయు పెంతయు జుర్రభము. సుఖోత్పత్తి. దేనివలన నగునో, దుఃఖోత్పత్తి దేనివలన నగునో యూహించుట సాధారణమానవబుద్ధి కొక్కొకనమాయమునం దసాధ్యము. మన మేవిషయము సుఖమునకు మూల మని తలంతుమో యా విషయమే మన మపారదుఃఖనముద్రమున మునుంగుటకుఁ గారణభూత మగును. అద్విధముననే యెఱుఁగి మనము దుఃఖవర్జిత మని

తలంటి త్త్య-ల్పనచే నుండులని మునిగియుండుమో యదియే
యేమోమికని నుయమున మిసల ననంతనుఖివారిధిని దేలిచును.

సోదరుఁ డెఱిగించిన సంతోషవార్తఁ గొని వినాయకుఁడు తన
గృహమునకు వచ్చు చుండెను. ఈవార్త విని తమతల్లి పరమానంద
భరిత యగు నని సంతసించు చుండెను. కారణమేమన “ఇంత
వఱకు తా నుడుభవించుచున్న దరిద్రవశ తొలగి, నుయోగము సం
ప్రాప్త మును” నని సోదరుఁడు వచించి యుండెనుగదా? సోదరుని
యీవాక్యములు వినాయకుని హృదయకుహరంబునఁ బ్రతిధ్వనించు
చుండెను.

వినాయకుఁడు నిశ్చితుఁడై వడివడి నిల్లు చేరెను. వాకిట నరుగు
మీఁదనే వారి జననిదర్శనమయ్యెను. కొమరుని జూడగనే రాధ
“పార్వతి యెంతదూరమున నున్నది?” అని మిగుల నాత్రము
తోఁ బ్రశ్నించెను.

“ప్రస్తుతము వదిన వచ్చుటలేదు.” అని యతఁడు చెప్పగా రాధ
రయమున నిట్లనెను. “ఏమిగా నాయనా! దానిపుట్టినంట నందరు
నుఖముగ నున్నారుగదా?”

“అందఱు నుఖముగ నున్నారు. అందుకు నీవేమియు సంకయింప
నక్కఱలేదు. అన్నయ్య కవట నుశ్యోగము కుదినది. మాధవ
రావు తనకంట్రాక్టువనియం దాతనికి భాగ మిచ్చెను. అందువలన
నన్నయ్య ప్రస్తుతము వదినను బంపలేదు.”

“ఇప్పుడు నీయన్న యత్తవారింటమనుగుడుచుచుఁ గూర్చుండెనా?”

“లేదమ్మా వానికి నిజముగనే యుశ్యోగము దొరికినది.”

“మననవాళివునకు నొకరీ దొరకినదా? దేవుడు నీనోట పంచ
దారఁ బోయుఁగాక. కాని, ఓరీ పార్వతియిచట కెందుకు రాగూడదు!”

“అన్న యిట్లుచెప్పెను. ఇప్పటికే మనకు కర్చెక్కువగ నున్నది.

పైగానామెనుకూడ నిక్కడకు పంపినట్టయిన మఱియు నెక్కువ “నను.”

వినాయకుని నోటినుండి యీ మాటలు విని వెనువెంట బాధ జటుత్పంత నంపత్యయయ్యెను. కోమరుని నోటనుండి కర్చెక్కువ యను మాట రా నామి కంతయో తప్పక దోచెను. సంతాపభరిమైన నామె యిట్లనెను. “చచ్చినవాడా! నీ తెలివి మంట! నీ కక్కువ తెలివి తెలు లెక్కడనుండివచ్చును! నీయక్కడ నాకరి దొరికినదిగదా? కర్చెక్కువ నేమేడు పెంతుంకు? నీ నేమి చాలు చదుగు బోసికొని జాట్టుచుంటివా? ఏదైన మంచివస్తువు చేసిచో మీ మొగముననే పెట్టుచుంటివి గదా! పిడుగు వంటి యిట్టి సమాచారము దీసికొని వచ్చి నన్ను సమాధానపెట్టి దలచితివా? మిందిది, పోనీ. మీసా త్తులో నింతటినుండి జముగా నే నొకపూచికపుల్లయైన ముట్టను. ఇప్పుడే నేను కాశికి తీచిపోయెదను. ఇచ్చటనుండి యెముకలు విరుగునట్లు యీ పాడుచాకిరీ చేసి చచ్చుటెంచులకు? పుణ్యమా పురుషార్థమా?”

మునుసలి యిట్లునుచుండగనే నామి దుఃఖమున కంత్యస్వరూపిణి యగుకన్నెరు కాల్యయై పారసాగెను. చీరచెఱుగుతో కనులు దుడిచికొనుచు నామి లోప కరిగెను. వినాయకుడు నిర్ధాంతుడై పోయెను. “ఇప్పుడు మాయమ్మ నుడివిన మాయాలోచన నా కప్పుడేల తోచదయ్యెను. ఈవత్సాంత్రావభావ మాతడు మగతు నన్నను నాతనికి మరపు రాదయ్యెను.” ఇదిగాక, ఈయాకస్మిక సుఖదుఃఖ పరివర్తన మెట్లుకలిగెనో యాతని కిసుగుంతయుఁ దెలియరాదయ్యెను. పాప చూతఁ డభాతమునఁ బడియెను.

౧౫

అదినమునుండియు వీడ్చి తుని గృహము. రాధకోదళము. దప్ప మతే
 యును విన రాధుండెను. సాయంసమయము మనక, సాయంకాల మనక,
 రాత్రి మనక, పవనము, రాధలోకనన్నని మొడతెగక మున్న
 ముట్టుచుండెను. నిజ మాలోచించినచో నిదివరకు జెద్ద కొనుదుని
 యొక్కయు గోడలియొక్కయు నాచరణమునలన త్రాసము జనింది
 నన్నుకిని రాధమిగుల కాశలమున గృహకృత్యముల నిర్వర్తించు
 చుండెడిది. ఇప్పుడు మాత్ర మామెను సంసారమునందు మనసు
 జొరుటలేదు. ఆమె మిగులవిరక్తయై పిచ్చిదానివలె దినమంతయు నేడ్పు
 చుండును. గృహకృత్యములు మొడ నాశ్రయభావము కలిగినందున
 నిల్లంతయు చీపిరిబాసిరిగ నుండెను. ఆమె కొన్ని దినము లొక్కచూట
 మాత్రము స్వయంభావ మునర్పించుండెను. అదియు నొక్కవిని
 యునునికొటకే. తగువాత నప్పుడప్పుడు దిన మంతయు కూడ వంటక
 మునకై తగవులు జరుగుచుండెను. మనసు నచ్చినచో రాధ గరిత
 కొక్కచూడు సంభావన జేయుచుండెడిది లేనిచో నదియునులేదు.
 ఆవృద్ధురాలి నున సిస్స డివట లేదు.

ఈసంసారమునం దెట్టిగాడిల నైన నోర్పుకొనవచ్చును. ఎట్టి
 గాత్రములైన భరింపవచ్చును. గావి కడుపుచుంటమాత్రము
 నహింసగా నిది. ఈమాతనముందు రోగము, శోషము, ముఖి యెక్కి
 కష్టము లైనచుతుచ్చములు. పుత్రశోకమున బరిసరిగను శిల్లికూడ
 నుదర బోషణయొ విశ్రద్ధవహించుట లేదు. నిశ్చయముగ దర్శిత మన
 నుదర మాతనమును మోసది. దర్శింపఁ దైనవారి డాశిటి దైగ్యవంతుఁ
 డైనను నొక్కొక్కప్పు డవమానమును, నద్రోహమును, బాంశకతప్పదు.
 మహాజ్ఞాని యైనను, మహా గానిజ్ఞానము నాదరించుటలేదు.
 విద్వాంసుఁ డైనను, నవ్వరు వానివిశ్వాత్మును సహ్యించుట లేదు.

ఈజగమున నన్నానము, జ్ఞానము, బుద్ధి యనునవి లక్ష్మీదేవికి భృత్యునముదాయమై యామె నెనువెంటనే సర్పించుచుండును. అట్లుగాట లక్ష్మీ యవకృపయు, నామెయొక్కయగు పెద్దమ్మదర్శనమున, నగుటతోడనే నివి యన్నియు నొక్కవరి యోరిపోవును. ఎచ్చట భవముండునో యచ్చటనే నన్నానము, అచ్చటనే విజ్ఞత్వ, అచ్చటనే గౌరవము.

దీక్షితుని గృహముపై పెద్దమ్మకృపాదృష్టి యుత్తరొత్తరముగా నధికమగుచుండెను. అవిధముననే వారి కాగ్రామమున గలనన్నానములు కూడ క్రమక్రమముగ నష్టమగుచుండెను. ఇంటిమందు వేళకు దీపము వెలిగింపఁజుట లేదు. వాకిట చీపు రాడుటలేదు. గృహమున నలుకుగుడ్డ పడుట లేదు. కలాపియు జల్లబడుటలేదు. శుభకార్యములు, హోమహవనములు నాయొంటికి దూరమలయ్యెను. ఎక్కడ జూచిన నక్కడ నమంగళచిహ్నములే యగపడుచుండెను. ఆగృహము దరిద్రదేవత కాటపట్టై చూచువారలకు మిగులజాలి గొలుపు చుండెను. ఇప్పు డాదీక్షితునిగృహము శృశానమువలె భయదాయకమై గన్పట్టుచుండెను. రాధకోప మెంతవృద్ధియగుచుండెనో యామెపుత్రస్నేహ మంత నష్టమగు చుండెను. ఇదివరకు రాధ కోప వివశయై యుద్రేకమున నొక్కొకప్పుడు పుత్రులను మిగులదిట్టుచుండినను వినాయకునకు మాతృస్నేహముభవమువలన తత్కాల మత్యంతసుఖదాయక మై గన్పట్టుచుండెడిది. ఆయ్యది యిప్పు డదృశ్యమైపోయెను తుదలేని దుస్సహదరిద్రయాతనయు, తల్లికఠోరవాక్యములును వినాయకుని వంటిజడుని సైతము సస్థిరుని చేసి వైచెను.

ఒక్కడినంటున తల్లి నానావిధము లగుతీరస్కారవాక్యములు వలకుట వలన వినాయకుఁ డెప్పుడు గూర్చుండి యుండెను. ఇంతకు బూర్వము తల్లి యెన్ని తీరస్కారవాక్యము లాడి, యెంతకోపపడి

నను వినాయకుడు డిట్లు రోదన మొనర్చుచు గూర్చుండ లేడు. వినాయకుని రాజారోదనము వలన రాధకునను వీరయ్యెను. ఆమెహృదయమున మౌన బుత్తన్నే నాము పొంగి పొరలి వచ్చెను. ఆమె యిట్లున్న స్వస్థముగ నూరకుండజాలకపోయెను. అమాయకునిను, మంజుద్రయు నగుతనకొమరునినడచడి స్మరణకు రానామెయు వానితో పాటేడువ సాగెను. ఆదినమున నామాతాపుత్రులు మిక్కిలముగ రోదన మొనర్చిరి. ఆరోదనము వలన నాయుధయులకు నత్యంతసుఖము కలిగెను చాలసేపటికి వారిరోదనము సమాప్తినొండెను. ఒకరి యుశ్రుజలంబుల నొకరు దుడిచికొనిరి. ఆరోదనానంతర మిరువురిమనములు ప్రపుల్లము లయ్యెను. కొమరునివలె తల్లియు మిగుల విస్మితయయ్యెను. కారణ మేమన ఆమె యాయు స్సంతయు రోదనముతోడనే గడచిపోయెను. అట్లయ్యును నేడ్పు వలన నింతటి సుఖ మూహ కీంతవల కెప్పుడును కలుగలేదు. వినాయకునిసంగతి చెప్ప నక్కఱయే లేదు. ఆతడు ప్రపుల్లవదనుడై “అమ్మా!” యనెను.

ఆహాహా! “అమ్మా” అనుశబ్ద మెంతమధురము, స్వర్గవాణియే రాధకవి.గండు శబ్దించినట్లయ్యెను. ప్రేమాశీకమున కొమరుని చురుకము వుణికి యామె “నామనా యే మనియెదవు?” అని యడిగెను.

“అమ్మా! ఏమిచేసిన నీకు సౌఖ్యము కలుగునో చెప్పవా?”

రాధహృదయ మిప్పు డానందమున గంతులు వైచుచుండెను. వినాయకునినోటినుండి యిట్టిమీట వెలువడునను నాశ యామె తలప లేదు. ఆనందమున నామె యధీయై పుత్రునిప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తరముపూడి నీయజాల దయ్యెను. ఆమె తనలో దాని ట్లున్నకొని యెను. “నా సౌఖ్యమున కిప్పు డింకేమి కొదవరా తండ్రీ?”

వినాయకుడు మరల నిట్లనియెను “అమ్మా! ఎంతావచ్చిన నీకు సుఖమో నా కెరింగింపవా?”

తల్లినేత్రము లానందాశ్రువులతో నిండిపోయెను. ఆమె కన్నులు దుడిచికొని “బాబా! నాన్నప్పిని దీసికొనిరా! అది చచ్చుటకి వచ్చినచో నాకంఠో సౌఖ్యము కలుగును.” అని చెప్పెను.

కొంతతడవు వినాయకగావు న్నట్లుండెను. అనంతర మేమియో యోజించుచు గదిలోని కరిగెను. అంతటనేవట్టికి తలుపాగా ధరించి, భుజముపై ప్రాతయుత్తరీణము నైచికొని గది వెడలివచ్చి తల్లిపాదములకు సమన్వరించెను. రాధ విస్మిత యై తనయుని మోము వంక దృష్టి నిగుడించి “వినూ! నాతోడ్డి యొక్క డీకిరా వ్రయాణము?” అని ప్రశ్న చేసెను.

వినాయకుడు ప్రఫుల్లహృదయుడై “వెళ్ళి నీకోడలిని దీసికొని వచ్చెదను.” అని బదులు చెప్పెను.

రాధ నివ్వెరపడి “ఏమి! ఏడు నామున పటివినాయకుడేనా? ఇదిన్యవ్వుము కాదుగదా! యనుకొనెను.

౧౯

శ్రావణమాసము; మార్గమున కిరుప్రక్కల నున్న పచ్చనిపైగుల య పూర్వశోభ వర్ణనాతీత మై యుండెను. సృష్టిదేవత తనవృష్టభాగమున నాకుపచ్చనిరంగు శాలువ ధరించినదా యను నటు లెందుఁ జూచినను పచ్చనిపైరులే దృగ్గోచర మగుచుండెను. అతిదూరము వ్యాపించి యున్న నానావిధ మహోన్నతవృక్షము లాశాలువ కంచు వలె భాసిల్లుచుండెను. అహహ! సువర్ణమయ మగు నీభరతభూమి యందుగాక యిట్టినయనతోషకమును, చిత్త తాపహరకమును, ప్రీతి ప్రదమును ప్రేగుమనోహరసృష్టిసౌందర్యము మతెచ్చటనైన గానవచ్చునా! ఈసౌందర్యము మనకు గేవలనేత్రానంద మొనర్చుటయే

కాదు; హృదయంతరమున మహాకోన్నత భావములయొక్కయు, మహాత్కాంక్షితములయొక్కయు బీజారోప మొనర్చి, మనజీవనశక్తిని గూడ వృద్ధిపఱచుచున్నది.

ఇట్టినుండరప్రదేశమున నడచుచు శ్వశురగృహమునకు బయన మొనర్చుచున్న వినాయక రావు సామంతునిము సుహృదులుగుగంటల కావూరు చేరెను. ప్రప్రథమమున సత్తవారింటి కైగక యాతఁడు బాబారున నొక్కగుకాణమఁ జొచ్చి, నిశ్శబ్దముగ నొకవంక నిలువఁబడియెను. దుకాణదారు నరుకు లమ్ముకొని నందడినిబడి యున్నందున నాలసేవటివఱ కాతనిదృష్టి వినాయకునివంక కరుగ దయ్యెను. వినాయకుఁడును నాని నేమియుఁ బఱకరింప లేదు. ఇంచుక సేవటికి కొనువారిసందడి యుడఁగ నందున దుకాణదారునిదృష్టి వినాయకునివంకకు దిరిగెను. అంత నాతఁడు చకితుఁడై “ఓహో! ఎవరు వినాయక రావుగారా! ఎవ్వఁడు వచ్చుతిరి! అని కుశలప్రశ్నము చేసెను.

వినాయకుఁడు మెల్లగ “ఇప్పుడే వచ్చితి” ననెను.

“కూర్పుండుఁడు. వచ్చినందుకు కొందెము కూర్పుని చిలుముద మైనబీళ్ళు వలదా?” అని చెప్పిగుకాణదారు తనదాపున నున్న కుట్టవాసివంక జూచెను.

కుట్టవానిపేగు బాలకృష్ణుఁడు. బాలకృష్ణునివయసు ముహూరుపది పండ్రెండువత్సరములుండును ఈతఁడు మిగులనుత్సాహశాలి. చెప్పిన పని చేయుటయందు మిగులచురు కైనవాఁడు. ఎట్టిప్రశ్నమునకైన తడవుకొనక వెంటనే ప్రత్యుత్తర మియ్య గలఁడు. తలిదండ్రులు మిగులబీదవా రగుటచే నితఁడు మేనమామదుకాణము పై నుండెను. మేనమామపలుకు లాలించినంత బాలకృష్ణుఁడు చప్పున లేచి, చిల్లు ము తయారు చేసెను. దుకాణదారు

“అయితే నేనుంటే! మీరింతవఱకు మీయత్నవారింటికి వెళ్ళలే దనుకొందును!” అని పలికెను.

“లేదు నే సీదే వచ్చుట..”

దుకాణదారు వినాయకుని యూరివాడే. అక్కడ జరుగుబాటు లేనందున నేటి కేసుమీసనంవత్సరములకింటిట నిటకు వచ్చి మకాణము బెట్టిముండెను. చాలకాముక్తిండట వివాహకుని జూదం డటచే నాతడు మిగులనుత్కంఠతోఁ దనగ్రామవార్తల విచారించఁ దొడఁగెను. ఇంతలో వినాయకునియత్తివారింట నుండునొకపరిచారకుడు మితాయికై యాదుకాణమునకు వచ్చెను. అపరిచారకుడు వివాహకుని జూది గుర్తింపజాల దయ్యెను. నిజమే, ఎట్లుగుర్తింపఁ గలడు? మిగులమాసి చినిగిపోయినయంగవస్త్రమును శిథిలమైన కాలిజోడు నచ్చటచ్చట చినిగిలోపలిచొక్కాయయ, ముట్టుకోనిండినకాలు సేతులును మొగమును విచారింపవలగా! ఇట్టిశోచనియస్థితియందున్నవినాయకుని జూది తనయిషమానుడైన శ్రీమంతునానానాహెబుదేశములుగారి యల్లుడని యాపరిచారకుఁ డెట్లు గుర్తింపఁ గలడు? దుకాణదారు పరిచారకుని యాస్థితి గాంచి, వెడలి పోవుచున్నవానిని కేకవైచివచ్చుచు “ఏమిరాభీమా! వీరిని గుర్తించితివా? ఈతఁ డెడరు?” అని యడిగెను.

భీముడు చాలసేపు వినాయకుని వంక దృష్టి సారించి జూచెను. అనంతర మించుకవిస్మితుడై “ఏమి! మాబాబుగారి అల్లుడయ్యకాదూ?” అనెను.

“ఇప్పటికైన నరిగాఁ దెలిసికొనలేక పోతివా?” అని దుకాణదారు నవ్వుచు ననియెను.

భీముడు క్రిందికి వంగి మిగులవిషయమున వినాయకునకు “రాంబాబుగారి” అని ఇనాంక్షితముగా! ఎప్పుడు వచ్చారు? ఈడ కూకుండా రెండుకు?” అని యడిగెను.

వినాయకుడు చిలుకబావిక నుంచే యంగడివా డిట్లనెను. “అరే ! ఈతఁ జివ్వడు నీము దేకదా యటకు వచ్చినది. పువనడు. ఇప్పుడే మీయింటికి వచ్చెను.”

ఈవఱకు లేమియు జెచి బెట్టక యాపరిచారకుడు మరల వినా యకును” నిట్లనెను “ ఇనాను బాబూ! నడవండి. నూలక్ష మోర్తికి మీరింటే నూపానం చూ రొచ్చిపదమాచారం యింటే నత్తెం గా చెప్తాను బలేనంతోచిత్తుది. మీరింకా జాగుచెయ్యటం ఎందు కు ? యేగిరం నడిండి—”

ఇంతలో బాలకృష్ణుడు చిలిమిలో యెట్టుగఁ గ లిన కొబ్బరిత్రాడు పైచి యూడును మిగులగడబిడగా నటకు వచ్చెను. అతఁ డీభీముని తొందరపా టంతయు గ్రహించెను. తా నంతశ్రమపడి సిద్ధపఱచి తెచ్చిన చిలుము పీల్చుకుండగ నే వినాయకుడు పోవ నుంకించుట గాంచి వాని మనసెంతో యారాటము బొందెను. వాడెంత మాత్రము సహింపక భీమునిమీఁదికి జరి యిట్లనెను. “ఏమిరా! ఊరక యేమో గండ్లగోళము నేయుచుంటివు ! ఈతఁడు మీ యజమానునియల్లుఁ డని మే మందరము నెఱుఁగుదుము లే. మీయల్లు డిక్కడ గూరు చున్న యెడల వెన్నెన కొఱికికొని తినియెడ రనియూ యొక్కటే విధముగ నడునడు అనితొందర పెట్టెదవు? నీవుపోయి నీపనిచూ నుకో, ఈతఁడు సావకాశముగా వచ్చును. వచ్చినందు కిచ్చట కొంచెము నేవు కూర్చుని గంజాయిదమ్ము పీల్చి కొంచెము విశ్రాంతిదీసి కొని తరువాతి నిష్ప్రయోజనచో వచ్చును, లేనిచో లేదు. తెలిసినదా! నీ వెందు కిట్టితని రామ్ముని యూరక వేధించెదవు?”

“నీవు. బలే అసాధ్దుడివి! కూస్తాతాళు, నేనెల్లి బాబుగారితో యీపదమాచార మంతా ఁడదుండట్టు మనివిచ్చెనా” అని భీముడు రయమున వెడలిపోయెను.

ఇచట వినాయకరావు తృప్తిగా జమ్మ పీల్చి పదవ కాలునేతులు కడిగొని కొండెమునేద దీర్చుకొనియెను. మరల నంగడినానిని వినాయకునకును లోకాభివాషణాయణము ప్రారంభమయ్యెను. ఇంతలో వినాయకునిచూచు నానాసాహెబుగా రాయంగడి కరుదెంచిరి. అతనివెంట వెనుకటి నౌకరును ముఠిపవంశుడగుచు మనుష్యులు నుండిరి. నానాగారిని గాంచినంత నాచుకాణమున కలవా రందరు వినయముతో లేచి నిలువబడిరి. వినాయకుడు మామగారికి సాష్టాంగ నమస్కార మొనర్చెను. మామగా రసాప్రేమతో పల్లుని సేవ నెత్తి యాశ్వీరాద మొనర్చి నానావిధకళలవార్, లరయుచు వినాయకుని వెంటగొని నిజమందిరమునకు జనుచుండెను. అట్లు చనుచుండ నాగ్రామస్థులు మఱిగొందఱు శ్రోవలో నానాగారిని గలిసి కొనిరి. ఆనమయమున వారిముఖ కమలము లానందమాన వికసించి యుండెను. దేశాంతరమున కేగినయొకానొక సమీపబంధువును చాల కాలమునకు గాంచినచో మనసున నెట్టి యానందము కలుగునో యంతకు మించిన యానందము వినాయకుని యాగమనమువలన కేవల మొక్క దేశముఖుగారికే గాక యాతనివెంట నున్న వారందరికిని గూడ కలిగెను. వినాయకుని మోముదమ్మి మాత్ర మేకారణముననో స్థూనమై యుండెను. పోలీసుభటులచే కట్టుబడి దీచుకొనిపోవుటైదీ యేవిధమున భయవిహ్వలచిత్తుడై కారాగృహప్రవేశ మొనర్చునో యంతకుమించినభయముతో వినాయకుడు శ్వశురగృహమున బ్రవేశించెను.

౧౭

వినాయకుని యాగమనమువలన గ్రామ మంతయు మిగుల గడబిడగ నుండెను. అందు విశేషముగ యువలీయువకుల విషయమున నడుగ నక్కఱయే లేదు. దేశముఖుడగు నానాసాహెబు గ్రామమున

ప్రముఖ గృహస్తుం డై ముండి ము నందలితో నను కలిసి మెలసి యుండి గారడ యందుకుండును. అతడు మిగిలిన మిగిలిన న్యాయాధిపతి, దయా తాతకుమారుల బీకపాదము జేత నైసాను మునగా మును. వరమేళ్ళకునిన మును నాతడు నంపన్నుండై యుండెను. ఇట్టిను న్యాయాధిపతి నంపన్నుడు నైసాహస్తున నానాగారి సన్మాన ముండుటయు నాశ్చర్యమిది నానాగారి నాజాలవృద్ధముగా నందలికుండును. అందఱు నానాగారి దేవతయో మునిమానము. అటు లనే యాతచిపుత్రి లక్ష్మీకూడ తనకరీరిబావయ్యముచేతను గుణసంపదలనను, అలాకికవినియనవత్తిచేతను, దాతృత్యముచేతను నెల్లరకు నెత్తిపి మితమయై యుండెను. వినాయకుని యాగమనమువలన నెల్లరు సంతోషాంతరంబులైరి. లక్ష్మీచెలికత్తెల సంతోషమున కంతమేలీను. ఇం దాశ్చర్యమేమి? తరుణస్త్రీహాన నానాగారి లోపలి గృహ మంతయు మిగులసంకటిగ నుండెను. అటులనే వెలుపలి కచేరి చావడి మంతయు తరుణపురుషులతో నిండియుండెను. ఈనమము మున నానాగారియి ల్లంతయు సంతోషసాగరమున మునిగి యుండెను. సర్వత్ర సంతోషాధిదేవత నాట్యము నేయుచుండెను. గృహమంతయు పరిహాసప్రసంగములతో బ్రతిధ్వలించు చుండెను.

ఈహాస్యప్రసంగములవలన వినాయకుని ప్రాణములు క్రిందుమీదగు చుండెను. ఈయువకు లందఱు దనచుట్టు నెండులకు మూగిరో యెంతయోదించిన నాతనికి దోచదయ్యెను. వారంగ రట్లుతన్న పరిహాసించు చుండఁ బ్రతిహాస్య మొనర్చుటకు గాని కుశల ప్రశ్నములను విచారించుటకు గాని వినాయకునికి ధైర్యము చాల దయ్యెను. అతడు మహామునివలె స్తంభితుండై యుండెను. “ఓహో! గొప్పగొప్పవారితో ప్రసంగము. అందును వీ రందఱు పట్టణవాసులు. వీరలతో బాగుగ మాటలాడనేర్చిన నరి గాని తేనివత్తమున

వరువు దక్కదు. నే నిప్పుడు మాటువలక కుండిన తెగు పేరు?" ఇట్లాలోచించి విశాఖుని రావు మానవత్వస్థితిని మునర్చెను. అల్లు యొక్క సాత్రం డొకటి రెండుమాటులు మాటుబాడఁ బ్రయత్నించెను. కాని నోటనుండి శబ్దము వెలువడకూడ దని శపథముగనా ! ఈశపథము వానికంతముపైని కత్తివలె నున్నచే! విశాఖుని మానము వలన నా రందఱు నిరుత్సాహులై మెల్లమెల్లన వారి వాగ్మతముల కరిగిరి. పోవునప్పుడు కొందఱ తాతఁడొకరియొద్దను, ముఱికి కొందఱు మూఢుఁడనియు, నెవరికిందోచినట్లు నా రనుకొన సాగిరి.

జులకోలాహల మంతయు తగ్గగనే క్రింతునిగాఁ గనుచున్న వినాయకుని ప్రాణములకు కొంచెముమువ్వవృత్త గలిగి తా చిప్పుడు వృత్తు త్రుండైనట్లు తలఁచెను. కాని యాతని కీయనాంతరము గడిచినదో లేదో యింతలో లోపలికి రమ్మని పిలుచు వచ్చినది. ఇప్పుడు చేయవలసిన దేమి? అతడు దీర్ఘాలోచనమున ముఁగెను. నాని కేమియుఁ దోచట లేదు. లోపలకుఁ బోవుట తప్ప గత్యంతరముగా న్నించుట లేదు. కొంతతడవు తనలోఁ నా నేమూ యాలోచించి, వినాయకుఁడు చప్పునలేచి వెనుకటి దుకాణదారుని కడకువచ్చెను. వినాయకుఁ డంగడి వానికి గహస్యముగ నత్తవారింటఁ జరిగినవంగతి నాద్యోపాంతముగ వివరించెను. మఱియు తానేయుద్దేశ్యమునవచ్చి యుండెనో యెఱింగించి యాప్రజానమూహమునుండి తప్పించుకొన నిప్పు డేదేని యుక్తిఁ జెల్పుచుని వానిని బ్రార్థించెను.

వినాయకుని సమస్తవృత్తాంతమును జాలకృష్ణుఁడు మిగులకొత్తకముతో విను చుండెను. నడుమనే యాతఁ డిట్లనియెను. "అన్నా ! నన్ను నీతోఁ దీసికొని పోయెదవా? అల్లుని పంక్తిలాభము నేను కూడ రెండుదినము లనాయానముగా ననుభవించెదను. నేను నీవెంట నున్నచో మఱి నీ వొక్కయొక్కరముకూడ బలుక నవసరము లేదు.

అన్నిటికి నే నెట్లు నడివడి ప్రత్యుత్తర మిత్తునో పేవేనా చెప్పగానే
చెప్పనూ, నన్ను వెంట, దోడుకొని పోయెదవా? చూడ! ఇది
నీకుందికొంటే నుమా చెప్పు చుంటిని.”

వినాయకునకు స్వర్గము వచ్చి యుండేతే బడిన టుండెను అతడు
కాలకృష్ణుని తనతోడ ఒంపు నుచి దుకాణదారుని మిగుల
వేడుకొని, తుద కాతనినమ్మతి పొందెను. కాలకృష్ణుడును వర మా
నంద భరితుడై మానినయంగవస్త్రమును విడిచి, పండుగ దినములు
యందు గట్టుకొనట కై ప్రాణపదముగ దాచి యుంచినజరిధిపతి
యు అంగరథా. టోపి, మొదలగునవియు ధరించినటుగా వినాయ
కునితో బయలుపడెను. ఇరువురును వచ్చి కచేరిచావడి యందు
గూర్చుండుట తడవుగా ఫలహారమునకు లెండు ఇంను నాలస్య
కొందులకు? అని పరిచారకులు పిలిచిరి. వెంటనే వినాయకరావు
లోపలి కేగుచుండెను. కాలకృష్ణుడు గూడ వా వెనుకనే జను చుం
డెను. లోపల బ్రవేశింపఁ బోవుచుండ లక్ష్మీచలిమికన్నె లొనర్చు
చున్న మందహాసధ్వనులు వానిచెవుల బడియెను. తోడనే వినాయ
కునకు నోటఁ దడిచే నీగుండ పోయెను. ఇప్పు డేమి చేసవలయును!
ఆధ్వని వినవచ్చిన యంతస్పృహయు వైపునకు బోక చప్పున తిరిగి
నోవుటయే ముత్తమమార్గ మనిదలంది వినాయకరావు మఱియొక
ప్రక్కకుఁ బోవుఁ చుండెను కాని. వానిప్రయత్నము నిష్ఫల మ
య్యెను. ఒకపరిచారిక ముందునకు వచ్చి, అతడు తప్పించుకొనిపో
వుటను చూచి, “అటుకాదు ఇటు యిటు దయచేయుడు” అని వినా
యకుని సవినయముగ విన్నవించి యాధ్వని వినవచ్చినదిలోనికే
యాతనిదోడ్కొని పోయెను. బలియిచ్చుట కై గొనిపోవుగొట్టెపోతు
నతె కంపితగాత్రుడై వినాయక రావు వేటు తెఱచుఁ గానక
యాగదళాఁ బ్రవేశించెను. ఆగది యందున్న యువతీమణుల కటాక్ష

మాలిక లాతని నొక్కుమ్మడి జాట్లుకొయెను. అ య్యనూర్వప ద్యనకున లంగఱు నొక్కుడుణము నేత్రసంకేతముల పరస్పర మనో భావముల వెల్లడించుకొనిరి. వినాయకుడు తలయెత్తి చూచు నప్పటికి విశాలమగు నాయంతర్లహమున సనేక యువతీమణు లొక్కటిగ జేరియుండిరి. వారిందుమ నొక వెండిచెయ్యరమున నానాధాత్యహంసము లునిచియుండెను. తలవంటకొని వినాయకరావు పీట పై గూర్చుండెను. సహాయజామాత యగు బాలకృష్ణుడు కూడ నాతని ప్రక్కనన్న మఱియొక పీఠముపై విరాజమాను డయ్యెను. వినాయకుని యొజ్జావ్యవహార మంతయుఁ జూచి యాయువతులెల్ల రొక్కవరి మధురమండహాస మొనర్చి. కొంతమూసే పాయంతర్లహము నిశ్శబ్దముగ నుండెను. ఆనారీమణుల వికసితముఖకమలములు నిస్తే జములయ్యెను. ఇందఱు యువతీమణు లొక్కటిగఁజేరి యంతతడవు స్తబ్దముగనుండి రెందలకో! తుదకొక్కటె యాశాంతికి భంగ మొనర్చెను. ఆమె మందహాస మొనర్చుచు నిట్లనెను. “మాబావగా రీది నము ద్రోవతప్పి నచ్చినారని తోచుచున్నది.”

బావగారు నోరు తెఱచు పెట్టు! తల పై కెత్తనని శనధము గదా! వాస్తవముగ నాతడిప్పుడు నోరు తెఱువవలసిన యావ్యకత లేదు. తనకు బదులుగ బాలకృష్ణునకు సర్వాధికారములును ముఖపత్రముద్వారా యొసంగి యుండెను. బాలకృష్ణు డిట్లని వెంటనే ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. “ఓహో! మేము త్రోవతప్పినచో నిచటి కెట్లు వచ్చియుండుము? మార్గమునరిగా నెఱిగియుండుటచేతనే యిచటికి రా గలిగితిమి.”

ఈప్రత్యుత్తరము వినినంత నాయువతు . లెల్లరు నాబాలమూర్తి వంక జూడ నాగిరి. వినాయకునితో గూడ వచ్చినయీబాలకుడెవ్వ యో యెంత యోజించినను వారికిఁ దెలియరా దయ్యెను. తుదకు తొలు

దొడ్డు ప్రక్కించినతనతగుణి యితగనారీమణులను తృప్తి పఱచుటకై యిండుకడై గొము చిక్క బట్టి “మూతావగారికి నీ వెక్కడ చావరించితివి నాయనా?” అనెను.

బాలకృష్ణుడు సామాన్యుడా! ఆతడు సరళముగా, కొంచెము ప్రత్యుత్తర టూచున దలచి, వినాయకునినైచి వ్రేలుజూపి “ఈతడు మాయన్న” అని నటించి పల్కెమున మిగిలనండ్లువముక్క నెత్తి మిక్కిలియాత్రురతతో నోట వైచుకొనియెను. వానిపలుకులచే నా స్త్రీలకు మిగుల కౌశుకము జనియించెను. నీనే జమై యున్నవారి మొగములు మరల మధురమంగహాసచంద్రికలతో వికసించెను.

బాలకృష్ణుడు డొంగినప్రత్యుత్తరము వినినంత వినాయకునియా నందమునకు పారమేలేదు- ఆతడు తనచుననున సబ్బలకు నొక్కటే విధముగా మెచ్చుకొనుచుండెను. ఆతడు తనవెంట నుండుటచేతనే యీదినమున తనపరువు దక్కినగని తలంచెను. ఇందగుపరభామి నులు తనచుట్టు నుండుట చూచి యాతడు ఫలహార మొనర్చుటకు సిగ్గుపడియెను. ఆస్త్రీలెల్ల వాసని మిక్కిలి పెరిహాస మొనర్చునాగిరి. వినాయకునివాస్తవముపైకి లేచుటలేదు. వానికి ఫలహారము గిలహారము నేమియు దోచుటలేదు. ఎప్పుడీ బాధనుండి విముక్తి గల్గునాయని యాతడు యోజించు చుండెను. ఇదియంతయు గనిపెట్టి బాలకృష్ణుడు స్త్రీల నుద్దేశించి యిట్లనెను. “ఇంతదూరము నడచివచ్చి నందున మాయన్న మిగుల నలసి యుండెను. కావున ముందు యధేచ్ఛముగ మమ్ము ఫలహార మొనర్చ నిచ్చి కొంచెము నేడఁ దీర్చుకొనినపిమ్మట మీ యిష్టము వచ్చి నట్లు హాస్యము చేయుడు.” ఏమండీ “ననినే! ఇంకను కొంచెము ఉప్పావు తీసుకొనివచ్చినారు కా కేమి! మాయన్నకు ఉప్పావన మిగుల నిష్టము” —

ఆపడుచులనోభ్య కట్టబడియెను. బాలకృష్ణునివర్తనము వలనను

వేడికొలు వలసను ఆస్త్రీలెల్లరకు సహనము గల్గెను. తువ్వకునితో వినాయకుఁ డతిత్వరితముగ ఫలాహార మొనర్చెను. బాలకృష్ణునిపల్లె, మున మోత్రమేమియు మిగులలేదు. ఇంకే మైననుమలలుటకున్నచో, బాగుగనుండు నని వాడు యోజించుచుండెను. కాని యంతలో వినాయకుఁడు లేచినందున విధిలేక పల్వేయు బుండునుండి యీ తడుఁ గూడ లేవవలసి వచ్చెను. చేతులు గడిగివొనినపిదప తాంబూల చర్యము కొఱకువినాయకుఁడు ప్రక్కనున్న గదిలోఁ బ్రవేశించెను. బాలకృష్ణుఁడును వాని వెనువెంటనే జనియెను.

అదగాంచి యీ యువతులెల్లరు లోలో నవ్వికొనదొడంగిరి. వారల కబ్బాలకుని ప్రతివాక్కును ప్రతిచర్యయు మిగుల సంతోషకరముగ నుండెను.

తాంబూల చర్య జానంతరము మృదుశయ్య పై దిండునకాను కొని వినాయక రావు కూర్చుండెను. ఇంతలో హాస్యవిరోదోక్తికి లైన యువతులుకూడ మరల నచ్చటికి వచ్చి ప్రత్యక్షి మయిరి. ఆయువతులపరిహాసోక్తులనుండి తప్పించుకొంటినిగా యని సంతసిల చుచున్న వినాయకునకు వారిని గాంచి సంతనే మరల ప్రాణములు క్రిందుమీఁదు కా సాగెను. గుండె దడదడ గొట్టుకొన సాగెను. మోము వెలవెల బారెను. ఇంతలో సనువమరూపవతి యగునొక బాలిక మంజులస్వరమున వినయపూర్వకముగ వినాయకునితోఁ “బావ గారికి మేము జ్ఞాపక ముంటిమా?” యనెను.

బావగారికినోటికి తాళమే! బాలకృష్ణుఁడు నన్ను తెప్పలల్లార్చుచు వెంటనే ప్రత్యుత్తర మొసఁగెను “వా! జ్ఞాపకమే లేనిచో మీ మి చటికెట్లువచ్చితిమి? మాయాగమనమే మీజ్ఞాపకమును స్థిరపఱచు చున్నది కాదా? అయినను మీవంటివారి నొక్కసారి జూచినతరు

మాత మిమ్మునుటచుట శక్యమగుదా? నేనే వానివజ్రాలైనానని. ఇంక
మామయన్న మాటల జెప్ప నుండునా!”

నావమా బాలిక యాప్రత్యుత్తరము వలన మిగుల సిగ్గుపడి,
తీక్ష్ణిన యువతీజనము వెనుక కరిగి దాగిపోయెను. అంత మతియొక
యువతీ యింకొక ధైర్య మవలంబించి “నీ కీ కంఠ శోషణ మెందులకు
సీమారక గూర్చుండలేవా? నీతో నెవరును మాటలాడలేదు. తెలి
సినదా?” యనెను.

బాలకృష్ణుడో యీవలుకులకు మిన్నకుండువాడుకాడు! ఆతడు గం
భీరముగా “వదినే! మీ రేమనియెదరు? నను మాయన్న పంక్తి
భోజనమునకు వచ్చితి ననుకొంటిరా? నన్నారక గూర్చుండు
మనుటకు?”

“మీయన్నగారు మూగవా రనుకొనిదను. ఆయన నేమి యడిగినను
ప్రతిప్రశ్నకు నీవే ప్రత్యుత్తర మొనగెద వేమి?”

“ఎదుకు మూగవాడైనాడు? నేను వెంటలేనా! నే నేప్రశ్న
మునకుత్తర మొనగఁ జాలనో యాప్రశ్నమున కితఁ డుత్తర మొ
నఁగును. తెలిసినదా! ఈకుంటిప్రశ్నములకు ప్రత్యుత్తర మొనఁగుట
కాతఁడు గూడ కావలయునా?”

బాలకృష్ణుని యీమాటల కండులు పకపక నవ్వసాగిరి. కొంత
తడవున కాశ్రీ మరల స్టల్లనెను. “వారేవా! నీవు మిగుల హుషా
రైన పిల్లవాడవు. ఎనుండి బావగారా! ఈహుషార్ సోబత్ మీ
కెక్కడ దొరికినది?”

దీపపైన బాలకృష్ణుడు హేళనగా “వదినే! రాజులకు గజా
శ్వము లెచ్చటదొరుకుచున్నవి” అనెను.

ఆశ్రీ లెల్లరు పకపకనగి మోము ల్పైవైపునకుఁ ద్రిప్పుకొనిరి.
బాలకృష్ణుని యీ యపూర్వ చాతుర్యమును గాంచి వినాయకరావు

గూడ నిప్పుడు మాట లాడుటకు దైన్యమువహించెను. కానియెవరితో నే మిని చూటలాడవలయునో వానికి దోచలేదు. తుద కాతడు బాలకృష్ణుని వైపునకుఁ దిరిగి “బాలకృష్ణా! చిలుము తమారచేసి తీసుకొని రమ్ము.” అనివలికెను.

వినియకుని నోటనుండి శబ్దము వెలువడుటయే తడవుగ బాలకృష్ణుఁ డొక్క యురు కురికి పరుగెత్తెను, ఇంతలో మెల్ల మెల్లగ వైధి వ్యమఃభాగ్నిచే స్థూలవదన యగునొకమూర్తి ద్వారముదగ్గఱకు వచ్చి నిలువఁ బడియెను ఆనమయమున నటనున్న వారందఱి దృష్టులు నాదెన కిరిగెను. సదాశ్రవణిమామ యగు రామచంద్రునిపెద్ద కోడలే యీమె. మఱియు నీమె మాధవరావుని సోదరుడును స్వర్గవాసియు సగునారాయణరావుభార్య నానాసాహెబునకు మేనగోడలు. ఆమె క్షణమాత్రము లోనికి తొంగిచూచి మనసున నేమితోచెనో కాని దౌర్భాగ్యురాలగుబట్టివెంటనే యవృశ్యమయ్యెను. వినియకుఁ డాశ్చర్య చకితుఁడై యాయువతీ సమూహమువంక జూడఁ దొడగెను. ఇదిగాంచి వారలలో నొక్క తరుణి నిట్టూర్పు విడిచి కరుణా జనితస్వరమున నిట్లనెను. “పాపము దానిపై నాకనమునుండి గొడ్డలి జారిపడినది. ఎంతోయత్సాహమున మిమ్ము జూడరా నామెకు దుఃఖము పొరలివచ్చినది. మీతో మేము హాస్యము లాడుచుండుట గాంచి లోని కేగినది. ఏమిచేయుదు, దానిప్రార్థనము!”

కొంతవఱ కెల్లెడ నిశ్శబ్దముగా నుండెను. క్షణాదినోటగూడ శబ్దము వెలువడుట లేదు. కొంతసేపటికి వెనుక దాగిన బాలిక మరల దైర్యముఁ దెచ్చుకొని ముందునకు వచ్చి మృదుస్వరమున “బావా! ఇంకకుముందెన్ని మాటులో మిమ్మురమ్ముని యుత్తరములువాసితిమి. ఒకటి రెండు పర్యాయములు ప్రత్యేక మిందుకొఱకై మనుష్యులను గూడ బంపి యుంటిమి. కాని మీరురాలైతితి. ఇప్పుడుమీయంత

మీరే వచ్చితి. ఇకపై నిండు యుగమా మెట్లు కలిగింది? మీకు కూపై ఏ గోపము వచ్చిన దేమో యాశలించితిమి.”

తనచిన్న చుట్టదలిండ్లుమూల జాలించి వినాడుకదావు ప్రత్యుత్తర మొసగుటకు నాహించెను. బాలకృష్ణుడు డింతను తీరిగి రాడయ్యెను. కావున విధిలేక యీతఁ డిట్లనెను. “అన్న పంపినగున వచ్చితి—”

“అలాగూ!”

ఆబాలిక కింకను మాటలాడ నలయనని యన్నది. ఇంతలో చిలుము చేతఁ బట్టికొని బాలకృష్ణుడు డచటి కగుడెంచెను. ఆతఁడు తనుపక్షమున బూర్ణాపజయము వాటిల్లినట్లు తలంచెను. చిలుము వి నాయకున కొనగి తక్షణ మాతఁ డిట్లనెను. మావది నెను దీచుకొని వచ్చుటకై మాయన్న పంపినది. తెలిసినదా! అన్న పంపించో మే మెందుకా కామెను దీనుకొని పోవుటకవత్తుము? ఆహా! మీ కీ మాత్రము తోచ వేదా!”

ఆబాలికకు మిక్కిలి గూనుజనించెను. “నాయనా, నీ విక్కడనే యంటివా?” యని తనలో ననుకొనుచు నచటనుండి యీతఁ డెడలి పోయెను. తరువాత నామెయటకు రాలేదు.

యువతీవర్గమునకు బాలకృష్ణుడొనగిన ప్రత్యుత్తరము లెంతయు సమ యోచితముగ నున్నందున నాని మాటయన్న వారికందఱుకును మిగుల కౌతూహలజనకముగ నుండెను. తుద కొకసుందరి వానినామము చేతనే వానిని పరాభవింపఁ దలంచి మిగుల గాంభీర్యముతో “ఏ మీరా! నీవేను బాల కృష్ణుడుగదా? అశే! కృష్ణుడు బాలప్రాయ మున పశువుల గాదెను. నీవును స్త్రీజేయుదువని తలంచెద” ననెను.

కాని బాలకృష్ణుడు డెట్టిగట్టివాడు. ఆతఁడు మండహాస మొనర్చి నెంటనే యిట్లనియెను. “అవునవును. నేనుపశువుల గాదితిని. ఇంతి

యేకాదు. వనమున కేగినప్పుడు కదంబవృక్షచ్ఛాయను కూడుచుండి మొరళిగూడా వాయించితిని. తెలిసినదా?”

అంతవాస్త్రీ లెల్ల పకపక నగిరి. అం దొకజాలిక యిట్లునిచెను. “అహహా. ఇది మురళి వాయించు పాటి మొగమా! నీవు సంగీతపాటకుండవుకూడనా! అందును నీవు మురళిగావయుకూడ నొనర్చితివా! అట్లయిన నప్పు డేమేమి పాడితివో యిప్పుడు పాడి చూపించెదవా?”

బాలకృష్ణుడు మధురస్వనమున బాడుటకు బ్రారంభించెను. ఆయువలేవర్ణ మెల్ల తటస్థముగ నుండి వినుచుండిరి. వినాయకుడు గానమున లీనుడై పోయెను. బాలకృష్ణుడు డద్దితీయమూర్తి యని వానికి సైతము దోచెను. అల్ప వయస్కుడగు నా బాలకుని మధురకంఠము నుండి వెలువడిన యాగానామృతము నాలసించి యాయువతులెల్లరు సచేతనలైరి. వారు పరస్పరము మిగుల ప్రశంసించిరి.

౧౮

రాత్రి పదిగంట లగునప్పటికి భోజనాదికముల నిర్వర్తించి వినాయక రావు శయన గృహము బ్రవేశించెను. కాని లక్ష్మీనాథుని నొకని రాలేను. వగలంతయు వినాయక రావు రిమోచ్యుడము నెను యుండెను. కాని యానమయమైన బాలకృష్ణుడు దండనుడుటచే నాతడు ధీరుడై యుండెను. బాలకృష్ణుడు వాక్పాతుర్ద్యము నలను నాతని సంకోచవృత్తి యంతయు దొలగి పోయినది. ఇప్పుడన్ననో బాలకృష్ణుడు తనతో నుండుటకు వలనుపడదు గదా! ఇప్పుడతడొంటిరి యయ్యెను. ఈవిచారమున మరల భయదేవతి ప్రత్యక్షమయ్యెను. అతనికొఱము కళావిహీన మయ్యెను. సుశిశ్రితయు, వికషీచుణియునగుభార్యతో రాత్రియంతయు గడుపవలెనే! ఆమె కన్నే మైన బ్రశ్నించినచో నేమిని ప్రత్యుత్తరమునగవలెను? నరియైన ప్రత్యుత్తరమునగవిచో నామెకడ పరాభవము సంభవించు నే

ఈ యోజనలవలన నాతడు చింతానముద్రమునఁ బడియెను. ఇంతలో మందగమనమున లక్ష్మీబాయి శయనగృహమున కరుదెంచెను. వినాయకగిహృదయము తటతట కొట్టుకొనసాగెను. అతడు గాఢనుషుప్తి నటించుచు, దూపుటిగలవలకు ముసుంగిడి మంచముపై నొక్కవెళునఁ బరుండెను. లక్ష్మీ మెల్లమెల్లగ పతిసన్నిధి కరిగి యాతఁపట్టి పవ్వలించెను. చాలసేపటివఱకు నిద్రపురు స్తబ్ధులై యుండిరి. ఎవరినోటి వెంటను మాట లేదు. ఇట్లుండట వినాయకన కిష్టముగ నుండెను. కానిలక్ష్మీ కీమానము మిక్కిలి యసవ్యాముగ నుండెను. ఆమె యింక సూరకుండ లేక వినయము దొలుక మగనితో “మనయింట కందఱు సుఖముగ నున్నారా?” యనెను.

విచాయకున కీప్రశ్నమున కేవిధముగను ప్రత్యుత్తర మొనంగ శక్యముగా కుండెను. అంతఃకాతాత్పుగ నాతనిమనమున కొక్కయూహ తోచెను. “ఈప్రశ్నకు ‘ఆ, యనిన చాలు’ సంతకంబు నతిశయ మేమియునక్కఱలే” నని యాతఁడనుకొనెను. కాని దీనికుత్తర మొనగినచో తోడనే యామె మఱియొకమాట ప్రశ్నించును, దానికి సమర్థాన మొనగిపో మఱియొకటి యడుగును. దానికొనగి వచో మఱియొకటి. ఇట్లొకగానిపై నొటివచ్చి పడినచో నేనెట్లు త్తర మిచ్చగించును, మొదటి యొనగనిచో మఱి ప్రశ్నయే యుండదు. “మానగ నర్వార్థసాధన” మ్మని యామంత్రమును జపించుచు నాతడు నోటికి తాళమూవైచికొని స్తబ్ధుడై యుండెను. ఇట్లు చాల సేపు గడచెను. తఃప్రశ్న కేమియుఁ బ్రత్యుత్తరము రానందున లక్ష్మీ మఱి ప్రశ్నింపక, మెల్లగలేచి, పతిపాదసేవ యొనర్చుట కా రంభించెను. ఆమె కాలిపెడయివేయుట తడవుగ వినాయకుడు ఊడని యొడలు విఱిచికొనుచు నేమో బాధ నభినయించి కాలు లాగి కొనెను.

భర్తసేవనఁ గాంచి లక్ష్మీ కళపత్ర మొందసాగెను. ఆమె తనచేయి

దీసికొని కరుణాస్వరమున “మీశరీరమునఁ గల శాధ ” యేమి?” యని వినాయకు నడిగెను.

వినాయక రావు శివభక్తుని ముఱచి యీ ప్రశ్నకు త్తర మొసలగుట తప్ప గత్యంతర మేమియు లేదని తలచి, మిగుల ధీమండు మెల్లగా “ఇంతదూరముఁ త్రోవపాడుగున గులకలకొలమొద నడచుటచే పాదములు మిగుల నొప్పులెత్తుచున్నవి.” అని చెప్పెను.

లక్ష్మీబాయి యింకేమియు మాటలాడలేదు. తత్క్షణము మంచమునుండి లేచి, లోని కరిగి గిన్నెలో నాముదము దెచ్చి, దీపచూపై వెచ్చజేసి, కోమలహస్తములతో నాతనిపాదద్వయమును మర్దించుచు గూర్చుండెను. వినాయకునిపాదములు నిజముగ బొక్కియుండెను. వెచ్చనిచమురు రాయుటచే నాతని కెంతయు, సుఖముగ నుండెను. తైలము రాయుచు నామె “మనయింట నెదరు సుఖముగనుండిరా?” యని యడిగెను.

వినాయకుడు “అ” అనెను.

“మాయా పార్వతి కోపమున బుట్టినింట కేగినదంట నిజమేనా?”

“అ”

“మనవా రామెను దీసికొనివచ్చుట కెవ్వరైన వెళ్ళినారా?”

“అ”

“మఱి వా రామె నెందులకు బంపలేదు?”

ఇప్పుడేమి చేయవలయును? చిక్కు వచ్చినది. ఇంతవఱ కొక్క ‘అ’ అను నక్షరముతో నిర్వహించుకొని వచ్చుచుండెను. కాని యీ ప్రశ్నకు ‘అ’ అని గాని, ఈ, అని గాని ‘ఊ’ అని గాని యుత్తర మొసలగుట శక్యముకాదే! పాపము, వినాయకుని విఠికిగుండె దడదడ కొట్టుకొన సాగెను. గత్యంతర మేమియు లేదు. ఉత్తర మొసగి

తీరవలెను. తుదకు చాలనేవు యోజించి! యాతడు “అన్నయ్య కక్కడ నుద్వోగము దొరకినందునల్ల” ననెను.

“నిజముగ నన్ను దీసికొని వచ్చుటలేమి స్మృత్యయ్య యిచటకు బంపినారా?”

మరల వినాయకుడు పూర్వపదమునే స్మరణకు దెచ్చి కొని ‘ఆ’ యనెను.

“ఎన్నిదినములకు మాయత్తగఁగి నేను జ్ఞప్తికి వచ్చితిని! వార్ధకమందామెకు శుశ్రూష లొనర్చి యెప్పుడు ధన్యనగుదునాయని యున్విఘ్నము చుంటిని. ఇంతవఱకు నా మనోభీష్టము సిద్ధిపడయ్యెను. తెలియక నేనేదేని యామెపట్టున మహాపరాధ మొనర్చియుండును. అందువలన నా కీదుర్భరశిక్ష సంభవించినది. కాని నేఁజేసిన యపరాధ మేమో యెంతయోజించినను నాకు స్మరణకు రాదయ్యెను. అది యెట్లయిన నుడనిండు. ఈదినమున నాచింత లెల్ల దూరమయ్యెను. నరినో కాని యింతవఱకు సత్తయ్య నన్నెందులకు బిలిపించినారు కారో, నాకు తెలుపరా?”

వినాయకున కిప్పు డెక్కడలేని దైర్యమును వచ్చినది. ఆతఁ డిట్లనెను. “నీనగలు మరల చేయించిపంపుటకు తగినవీలు కానరానందున నిన్నకక్కడకు బిలిపించుటకు మాయమ్మకు మొగము చెల్లినది కాదు.”

నా కేమి యపకార మొనర్చి రని మాయత్తయ్యకు మొగము చెల్లక పోవుటకు! ఆనగలు నాకిప్పు డవనరమేలేదే! మానాయన గారప్పుడే నాకు వేఱు నగలు చేయించి యిచ్చిరి. నగలు నాకంత ప్రాణపదములని భావించితిరా?”

“అయితే నీవు బయలుదేఱునపు డీనగలు కూడ వెంటదీసికొని వచ్చెదవా యేమి?”

“ఇదియేమి! మీ ప్రశ్న బహుచమత్కారముగ నున్నదే! తన కొనిపోవుట కెవరియాటంకమున్నది? ఈమొభరణములును మనదే యేకదా! అననరము వచ్చిన వీనిని కూడ నుపయోగించుకొనుట కెవరియాటంకమును లేదే!”

పత్ని భావణము లాలకించి విచారించుచు విస్మితుడయ్యెను. చాల సేపటివఱ కితడేమేమో చింతించుచుండెను. అంతర మీచిచారముల నుండి విముక్తి గలుగజేసి సంపూర్ణవిశ్రాంతి నొసంగుతక్కి యే దేవతకు గలదో యాజేవతను-చిలుమును-నొక్కసారి యుస్యభావమున శరణుజొచ్చు నుద్దేశ్యమున విశాయకరావు-శయ్యపై నుండి లేచెను. అంతవఱకును లక్ష్మి యాతనిసాదము లొత్తుచు గూర్చుండి యుండెను. పతిలేచునుద్దేశ మామె లక్ష్మమునకు రాగనే విశాయకు సకముందు శ్రమ యేమియు గలుగనీయలేదు. భర్తయభిప్రాయ మామె యెఱిగిన దగుటచే, ముందే నర్వము సిద్ధపఱచి యుండెను. ఆమె తత్తణము లేది, స్వహస్తమున చిరము సిద్ధపఱచి నాధునిచేతి కందిచ్చెను. విశాయకున కెక్కిటివిస్మయానందములంకరిగినవి! ఆతని జన్మమున నింతవఱ కిట్టిశుశ్రూష యెవ్వరైన జేసియుండిరా?”

౧౯

రాత్రికొన్న కృష్ణవర్ణపుశాలువను మారముగఁ బాఱువైచి పూర్వదేశాలలన శుభ్రపిత్రువరధాన మొనర్చెను. నిబిడవృక్షసంతతుల నడుమ నొకటిరెండు పక్షుల మంజులరవము చెవిబడు చుండెను. ఇంతవఱకును పికసంతతులు కులాయములనుండి వెలువడలేదు. మంద శీతవాయువు లల్ల నల్లన వీలెంచుచుండెను. వీనిస్వర్ణముననర్నాంగములును నమృతాభిషిక్త మగుచున్నవి. అతకరణము వ్రనన్నోల్లసిత మగుచున్నది.

శత్రువుమగు నుడు కాంచును నానాదేశములు శత్రువై నుండి లేచి
భుజియై నిత్యము మామూలు సారముగఁ బ్రాతఃస్మరణ మొనర్చును,
హస్తమునఁ బూలకాబ్జ భట్టిని బయట కరుదెంచును.

అంటమై గనుపట్టె వెన్నెల మందశవనుడు రాల్చె సుమములు
వందిమాగధు లట్లు పద్మిని బృందములకూడి
మందలంగా! రఘువచూరా! శుభవిధాయక యనుచు, బిలచెడి
ఇందిరేశా, ఇనుకులేంద్రా? ఇంక మేల్కొనవే.
తరుణభాను? యువకుమున నా రజనితిమిరము గుహలడాగెను
భృంగములు రఘుమ్మగుచు బాడెను వరద మేల్కొనవే
కమలములు మిసింపసాగెను కలువపూవులు మొగుడదొడగెను
కమలనయనాక నకచేలా! కరుణమేల్కొనవే
పరిజభవసురమునివరాదులు భవ్యతరమగు నీదునామము
వినుతిసేయుదు నున్నవారిలు వేగ మేల్కొనవే
అరుణుఁ డంతట నుదిత మగుటను కిరణహీనుం డయ్యె చంద్రుఁడు
మరలె దారల కాంతిపుంజము వరద మేల్కొనవే.

పై విధమున భూసాలరాగమునఁ బొడుచుఁ బూవులు గోయుచు
నానా యరుణోదయమునఁ దోటలో నిత్యము దిరుగుచుండును.
ఫరమేశ్వరుఁడై పవలన నాతనికిడ ననేకపరిచారకు లుండినను నీపని
నాతఁడే యొనర్చు చుండును. గృహమున కానుకొనియే రమణీయ
మగుపుష్పాద్యాన ముకటి గలదు. ఈకాలమునాటి కొండలు
శ్రీమంతుల పహారో ద్యానములవలె నానాగారియుద్యానవనమధ్యమున
విదేశీయ గంధవిహీన పుష్పవృక్షములును కేవలరమ్యపర్ణవంతములగు
వృక్షవల్లరులు నేమాత్రము లేవు. కేవలదేవసేవోపయుక్తము లగు
నానావిధగుంధకునుచువృక్షసంతతు లీయుద్యానమున నెల్లప్పుడు
పరిపూర్ణముగ నుండును. నానా విరులు గోయుచు నలువంకల మంద
గమనమున నంచరించు చుండఁ బ్రత్యూషశీతలపవనుడు తననుభ
స్పర్శచే నాతనికి నేవ యొనర్చు చుండును. నత్సంగత్యమహిమ

యిట్లే యుండును గదా! ప్రాతఃకాలవాతపోతములు కేవలము శీత
లములే కాక, నానావిధముగంభవుష్పవరానంసర్గంబున నీ వేళ మనో
హరమగుళము వహించి, హృదయమునకు అన్విధమననే దేహము
నకును తుష్టియు బుష్టియునొసఁగ చుండును. అట్లుగంట నానా యరు
ణోదయమునఁ బూర్వకై తానే వాడుకచొప్పున తోటలోని కరుదెం
చెను. దేవసేవయం జాతని కపారభక్తి కావున నిట్టిపవిత్రకార్య
భారమును నాతఁడు భృత్యులపై బెట్టునా?

బాజి, విరబాజి, మల్లె, మొల్ల, గులాబి, కాంచన, పారిజాత,
ప్రభృతి మనోహరపుష్పములును, కోమలబిల్వపత్రములును, తులసీ
దళములును కోసి బుట్ట నిండింకొని నానా యింటిలోని కరుదెం
చెను. తదనంతరము సాంసారిక కార్యముల జక్కపెట్టుకొని వాకిట
నరుగుపై ని బజచినచావమీఁద కూర్చుండెను. ఇంకను గ్రామము
నఁ గలకొందఱుకులీనులును, మాన్యగృహస్థులును మెల్ల మెల్లగ
నచ్చొట జేరిరి. ప్రతిదినమును సాధారణముగ నీవేళకే వీ రందఱును
గలసికొను చుందురు. వీ రందఱు తిచ్చొట నిర్ధకనమాచారముల
తోను ధూమపానతాంబూలచర్వణములతోను కాలము వ్యర్థవుచ్చక
నానాగారు గ్రామవాసుల చిల్లరతగాయిదాలు విచారణము నల్పి
న్యాయము చెప్పుచుందురు. గ్రామమునందలి సంఘశాసనభారము
గూడ నాతఁళిరముపైఁ బడి యుండెను. గ్రామస్థులకు నానాగా
రనిన భయభక్తులు మెండు. వీనికిఁ గారణ మాతని పాండిత్యము,
ఆదరము, దైవభక్తి, నిస్తులన్యాయపరాయణత్వము, దేవక్షుర్లభచరిత్ర
ము. కేవలైశ్వర్యసామర్థ్యము వలన మానవున కింతటియాన్నత్యము
సంభవింప నేరదుగదా!

నానాగారియీపంచాయితీసభావిచారణము నెవ్వరును విరసించుట
లేదు. కారణ మే మన నందఱికి సభపై సంపూర్ణభక్తివిశ్వాసములు

గలవు. అనర్థ జాడకము లగుకోర్కగడప లెక్కి నర్వనాశన జనునన్ను
 కొనునన్ను ముప్పూరనానులను నేర్పి కి కొనటను వ్రాసియుం
 డలేదు. ఈ పంకా బాతినదశీర్షు చూస నుద్దతివాదుల కిరువురకును
 సంతుష్టి కలుగు చుండెను. దుడక సనవలకొదకి వచ్చియుండెను,
 కొన్నిసార్లు పాపరాధనమునూడ నిచట జక్కగ విశారించబడు
 చుండును. కొలకతొకొకొక సామాజిక, ధర్మసంబంధనియమో
 ల్లంఘన మొనర్చినచో వారివారి ముసరాధమునకు దగినట్లు వారి
 యింద్రకు చాకలి బట్ట బుతుకకుండునట్లును, మంగళి డ్రూరమునకు
 బోకుండునట్లును, ధూమపానము మొదలగునవి వర్జింపజేసియు
 యధాయోగ్య మగుశాసనము చేయబడుచుండెను. తిట్లు, దెబ్బలాట
 మొదలగు కేసులవలన వచ్చుదండనాద్రవ్య మాయూర గల గ్రుడ్డి
 కుంటి మూగ అనాథ దర్మితుల నహాయమునకై వినియోగింపబడు
 చుండెను. ఆగ్రామమున నానావంటియోగ్యుడు మఱియొకడు
 లేడు. అట్లు గానిచో గ్రామమున గల నా రెల్లరు తనపైనింతగ
 భక్తిశ్రద్ధలు గలిగి యుండి రని యెఱిగియు గ్రామములోని మఱి
 కొందఱుశిష్టజనులసహాయము తీకుండగ తా నొంటరిగనే కార్యముల
 నిర్వహింప గలిగి యుండియు, అతనివలన నెప్పుడు నట్టిపొరపాటు
 జరిగి జనాపవాదమునకు లోను గా లేదు. అతఁ డేవిషయము
 నైనను నలుగురైదుగురుబుద్ధిమంతుల సలహాను దీసికొనకుండ విచా
 రించు వాడు కాదు. ఈపంచాయితీసభకు వచ్చినవ్యాజ్యములు పరి
 ష్కరించుట కుదయము నుచూచు పదిగంటలవఱకు నానా కూర్పుండి
 యుండును. తదనంతరము స్నానసంధ్యాది దేవపూజాద్యాహ్నిక
 కర్మలయం దాతఁ డభియుక్తుఁ డగును. దేవపూజ సాంత మగునప్ప
 టికి రెండుభాములు దిరిగిపోవును. పూజ యగుటతోడనే యతఁడు
 మరల బయట కరుదెంచును. అచ్చట నిద్దఱుముగ్గు రతిథులు

గూళ్ళుండి యుండురు. మహానందమున చుందు వారిని భుజింపజేసి యనంతరమున నానాఅన్నగ్రహణ మొనర్చును. భోజు మగునరికి సరిగ మూడుకాములగును. అతిభోజమునకు సాధారణముగా ప్రతిదిన మివిధనముననే యాలస్యమగు చుండును. కారణ మేమన అతిభ్యభ్యాగతులకై నిరీక్షించి గాని యాతడన్న స్వర్ణ మొర్పడు. భోజనాంతము రెండుగడియలు నిద్రించి నాలుగు గంటలునుమారున కాతడు బయటయరుగునొడకు వచ్చి శ్రీమధ్భాగవతపఠన మొనర్చుచుండును. నానా వెలువలకు వచ్చుటకు బూర్వమే చాలమంది శ్రోత లరుగువై కూడి యుండురు. కారణ మేమన ప్రతిదినము నానమయమున నట పురాణకాలక్షేపము జరుగు చుండును. ప్రతిశ్లోకార్థమును మిగులస్పష్ట మొనర్చి యాతడు వారలకు వెలియ బలుకు చుండును. శ్రోతలధారణశక్తిని బట్టి శ్లోకములవ్యాఖ్యానమును నానాప్రకారము లగుచుండును. ఆయన స్పష్టీకరణమువలన శ్రోతలు మాయామయమును క్షణభంగురమును నగునీనంసారము నుండి విముక్తులై చిత్తవృత్తులు పరమేశ్వరునియందు మగ్నము చేయుచుండురు. వార లాక్షణమున బ్రహ్మాంశమున నోలలాడు చుండురు.

తరువాత కొంతమంది పండితులతో నానావిభజాస్రచర్పలు జరుగు చుండును. అట్టియెడ శాస్రరహస్యములు శ్రోత లెల్లరకు తేట తెల్లముగఁ దెలియవచ్చు చుండును. నానా అప్పడప్పకు తగద వ్యము వెచ్చించి దూర దేశములనుండి విద్వాంసులను బిలిపించి, వారివలన శాస్త్రీయసందేహముల నిర్వర్తించికొని వారిని సత్కరించు చుండును. నేటిదినమున నట్టిపండితు లెవ్వరును వచ్చి యుండనందున స్వయముగ శ్రీమద్భాగవతపఠన మొనర్చెను. ఇట్లు జరుగుచుండ గనే సంధ్యాకాల మయ్యెను.

మరల కరపాదప్రక్షాళన మొనర్చుకొని నానా దేవతార్చనగృహమున కిరిగి, సంధ్యావిజపాన స్థానములయందు మగ్నుడయ్యెను. నిత్యకర్మ లెల్ల యథావిధిగ నొనర్చి, భగవత్ప్రసాదమును స్వీకరించి యాతఁ డతర్హహమునకు జనియెను. అచట వృద్ధరా లగునన్న పూర్ణ ఫలహారము సిద్ధపరచి భర్తరాకకై యెదురుచూచుచుండెను. ఆయన లోని కరుణచేత ఫలహార మొనర్చుచు గూర్చుండి యుండెను. కొంతవడి కన్నపూర్ణ యిట్లనియెను. “వింటిరా? మనయల్లుడు లక్ష్మిని దీసికొనిబోవుటకై వచ్చినాడట.”

“సంతోషము! మంచిముహూర్తముఁ జూచి సర్వము సిద్ధపఱచెదను.”

కాని యన్నపూర్ణ నేత్రము లశ్రుపూరితము లయ్యెను. ఆమె కన్నలు దుడిచికొనుచు నిల్చినియెను. “మనముద్దుఁబిడ్డ యత్తవారింటి కరుగుట సంతోషవిషయ మగుట నిశ్చయమే కాని, అల్లునిసంగతి మన మెఱిగినదే. సంసార మంతకంటె నధోగతి! ఇట్టిస్థితిలో పిల్లల కలవుటకు నామన సెటు లొప్పును?”

“అమ్మగ్గు యత్తవారింటికి వెళ్ళుటకు మన సాప్పనియెడల సివుకూడ నామెవెంట నల్లునింటికి వెళ్ళుము. తృప్తికరముగ లేదని పిల్లదానినుఖమునకు వ్యత్యయము గలిగించుట యోగ్యము కాదు. వతిసేవచినా స్త్రీలకు మఱియొకధర్మ మేమిగలదు.”

సాప మాపె మఱి మాటలాడ లేదు. ఆమె చాలసేవటివఱకుఁ గన్నులుదుడుచుకొను చుండెను. కాని యుపయోగ మేమియు లేదయ్యెను ఫలహార మగుటతోడనే యతఁడు పంచాంగము ఛేదించి కొనుగిరి నత్తవారికి కనువుటకు శుభదిన మరయుచుఁ గూర్చుండి యుండెను. అన్నపూర్ణ దుఃఖాతిశయమున బిగ్గరగ నేడువఁ దొడరిగెను. భార్యన సమాధానవాక్యములతో నూతార్చి యాయన

యీవలకు వచ్చెను. అన్నపూర్ణ విష్ణునదనయై యుచ్చటనే నేల
వైబడి నిద్రించెను.

బయటకు రాగానే సుశీలయు లక్ష్మీయు నానాగారిదృష్టిపథమున
బడిరి. వెంటనే లక్ష్మీ నుద్దేశించి యాతఁ డిట్లునెను. “అమ్మా!
నిన్ను దీసికొనిబోవుట కై నీ భర్తవచ్చిరావలెను. రాబోవుబుధవారము
నాటిదెల్ల వారుజామున గర్గాచార్యుని శుభముహూర్తమున నన్నత్ర
వారింటి కనువ నమకట్టియుంటిని. ఆడినమున నీవు నీయింటి కరుగ
వలసి యుండెను. తల్లీ! నేఁడెప్పుడోవువిషయమును నీవు మనసున
నుంచుకొనుము. భర్త మూర్ఛుఁడైనను, కునూపి యైనను, దరిద్రుఁ
డైనను, మఱి యెట్టివాఁడైనను, సరియే సతికి పతిసేవగాక వేత్రాం
డుగతి లేదు. సతులకు పతియే ప్రత్యక్షదైవము. బిడ్డా! నేను నీకు
మిగులవినయపూర్వకముగఁ జెప్పుచుంటిని. అచటి కేగినపిదప నీవు
మనఃపూర్వకముగ భర్తయొక్కయు, మాటియు నవిధముననే నత్ర
మొదలగుపెద్దలయొక్కయు సేవలొనర్చి వారొనఁగఁజుమంగళాశీర్వా
దము లందినచో నద్దాన నీకు సకలశుభము లొనఁగూడును.”

ఇంతలో నాక్షణదీపప్రకాశమున సాతభాగినియగు సుశీలయొక్క
యశ్రుపూర్ణముఖముపై యాతని యంతఃకరణము చింతాక్రాంత
మయ్యెను. అనాథయెదుట బతిసేవామహాత్మ్యమును గీర్తించుట
యుచితము కాదని యిప్పుడాతనికిఁ దోచెను. వైధవ్యపంకమున
మునిగియున్న బాలను సంబోధించి యాతఁడిట్లునెను.

“బిడ్డా! ఏల నీ విట్లు ఖన్న వదన వయ్యెదవు? అమ్మా! యిటు
చూడుము. వనమున ననేకపుష్పములు పుష్పించు చుండును. కాని
వాని కన్నిటికిని దేవసేవాభాగ్య మెట్లుగల్గును? మందిరసుగంధి
లము లగుననేకకుసుమములు విలాసినిమణుల యుపయోగ వస్తువులై
యుండును. కాని వానిలో నేదోయొకపుష్పముమాత్రము తన యతి

శేయ సౌభాగ్యమువలనను, అనువచనాభ్యాసమువలనను, దేవునిశిరముపైఁ బ్రకాశించు చుండును. కావున తల్లీ! నీ వేల దుఃఖించదవు. ఓజఃముగ నీవే భాగ్యవతివి. దేవసేవయొనర్చి దేహసార్థక్యమొనర్చుకొనుటకే పరమేశ్వరుండ నిన్ను నిర్మాణ మొనర్చెను. ఈక్షణభంగురము లగుసృష్టిములకై నీవు యననునెందులకు చలించజేసెదవు?"

సుశీలయూ, లక్ష్మియూ నననతవననలై మిన్నకుండిరి. నానాచప్పన నటనుండి బయటి కేగి కన్నులు దుడిచికొనియెను.

౨౦

ఈదినము మంగళవారము. తెల్లవారుజామున లక్ష్మి సత్తవారింటి కనుపవించుటచే నానా గృహమూదియు మిగులనందడిగ నుండెను. బియ్యమా, పప్పు, ఉప్పు, నేయి, నూనె, పసుపు, కుంకుమ, చింతపండు, మిరపగాయలు మొదలగునంసాహోపయోగము లగుననేకవస్తువులును, కప్పుకొనుకాలువలు, చీరలు, గవికలు, ధోవతులు, నుత్తరీయములు మొదలుగాగల యితరవస్తువులును దీసికొని తెచ్చి యింటఁ బెట్టినె. తప్పేలా గుండిగ, గిన్నె మొదలగు సాత్రసామానులు కూడ దీసికొని వచ్చుచుండిరి. లక్ష్మి యుత్తవారిస్థితిగతుల నెఱింగిన వాఁడగుటచే నామె నత్తింటి కనుపునమయమున నానాయమితద్రవ్యము వెచ్చించెను? దాదాపాటుమానములవఱకు నే సామగ్రియు కొననవసరములేకుండ ప్రతిపథార్థమును సమృద్ధిగ స్థిరపఱచెను. ఇరుగుపొరుగువారివస్తునముదాయ మవలోకించి మిగులనచ్చెరు వంది కూతుండ్ర నత్తింటి కనుపునమయమున నామెతో నేదోకొంత పంపుటెల్లరకు నహజమే కాని, యిటులింతవఱ కెవ్వరును నింతటి విశేషముగ నొనంగుట తామెచ్చటను జూచి యుండ లేదనుకొనిరి. పాప మన్నపూర్ణ యొక్క టేవిధమున శోకించు చుండెను. తన

పుత్రికతో, బంపుటకు సిద్ధపడి చిన్నవనిని చూచి నవ్వుచున్నాడనియు నాదివెంట నామెను గూడ కొంతదూరమున న్నొంటి లిగెను. అప్పుడు మున స్త్రీలెల్లరు నీదినము లక్ష్మీని బాచిపోవుటకై యొక్కరి క్కరుగా వచ్చుచుండిరి. తల్లిదండ్రులు నన కొనుగొనుచున్న పునామ మిగులప్రేమతోను, ఆనందముతోను నెల్లరకును జూపించు చుండెను. ఆసామగ్రులను గాంచి యాస్త్రీ లెల్లరాశ్చర్యచకిత లగు చుండిరి. గ్రామ మాబాలవృద్ధముగా లక్ష్మీని మిగులఁ బ్రేమించు చుండిరి. “దయయుంచుడు. నన్ను మరువకు” డని మృదుమధురవాక్కులతో లక్ష్మీ యెల్లరికడను నెలవుగైకొను చుండెను. నేడామె వ్రాద యమున హర్ష విసాదములు రెండును ముప్పిరి గొనుచుండెను. ప్రాణ నాథునివెంట నేవయినర్పుటకై యరుగుచుండెను. అట్లగుట నామె కింతకంటె సంతోషదిన ముండెదై? కాని తల్లిదండ్రులను, ఆత్మీ యులను, ఇష్టసఖులను, ఇరుగుపొరుగువారలను విడిచి నేకు పతిగృ హమున కరుగుటకై వారిసెలవు గైకొనునపు డామె యత్యంత వ్యధిత యగుచుండెను. పిన్ననాటనుండియుఁ దన్నుఁ బ్రేమించువారితో గలసిమెలసి పెరిగి, యిప్పుడు వీడి పోవలసివచ్చినందున లక్ష్మీ కొమ లాంతఃకరణమెట్లు దుఃఖభాజనము కా కుండును?

నేడు లక్ష్మీ ప్రయాణసంరంభ మేమని దెప్పవచ్చును! నమస్త సామగ్రు లీవలఁ బెట్టు చుండిరి. కొందరావస్తువు లెల్లుబంపిన సురక్షితముగ చేతునో యనివిచారించి బండివాండ్రచే నాపనార్థములు చక్కగ బందోబస్తు చేయించుచుండిరి. బాలకృష్ణుని మహదా నందమునకు పాఠమే లేదు. వానిజన్మతో నిట్టివస్తుచయమును పాప ము వాఁ డెక్కడ నెన్నడును జూచినదే లేదు. అందు విశేషముగ నన్న పానోచితవస్తుసామగ్రు లధికముగ నుండుటఁ జూచి విచారకుని వెంట నాతనియింటి కరుగుటకు తానుగూడ ప్రయాణ మయ్యెను.

నంద్యాలమీదికి వాడు గొడ్డులబండ్ల దేప్పించి అంసామానుల వాని పై నెక్కిన మొదలిది. ప్రదేశ్న పూర్వకముగ నమస్త సామగ్రులును శకటములపై చక్కగ నమస్కరించుచును బాలకృష్ణుడు బంటవారలపై పధికారము జూపుచు మిగులగడిబిడ చేయుచుండెను. సామానులెల్ల వానికృపాకునకే గొంపోవుచున్నట్లున్నది! జాము రాత్రి మిగునప్పటికి సామానుబండ్లు ముందుబయలు చేతెను. ఆశకటముల వెంట నడుగుటకు బాలకృష్ణవంతులు తయారయ్యెను. కాని నానా విశ్వాసశత్రుఁ డిగుతననాకరునొక్కని నాబండ్లవెంబడి బంపుటచే బాలకృష్ణుడు బోవలసినయగత్య మేమియు లేదయ్యెను. ఆరాత్రి బాలకృష్ణుడు నిద్రయన నెట్టిదో యెఱుంగఁడు. ఎప్పుడు తెల్లవారును, ఎప్పుడు బయలుదేలుచునని వాడు సెజ్జపై నిటునటు దొరలు చుండెను. తెల్లవారుజా మిగునప్పటి కొక్కగుఱ్ఱపుబండి వచ్చి వాకిట నిలిచెను. బండిచక్రములు కట, కట శబ్దము చెవి బడిన క్షణమున శత్రువునుండి గుఱాలున లేచి బాలకృష్ణుడు బయటి కరుదెంచెను.

అన్నపూర్ణ వెక్కివెక్కి యేడ్చుచుండ నానా యనేకవిధముల హితోదేవచేశము లొనర్చి యూరడింపుచు నితరాత్మీయుల వారింపుచుఁ జూచుతను, తన బండియందు గూర్చుండబెట్టెను. అక్కినజలనయనయై జననీజనకులయొక్కయు నితరవృద్ధులయొక్కయుఁ బొదములపై శిరము మోపి, అనుజ్ఞ వడసి, ఆశీర్వాదము లందికొని యెను, వివాహకరావుగూడ వారలకు నమస్కార మొనర్చుట మఱచిపో లేదు. సంతోషభరమున బాలకృష్ణుడు సూత్ర మిది మొక లంట మఱచిపోయెను. ఎవరును జెప్పకుండగనే వాడు చెంగున నెగిరి బండిముందటి భాగమున బండివానిచక్క విరాజమానుడై మిగులనంతనమున నడచుచేత నశ్వరజ్ఞువుల గ్రహించి కుడిచేత మిగుల

తీవిగ కోరడా బట్టుకొని స్వయముగ బండి తోలవలయు నని వాడెంతయో ముచ్చటపడుచుండెను. ఇంతలో బండివాడు స్వస్థానమున కరుదెంచి బాలకృష్ణుని చేతనుండిని తాళ్ళు లాగికొని కోరడా కర్రతో గుట్టము నెదలించెను. వెంటనే శకటమునడిచి పోవుచుండెను. లక్ష్మీవద్ద సెలవు దీసికొనుట కట జీర్ణనవారు ఒంటి నెవునకు చూడ్కులు నిగిడించి విషణ్ణవదనులై యచట నలుచుండి యుండిరి. కొంతవడికి శకట మంతరాన మయ్యెను.

౨౧

త్రోవలో విశేష మేమియు సంభవింప లేదు. శకటసారథ్యము సంపాదించుటకొరకు బాలకృష్ణుడుమాత్రము త్రోవపొడుగునను ఉమేదవారి చేయుచునే యుండెను. తుదకు శకటము వినాయకనిగ్రామ సమీపమునకు వచ్చినంత ఒంటివాడు బాలకృష్ణుని వేడికోటున కంగీకరించి, అశ్వరజ్జువుల వానిచేతి కిచ్చెను. మహోల్లాసపూర్వకంబుగ రజ్జువుల గైకొని, మిగులతీవితో కోరడా త్రిప్పుచు బాలకృష్ణుడు శకటము నడువ సాగెను. చాలనేవటినుండి వాడు శకటసారథ్య కౌశలమును లక్ష్మీపూర్వకముగ నవలోకించుట నాపని వాని కేమియు దుస్సాధ్యముగ లే దయ్యెను. వాడు బండివానికన్న నత్యధిక గతిని నశ్వముల నడిపించు చుండెను.

శకటము రాజమార్గమును విడచి వినాయకునిగ్రామమున కేగు బాటవెంబడి పోనిచ్చెను. ఈయిరుకయినకొండలనడిమిత్రోవను సవిన సారథి యగు బాలకృష్ణుని బండి తోలనిచ్చు టుచితము కాదని బండివాడు కల్లెము తనచేత గైకొనియెను. అప్పుడుకూడ కోరడా బాలకృష్ణునిచేతియందే యుండెను. నడుమ, నడుమ సకారణముగను, సకారణముగను కోరడార్పులిపించుచు బాలకృష్ణుడు డక్ష్వముపై తన ప్రభుత్వము నెఱపు చుండెను. ఇట్టి వారెద్దుబండ్ల నాల్గింటిని

కలిసికొనిరి. అన్నిటికిని ముందు గుడ్డుపుబడియు, వెనుక నెద్దుబండ్లును మెల్ల పొల్లగ వినాయకునియూగు బ్రవేశించెను. ఊరిలోని బాలురు తమయాటలు మాని యాశకటమును వెంబడించిరి. కేవలము బాలురసంగతీయెంచులకే? ఒకగుడ్డుపుబడియు, వెనుక నాలుగెద్దుబండ్లును వానిపై సామగ్రులును, ఆచిన్నయూర బ్రవేశించగనే యాగ్రామమున మిగులగడబిడ బయలుదేఱెను. వినాయకుడు భార్యను పుట్టించునుండి దీసికొని వచ్చు చుండె ననుచార్త యూరెల్ల వ్యాపించెను. గుడ్డుపుబడి గ్రామమున బ్రవేశించుటకు సరియైనకారణ మిప్పుడందరికిని దెలియవచ్చెను. అప్పుడుకూడ సామానుబండ్లును గాంచి యివి యెందులకా యని వారు విస్మయ మొందక పోలేదు. ఈవిషయ మాగ్రామమునలుగడల శబ్దమాత్రముతో ముగియ లేదు. ఆశకటపంచకమును గాంచినవా రందఱు విస్ఫురితనేత్రములతో నొకరినొక రవలొకించుచు వానివెంట వినాయకునిగృహము ననుసరించిరి. నేడు రాధ యానందమున కవధియే లేదు. వెట్టిదానివలె నాముదుసలి బతుటికి పరుగెత్తికొని వచ్చి, కోడలిని బండినుండి దింపి, మహాదరమున బ్రేమ దొలుకాడ నామె నింటిలోనికి దోడ్కొని పోయెను. ఇంటి కెదురుగ నానాల్గుసామానుబండ్లు వచ్చి నిలువబడెను. ఇంతదనుక నామెదృష్టి యావలిక కరుగనే లేదు వాకిట గూడిన యిరుగుపొరుగుస్త్రీ లెల్లరు రాధవెనువెంటనే గుంపులుగుంపులుగ గృహప్రవేశ మొనర్చిరి. వినాయకుడు మామగా రొనగిన విలువవలుపలపెట్టుచు పరిచారకునిచే మోయించుకొని గృహమున బ్రవేశించెను. అందఱు నిలు జొచ్చినంత బండ్లలోనిసామగ్రిని బదిలముగ వడివడి దింపి, యెదరకుండ నొక్క చో బెట్టు డని బాలశృంగ పంతులు బండివాండ్రపై తనయధికారము జూపుచు కేకలిడుచుండెను. బండ్లలో గలవస్తువుముదాయమును గాంచి మిగులవింతపడి

తదేకస్పష్టిని బరికించుచు నచట నిలుచుండి యున్నవా రందఱి బాలకృష్ణుని నొంటరిగ జూచి మిగులనుతాపమున వాని నెన్నియో తెన్నుల బ్రశ్నింపసాగిరి. బాలకృష్ణుడు “అంభీరస్వనముతో” “ఏమయ్యా యట్లడిగెదరు? ఇదియంతయు మాదే!” యనెను.

బాలకృష్ణుని యీవిధిత్రవత్సత్వర మాలకించి యట నిలిచియున్నవారిలో నొకగృహస్థ యిట్లనియెను. “ఇదియంతయు మాదే! నీనయైనచో నిక్కడ కెందులకు? నీయింటి కెందులకు తీసికొమ్మో? తే?”

“ఓహో! ఇది నాయిల్లు కాదా?”

“ఏమి! ఇది నీయిల్లా! అదెట్లు?”

“ఏమయ్యా! అట్లు మాట్లాడెదవు? ఇప్పుడా వినాయకారావు గారిభృత్యుడను. అట్లగుట నీయిల్లు నాది కాదా?”

“ఇక్కడ దైవ దుకాణముగి కాణముపెట్టుట కాలోచించితి గని తలచెదను.”

బాలకృష్ణునకు మిగులలోషము వచ్చెను. వాడు కోపావేశమున నిల్లెనను. “తిగుగ నే నంగడిపై చాకిరి చేయుచు ననుకుంటిరా? ఏమి మీబుద్ధివాడ్యము? వావా! ఈసామగ్రి సతయు మాయన్న మామగారు మాపదెనకు సారెగా నిచ్చి పంపిరి. ఇప్పుడైన దెలిసినదా లేదా?”

“ఏమీ!”

ప్రశ్నించునగృహస్థు ఏమి, మాత్రమని మిన్నకుండెను. మఱి యొకమాట వానినోట రాదయ్యెను. అతడు నోట వ్రేలుజొనిపి కొని తెల్లబోయి చూచుచు గూర్చుండెను. అట గలతక్కినవా రందఱుకూడ నదేయవస్థయందుండిరి. బాలకృష్ణుడు దానల్పరుబండివాండ్ర చేతను సామగ్రిని లోనికి బంపి, అటనున్న వారిలో నేరైన నేదేని దొంగిలెంతు రేమో యనికాబోలు తానుబయట పహరాయించుచు

గృహమున గలరెండుకూడలదూలు సా సానులతో నిండిపోయెను. ఆగంతులకు నిలుచుట్టకై న స్థలము లేదు. బాలకృష్ణుడు లోని కరుదొంది చూచునప్పటికి సామానంతయు చావడితో నస్తవ్యస్తముగ బడియుండెను. వానినెత్తి వాడు చక్కగ నమర్చుచుండెను. కోడలు సారి గొనిపోవునచలిమిడి, కొబ్బరి, పసుపు కుంకుమము నిరుగుపొరుగువారలకు పంచిపెట్టెట్టకై రాధ మిగులతొండరపడుచు స్వయముగ వాపని నెఱవేర్చు చుండెను. తనకు సహాయార్థము బాలకృష్ణునికూడ బిలిచెను. కాని యట్టిదవ్యము లగుమధురపదార్థములు వేతిమీదగ నందరకుం బంచిపెట్టెటకు వానికి మనసెట్లావ్వను? వాడందుల కిచ్చుగొవడయ్యెను. కాని రాధయుత్సాహ మీదినమన అపూర్వముగ నున్న జే! ఆమె తలయెత్తి బాలకృష్ణునివంక చూచినచుత్రువననే ౧౬౭ చూచు తోపుడెను.

ఆగంతుకస్త్రీసార షుల్లరు జహజా యను మెఱుమెచ్చులతో దీక్షితాని గృహము దగ్గలవజేసిరి ఏగడియూరుం జెట్టిస్థిత్యంతరము కలుగునో యీ జెప్పటకు సాధ్యము లేదు. గడచిన మూడేండ్లలో ౨౦సొగులు ౨౨ హక్కుబీత్తుకాదులు నితరులునాయుంటివంక గన్నెత్తి యెనెను జూడలేదు. వాగే యీదినము, రాధమ్మపిన్ని' రాధమ్మ

పిన్నియని కలుపుగోలుతనమున నిచ్చకము లాడసాగిరి. క్షణము లోపల నాచిన్నయూర పెద్దనందడి బతులుజేతెను. తరుణావృద్ధ, జాలికానెలకులకోణాహలభ్యనులతో వినాయకుడు యి ల్లెగిరిపోవు చుండెను. యిద్దయొక్కయు, నామెతల్లిదండ్రులయొక్కయు బ్రశంసతో భూమ్యంతరాళము నిండిపోవు చుండెను. ఎవరినోటనుండియు మజిలెయిగపిషయము వినవచ్చుట లేను కాని యిరుగుపొరుగువార లెనలేనితమయూమోదమును గనపఱచు చున్నను, దానిలో శతాంశ మైనను వారియంతర్యామి యుదార్థ మని యొప్పుకొనజాలదు. అనే కులహ్లాదయ మీర్వానలముచే డగ్గు మగు చుండెను. కలహకలా విశారద యగుమాళినాబాయి నక్కుబాయి మొదలగుకలహప్రియ లనేనతుల్యరిగ నూరాత్రి ఎంటలెత్తిపోవు చుండెను. పాపమువారికి నిద్రకూడ పట్ట లేను.

౨౨

ఆరాత్రి అనేకు లెటు లీర్వానలముచే దగ్గులై జాగర మొనర్చిరో యటులే యానందాతిశయమున సదాశివునితల్లియు, గనులుమూయ లేదు ; రేయియంతయు మంచముపై నటునిటు దొర్లుచునే యుండెను. తెల్లవారుచుండిగాఁ గొంచెము కూర్చు వచ్చినమాట విజమే కాని ఊదయు సుఖస్వప్నపరిపూర్ణము. అరుణోదయమునన లేచి రాధ గృహకృత్యములు నిర్వర్తింపఁ బ్రారంభించెను. కాని ఆము సలి కనపూడ్చి, కలాపుచల్లుచుండగనే లక్ష్మి లేచివచ్చి యావృద్ధు రాలి హస్తమున గలగించెను దీసికొనియెను. అంత రాధ “తల్లీ! నేను నిన్నేమియుఁ బనిచేయనీయ” ననెను.

“మఱి నన్నెందుల కిటుకుఁ బిలపించితిరి?”

“నేను మాయమ్మ నిటకుఁ దీసికొనివచ్చినది గృహకృత్యములు నిర్వర్తించుటకుఁ గాదు. నీవు నాగృహలక్ష్మి వని పిలపించితిని. అమ్మా, ఈనూత్రపువని నావలన నెఱవేఱక పోవునా!”

“అత్తయ్యా! మీరిట్లనజెల్లువా? మీపాదసేవ నేయు భాగ్యము నాకు దొరుకు ననునాశచేగదా నేనిటకు చెప్పితిని. నేను కూర్చుండి యియింటిపనియంతయు మీచే జేయింపనా?”

ఇప్పటికి నావృద్ధురాలి యభ్యాసము పోలేడు. గోడలి వినయభావముచేతగూడ రాధ సేత్రద్వారము నిండిపోయెను. కాని దువియానందాశ్రువులు. కన్నులుమడిచికొని రాధ యిట్లనెను. “నాకష్టమునకు పగచి యెవ్వరేని రెండుకనికరపుచూటలు పలికిన నంతియే చాలును. నే నిట్టిసంసారములు పదియైన నొక్కచేతిమీద నిర్వర్తింపఁ గలను. నేనేమి పనికివెఱచుదాననా! ఆడుపుట్టుకఁబుట్టి పనికి జంకిన నెట్లు?”

“నే నిటనుండ మీరే యీపనిసంతయుఁ జేయుట భావ్యమని మీకుఁ దోఁచినా? మీరికే గూర్చుండి యేని యెట్లొనర్పవలెనో నాకానతిండు. ఈదినమునుండియు మీకు గల గృహకృత్యనిర్వహణోత్సాహము సంక్షేపించి విశ్రాంతి గొనుడు.

చిన్నకోడ లెంతయో ప్రార్థించి యత్తగారిచేతిలోని బిందెను, చీపురును దీసికొన నాల్గుగైదుమారులు బ్రయత్నించెను. గాని యెంత బతిమాలిగొన్న నావృద్ధురాలు వినదయ్యెను. తుడ కుపాయమేమియు లేక చిన్నకోడ లామెకు నహాయముచేయఁ దొడగెను. ఆవశ్యక మగునిత్యకృత్యములు సంతమయినంతనే లక్ష్మి గృహమున నచ్చటచ్చట శిథిలములయిన భాగములు బాగు చేయఁ జొచ్చెను. పుట్టినింటినుండి వచ్చిన బాలకృష్ణుని నహాయముగఁ గొని యామె యింటిలోని కనవు మొదలగువానిని దీసివైచి నేల మిట్టపల్లములు లేకుండ సమముచేసెను. గోడలలోని రావి మొక్కలు, జువ్వి మొక్కలు, గరిక మొదలగువానిని దీసివైచెను. ఇదియంతయు సాంతమగు నప్పటికి రెండుజాములు తిరిగిపోయెను. గోడలియొక్క శ్రమగాంచి

నంత నావృద్ధురాలి యృదులాంతరము ఖోభమండెను. కాని యింతటియల్పవకాశమున జరిగిన గృహపరివర్తనమునాచిసహించ నామె కపారానందము కలిగెను. జగద్రామమున వివాహవిశుభ కార్యముల కేవలకారము గృహముల నలంకరింతురో నంతోన్ననిను మడిగ దీక్షితుని గృహమున నేరని సత్వకళ్యాణము పచ్చతోరణముగ గనుపించు చుండెను.

భోజనానంతరము నూజ లక్ష్మి యొక నిమిషమైనను విశ్రాంతి గొనలేదు. శయనగృహము సుసజ్జితము చేయి మొదలిడెను. ఏవ స్తువు లెచ్చట నుండవలయునో యెచ్చటనుంచిన కోభించునో యా యావస్తువుల వానివాని యోగ్యస్థలములం దుండెను. శయ్య మొదలగునవి నూతనశోభ దాల్చెను. ఆవృద్ధముననే యొకదాని తరువాత నొకటిగ నాయెంట గలపడకగదులు మూడును పరిశుభ్రపఱచి చా నిలో వస్తువుల తగుదోట్ల నుంచిెను. దీక్షితుని గృహస్థితి పూర్వమ త్యంతశోచనీయమైయుండెను. లక్ష్మిదినమింటకాలు పెట్టిననాడె మరల క్రమమైవడ్డతికి వచ్చెను. తనవనకుడొనగిన ద్రవ్యమున గొంతభాగ మీషములు జక్కబెట్టుటకై యామెవినియోగించెను. మాండలిచా వడికూడ వచ్చిపోవువారు కూర్చుడుట కనువగు మాపమును దాల్చెను. లక్ష్మి యట కరుదెంచిన వారముదినములతరువాత నొక నాఁదాదీక్షితుని గృహశాహార్యభ్యంతరరూపములను జూచి యాయి లైవరిదో వెంటనే గుర్తించుట కొకానొక గృహస్థునకు దుస్సాధ్య మయ్యెను.

ఇచ్చట వినాయకుని స్థితి యెట్లుండెనో కొంచెము పరికింపవలెను. భార్య వచ్చినప్పటినుండియు నిల్లంతయుఁ బరిశ్రమయ్యెను. వంట యిల్లుకూడ మిక్కిలి మూరోగ్యసిలయై యుండెను. అవసర మగు నపుడు సావలో అద్దో భార్యవలనఁ జేతపడుచుండెను. ఇది యిట్లుండ

పరిచారికవలె నామె పతి సేవాతత్పరయై యుండెను. ఇదివర కితఁడు భార్య సంతకము కలుగు భయపడుచుండువాఁడు. శ్రమశ్రమముగ నిప్పు డాభయము నొనఁచి నుండుచుండెను. ఇంతింతకాయ. తనయుద్ధాంగి తోనేవిషయమునై నహర్ని ముచ్చటి యుటయు, యాక్తి యుక్తమగు నామె యాలోచన దీసికొని సంకోచన పూర్తిచేసికొనుటయు గూడ సంభవించు చుండెను ఇవిధమున వినాయకుని మనసున గలపత్నీ సంబంధ మగుభయ మెట్లున్నంత మగుచుండెనో యటులే ప్రీతియు ప్రణయమును తత్రప్రదేశమున నుదయ మొందుచుండెను. మనఃపూర్వకముగఁ బ్రణమత్తు మొనర్చి ప్రేమించినచో పతిముకాని ప్రాణి యీధరాతలమున నెందును గానరాదు వివాహకుండు మూఢుఁడయ్యును వాని యంతః కరణమున పరోపకారప్రకృతియు, ఇంకఁ గొన్ని సద్గుణములును వానమునేయు చుండెను. ఇట్టి మనుజునిపాదయము సంతతప్రయత్నము వలనన, నిష్కాపట్యమువలనను, మనఃపూర్వకముగను ప్రేమించినచో స్వాధీనముకాకపోవునా?

వినాయకుడు యధేచ్ఛముగ రెండుపూటలు భోజనమొనర్చి తృప్తిగ గంజాయిద్రావి గ్రామమంతయు నిరర్థకముగఁ దిరిగివచ్చుచుండును. సంసారసంబంధము లగువనులు లేకముకూడ నాతఁడొ సన్నుటఁడు నిష్కాపఁడు కలఁగి యొక్క వాడైన నిదేమని భర్తను విస్మయముగాని, శామాన్యసూచణగాని యొనర్చుటలేదు. మీదు ముకిలె రాఘస శాయానపరిహారార్థమై శ్రమపరవరక పదార్థములు స్వహస్తమున సిద్ధపఱచి యుంచును, ప్రతి విషయమున నామె ప్రాణపరముగ మనఃపూర్వక శుశ్రూష లొనర్చు చుండెను ఈకారణమువలననే వినాయకునకు, పత్ని విషయక మగుభయ మంతర్ధాన మయ్యెను. మెల్లమెల్లగ వినాయకునకు, భార్యయందు లక్ష్యమేర్పడెను. ఆ సమీపమునై వానిమనసున పూర్ణప్రణయమును, అత్యంత

దగమును జనించెను. క్రిమక్రమముగ సంసారకృత్యములును మౌని మన మాతృద్వీంచు చుండెను. వినాయకుడు పూర్వము నలె నూరంతయు నిరర్థకముగ నిమ్మగుట కొల్లు కుల్లున మానుచుండెను. పరమ దక్షయు, గృహిణీమణియు సగులక్ష్మియు సంసారకృత్యముల భారము నొక్కటొక్కటిగ భర్తపై వైచు చుండెను, వినాయకుడును మెల్లమెల్లగఁ బనిపాలులు చేయుట కిలవాటుపడు చుండెను. పూర్వము వినాయకరావు కృత దేహియు, పులిసత్తు పరధారియునై యుండెను. కాని యోగ్యురాలగు భార్యయతిజాగ్రత్తగఁజూచుకొనుటవలన వానిశరీరము చిక్కబట్టెను. నాని నులిస వేషము మాయమయ్యెను. వినాయకుఁ డిప్పుడు దేవాపుష్టిగలిగి స్వచ్ఛవస్త్రుధారణ మొనర్చి, సంసార కార్యములందు శ్రద్ధ జూపుచుండెను. కుమారుని పరిపర్తనము గాంచి రాధ యత్యంతనంతఃపితస్వాంత యయ్యెను. ఆవృద్ధరా లెల్లరితో నెట్లనుచుండెను. “మాలక్ష్మి ముట్టినదెల్ల ముత్త్యము, పట్టినదెల్ల బంగారము శుమా! మాతల్లి దేసవిఁ జేయి వైచిను బంగారము గావలసినదే.”

గ్రామమునగలవారు దీక్షితుని కుటుంబమున నీయాకస్మికస్థిత్యంతరమునకు శ్రేయోదాయిని యగులక్ష్మి కారణభూతురాలని యేకవాక్యముగ నామెను బ్రశంసించుసాగిరి. ఊరిలో ముగ్గురు నలుగు రొక్కఁజో జేరిన చాలాను దీక్షితుని చిన్నకోడలి ప్రశంసావృత్తాంత మటరాకుండు పెన్నటికిని సంభవింపదు.

ఇవిధమున లక్ష్మి మూడునాలుగుమాసములు సంసారశకటమును నుచుంతితముగ నడపెను. ఆమెతల్లిదండ్రులు తమకుమార్తెను బంపునుని ఛాలమాటులు రాధను వేడుకొనిరి. కానిరాధయందుల కొప్పుకొనలేదు. కాన వేరు తెఱపుగానక వా రాయాన వీడిరి. అట్లయ్యును నడుమ నడుమ మనుష్యులనుబంపి పుత్రికయొగక్షేమములఁ దెలిసికొనుచుండిరి.

ఇచట సదాశివరావు, మాధవరావు, కంట్రాక్టుపని చేయుచుండెను. కాని ఇంటికర్చుకై యింతవఱ కొక్క రాగిడబైబున పంపవలయునని పాప మాతని కెవ్వడును స్మరణకై నరాలేదు.

౨౩

చిన్న కోడలు సంసారభారమంతయు వహించి శిధిలావస్థలో నున్న సంసారశకటమును ఇప్పటికి దాదాపు నాలుగుమాసములనుండి నుయంత్రితముగ నడుపుచుండెను. జనకుడమితముగ వస్తునముదాయ మొనగినందున. నింతవరకు సంసారమునం దెట్టిలోటుపాటును కలుగ లేదు కాని అదియేమి కల్పతరువా! సంవత్సరము పొడుగున నెట్లు గడచును! ఇంతవఱకు సదాశివునికడనుండి యే మయిన కర్పకు వచ్చియుండినచో ఏలుగనుండెడిది. అయిదారుమాసములయినను నొకయరకా నయినను వచ్చియుండలేదు. ఎట్లయిన కర్పతప్పదు గదా! తుగ కెంత యోచించినను సంసారము గడచుమార్గమేమియు గానరాకయ్యెను. అట్లగుట సజనకుడొనగిన తొడవుల విక్రయింప నామె కృతసంకల్పయ్యెను. అత్తహాకి గూడ నీవిషయమెఱిగించెను రాధయీహనుకులాలించి విస్మితయై “అది యెందుకేతల్లి! నాబొందెలో ప్రాణమున్నంతవరకు నిన్ను సగలమ్మనీయ” ననెను. అత్తగారికి కష్టనిష్ఠురములన్నియు దెలియుఁజెప్పుచు “నామాటాలకింపుడు. మీరిట్లు గట్టివట్టుబట్టి కూర్చుండకుండు. నావద్ద నేప్పుడు కొలదిపైకముమాత్రమే మిగిలియున్నది. దానితో రెండుమూడునెలలయిన జరుగునని శోచెను. మఱిముగడుగతియేమి.” యని లక్ష్మి పలికెను.

అముగునలికి డగ్గుత్తిక బడియెను. ఆమె నజలనయన యై “అమ్మా! జరిగినంతవరకు జరుగనిమ్ము. ముందుగతిముందు. తరువాత నేదోయొకనగ తాకిట్టుబెట్టినచో గొన్నిరోజులు గడచు” ననెను.

“తాకట్టుగీకట్టు వేరెత్తువలదు. తాకట్టుపెట్టుటే మనవంతు దాసివలన మిగిలిననగలన్నియుఁ బూడ నానెన మగుట తప్ప వేటు లాభము లేదు. సంసారము నడుపుటకు దీసివలన చిన్నమె త్రువయోగ మయినను లేదు. కావుననిప్పుడే యీసంస్తాభరణముల నొక్కపరి విక్రయించితిమేని బాదావు రెండువేయిపాయలవలకు రాగలదు. ఇప్పుడు ధాన్యపుధర తగ్గుగా నున్నది. కావున మన బిడ్డవ్యయముల ధాన్యము ఖరీదు చేసిపెట్టి, ముం దెప్పుడు ధాన్యపుధరపెంచునో యప్పుడు జాగరూకతతో విచారించి విక్రయించినట్లయిన లాభము రాగలదు. దాసివలన సంసారయాత్ర గడుపఁచును. ధాన్యము మనయింటనే నిలువజేసికొండము . నగలే ట వాచుటకన్న ధాన్యము దీసికొని దాచి యంచుట సరికా దనియూ మీయభిప్రాయము?”

కోడలి దూరదర్శిత్యమువలన వృద్ధురాలు చికిత యై శాంతస్వర మున నిట్లనియెను.

“అమ్మా! నీవు చెప్పినవంతయు నిశ్చయమే. కాని మన మాడు వాండ్రము. ఇంక నీమగనిసంగతి మన్ననో గృహకార్యముల చక్క బెట్టగలవాడే కాని యిట్టివ్యాపారాదుల కక్కిరకు వచ్చువాడు కాదు. వర్తకమునకు కల్లబొల్లిమాటలు ప్రధానము. సరే ధాన్య మిప్పుడు ఖరీదు చేయువా రెవ్వరు? ధాన్యము మంచిచెడుగులు చూడ గలవారెవ్వరు? సరిగా బేర మాడువా రెవ్వరు? దీనికంతకు చురు కైనవాఁ డెవ్వఁడైన కావలయును. లేనిచో నిష్కారణముగ నష్ట పడవలసివచ్చును.”

నష్ట పెండులకు వచ్చును? మనమాడువాండ్రమయినంతమా త్రమున నీమాత్రపువ్యాపారము నేయ జాలమా? మఱియు మనకాల కృష్ణుండు మిగులచాకచక్యము కలవాడగుటచే మంచిచెడుగులు చూకీలింపుట, బేరమాడుట, పెద్ద లగుకార్యము లన్నియు వానివ ల్లనై నాచేయునని నాకు గట్టినమ్మకము.”

ఇంతలో “ఏమివదిసే, ఏమిజేరము?” అని కేకలిడుచు బాలకృష్ణుఁ డటకు నచ్చెను. బాలకృష్ణుని కన్నకు రాజును, అమ్మా యని యు, వినాయకుని అన్న యనియు, లక్ష్మిని నదినయనియు బిలుచుట పరిపాటియయ్యెను. ఆమె మందహాసముతో “ఏమిరా బాల కృష్ణా! మేమిప్పుడు ధాన్యవ్యాపారము చేయఁదలఁచితిమి. నీకు దాని సంకతి సందర్భము లేమయినఁదెలియునా?” యనినడుగెను.

బాలకృష్ణుఁడు సంజోపితస్వాంతరుఁ డై “ఇది యేమిప్రశ్నము వదిలే? నాది కృషికవృత్తియై యుండ, నీవని వాకే తెలియునా? నీప్రపంచమున మాజీయవ్యధికిదెలియు?” వనెను.

అంత రాధ “మనవానికి తెలివి తేటలకు లోపము లేదు. అందె వేసిన జేయియే” యనెను.

అందుపై లక్ష్మి యాశ్చర్యచకితయై “ఏమంటివి? నీకు వ్యవసాయ వృత్తికూడ తెలియునా?” యని వానినిబుచ్చించెను.

బాలకృష్ణునివచును రహస్యమి పండ్లను సంతృప్తములు. కాని నాడు కొంచె మాజీ తేటినివాసవలె పుట్టెను. ఆతనిని పూర్ణస్వరమున నాతఁ డిట్లనెను. ‘కర్షకునిని బుట్ట పెరిగి వ్యవసాయపుణును లెఱుంగకపోవుటసిన తల్లిగఁడులపేరుప్రతిష్ఠలను కలుగ దెచ్చిపట్టుటయే!”

అంతట లక్ష్మి యత్తగారివంక దిరిగి యిట్లనెను. వింటిరా మన బాలకృష్ణుఁ డేమనుచున్నాఁడో? నే నీని చెల్లికొండ నైచుకొని వ్యవసాయమును, ధాన్యవ్యాపారమును జేచు నమకట్టితిని-నాయా భరణవిక్రయమునకుమోతము పొరనునుతించిన చాలును.”

కడకు వేఱుపాయము గానకి రాధ యందుల కనుమఱించి యిట్లనెనును. “నీకుట్టిసద్గుణసంపన్న యగుబిడ్డ కెమ్మది ముసాధ్యము? కాని బిడ్డా! నీయాయాభరణములు మరల నేర్పడనితో నామనసు

వ్యవృత్త నొందజాలడు. పోసియేవియైన రెండుగుల్లలు నేనైనను జేసుంటి పెట్టుదమనినను—ఉన్నది తుడిచి పెట్టుటతప్ప—మంటిపోయిన యానాదేతిలోకక్తి లేదు. అగ్రా! యేమి చేయను! దైవము నాకుదుట నిట్లుచాసిపోడు బో అగ్రా! నీయిష్ట పెట్టో యిట్లే నగలో ముగిగ నొనర్చుము.” వృద్ధురాలికంతయు హిద్ద మయ్యెను. కన్నులకుండి యశ్రుకణములు బొటబొట జారెను. ఆమె ప్రేమాతి రేకమున తనచిన్నకోడలిని కాగిలించుకొని చుంచు దుష్కి, చలు కము పుణికి, ముద్దాడెను.

రెండుమూడు దినచాలలోపుగనే పరిశీతంఁ డగునొకమసాలిని బిలిపించి వానిద్వారా లక్ష్మి తన సొమ్మలను విక్రియించెను. అత్త గాకు వెనుక గూర్చిండి పోరుచు వాలోఁ గొన్ని నగల నమ్మనిచ్చి నదికాన. మిగులనవనర మగునాలుగై దింటి నట్టే యుంచెను. మిగి లినవానికి చాచాపు ౧౬౦౦ రూపాయలు వచ్చెను. ఇపుడు పువ్వు మాసము. అందునను నీనంవత్సరము పంటలు చక్కగ ఫలించెను. అట్లగుట ధాన్యము విఫలముగ నుండెను. లక్ష్మి పదనయిదువందల రూపాయలు బెట్టి సుమారు నలుబదియైదుపుట్లధాన్యము ఖరీదుచేసి కొట్లలో పోసి నిలువ జేసెను. దీక్షితునిస్వాస్థ్యతములో గొంతభూమి గలదు. ఈభూమి స్వల్ప మగుమక్తాకు రైతున కమర వలది యుండిరి. ఆరైతునొద్దనుండి యాభూమిని దీసికొని వ్వంతముగ వ్యవసాయము చేయింపనారంభించెను. ఆభూమియందు కొంతవరకు తోట కూడ గలదు. అందుచెరకు, ముక్కజొన్న, వంగ, కంద, చామ మొదలగువానిని వైరుపెట్టిరి. బాలకృష్ణునివయసు స్వల్పమైనను బుద్ధి యతీతీక్ష్ణము మిగులచురుకైనవాడును. ఒడలు వంచి పాటు పడువాడు నగునొకనొకరును బాలకృష్ణుడు సాయముగఁ దీసికొని యాభూవ్యవసాయపుబనలయందు నియుక్తుఁ డయ్యెను. వివా

యక రాత్రిపూడి మెల్ల మెల్లగా నా ముగోనిమర్చిముల దెబ్బకిను చుండెను.

నదాళిపులయొద్దనుండి యుప్పటికేదను నొక్క ముగోనిమర్చి ముగోనిమర్చి యుండిలేదు. అట్లయ్యి లక్ష్మీ దుర్గతఃకాన బాధన నారము లో పేమయు గలగ దయ్యెను

౨౪

“వ్యాదయేశ్వరా! న తనువు, ప్రాణము, ధనము స్వమునుగూడి మీ యధీన మై యున్నది. నాదేహముపై నను, నాప్రాణముపై నను, నిప్పుడు నాకావంతయు సధికారము లేదు. మీరే నిశ్చయముగ పనికి పాలకులును, యజమానులు. బాసుఖమేనాసుఖము. మీదాఖమే నాదుఃఖము! ఈప్రపంచమునం నిప్పు స మీరుగాక మతేయేపదార్థ మును నాకుబ్రయము కాదు. మీరెట్లు చెప్పిన నే స్వల్పనర్తును. మీ రేది కోరిన నేనది యిత్తును. మీకేమి కావలయును? మీ యాప్తితము నెఱవేర్చుట కీదాసి—”

“మనోహరిణీ! నాయావప్రాణమా! నేను ప్రేమాభిలాషిని. ప్రేమక్షుధ నన్ను దహించివేయు చున్నది. ఈయాచకునకు ప్రేమ భిక్షము కావలయును. మతేమియు వలగు. ప్రేయసీ!”

ఒక్కయువతి కటాక్షయుక్త మగు మధురహాస మొనర్చుచు నొకయువకుని మెడపైఁ జేయివైచి ముద్దులొల్కుచున్నది. బల్కుచుండ యువకుఁడొందవిహ్వలుడై పై విధమున బ్రత్యుత్తర మొనఁగెను.

ఆతరుణులు రమణీయ మగుదివాన్ ఘానాలో నుండఁ మగు సోపాపైఁ కూర్చుండి యుండిరి. ఈదర్శనగృహము ప్రశస్తమై యుత్తమ ప్రకారమున శృంగారింపఁబడి యుండెను. గొప్పచిత్రకారుఁడు తనకుఁ గలచాతుర్య మంతయు వినియోగించి మహాకౌశలమునఁ

జుట్టినదివలన పుట్టుకతోనే ముందుగానే సీగె దొంగిలడి తొలతలను రిమోవేయముగ నుండెను. ఈగల మధ్యభాగమున నుండవలయునని తిట్టామలచిముపై సత్యపూరులమును, శుభ్రము నగునభ్యు నజ్జితమై యుండెను. ఆ శియ్యపై పచ్చటచ్చట విడులు వతచి యుండెను. అమలచివునలల నుండెను నుగంధపుష్పములలికల వేలాడు చుండెను. నడుమ, నడుమ, శీతలసమూరణచూరు డిల్లనల్లననామాలికల నూపుచుండెను. ఆనుచమునకుఁ గట్టనజాలరును, తెల్లదోమ తెరయు, మంచువలె విగులముతో హారముగ గానవచ్చు చుండెను. ఆమంచము వాపుననే తెరిచికిటిచేత నొకవీరము వైచి యుండెను. దానిమీఁద నాను కొనుటకు మఖమలే దిండ్లును, మెత్తయు నమర్చి యుండెను. వ్యాసమున కెదురుగా స్పష్టముగఁ గనబడులాలు పెద్దగడి మారమును, మెత్త లమర్చి విలువగలనాలుగైదుకర్రీలును, ఒగచివార్చీనుచేసి విశాల మగురెండునిశ్రాంతికుర్చీలును, ఒకయూపుడుకుర్చీయును, రెండుపెద్దబీళ్ళిరుడ్లుములును, టేబిల్ పై పెట్టినపింగాణీగిన్నెలును, పల్లెములు మొదలగున వన్నియు ప్రకృత మగునాగదియంతయు వ్యాపించి యుండెను. అచ్చటచ్చట గలచలువరాతి గుండ్రనిమేజాలపై నఁ గొన్నిమనోహర కాచివాత్రములును, లోహపుబల్లెరములు మొదలగు వస్తువు లాశయనగృహశోభ ననుమడిగఁ జేయు చుండెను. ఏవస్తువేట నుండి వలయునో యట్లున్నయుఁ జక్కగ నమర్చి యుండెను. వీరమునకు ప్రక్కనే వెండితాంబూలపు బల్లెంమును దాని సమీపముననే యిత్రడివీకుదానును 'మెల్లాసమ్'—అమెరికన్ పాగాకు డబ్బాయొకటియు, నార్వేదేశపుటగ్గిపుల్లల పెట్టెయు, డబ్బోచరమగు చుండెను ఎదురుగ నున్న బీర్వాఅద్దములోనుండి గానవచ్చుచున్న చిన్న పెద్దగ్గానులును, రక్తవర్ణౌషధబుడ్లును ఆరమణీయవీరమున నధిష్ఠితు లగువారిచిత్తాకర్షణ మొనర్చు చుండెను. గోడలపై

గాలికి కొట్టుకొని చుట్టూ లాభ్య, అపద్యేయ యువయువతీవటములు మినోహార మూలలు జమ, కాని మొత్తసిగ్గు! ఎట్టిదృఢమనస్కులకైన నాచిత్తరువులు చునకొచ్చించల్యము గలిగింపక మానవు. ఇది గణితా గృహ లాని వేటుగఁ జెప్పవలయునా?

ఈశశబ్దము మాధవరావు. యువతి మాధవుని గ్రామవాసిని యగుతార యనుప్రఖ్యాతపారవసిత.

అనినమురాత్రి మాధవరావు కోపావేశమున తనబాలనహధర్మిణి యగుమనోరమను పదాఘాత మొనర్చి యీతారమందిరమునకు వచ్చి దాని లగ్నెయ్యను. ఇంతకుముందొకప్రాణమిత్రుని వేడికోలువలన తార పాటమినుట కొకసారి యిటు కీతఁడు వచ్చి యుండెను. ఆ సందర్భమున నిరువురకుఁ గొంఠపరిచయము గలిగెను. మాధవరావు తనగృహమునకు వచ్చినతోడనే తార వాని నెంతో సన్మానించెను. తారలో కోత్తరలావణ్యమును గాంచియు, గోకిలస్వరమును విని యు మాధవరావు మిక్కిలిసంతసించి మోహపాతబద్ధుఁ డయ్యెను. దౌర్భాగ్యవశమున లజ్జాశీలయు, బాలికయు సగుమనోరమ పత్రిసే మాప్రవాహమును తనదెనకు మరలించుకొనుట కసమర్థ యయ్యెను. సుతియేమి చేయఁ గలదు? మాధవరావుమనను తారచే నాకృష్ట మయ్యెను.

ఏదోగుప్రవృత్త్యమున ప్రవృత్తుఁ డగుటకుముందు దానివలన గలుగబోవు సాధకబాధకముల నప్రమాణముగ మనసున వితర్కించుచు మనసు నెట్లో నయ్యుతింపఁ జేసి, దానికి యుత్తేజ మొనంగుటకు బ్రతివాడును మిగుల గండ్రగోళపడుచుండును. కారణ మేమన మానవునకు చిత్తశాంతిల్య మంకురింపఁగనే సదసద్వివేకబుద్ధి లోపలగుండి యొక్కటేవిధముగ బాడుచు చుండును. అదినహించుట బహుకష్టము. బాలిక యగుమనోరమ భర్త కనుజ్జ యొనర్చి

గంభీరావరాధము జేసి యిండుటచే నూధవరావును కాగ్రహము జూరచెను. ఆరోవధరమున పావనూ బాలికయెడ గుగ దీర్ఘకొనుటకై మాధవరావు పాపపంకిలమున నురకెను. ఇందు తన దేమియు దోషము లేదనియు, సర్వదోషములకు మూలము తనవత్ని మనోరమయే యనియు, అట్లగుట నినందర్శకులన నెట్టిపాతకిము సంభవించినను నాపాతకములకు బాధ్యురాలు మనోరమయే యనియు నామూర్ఖుడు స్థిరపఱచుకొనియెను. పాపకార్యమున ఈద్యక్తుడగువాడు తనకు తగినట్లుగ నేదోయొకసిద్ధాంతము చేసికొని పాపకర్మమునకు భీతిల్లుమననున కుత్తేజ మొనఁగెను.

మాధవరావు సుశిక్షితుడయినను చిన్న తనమునుండి యెల్లరకు ముద్దులాడిగూటచే నాతఁడు పూర్ణస్వాతంత్ర్య మనుభవించు చుండెను. పైన పెద్దవా రుండుటచేతను, పూర్ణశ్రీయందుండై యుండుట చేతను నాతఁ డెవ్విధ మైనచారీరక, మానసికకష్టముల నెఱుంగఁడు. యావనకాలమున ప్రణయతృప్తప్రాబల్యము నొందునమయుమున లజ్జాన్వితము, బాలికయు నగుమనోరమవలన వాసిసిన తీరినదికాదు. భార్యవలన ప్రణయలాభము సందుట యశక్య మని మననున సిద్ధాంతము చేసికొని యాతఁడు జ్ఞానశూన్యుడై పోయెను. వానివిద్యయు, బుద్ధియు, జ్ఞానము నొక్కమారు నశించి పోయెను. వీనితో నవవరాధిని యగునాకోమలబాలిక పాఖ్యము గూడ నాకన మై పోయినది!

ఆరోజువఱకు మాధవరావు తారకు వేతనము నిర్ణయింప లేదు. ఆమె యొకనాడు తద్విషయము నిశ్చయపఱచుకొన నెంచి, నమ్మోహకమధురస్మిత మొనర్చుచు, మారుతూవుల బోలు తనదు చంచలకటాక్షములు విక్సిలి దీక్ష్యముగ నాతపై బఱపు చుండెను. మోహింపుడై యున్నమాధవరావుపై నీదినము తార తనకడ

గల మోహినీశక్తి నంబయ్య సయోగించెను. ఇప్పట్లున మాధవరావు మాన్యమున స్వర్ణ మంగళహారములు ధరించి భాగ సిద్ధముగ నుండెను. ఇంకొకరికి యంతచాతుర్యము జూపినది మాన్య రావున గాథా లింగమున గేసి “మనోహరా! యింతోచ్చితముట తీసికొని సిద్ధముగ నున్న” అని యామె పలికెను.

మాధవరావున కింతకంటె నెట్టియివేక్షణకూ లేదు. వత్సీ ప్రేమ విషయమై సంపూర్ణముగా నిరాశుడగుటచే నాప్రేమ మన్యత్ర సంపాదించుట కితడు ధీమండు యింతటిమాధ్యమునకు లోనయ్యెను. అట్లుగట వాతడు ప్రేమవివ్వాలుడై “ప్రేమనీ! నేను ప్రేమక్షుత్తుచే తహతహపడు చుంటిని. నాకు ప్రేమభిక్ష కావలయు” నని వచించెను.

యోగ్యస్థలమున యోగ్య మగుయాచన జరిగినది. అందుచేత స్వర్ణము జూప సామర్థ్యము గలదాని కీక్షుద్రప్రేమా దానము చేయుట కేమిలెక్క! తారకట్టూర్పు విడిచి యిట్లనియెను. ఆహా యేమి విదితముగ మాట్లాడెదను! ఇంతవరకు నాప్రేమ మీ రందనే లేదా? నే నెట్లు మిమ్ము ప్రాణనమానముగ ప్రేమించు చుంటినో యది యింతవనుక మీమనసునకు గోచరింపనే లేదా! ఒక్కక్షణము మీమనన మోహనమూర్తి కంటబడకుండినచో నీదానికి సర్వము సంధికారమయ్యై, యాహారనిద్రలుకూడ స్ఫురింపక, యొక్క టేవిధముగ మీపాదధ్యాన మొనర్చు చుండుట మీరుకొంచె మయిన దెలిసికొనలేక పోతిరిగదా! ఏది మీరడుగకపూర్వమే నేను మీకిచ్చి మరచితినో దానిని మరల నెటులీయగలను.”

నూయావిని యగుతార తనమాయాజాలమును వ్యాపింపజేసి యపూర్వచాతుర్యమువలన మాధవరావును సమ్మోహనాస్త్రమున బడపైచెను. తార కేవలము నేను ప్రాణవదముగఁ బ్రేమించు

చుంటి నను మాటలతో సగవుతఁ జెంది యూరకుండక పసకృత్రిను ప్రేమతోఁబాటు మాయాబాలమునుకూడఁ బ్రయోగించి బాగు భించెను. హాహా యనుచుండగ నే, తాగనేత్రము లత్రుష్ణాభిము లయ్యెను. శంతము గుద్దమయ్యెను. ఈమోహబాలమువలన మాధవ రావు తలక్రిందుగాఁ బడిపోయెను. ఆచారుగారి యశుప్రకారనే త్రుమాలను స్వచక్షువులతో ననలోకించి నమోదను, చాలి బాష్పగుద్ధ కంతరవము స్వచక్షువులతో విన్నమోదను, తారనిస్సీమ ప్రేమముఁడు మాధవరావునకు సంశయమెట్లు కలుగుచు ప్రేమభరమున గుబాబికిం బెను నుకుమారమై నవనవోన్నేషమున నిగనిగ లాడు తార డెక్కిలి నొక్కి తిమ్మనిముద్దు గొని, చేరుమాలుతో నామిశన్నుల నొత్తుచు మాధవరావులైనను. “ముద్దులగుమ్మా! నీవు నన్ను మనఃపూర్వక ముగఁ బ్రేమించు చుంటి నని నే బాగుగా నెఱుఁగుచును. అట్లుగుట నేనే నీపై మనుతఁ జెంది యుంటిని. నీకు నాపైఁ బ్రేమ లేనిచో నీప్రేమమునకు నే నెట్లు బద్ధుడ నగుదును? ఈనీప్రేమమటులే యని శము నఖండముగా నుంచ నావరమేశ్వరుని వేడిగొనుచుంటిని.”

“నేనును రేయింబవళ్ళు దైవము నిదేభిక్ష మెదుగు చుంటిని. మీరు దీని కేదోతగినయుపాయము త్వరలో నాలోచింప నలయును. మీకు గాక యన్యు లెవ్వరికి నీశరీరముపై నధికారము లేదు. సర్వకాల మీదాసి యీపాదములనే నమ్ముకొని యుండును. మదన మోహనా! నాయుంటికి మఱియొకరు వచ్చుట లేదు. నిరర్థకముగఁ బదిమందిమనుష్యుల రాబట్టుకొని వారితో కలసిమెలసి ప్రసంగించుట నా కనవ్యము. మీరీకట్టుదిట్టము లొనర్చనిచో నేను యథార్థముగఁ జెప్పఁ చుంటిని. విషము దివి మీ ముందరనే ప్రాణముల విడిచెదను.” అనునప్పటికి తారశంతము గుద్దమయ్యెను. నేత్రములునుండి యవిరళాశ్రుప్రవాహముజాలువాటివక్షస్థలమును దడిపివై చెను.

గూఢవరావునకు గూడ దుఃఖము రాకపోలేదు. అగును. ఇట్టి దుఃఖము తమ నిస్సేమ ప్రేమము గాంచినంత వెచ్చని కట్టు కలుగకుండును? అతడు తొరకు గాఢా లింగన మొనగి దానికన్నీటిం దుడుచుచు నిట్లునెను. “ప్రేమనీ! నాకు నదే యిష్టము. కీపు సీతల్లిని కొంచెము నుండలింది చూడుము. నేను దానికడ సీనంబంధ మగుకట్టు నిట్టము లన్నియుఁ జేసివైచెదను. మీకు నెలకర్చున కేమి యిచ్చిన సరిపోవునో సరిగా నిర్ధారణ మయినచో బాగుగ నుండును.”

“ఈవిషయమునుమాత్రము నేను వెళ్ళి మాయమ్మతో చెప్పను. నాకువస్థ యెట్లుండెనో యది నాకే తెలియును. ఇదియంతయు నానిపోరుఫలమే. మీవలన నాలుగైదునందలు పుచ్చుకొనునప్పటికి నొక్కొక్క సమయమున మీ కిటుకు వచ్చినప్పుడు మిమ్మది చుటుకన జేయుక చూనదు. మీరొక్క దినము నాకంట బడకున్న నాప్రాణము నిలువదు. మాయమ్మతో సీనంగతి జెప్పటకు నన్ను మాత్రము వంపకుండు. ఈజీతమువిషయముమాత్రము మీ రనకూడదు, నే విన కూడదు. ఎవరిపాదములకడ నాప్రాణము, సమస్తము నాధారపడి యుండునో వాకడ నశాశ్వత యగుధనము వే రయన నెత్తుడునా? స్నేహము కావల గూను కాని డబ్బు ప్రధానమా? కాన మీ కేది సరి యని తోచునో యది యొనర్చుడు. మాయంటికర్చు తప్ప మఱియేదియు నా కక్కట లేదు.”

“మాయంటికర్చుకు నెలకెన్నిరూపాయ లగు చున్నవి?” సిగ్గుభి నముంది అటమోడ్చుకన్నులల్లార్చుచు తొర యిట్లనెను. కర్చున కేమి, చేసినచో చాల గలదు. కాని యిప్పుడే సంసారభార మంతయు మీ నెత్తిపైబడుచేత సమితవ్యము మొనర్చుటకు నామన సెట్లు పాపాపించును? నెలకు నూఱురూపాయ లయిన జాలెను. ఏలాగో చూచి వాడుకొని నానితో కాలము గడుపుకొందుము.”

ఇయ్యెడ తార యందవిజ్ఞేషమును, కటాక్షములును, మధురస్మితమును, లాలింపుమాటలును మాధవరావునును మోహప్రపూరితముగ జేసివైచును. తార యడిగిననూలురూప్యముః జీతము వానికి స్వల్పముగ గానుపించెను తార తన్ను మహాపూర్వకముగ బ్రేమించుచున్న దనియుఁ గేవలజ్ఞాప్రేమవలననే యితకొద్ది జీతమునో నంతుట్టి బడిన దనియుఁ నలంచి సంతోషపూర్వకముగ దానికి నూలురూపాయిలు జీత మిచ్చుట కాశాదొప్పుకొనెను

ఇట్లు తనకార్యము నెఱవేఱినందున తార గర్వమున మరలమోహినిస్వరూపభారణ మొనర్చి, వేశ్యానులభ మగునాన భినయములు జేయుచు నిట్లనుకొనెను. “నే నిదివఱ కెంతకల్లబొల్లిమాటలాడి యెంతలాించి, యెన్ని మెరమిచ్చులు జూపినను కెంతయెక్కువగ నూలురూపాయిలు జీతమిచ్చెద నన్నముండాకొడుక్కొక్కడైన నున్నాడా! ఇంతకన్న వెక్కువయదుగుట కెవ్వతెకైన సాహస ముండునా! నూరురూపాయల కీతఁడు చచ్చిన నొప్పుకొనియెను. ఇంకను కొంచెము హెచ్చించినచో కొంగులోఁ బడియెడినే. భయము లేదు. పట్టవలలోఁ జిక్కినది. మెల్లిమెల్లగ రెండువందలరూపాయలకు పైగా సీతనియొద్ద గుఱుచిచో నాపేరు తారకాదు.”

తార యీవిధమున మనోరాజ్యము సర్పించు చుండ సనామయమునకే మాధవరా వాతన్యం సౌందర్యమును తనయత్న ప్రయత్నములతో ప్రాశస మొనర్చుచు నిట్లు తలపోయు చుండెను. “అహాహా! ఏమి యీవిధ! చందురునందంబు డిందునఱచునీమ ఖగమల మెన్ని మాటులు జూచిన నన్ని మాటులు నూతనసౌందర్యము దృగ్గోచర మగు చున్నదే! ఈనవీనలావణ్యమెచ్చట నుండి వచ్చుచున్నది?

అని

మాధవరావు తొరయెడ బహుమతిగాను, బహుమతిగాను పోవు చుండెను. కోవంతయుదానియందు కలగడని చాటు చుండెను. కంట్రాక్టువ్యవహారమునా జాతనిబుద్ధి జోతుంటు లేదు. వ్యాపార మంతయు బావయిరం నవాళిపునినెత్తిపై బడియెను. నవాళివరావు చెరుబూడ్చి పనిచేయు చున్నటూ నిశమే. కాని వానికి వ్యవహారమున గలలోతుపాతులు సరిగా ననుభవము లేకుండున సేకోపారపాలు సంభవించుచు కే యుండెను. కంట్రాక్టుపని మున్న మాటలతో నడుచునది కాదు. జాగరూకతతో ప్రతిస్పృహిషయమును గూడ వేముకన్నులతో గనిపెట్టుచుండవలయును. దానిలో తిరుగుపరుగులు బాగుగా నెఱిగి యధావిధిగా బనిచేయవలయును. ఇట్టి వ్యాపారమునకుమిక్కిలినకుకైనరాదు కావలయును. పాప మనూమకుండగునదావిపువలన కే మగును కొన్ని దినములవఱకును వ్యాపారము బాగుగనే నడచినది. ఇచ్చట మాధవరావు తొరయూజూమున మునిగి పోయెను. దానిముందు వానికి స్వర్గము కూడ తుప్పముగాఁ దోచు చుండెను. ఇకవ్యాపారమునడుచుటెట్లు? మెల్ల మెల్లగ వ్యాపారము బుట్టకోసివచ్చు చుండెను. మాధవరావుకర్చు మాత్రము మితి మీఱియుండెను. వ్యాపారమురాబడి తగ్గినది కర్చుమాత్రమమితము. అట్లగుట దీనిపరిణామ మేమో స్పష్టముగనే దెలియఁ గలదు.

పాప మెల్లకాలము దాగి యుండదు. ఎప్పుడో యెకప్పుడదిబద్దలై తీరును. మాధవరావు విచిత్రవృత్తాంతము రామచంద్రుని చెప్పి బడియెను. తనముందు వేశ్యానక్తుడైనందున కారణంతఁగఱుతించలేదు. కాని వాని నిర్లక్ష్యమువలన వ్యాపారము చెడుచున్నందునకుమాత్ర మావృద్ధుని కమితముఖము కనిపెను. పుత్రుని

శాసిత మన్నను నందుకా తలచిన కును మీటి మున్నది. అమాయసి చింతయే కొలది దినములలో రామచంద్రునకు హృద్రోగముగఁ బరిణమించెను. ఇంతలో కర్మధర్మసంయోగమువలన భయంకర మగు నంటువ్యాధి దగ్గలొచ్చి వైద్యసాధ్యము గాక యొకదినమున నావృద్ధుఁ డైహికదుఃఖములనుండి విముక్తుఁ డయ్యెను. ఈయాశస్థిక ఘటనవలన దిరుగుబోతగుమాధవగావు మార్గ మకంటక మయ్యెను.

శాస్త్రవిధిచొప్పున రామచంద్రసియార్థ్యదేహికకర్మ లక్ష్యము యథావిధిగ నడచెను. ఈకర్మల కేమియు స్వల్పవ్యయము కాలేదు. రామచంద్రునిమనస్సుతోషముకొఱకై చిరంజీవి మాధవఁ డీరీతి నవకర్మలు నిర్వర్తించెను. మామగారి శ్రాద్ధదినములకు వాతభాగిని లక్ష్మీకూడ పుట్టినింట నుండి వచ్చెను. ఆమెచాల దినము లత్రింట నుండుటకు శక్యము కాకపోయెను. ఆమెవైధవ్య ధర్మపాలనము కిచ్చట ననివార్యము లగు నానావిఘ్నములు సంభవించెను. ఆమెయిరువురాడుబిడ్డలు—కాదు పూర్వజన్మము శత్రువులు—అణుమాత్ర మయిన బావభీతి తేక మాటిమాటి కెంమెను హింసించ సాగిరి. ముందే వైధవ్యదుఃఖాగ్నిని మ్రగ్గుచున్న దీను రాలగు నయ్యెట మానసికయాతనాభరమేగాక యాయాడుబిడ్డల సాధింపుకూడ నెంతని సంహివ గలదు! మామగారికర్మ నాత మయినయొక్కవారము లోపలనే యామెపుట్టినింటికిరిగెను.

వినాయకరావు కూడ తనవదినగారితండ్రిశ్రాద్ధమునకు వచ్చి యుండెను. వినాయకరా విప్పుడు పూర్వవినాయకునివలె యుండ లేదు. అంతయు మాటిపోయినది. అట వినాయక రావుమాడు నాలుగుదినములుండి యింటికిరుగుటకు ఒములుదేతెను. వచ్చు నప్పుడాతడు వదినగారిని పుత్రులను గూడ వెంటదీసికొని తనతో నింటికి రమ్మని యన్నగారి నెంతయోచార్థించెను. కాని పార్వతి

కిష్టము లేనందున నెవ్వరిని నిర్బంధించి మీలుపడినది కాదు. జగన్నాథుడు, రాముడు వమాత్రము పినత్తత్రతో సరికెద మని మిక్కిలి యేడ్చి, నాని వార్వతి వారిని విడిచిపెట్టెను.

రామచంద్రుడు పండ్ల డేవదాసమున నావృత్తితులువచ్చి యుండిరి. రెండుయూడందనముల కెక్కివగ నెవ్వరి నచ్చట నుండునీమ లేదు. వార్వతీయు నామెజ్యేష్ఠ భగిని యగుగంగయు గలిసి వారిసమీపనే సాగనంది రామచంద్రుని యాకస్మికమరణమువలన నందరికన్నను గంగ కెక్కుడుకష్టములు సంభవించినవి. శైశవమునుడియు రామ చంద్రునికు గంగపై ప్రేమ మెండు. గంగకు గల దర్పమునకును, అహంకారమునకును మూలకారణము తుండి కీమెయెడ గలమహా దరమే. అట్లుగుట పితృవిమోగాజనితదూళి మందరికంటెను గంగకు దుస్సహముగానుండెను. ఇం నాశ్చర్యమేమియును లేదు. గంగస్వభా వానుసరణముగ పితృమరణమునకు పాపము అనవరాధిని యగు మనోరమ కి కారణముగైకొని ఈచల్లనతల్లి యిట్లో నడుగు పెట్టి నందువలనను. ఈదౌర్భాగ్యురాలి యవృష్టమువలనను నాజనకున కికాల మృత్యువు సంభవించెనని యామెను నిందింప సాగెను. గంగ మాటి మాటికిని మనోరమను శ్రమబెట్టుచు, ఆమెయూళాలకిను ద్రుంచివైచు చుండెను. పాపమాకోమల బాలికయొక్క యనిర్వచనీయమన స్థానము వర్ణింప శక్యము కాదు.

తుండి చనిపోయి రెండువారములయ్యెనో లేదో యప్పుడే మాధవరావు వేళ్ళయింటికిబోవనారంభించెను. ఇప్పుడె డాతడు రాత్రులకుండు యింటికి వచ్చుటకూడ బొత్తిగ మానివైచెను. దినములో చాలభాగము తారయెద్దనే గడచిపోవు చుండెను. తార మదిరాదేవతకు మహాభక్తురాలయి యుండుటచే మాధవరావుకూడ మెల్ల మెల్లగ సంపూర్ణమరాభక్తు డయ్యెను. కొలదిదినములలోనే

ఇంతటి తాగుబో తాగ్రామమున లే దనిపించెను. ఇంతవరకు కిం
ట్రాక్టువారు మాధవరావుదుర్వర్తన మెల్లరకును దెలియ లేదు. కాని
యిప్పు డది నీటిపై వైచిన తైలబిందువువలె గ్రామమంతటను వ్యా
పించెను. అతనిహితులను కప్పులును, ఈచెడునడత మాన్పు
విషయమై యశకవిధమున సద్బోధ లొనర్చి మంలింపఁ జూచిరి.
కాని మాధవరా వీవిషయమున నెఱుఁగూత్రమైన గనదోషము
లేదనియు, దోషనర్వస్వమునకు బాధ్యురాలు మనోరమయే యనియు
వారితో వాద మొనర్చ నాగెను.

సోదరునిదుర్వర్తనమునకు గంగయూ, బార్వతీయు నిరువురూడు
బిడ్డలును మనోరమను రేయింబవళ్ళు దూషించుచు కఠోరవాక్యము
లతో నొప్పించు చుండిరి. సోదరుని ప్రవర్తనము వీరిలో గంగమన
స్సునకు సమాధానముగ నేయుండెను. కాని వార్వతీకి మాత్రమత్యంత
దుఃఖిదాయక మయ్యెను. గంగ సంతోషించుటకు కారణమిది.
ఇప్పుడు మనోరమకు సుఖలాభము లేదు. ఆమెసాభాగ్య మతరించి
నది. గంగవంటిచూడుబిడ్డకు నిం కేమి కావచ్చును? సోదరుని
వేశ్యాసేవనము గంగ కిష్ట మైనది గాని యాతఁడు భార్యను ప్రేమించి
యామెను సుఖపెట్టుట మాత్రమామె కణమూత్రమును నరిపడ
లేదు. బాలికయగుమనోరమ గంగ కేమియపకార మొనర్చును!
అట్టిదేమియు లేదే! కానియూమె గంగకు ముతదలై యుండుట
యే యపరాధమా యేమి! ఈధయంకరాపరాధమువలననే గంగ
మనోరమకు కాశ్వతశత్రు వయినది.

మాధవరా నెల్లు పరాధీశుడై జ్ఞానశూన్యుడగుచుండెనో
యట్లే మనోరమయవస్థకూడ సధికాధికముగ శోచనీయ మగు చుం
డెను. ఇంటిలో నెందరువరిచారకు లున్నను ఇంటి పనులన్నియు
రేయింబగ భృదార్యాగ్యురాలే యొనర్పవలసి యుండెను. అందునను

సావము తినుటకు కడుపునిండ భోజనమైన దొరకుట లేదు. అడు బిడ్డల సాధింపువలెనను, ఈ స్వహాబాధ వలనను చాలజడినందుచు నామె యాశువులతో కడుపు నింపుకొను చుండెను. ఇతర రాహురమువలన నామెకుఁ బ్రయోజన మేమి? ఆయాక్రందని మెన్నరిని విన వచ్చుట లేదు సరిగదా, తెలియవచ్చుట కూడ లేదు. మఱియు నది వినవచ్చుటకును, దెలియవచ్చుటకును మార్గముకూడి లేదు. కారణ మేమన ఆమెరోదనము శబ్దాశ్రుపీనమై యుండెను. నిశ్శబ్దరోదన మనేకుల కడ జూచి యుందరు. కాని అశ్రుపీన ముగిరోదనము శేవలము మనోరమయథ్యానఫలితమే.

వీటియన్నిటికంటె కష్టతర మైన యాతన పతియనాదరము. ఆమె యావనా వస్థయందఁగఁ బ్రవేశించుటచే తనస్థితి యిప్పుడామెకుఁ దెలిసి నది. ఆమె దేహమున యావనచిహ్నము లెట్లు రమణీయముగా శోభిల్లు చున్నవో యటులే యాతరంగమున హితాహితజ్ఞానముకూడ విక సించు చుండెను. ఆగంధీర నిశానమయమున దన్న కారణముగ పదా ఘాత ముఁర్చి భర్త యెందుఁకు బయటికి వెడలిపోయెనో, తనవలన నేమి యపరాధము కలిగెనో, మనోరమ యీదినమువరకును స్థిర పఱచుకొన లేక పోయెను. దీనికారణము బ్రాణేశ్వరు నడుగవలయు ననియు, అందు క్షమాపణ వేడవలయు ననియు, మనోరమ యిప్పు డెంతయో వేగిరపడుచుండెను. కాని యామెదార్భాగ్యము వలన నెంతప్రయత్నించిన నట్టినుయోగము తటస్థము కాదయ్యెను. ఆదౌ ర్భాగ్యపురాత్రినుండియు నామెను దగ్గరకు రానిచ్చుటలేదు. ఎప్పు డైన నామె దైహికముగ తారసిల్లినచో వెంటనే యాతం డటనుండి తొలగిపోవును. సావమామె కింక నుపాయమేమి? దగ్గర నెవ రును లేనినమయమున నామె యింట గలదేవతార్చనా గృహముకడ కరిగి, దేవికడ శిరము వాల్చి ముకుళితకరకమల యై జాలి గడచె

నిట్లనను. “తల్లీ జగదంతా! భక్తాభీష్టనందాయిని నీవు నాయెడ ప్రసన్నువై నాకు మరణము ప్రసాదించిన నీ కుమారుడల నుండి విరూపక్ష నగుదును.”

అడుబిడ్డలవలన గలుచున్న అనన్యబాధం కోర్వనాలకు మనోరమ యాత్మ హత్య చేసికొనుటకు గూడ మృత్యువుయ్యెను. కాని యాత్మహత్య యెట్లుచేసికొనవలయునో (అంతాకోమతి) కేమిచూపు రింప లేదు. అందువలన నామె యొప్పుడప్పుడు దేవిని కృపాస్మరణము చేడుచుండెను.

౨౬

రామచంద్రునియొద్ద ద్రవ్యము మాధవరావుచేతి కందెను. ఈసమయమున నితటిపితేవధనము మాధవరావుచేతి కందియుండనచో నది నిజముగ నాశనమై యుండదు. ఈయర్థము సకల నిష్టకులకును మూల మయ్యెను. మాధవరావు జీవితచారిత్రమే దీనికి ప్రబలిదృష్టాంతము. మాధవరావు విప్పుడు క్రమక్రమముగ దుర్వర్తనము జాహుతుముగా చేయుచుండెను. అంతకుండ కాలఁ డిప్పుడేమాత్రమును వెలుచుట లేదు. పరవంతులును, స్వార్థపరులును, వ్యసనానక్తులును, ముఖస్తుతు లొనర్చుచుండును నగుచుండునట్లు లాతనిచుట్టును మూఁగుచుండిరి. ఈసరాధములు మాధవుని నాశనమార్గమును సులభము చేయుచుండిరి.

ఈదినమున అోటవిందా. మాధవరావు నుద్యానగృహము చేరు మిగుల కోలాహలముగ నుండెను. ఈదిన మాతనిమిత్రు లచట నమావేశ మైరి, కొన్నిదినములనుండియు నీనిందునకు తగునన్నాహములు జరుగుచుండెను. కొండు గాయకనర్తకగణితానమూహములను బందోబస్తు చేయుటయందును, కొందరు నానావిధమద్యముల సమకూర్చుటయందును, కొండిటు మాంసాహార పక్ష్యాన్నముల

సిద్ధపడుచుంటున్నందున, నియమములై యుండిరి. ఒక్కఁడును నిరర్థకముగ గూర్చుండి యుండలేదు. ప్రతివాఁకిని యేవోయొకపాఁయే! ఉదయము గడచి జానుప్రొద్దొక్కెను. నోవింక గావు, గామ గావు, విష్ణు పంతు, నరహరి పంతు, అచురసింగ్ నులేమా నేను చూ, నారోజి, జాన్ డీసోబా మొదలగు పెద్దమనుష్యులందఱు మెల్ల మెల్లగ నచటికి జేరిరి. తొర, నుందరి, చంద్రానన మొదలగుగణికాపాలులుగూడ నటకు గావలసి యుండిరి. ఆపెద్దమనుష్యు లెల్లరు మిగులనుత్కృతతో వారియాగ నునమును బ్రతీక్షించు చుండిరి. ఇంతలో నాలుగుగుట్టపు బండ్లాయుద్యానవనమున బ్రవేశించెను. బండిచక్రములచప్పుడు జెవిని బడుటతోడనేయచటి పెద్దమనుష్యులయూతాహమేమని చెప్పవచ్చును! అందఱియుఖములు ప్రపుల్లములయ్యెను. నులేమా నాబాడ్ల శ్రమకుగబరుగిడి పోయి, యాబండ్లలోని వారికి స్వాగత మొనఁగి, వారి నుద్యానకృపామునకు దీసిగొని వచ్చెను.

మనోన్మత్త గజములవలె న గవిక్షేప మొనర్చుచు, ఘుల్లుఘుల్లుని నూసరచుచు. నలుగడల ప్రాయముచుండ వారయవలీ సమాహముద్యానవిలాస వాందిరము ప్రవేశించెను అంత నా పెద్దమనుష్యుల యంతఃకరణములు హర్షోర్మితము. చూనిగి తేలు చుండెను. వారందఱుకీచి వారవధూమణులకు స్వాగత మొనఁగిరి. శ్రీఘ్ర కాలముగానే నుగల వెల్లడి శాంతి నెలకొనెను. నారోజినేటు చేతులు జోడించి యాగనుణీగణమున కిట్లని మనవి చేసెను. “నుందరీమణులగా! శుభకృత్యములు ప్రారంభింప నింకవిలంబ మేటికి? మీరు కర్ణధారిణులై యీపతితులను భవనదిన దాటింపుడు!”

ఆవారవనితల బజ్జ నభినయించుచు, కన్నులు త్రిప్పుచు, చిటు నవ్వులయ నెట్లనిరి. “ఈరోజున నిచట మీవంటిసరను లింద రుండ మే మంతటికార్యభార మెట్లు వహింప గలము!”

నూలేమా నిట్లనెను. “వా! మీకీ మాకీ పానారోజులనుంచి బడాదోస్తావుండది. మీకీపైన మాకీ పానవిష్యాపం వుండదిగాదు! అరే మీరంటే మాకీ యెంతలక్షం, మాకీ యెంతపానం, మాకీ మాట నేస్తే తోనేనేది మీకీ లేదు. ఈలాటి ఒక నాజూకువని మీ కాడలేదూ యిచ్చియింకోడిమీద పెట్టచేస్తే అరే! తోబా! మాకీ మున్నకరా బవుతుంది లేదు?

మాధవరావు వారినిట్లు వేడుకొనెను. “తారా! కూర్చుండుండు- ఈదినము మాకు మీచేతిమీదగనే ప్రసాదముదొరుక వలయును.”

తార మాటాడలేదు. మందహాస మొర్పుచు బుడ్డియు గ్లాసును గైకొనియెను. కొంతతడ వెల్లెడల నిశ్శబ్దముగ నుండెను. నమను నడుమగ్లాసు, బుడ్డి వీనిరణరణశబ్దముమాత్రము వినబడు చుండెను. వడివడి పడునైదు-ఇరువది గ్లాసులు నిండి సిద్ధమయ్యెను. “ముందు మీరూపుచుకొనుడు. కాదు, ముందు మీరు పుగ్గుకొనుడు.” అని యొకరియెడ నొకరు పెద్దరికము జూపుచుండగనే గ్లాసు లన్నియు రణ, రణనిని మోతమోగుచు ఖాళీయై పోయెను. ప్రథమావృత్తి సొంత మయినవెంటనే ద్వితీయావృత్తి బయలుదేరినది. అదియు క్షణములో నంత మయ్యెను. వెంటనే మూడునాలుగు-ఈపిదముగనే యెన్నియో యావృత్తుల పై నావృత్తు లయ్యెను. ఆరమణిరమణులలో నలుగురైదుగురు తొలుదొల్ల సురాపానమువిషయమై తమ యసమృత్తిని గమనించిరి. కాని మాధవరావు లేచి స్వహస్తమున బాతల నింపి యయ్యిష్టదేశతలముఖములనెన్నిధి బెట్టెను. భక్తుని యీశ్రద్ధాభక్తులకు దేవీసమూహము సంకుప్పిబొంది, అని మనో వాచితిము నెఱవెర్చుటకు సిద్ధమయ్యెను. మదిరాస నమునకు మాత్రము వారెవ్వరికి నెట్టియశ్యంతరమును లేదు.

ప్రథమాంకము ముగియగనే ద్వితీయాంకము గానము ప్రారంభ

మయ్యను. నారోజీనేటు శూర్కొనియముముందు గూర్చుండెను. రామారావు తబలాచేతదీసికొనెయెను. సుందరి కర్ణరసానునముగ గానము నేయడొడంగెను.

“స్వాలాముయే భరణ్”

అహ! ఆనమయమున నయ్యప్రతిమమహానందముచేయు పల్లెప గలరు! నలుగడల సంతోషముగముగ్ధులొనెయెను.

“హామి, హాయి! బలే, బలే! ఏమిహామియినపాట! వహవా!” ఇత్యోదీశబ్దములచే నుద్యానభూమి కంపిత మయి, నభోమండలము గూడ బ్రతిధ్వనించు చుండెను. మధ్యమధ్యగ్ధానులు తణతణ శబ్దించు చుండెను. యువతీయువకుల యోష్టస్పర్శనముగూడ నావెంటనే జరుగుచుండెనని వేరుగ చెప్పనక్కఱ లేదు. ఇంతలో రెండు గంటలు గొట్టిరి. పశ్చాన్నము చల్లారిపోయినందున వంటవాండ్ర కెంతయోకష్టముగ నుండెను. తుదకు హుస్సేను ముందునకు వచ్చి దైర్యము వహించి “అన్నంపాణాపల్లారి అయింది” అని చెప్పెను.

ఈపలుకులు సులేమాన్మియూమననున కెంతయోకష్టముగ నుండెను. ఆతడొక్క విసిరున నావంటవానిమీదికి పోయి కంపితగాత్రముతో నిట్లనెను “అరే, హరాంజాద్! నీకీ నిషీ వుండావు లేదు! మాకీసంతోషానికీ పాటానేస్తావు! నీకీ కష్టమునుపట్టాదీ లేదు! అరేనువర్! యీడ డబ్బెడబ్బెముం నవాబులు అయివ్వల్యా నికీ బరోబర్ కిమ్మత్ చేసే యీపన్నెండురత్నములు ప్రకాశించు చున్నాయి లేదు! అరేకాఫర్! దీన్ని ముందర నీవిధ్య అణ్ణంయే మీ లెఖయింజాదివోయ్! యిది మాత్రం అయింతి అంటే తర్వాతా నూస్తాం పోబే!”

సులేమానును, తక్కినవారును బ్రాందీనిషాలో - మునిగి యుండి “అరేకే పాటయేమి మజాగావుంది, యేమిమజాగావుంది!” అను

చుండిరి. అది గాంచి మాధవరావు “అ గోహలస్నేహ్! : శ్రీ పంతులు
తయారయినయాయన్నము నిటకు దీసికొని రమ్మమ్మ” అని పిలుచు
పించెను.

“జీ హుకుం ఖుదావంద్” అనినలా ముసల్మానుల హుస్సేన్ పక్కా
న్నముల దెచ్చుటకై వెడిలిపోయెను. వంటనే భోజనపు పదార్థము
లన్నియు నటకు వచ్చివె. కాని చుప్పట్టున చారిలో చూలమంది
నేలబడి దొరలుచుండిరి. లేచి కూర్చుండుటకయిన త్రాణ లేదు.
అట్లుగట మహాప్రయానంబున, విశేషద్రవ్యము వెచ్చించి, తమిరు
జేసిన యారసాన్నముల నాస్వాదించుటకు వాపము వారసమర్థులై
యుండిరి. సుందరం, తార మొదలగువారిలో మాత్ర మొక్కరికీగూడ
నింతటిమైక మొక్కలేదు. ఏలయన నిట్టిసమయముల మాయోచిను
లగునవ్వేళ్ళలు తగుమాత్రముగనే సుశాసన మొనర్చు చుండుదురు.
ఆరంగేలివురుషులకు మైకము కలుగజేయుటయే వారిప్రధానో
ద్దేశము, వారిలో నొక్కతెగూడ మైచ్చులచే పక్షము చుయబడిన
యీవంటకము స్వర్ణసమయిన చేయలేదు. మాధవరావు నింకి నొక
రిద్దఱుమాత్రము కొద్దియో, గొప్పయో భుజించిరి. తుద కావంటక
మంతయు చైరవసేవకర్పణ మయ్యెను. ఇవ్విధమున తోటపండుతో
ద్వితీయాంకము ఘుగిసెను.

సాయంకాలము తృతీయాంకము ప్రారంభ మయ్యెను. యజమా
నుడుమాధవరావు పడకనుండి లేచి బయటకు వచ్చిగూర్చుండెను.
అటు లగుట తక్కినవారుగూడ మైకముచే చూలుచు లేనియోషిక
దెచ్చికొని లేచి కూర్చుండిరి. సీతాసమయ మగుటయే తీడవుగ
నాగృహమునలువంకల దీపమాలికలు ప్రజ్వలితములై యెల్లెడలగాంతి
వెడఁజల్లుచుండెను. తోటమాలీలు కొందఱు జాజలు, విరజాజలు,
మల్లెలు, మొల్లెలు, సంపెంగలు మొదలుగాగల కామాద్దీపకము

అగువుష్పములను మనోహరగచ్ఛములుగను, రమణీయహారములు గను, సిద్ధపజుచి దేచ్చిరి. ఆజ్ఞాకీవాళాలెల్లరు మహానలమును వాని చేతఁ గొందఱు చేతులును, గొందరు కంఠములును, గొందఱు కేశపాళములు శోభానుమానముగ నొనర్చిరి. తిరుగనంగీతము బ్రారంభ మయ్యెను, బలరాస్వాదనముగూడ ప్రారంభ మయ్యెను. తటలా నారంగి మొదలగు సుమధురవాద్యధ్వనులు సమ్మిలన మయ్యెను. ఆవాద్యములతో నట నున్న స్త్రీపురుషులమనోబృత్తులు సమ్మిలితిము లయ్యెను.

అల్పకాలముతోనే నారంగిమధురాలాపము ప్రారంభ మయ్యెను. “ధిత్తో ధిత్తో” అని తటలాధ్వని బయలుదేఱెను. హాస్యోనియము సస్తస్వరములందును బలముగ ధ్వనించు చుండెను. సర్తకీగణము నృత్యారంభమునకుఁ గడంగెను. శ్రుతి లన్నియు సమ్మేళన మయ్యెను. ఆనమయమున నారమణీమణులపదసంచాలనముతో వారి నూపురములనుండి వెలువడుమధురఝణ తాంఠములుగూడ సీసంగీత ధ్వనులతోఁ గలసి పోయెను. ఇంకేమి చెప్పవలెను! సంతోష తరంగము లెగురుచుండెను. ఆయువకులకామాగ్నియుఁ బ్రజ్వలించు చుండెను. ఇప్పటిముని దాదాపు గంటన్నరవఱకు సృత్యము జరిగి పడి. తిరునాటిరము పాటప్రారంభ మయ్యెను. అయితోడినే నలు వంకల అగ్ని ప్రళయము పోయినది.

ఎల్లరు సుఖనాగరేశరంగముల నోలలాడు చుండిరి. ఈనమమున తాము మాధవరావునుద్యానవనమున గాదు—ఇంద్రునియొద్ద్యానవన మున నసించియున్నట్లుగ ప్రతివాఁడను భావించు చుండెను. మధ్యాహ్న మివ్వఁడును భోజన మొనర్చియుండినందున ప్రతివాఁడి నీవ్వఁడు కడుపులో నాకలి మండిపోవు చుండెను. అటు లయ్యును సురా దేవిప్రసాదమువలన నింతవఱకును వారియత్సాహ మేమియుఁ దఱుగ

లేను. కాని మాయుత్పాహ మెంతవఱకు తుండును? నిరాహారము లగునాయుగరములతో పడినమద్యపునాచే నాకలిమంట నాబుగురెట్లధిక మయ్యెను. అందరును స్వృతభ్రాతృమొంది యుండిరి. మెల్ల మెల్లగా ధ్వానులు పగులగొట్ట సాగిరి. ఆకాచశకలముఁ, చలన ననేకుల చేతులు గీరుకొని పొయి వానివెంబడి రక్తము కారు చుండెను. క్రమక్రమముగా నంగీతమునడ సిట్టముగూడ తిప్పిపోవు చుండెను. అందఱు మైకమువలన నొడ లెరుంగఁ గంటులు వేయ మొదలిడిరి. ఒకరిమాటనొకరు విచిపించుకొనుట లేదు. ఒకరినొకరు లక్ష్యపెట్టుటయులేదు. అందరు సురాదేవికి స్వాధీన మైపోయిరి. కడకు దెబ్బ లాటలో దిగినది. నాకర్లుచాకర్లుగూడ సురాదేవికి దానానుదానులే యగుట నింక నాదెబ్బలాటను మాన్పునా రెవ్వరు?

క్రమక్రమముగ కుర్చీలు మేజాలు నొకరిపైకొక రెక్కించు చుండిరి. చిత్రములు, భోతోగ్రాఫులు, అద్దములు తునకతునకలై పోవు చుండెను. కొందరికి చేతులు పిటిగెను. కొందరికి పాదములు విటిగెను. కొందరికిఁ దలలు వగిలెను. అటులయ్య నొక్కనికిఁగూడ చైతన్యము కలుగ లేదు. భోగమువారికి సహాయముగ వెంటవచ్చిన వస్త్రాదోకఁ డీనందడితో నున్నట్టులై యున్న యాపెద్దమనుష్యుల గడియారములు, బంగారుగొలుసులు, ఉంగరములు వగైరాలను నింకిన మట్టునకు జమచేసికొని యాసుందరీమణులఁ దీసికొని యటనుండి పలాయనము చేసెను. ఇచట నీహోకీపురుషులెల్లరు నత్తురుమడుగునఁ బడి గడబిడగ దొరలుచుండిరి.

౨౨

ప్రాతఃకాలమున నొకనొకరు పరుగత్తుకొని వచ్చి మాధవరావును మేల్కొల్పి సంభ్రమమునఁ సిట్లనెను. నడవండి, నడవండి, చప్పున. కొంపమునిగింపి. అమ్మగా రేదోబుడ్డిలో మందు తాగేశారు.

ఇప్పుడు గుడ్లు తేలేస్తుంది. మాట మన్ను లేకండా కడిపోయింది. సకాశివళాబుగారు మిమ్మల్ని బేగే సింపుకరమ్మన్నారు!”

అమ్మగా రసగా మఱెవ్వరు? హతభాగిని యగుమనోరమయే! కడచినరాతి నడచినమహాత్మవనువలన మాధవదావు మిగులశ్రీమః జెంది యుండెను అటులయ్యా నిట్టిభయంకరవర్తమాన మాల కించినంత దిగ్గునలేచి యారంగేలీచెలికాడ సచ్చట నే వదలి యొక్కవరుగున నింటిలోనికి వచ్చెను. ఇచ్చట దృగ్గోచర మైనభయంకరకృత్యము గాంచి స్తంభితుడై పోయెను. ఆశ్చర్యమై గుట మనోరమ గానన్నమరణాన్త నశభవించు చుండెను. ఆమె ముఖశ్రీ వికటమైపోయెను. దృక్కులూర్ధ్వము లయ్యెను. కన్నులు లోతునకుడించికొని పోయెను. అణునూత్ర మైన నామెకు స్పృతి లేకయ్యెను. ఆతఁ డింకను బరికించిచూచెను. ఆమె నోట నెవ్వరు నొక్కనీటిచుక్కయైనఁ బోసినట్టుపొడకట్ట లేదు. ఆమెకించుక శాంచి గలుగ నెవ్వరు సుపచారముగూడ చేయుట లేదు. మీడుమిక్కిలి నతఃకీర్త్యభాగిని గంగ యిట్టినమనుమునఁగూడ భయంకరముగ గర్జించుచు వాగుపైఁ బు హ్లాదయభేదిత వాక్యప్రహరములఁ బరువు చుండెను. “...చాగ్భాగ్యురాలా! ఎంతమా కలమల్లివే! పవిపాటలు చేయకుండ హాయిగా పంపకొనవచ్చునగదా యని యేమిటక్కు పన్నినావే! అన్నపుముద్ద లేమియు గొంతు కడ్డుపడలేదుగద! ఇంత తిండిపోతు రాక్షసిని మాకెక్కడ దాపరించివావు! బనీ! నీకా యింతలొకరగా చురణము! మరేమియు భయము లేదు. ఇంకను నీ నెంతనుందిసి పంచ వలిసి యుంటివో! నీవు చచ్చిపోయినచో కేయింబగల్లు నన్ను కాల్పుకొనితివాచెవరు! నీకు చావనిన అంత నంతోషమైతే చావమౌనంతోషముగ చచ్చిపోము. మానా డింకొకదానిని పెండ్లాడి నీబాధనుండి విముక్తుడవును!”

హృదయద్రావక మగుపైదారుణాంగం సంతయఁ బ్రత్యక్ష

చక్షువులు గాంచియు, వానికి నోడుగ తనసోదరి హృదయభేదకవాక్యముల స్పృశముల వాకించియు మాధవరావునకును పట్టి విషయమైన నొక్కొక్కటి కరుణారసప్రపూరితములయ్యెను. అతనియందు కరణము సాఖిభరితమయ్యెను ఇట్టి కరుణానదీప్త్యమును గాంచి నంత నెవ్వనియనను ద్రవీభూతము కాకుండును? ఆ కరుణానేగమన మాధవరావునకు సోదరినై నెంతో యగ్రహము వచ్చెను. అతడు సంతోషమానసుడై యిట్లనెను. “అక్కా! దయానందుడు మిగియున్నాడు. కాని నీకుబుద్ధియు లోభితియు గూడ లేవునుమా! పాపాణముకంటెగూడ నీహృదయము పాపాణమా చేమి? హృదయమే పాపాణము గానిచో ప్రాణంబోవుచున్నట్ల నీకన్నులతో జూచుచుండియు నాకును సిందింతువా? అది యటంచుము. ఈ చచ్చినవీనుగుపై గూడ నిట్లు శస్త్రాఘాతమునర్చి చుంటివి! నిశ్చయముగ నీవొనర్చు దుస్సహపింసామూలముననే నీకొని పుట్టిన మొనర్చి ప్రాణము విడిచినది. ఈ పిమ్మిత్తువునకు నీవే కారణమవు. ఇటనుండి వెడలిపోయి. నీమొగ మింకజూపకుము!”

అజ్ఞాంత మెవరినలనను పల్లెత్తుచూట బడనిగంగ కీడినమింగటి సమక్షమున జరిగినయీపరాధవ మెంతయహస్యము! గంగ ప్రోహవేశమున జ్ఞానశూన్యయై ఛీత్కార మొనర్చుచు యిట్లనెను. “ఈగిగము గ్రాందీ గీందీ త్రాగినమైకము తలకెక్కినదా యేమి? పెండ్లామును వెనుక వేసిగొని నామీదికి పోట్లాటకు వచ్చుటకు నీకేమియు సిగ్గునలేటరా! ఇంత సొమ్ము నీ మొగమునకెట్టి చదువుసంద్యలు జెప్పించి యింతవానిగఁ జేసినందు కువకారమాయెది? నీచదువుమీఁదను నీమీఁదనునిప్పు—”

మాధవరా వీసమయమున సోదరికోపము నించుకయు లెక్కఁ గొనక సత్కరమున మనోరమకు చైతన్యము కలుగఁజేయ యత్నిం

చెను. స్వహస్తమున నామనోట నిర్మలాదకము బోసి వీనవతో
వీవ సాగెను. ఇంకెలో సదాశివరావు డాక్టరును దీసికొని వచ్చెను.
మనోరమనాడి బరిశ్రీంచి, ఆమె వ్రాగిన యాషధపుబ్బడి సేర
దెలిసికొని డాక్టరు శిల్లముగమునై చెను. వెంటనేసిద్ధమగుట కై యి
యాషధమాతఁ డామెనోట నెంతోకష్టమున బోసి యిట్లు జెప్పి
వెడలిపోయెను. “నన్ను చాల నొలన్యముగఁ బిలచితరి. అందుచుల
నీమి జీవించుట దుర్లభ మని తోచు చున్నది. పావుగంటబాప
నేనిచ్చినయాషధమువలన వాంతి యైనచో నీమె బ్రతికిన ప్రా
వచ్చును. ఈమె నిచ్చిడు లేవదీసి కూర్చుండిబెట్టెడు. ఏమాత్రము కూడ
సిద్ధుర బోనివ్వ వలదు. ఇంకొకపావుగంటసేపటి కీమెస్థితి యెట్లుం
డునో నా కెఱుక పరవుడు.

డాక్టరు వచించినయీపలుకు లాలించి యెల్లరు మగులనుఁజూచిరి.
కాని గంగయానందమునకుమాత్ర మవధి లేదు. మనోరమ చావ
వలయు నని యామె తనమనసున నెందిరో వేల్పులకు మొక్కుచు
నటనుండి వెడలిపోయెను. కాని పార్వతి ముందునకు వచ్చి మనోర
మను లేవదీసి కూర్చుండిబెట్టెను. ఇంతియేకాదు. ఆనమడుఁగాన
నామనేత్రముఁనుడి రెండుకాళ్లుమించి యామె కూడ నాలెను. ఇది
సదాశివునియవదేశమే యైయుండినపు. మనోరమ విషయమున
నీదినము సూధవంపుహృదయము మిక్కిలివ్యధిత మయ్యెను ఇప్పు
డాతఁడు మనోరమ కుపచారగు లొచ్చు నుండెను. అన్యవ్యవహారమున
నల్పకాలములోనీ మనోరమకు వాంతి యుయ్యెను. ఈవాంతి
మిక్కిలియల్ప మయ్య నద్దానివలన నెంతోయాశ జనించెను.

మనోరమకొట కడటికంటెను సదాశివుడమితముగ దుఃఖతఁ
డయ్యెను. కత మే మన రేయింబవల్లమె కెట్టిదుర్భరహింస జరుగు
చుండెనో యాతఁడు సంపూర్ణము నెఱిగి యుండెను కాని యా

రూపరమ్యమున వారింతులు శాతనికడ నేమాత్రమును వ్రజ్జ లేదు
 లటు లయ్యెడ నవత్తి యగుసార్వతినిమాత్ర మీవివిధమున
 తుడు చూచుచుంటును ముదిరించెను. అందువలననే బయట కంట
 సార్వతిచూచెను వేధించుట లేదు. మనోరమకొక కీచినము సదాశివు
 గెనుతయో శ్రమపడుచుండెను. ఈహృదయ ద్రావకప్రసంగము
 మొట్టమొదట నాతడే కనిపట్టెను. వెంటనే యా ఘోరవృత్తాంత
 మొను మాధవునకు దెలియఁ జేయుట కై పరిచారకు నాతనికి కని
 గాను డాక్టరింటికి పరుగెత్తుకొని పోయెను. తొలుదొత్త సదాశివు
 డీధయఁకరవిషయమును గనుపెట్టియుండనిచో మనోరమకు చికిత్స
 కూడ జరుగకయే పాప మాయాపాటికి నిస్సంశయముగ మరణించి
 యుండును.

కొలదినేపటికే మరల పెద్దవాంతి యయ్యెను. దానివెంబడి విష
 ము చాలభాగము బయటికి వెడలిపోయెను. మనోరమ కించుకైనా
 శ్మయము గలిగెను. మరల డాక్టరును బిలిపించిరి. రోగిని మరలబరీక్షించి
 డాక్టర్రిట్లనెను. ఇంక నంతగా భయము లేదు. అయినను మిఁకలజాగ
 రూకతతో నీయాషధము వెంటవెంటనే పావుగంట కొకసారి యీమె
 కడుపులో పోయవలయును.

క్రమముగా రోగియొక్కజీవితాశ యిప్పటికి నిశ్చయ మనితోచెను.
 మనోరమ తనవిశాలనేత్రములను దెరిచి విస్మితదృష్టులతో
 ననువంకల జూక దొడఁగెను. ఇప్పు డామె నెనుకటిమనోరమకాదు.
 ఆమె కిప్పు డెట్టిలజ్జయు లేదు ఇంతలో సదాశివు డౌషధము ద్రా
 వింతుటక వచ్చెను. కాని యెంతిబలవంతము చేసినను నామె యా
 షధము తీసికొనలేదు సదాశివుడు "సోడరీ! ఏల నీవిట్లు మూర్ఖపు
 పట్టు పట్టెదవా? ఈ యాషధముదీసికొనుము. ఔషధము ద్రాంగనిచో
 స్వస్థత యెట్లు గల్గును? అని యామెను బుజ్జగించెను.

అనిచిను మై మనోరమ అనే కుటుంబము సదాశివునివంశ
జాడసాగెను. ఆమె శోమాధరముపై చిలుకవర్ణమునకు చూడెను.
జనవృజూచియుండఁటను విస్మితమైరి. అదిచూచి నిశ్చయమైతే
మనోరమముఖమువంశ చూచుచుండిరి. ఇంతలో సునిముచుభా
స్వరూపమున బొందెను. ఇప్పుడు ముందరహాసములేదు. మనోరమమ్మదు
మందసర్వముతో “నా కావధమువలకు. కాళ్ళ స్వస్థతయు వలెను.
నాకు బ్రపంచేచ్ఛ లేదు!” అని వక్కాణించెను.

‘ఎంతపిచ్చిపిల్లవు! అమ్మా! ఏటికిట్లునెదవు?’ అని సదాశివుడు పలికెను.

“అన్నా! నాయుట్టివారి భాగినికి మరణమే శ్రేయము. నేను—”
ఇంకను నేమియో తెప్పవలయు నని యుండెను; కాని యాపై నూ
టాడజాలదయ్యెను. నేత్రములనుండి యవిరళాశ్రుధార ప్రవహింప
సాగెను. కంఠము కుద్ధమయ్యెను. సదాశివుడు దుత్తరీహంజలమున
నామయాశ్రుల దుడిచివైచెను. మనోరమ వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు
“అన్నా! చూడు. నేను నీకాళ్ళకు మ్రొక్కెదను నామరణమునకు
నీవడ్డమురాకు” అని యతనిని వేడుకొనెను.

సదాశివుడామె నూటడించుచు “ఇంకెందులకును నీకు
దులకు మరణమును గోరెద అమ్మా! నీ కీడు గారమువంటి గంపార
ముండియు నీవుమరణ మపేక్షించు లేదా?” అని ప్రశ్నించెను.

ఆమె శోకసాగర మొక్కపెట్టున పొంగి పొరలి, ని. ౧ స్వహయాత
నలు స్మరణకు గాగనే మామిడిగులనస్థిర మయ్యెను. నోటిచుండిపోట
నొక్కవలుకైన వెలువడుటలేదు. నునుచెక్కులనుండి యాశ్రుధారలు
ప్రవహింప దొడగెను. ఈసమయమున నామ సదాశివునిప్రశ్ని
లేమని యత్తర మొనగ గలడు! కృశించినహస్తముల నామ
మెల్లమెల్లగ బై కెత్తి శరనున బెట్టి, యాకనమున దృష్టి నిగు
డించెను. ఇట్టి యాప్రశ్న కామె యొసగినప్రత్యుత్తరము.

ఆ ప్రత్యుత్తర చుండఱుహృదయములను వ్యాకలమునర్చి పైచెను. సదాశివుఁ డెంతయో విలపించెను. అతఁ డేడ్చుచు “మూఢవరావ్రా సీవే నిశ్చయముగ నీవే యీ సర్వార్థములకుఁ గారణము ! ఈదినము వఱకును నీసోదరివలన గలుగు చున్న యసహ్యభాధల నెల్ల నెట్లో యీమె నహించుచు వచ్చినది. ఎప్పుడు నీమె “ఆ డొ అనుటగూడ నెవ్వఁడును జూచి యెఱుంగరు. ఇది మూఢవరావ్రా, నీవలన కలిగిన తిరస్కారముమాత్ర మిమె నహింపజాల కుండెను. ఇప్పుట్టిన. నీవీమెను ఒతిమాలనిచో నెవరుచెప్పినను నీమె యోషధము గైకొనదు ఎదురుగ ప్రీహత్య సంభవింప నున్నది. ఆపైన నీయిష్టము” అని యిండుకదూరమున కొత్తిగ్గిలెను.

మూఢవరావ్రావ్రా : ముము పాపాఁగ్నితము కాదు. అతఁడు గడ్గదికంతుఁడై వివర్ణుడన నుత్తర 'గనూ నిజమాన', నా యినా దరమువలననే నీమె జీవితమున దనహ్యము కలిగినదా!”

మనోరమ యిప్పు డజ్ఞానకాలిక కాదు. ఇంపటిసమక్షమున గూడనామె కిప్పుడు మాటలాడి ధైర్యము గలిగెను. చీరచెఱుంగున నశ్రువుల నుడిచికోనుచు నామె యిట్లనెను. “నే ననుభవించు చున్న యాతన మీముననునకు స్ఫురించి యున్నచో సంతవఱకు ఎచ్చియుండదు. విషము నీసతిపూర్వము కేవల మీదుస్సహవిషయమే యునేక పర్యాయములు నీ నను చుండెనుగానను. అదిదాని కింతకంటె నధికదుఃఖ మీ కేమికావలయును. ఈవిషయము మీకు దెలయుఁ జేయుట తటస్థించినచో నే బొందుచున్న భయంకిరదూఁఖమున నొక్క శతాంశ మైన మీకు దెలియఁజేయ తటస్థించినట్లయిన మఱియీ పృథివియం దిం కేళుఖములు నే లెక్కగొనను ! ఈనాటి యీనామ్మ తుళువువలన తనకార్యము కొనసాగినచో నాసుఖమున కింతమే లేకుండునుకదా !”

ఈమె యంతటివాళ్ళామీద మంచు నీర్చుకొనడు! ఎల్లరు విస్మిత
యిట్లులే న్నట్లు లయితి. మాధవబాపు న్నవ్వుమునగూడ తనభార్య
యింతటి చాతీర్యవతియని తెలుచు లేదు. ఈనమ మునున పన్నికలుమున
నమ వ్రతమును కని యాచి జానందింప లేదు. “కేవలమనోరమ
నోవ మావలననే తీరిమిలచచ్చిత్రమునను తాను కళంకము శుచ్చుకొన
నని యింతటికా కారణం తలచుచుండెను. “అంతయు దై వముటనము.
అది గడచిపోయినది. దానికి మనము చికింస లాభమేమి! ఇప్పు
డీయాషధము గై కొనుము.”

ఇట్లని మాధవరా వోషధపాత్రను మనోరమ ముఖముదగ్గరకు
బట్టెను. మనోరమ కంటితెన్నరమున నిట్లనెను. “మి మ్మొక్కసారి
గాంచినంత నే నిం కెందుకు చావవలయును! మీరు వాధర్త. మీరు
నాకు సాక్షాద్దైవము. మీయూజ్ఞ కేమరాదుదనా!” అని యామె
యామోషధముగ్రోతెను.

ఇంతలో మాధవరావిట్లనెను... “ఆత్మహత్య మహాపాతకము
ఆత్మహత్య జేసికొనినవారు సర్వముగ నరకకూపమున బడు.”

ఈదినము మనోరమ కాకస్మికముగా ప్రనంగసామన్యము కలిగెను.
ఇంతవర కామె యిట్లు మాటలాడు తెవ్వెను జూచియుండ
లేదు. ఆమె ననుమనే యిట్లనెను. “కాని యే సాపిష్ఠురాలు పతి
సుఖమునుండి వంచితయగునో దానిపాతకమున కాత్మహత్యయే యోగ్య
మగు ప్రాయశ్చిత్తము కాదాయేమి?”

మనోరమ యెదుట నలుచుట కీదినమివరుసకుదులు! లోలోన దెలిసి
లేకుండ మండిమండి బాలిక హృదయము దగ్గ మైపోయెను. ఆమె
దగ్ధహృదయముపై నీదినము బిందుమాత్రజలనేచన మయ్యెను.
హృదయ మహాప్రవాహ మిన్నిదినములు బద్ధమై యుండి, యాదిన

మహాధము తెగి, అబ్బులన బయట బడెను. అబ్బులకాల మింకిగో
యినవాగ్ధరి యొడిన మాతస్త్రికముగ నూబు లూరి పాటసాగెను.
ఈదినమామ తనమనసున గలమానేకవిషయములను మిగులస్పష్ట
ముగ చితికడ ప్రకటన మొనర్చెను. ఇందు మనోరమదోష మేమియ
లే నని మాధవరావున కివ్వబడి నమ్మకముకలిగెను. సర్వదోష
ములకును మూలము నకలగుకాలంకృత యగుచోసోదరి గంగయే
యని యాతఁడు మనస్సున నిశ్చయించెను.

మనోరమ క కాలపుత్రుత్వపు తప్పినను గంగవలన గలుగుబాధ
మాత్రమేమియుఁ దప్ప లేదు. మనోరమను రహస్యముగ హింసించ
గంగ నానావిధము లగు నూతనోపాయములను గవిపట్టుచుండెను. కాని
యనహాయులకు నహాయులును, దుర్బలులకు బలమును, అనాథలకు
నాధుఁడును నై, యెవ్వఁడు సమస్తవిషయ భారమునై యుం
డెనో యట్టిభగ గానికృపాదృష్టి విప్పడు మనోరమ పై నిరపూర్ణ
ముగ నుండుటచే నేమియు నొక రుండక నన్నియు బయలుపడు
చుండెను. కత మీ మన, ఇప్పుడు పార్వతిముదలగు వారందఱు
మనోరమపక్ష మవలంబించిరి. గొలుకగా ప్రతిదినము సంతాపించు
చున్న స్వల్పవిషయములుగూడ నూపపుచివిని ఒడుచుండెను. అటు
లయ్యో నిడుకై యాతఁడు గంగనడరముకూడి నడుటలేదు.
గంగమాత్రము తనస్వభావానుసరణముగ సోదరుని పరోక్షమున
నామెను దుర్వాక్యము లాడుదునే యుండెను. వినిపిన శుభకొక్కదిన
మున మిగులవిరక్తుడై మాధవరావు మనోరమను పుట్టినింటికినువ
నెమకట్టి, ఆదినముననే యాచియ మామిఁదెవిని వైచెను.

మాధవునిచరిత్రదోష మింతివరికును పోలేదు. ఇట్టిదోష మొ
క్కవరి మనుష్యునిచారిత్రమును స్పృశించినచో గంతిమాత్రమున
పోనిచ్చువా? సరిగా గన్నులు దెరిచిచూడవలెను. కాని మాధవరా

విప్పటికిని రాత్రియంతయు నింటికి గాకున్నను మనోరమనప్పు డెప్పు డేకాంతమైన గల్లెనీసించుండెను. అనందర్థము లందు అతఁ డామెను విగ్రహ ప్రేమించు చుండెను. ఇంతమాత్రమునకే మ నోరమ యపారసంగోషముగా బొందుచుండెను, ఈదినమునగూడ నట్టిసమయము మే లభించెను. దానిన వెద్యదను నేడు. అదిచూచి మాధవరావు తనమనమున గల సూతోచనము పత్ని కెఱిగించెను. మనోరమ వినయ మొలకుచుండుటతో నిట్లనెను. “నాకోరికు పెద్ద ఎదిసెతో మీరెందుకు జగడచూడెదరు? ఆమె యేమి నను నా కా వంతయు గిష్టములేదు. దినమున కొక్కసారి తమపాద పద్మ సంద ర్శనభాగ్యము నాకు లభించినచో సంతోష క్రూరమైన సూర్యురాడు బిడ్డల యార్భాటముల నైన నే నోషికతో నహించి సాఖ్యమంద గలను మిమ్మడబాసి నానాట్టింటికి మాత్ర మరుగజాలను.

కులకాలతయొక్క యాయత్త్యంతనరక మగు ప్రేమభాషణముల నాలించి మాధవరావు ఖిన్నపదనుడై “హా, హా, మనూ, ఈ నీ గం భీరప్రణామాద గూసమయమున నెటులేగినది? నీ నోటినుండి యొక్క యుపాసాగవాళ్ళను వచ్చునేమో యని యాసమయమున నే సంత ప్రయత్నించితిని! ఎంతనిశీక్షించితిని! ఇప్పుడునమనము మించిన వెనుక దుబ్బలమున, కళంకిమును నగునాహృదయ హధ్యమునసమీప ప్రబల ప్రణాళి వేగమునెట్లు ధాని మొనర్చగలను? నన్ను ప్రేమించుటకు నేనెంతగాప్రయత్న మొనర్చుచుంటినో—గాదు నిన్నుప్రే మించి యుంటిని. అటులయ్యు నింతదనుక నానర్హస్య నీవే యని దలంప వలకుగాకుండెను. ఎంతెంతగా నేను బ్రయత్న మొనర్చు చుంటినో—అంతంతగ నది విఫల మగుచుండెను. నీవు పుట్టివంటి కరిగినచో నీవెనికనే నేను గూడ నటుకు వచ్చెదను. ఈమోహభ్రాంతి ముసేగి యితలునే యుండినచో దీనినుండి విముక్తుడ నగుదు నను

నానయ్యక లేదు. నిన్ను పుట్టినంటికి బంపుటకు నిజమైన కారణమిదియే" అని పలికెను.

మనోరమ కోతులకపోలములపై నానయ్యశ్రువులు ప్రసరింప సాగెను. ఆమెయదృష్టమున కంటే సుఖముడైనా ఆమెయన నంను చెప్పననొక కల్పనోపాయమయ్యెను. మనోరమ కంటిత హృదయము కోడనకరుణాజనకస్వర ముతోడను "నాథా! మఱి నన్ను చెంటదీమనోని నడుపుడు. ఎచ్చట మీ రుండురో యిదియే నాకుస్వర్గ మనెను.

మాధవగా వుచ్చైస్వరమున నిట్లనెను "ఏమి? నే నెందున్ననంటే స్వర్గమా? అది యబద్ధము. మీదుమిక్కిలి నే నెచ్చట నుండునో యిదియే భయమక మగురారవనరక మై యుండవలెనే! నేననరక ములో కీటకమను. ఈజగమున నాయట్టియభిమాధముడుమఱెవ్వఁడు."

"పతినినా, స్త్రీ కన్యము స్వర్గమైనను సరిగా దని నానయ్యకము. స్వర్గ మనుమాటయే నాస్పృహకు రాదు. అది మీకు వ్యతిరిక్తమైన నే దికరణశుద్ధిగఁ జెప్పుచుంటిని — ఆస్వర్గమేమియునాకు పలము. నాకు మీతో బాటు నరక మేసౌఖ్యము!"

మాధవరావు స్తంభితుడై పోయెను. ఇదేమి యీమె యాపూర్వపుమనోరమయేనా! చాలతడిపు స్థబుడై యుండి యనంతర మాతఁ డిట్లనెను. "మనోరమా! నీ వేమనుచుంటివి? నీ వెఱుంగవా యేమి? నే ఘోరసాతానికిని సుమా! నాలోనాకే సిగ్గుగుచున్నది. ఇట్టిపాప, నీచుడు, అభిమాధముడు నగుభర్తను నీవు తిరస్కరింపవా!"

"ఏదినమున మిమ్ము దిరస్కరింప నాకు బుద్ధి వొడమునో — అంతకుఁబూర్వమే భగవంతుడు నా కంతము గలిగించుగా? మీకు నూర్గురు దాశీలున్నను వారిలో న న్నొకదానిగా సంకీకరించినచో నాకు బాలును. నాకు మీచరిత్రదోషమును బరికింప నిచ్చలేను. నా కెవ్వరును జూప నక్కఱ లేదు. ఏదినమున మీదోషముల గాంచ

నాకిచ్చవాడముగో—య తోడుమునే యీశ్వరుడు నాదృష్టిపో
గొట్టగాక! ఇప్పుడు మీరు నన్నెట్లు ప్రేమించు చుండిరో యంతవంతు
వధిశము నే నెండు నాశించుట లేదు. మీరు కూర్చున్నావో రావ
లయు ననిమిమ్ముప్రార్థించు చుంటివి. బానిశి కారణ బుదియే.
నాతల్లి దండ్రులు మిమ్ము బాడవలయు నని యెంతో ముచ్చటపడుచుం
డురు. సావము వారిది సామాన్యపు సంసార మగుటచే నిచటికి వచ్చి
మిమ్ము దీసికొనిపోవు సామాన్యము వారికి లేదు. అట్లుగుట మీరొకరితో
వచ్చినవో వారింతమానందతురు?

“స్త్రీప్రేమ యంతటిదని నేనెన్నడు దలంప నైతిని. ప్రాణేశ్వరీ
ఇప్పుడు నీ వరుగుము. నీ వేమియు జింతింపకుము. నీవెనుక నే యైదాటు
దినములలో నే నచటికి వచ్చినను. ఇప్పుడిచట వ్యవహారములు.
చక్కజేతువలసిన యవసరమున్నది. దీనికి నాల్గుదినము నిచట
నుండి తీరవలయును. ఇచటపని నాశస్థిశముగా విడిచి వచ్చుటెట్లు?”

మనోరమ యిట్లనెను. “మీ కేది సరి యని తోచునో యట్లు
చేయుడు. నేను కేవలము బాలికను అవివేకురాలను. నాకు మీవలె
సమన్తవిషయములు నెట్లు దెలియగలవు?”

సరళహృదయ యగు బాలిక సరళహృది గుఱుముగో సరళవియమ
వాక్రచ్చెను. భర్త యనుచుకొని కాగ నే ప్రస్తుతచిత్తమైన నాకు పుట్టి
నింటికి బలము లేక నీ గోయెను. దీనివలన ముందగు గొప్పయనర్థములు
సంభవించు నని యాననములమున నెన్నరైన తలంచిగా

౨౮

మనోరమ పుట్టినింటి కరిగినకతన గంగత్రోధమున కవధియే లేదు.
మనోరమను పంపువిషయము నెవ్వరు నామితో రవంతయు నాలో
చింపలేదు. గంగ యిట్టియనహేళనమును జనావధిగా నెన్నడును
ననుభవించియుండలేదు. యఖండప్రభవ్య మంతకాలమున కేదిన

మున భంగ మయ్యెను. ఆమె యసాధారణగర్వ మింతకాలమున కీగినమున నీరయ్యెను. ఈవిషయములన్నియు నామె కెంతో యనహ నీయము లై యుండెను. మనోరమ విషప్రాళన మొనర్చినాటగోలె గంగహృదయమధ్యమున బ్రచండస్రవ్య ముద్భవ మై యుండియు బయటి కాభయంకర మగుతుండునుచిహ్నము లేమియు గానవచ్చుట లేదు. గంగ లోలో నత్యంతక్రుద్ధ యై యుండియు మహావ్రళయము సంభవించుటకు బూర్వము ప్రకృతి యెట్లు శాంతభావము నహించి యుండునో యట్లే గొన్ని దినములవఱకు బాహ్యవర్తనము శాంత ధారణ మొనర్చి యుండెను.

మనోరమ పుట్టినింట కేగినప్పటినుండియు గంగవర్తనము చప్పున మాటిపోయినది. మొదట నామెహృదయమున నున్నపితృశోకము గుభాటున బయటికి యులికెను. తండ్రికొఱ కామె యనేకక్షణము లుచ్చైస్వరమున రోదన మొనర్చెను. కాని పూర్వమువలె నొక్కరు కూడ నామె నూటడించుటకు రారైరి! వలదని చెప్పుటకు చెల్లెలు పార్వతిమాత్ర మొకటిరెండు మాటలుఁ జెప్పి యామెను సయాధాన పెట్టుటకు కొంచెము ప్రయత్నించెను. ఇట్లుగుట పాప మామె యెంతసే వేడువగలదు? తుడకు తనకు దానే యూరడిల్లెను. తరువాత నామె పూర్వస్వరూపధారణ మొనర్చెను. ఎవరితో నేమియు మాటలాడక గంగ యింటిలోని వస్తువులపై దనశోప మంతయు దీర్చికొను చుండెను. చెరులు, తప్పేలాలు, గిన్నెలు, పళ్ళెములు మొదలగువానిని జీతుకగొట్టిటకును, పప్పు, బియ్యము, నూనె, నేయి మొదలగువానిఁ బాటబోయుటకును బ్రారంభించెను. ఇవ్విధ మున గంగ వంకరపను లొనర్చసాగెను. చాలకాలమునుండి మాధవ రావిదియంతయుఁ జూచిచూడనట్లు నహించి యుండెను. కాని యిప్పుడు సోదరిదుశ్శర్మ లన్నియు నాతనికిమిగుల ససహ్యము గలిగించు

చుండెను. ఇప్పట్లుని చా నిలక మిన్న కున్న నంపారము వృద్ధికి వచ్చుచున్నము లేదని తలచి యెక్కడనమున మాధవ పుట్టి “గంగా, వినుచు, నీ విట్లానచ్చుచున్నచో నిలకబూడ నేనొప్పుట లే” దనెను.

గంగ యీనినపులినలె కోపమున పన్నులు పటపటగొలుకుచు నుచ్చైస్వరమున “నిజమేరా నాయనా! ఇప్పుడు నాపనులు నీకం దుకు బాగుగ నుండును! నీ విప్పు డాయుదారి పెండ్లమువలలోఁ జిక్కిపోయినావు. ఆముష్టిములడాదాళ్ళు నీమత్తనూపలు నిజముగా నీకేదో మందో మాకో బెట్టి వలలో వేసికొన్నాడు. పెండ్లవంశము నిర్వంశముగాను! చచ్చినవాళ్ళు నాకు గనువడినచో చీపురుకట్ట దిసి కొని దిగతుడుపు పెట్టుదును” అనియటచెను.

మాధవరావు మిగుల నంతస్తుఁడై “నీకు నే నొక్కటే మాట జెప్పెదను. నీవు న న్నెంతగ నైన దిట్టుము. కావలసినచో నాభార్యను నీయిచ్చవచ్చిన ట్లనుము. ఇందుకు ని స్నేమియు ననను. పాప మావృద్ధుల నందుకు శపించెదవు! నిష్కారణముగ వారిని దిట్టినచో నీ వెన్నటికిని బాగుపడవు.” అని నచ్చు జెప్పెను.

“నీ ముగముమండ! చచ్చినవాడా! పెండ్లమునకు లొంగిపోతి నని నీకు సిగ్గైనను లేదటరా! ఆత్మవారిపక్షమై నాదూడకి పోరాటమునకు వచ్చెదవా! నీసిగ్గు బాగులుగాను! ఛీ, నీ ముగమున నుమియా! చచ్చినవాడా, నీపాపము నీవే యనుభవించెదవులే! ఆధాకిని నిన్ను మంత్రించి వలలో వేసికొన్నది. ఊరిపట్టుకొని చావుము!”

“నిజముగా నిప్పుడు నాకురిపెట్టుకొని చచ్చుయోగమే వచ్చి నది. అదియే యుత్తమము. కాని చండాలురాలా! నాకన్నముందు నీ ప్రేమపంచమున లేకుండబోవు టావశ్యకము, దుష్టురాలా! నీవే

నానన్నానాశశమునకుఁ గలచుచువు. నీయాలముననే నేను. నిర్భాగ్యకామ మోక్షములకుఁ దూనిడి నైతిని. సంసారబంతయు నేట గలిపితివి. సౌఖ్య మునుగంటఁ జేసితిని. అన్నిటిని నయాలముగ నాశన మున ర్పితివి. నీవే-నీవేయిండు చావవలయును—”

“చచ్చినవాడా! నేట్రతుకులు నీకుకన్యముగా నున్నదా? నీకుల క్షయ మైపోడ! నీయొగముమండ! నరే, యెదిగో చూచు, నీనుసారముమీఁద నిష్కపిల్లి నో బోయెదను. నేచచ్చినతరువాత నీ వేమాత్రము నుఖపడెదవో చూచెదను!”

అచంజాలురా లుగ్రస్వరూపభాణ టునర్చి క్రోధావేశంబున శరీరము కంపింప, తనచిన్నచిన్ననగలు, ముతకథోపతులు కొండును దీసికొని, యెటుటఁ గనబడిననస్తువులను భ్రంస మొనర్చుచు నింటినుండి తీర్తు యిటు బయటి కేగెను. అంజలును నిర్భూతపడి గూచు చుండిరి. గంగ నెవ్వరును కారించలేదు. ఆనర్వప్రళయకారణిమూర్తి నమ్ముఖమున కిరుగుట శివ్వరుసాహసింపలేదు.

అదినమున గంగజాడ నొమియు దెలియలేదు. రెండవరోజున నామి పినతల్లియింటి కరిగినట్లు దెలియవచ్చెను. ఈకల్లోలమువలన మాధవరావు మిగుల ఖిన్నుడయ్యెను. అఖిన్నహృదయమును ప్ర పుల్ల మొనర్చుట కై యాతడు మరల తార నన్యభావమునశర ణుఁ జొచ్చెను. మరల సురాపానము ప్రారంభ మయ్యెను. మిత్రులం దటు గలసి కొనిరి. మరల మనోరమ సౌఖ్యమున కంతరాయము వాటిల్లెను. వారముదినములలో మాధవరావు శ్వశుర గృహమున కరుగవలసి యుండెను. ఆవారముగడిచెను. ఇట్లే నాల్గువారములు తిరిగివచ్చెను. కాని మాధవరావునకు వాగ్దానము స్ఫురణకు రా లేదు. నడుమనడుమ నెవ్వడైన నరశహృదయయు నిర్దోషయు నగు భార్య స్మరణకు వచ్చినప్పుడుమాత్ర మూమికోటకాతని మనసు

వ్యాకుల ముంగిడును. కాని ముగ్ధియిత్వణికము. క్రమక్రమముగ నాతడు మనోరహసంగతియే ముఱచిపోయెను. ఇవిధమున నప్పడే యామున నములు గడిచి పోయెను. అనంతరము మాధవరావు శ్వశురాలు డుమున కేగుట తటస్థింప లేదు.

౨౯

క్రమశఃముముగఁ బిత్రార్జిత మంతయు వ్యయ మయ్యెను. వ్యాపారము చక్కగ నడుచుటలేదు. కర్పూమాత్రము మిక్కిలముగ నుండెను. చేత సామాన్యత. వ్యసనములు సాగి తీరవలెను. అందువలన ధర్మాధర్మవిచక్షణ సేయకయే విత్త మార్జించుటకు మాధవరావు ప్రవృత్తుఁ డయ్యెను. అజ్ఞపెట్టినా రెవరును లేనిచో చంచలవృత్తి గలచునుజునకు ధర్మాధర్మములయందును, సాపక్ష్యములయందును లక్ష్య మెట్లందును? ఎంతదుర్మార్గ మైనను నరే ద్రవ్యలాభము గలిగినచో నంతయే చాటు, మాధవరా వెంతయోనంతసించును. ఈ ద్రవ్యమువలననే మాతని వ్యసనవ్యాపారములు సాగుచున్నవి. మానసస్థితియం దేదో కొండము పరివర్తనము గలుగునమముననే యాతడు భార్యతో శ్వశురాలయమున కరిగియుండినచో క్రమక్రమముగ దుస్సాంగత్యమునుండి విముక్తుఁడై మరల పత్నీధమునకు వచ్చి యుండును కదా! కాని దైవయోగము వేరుగ నున్నది. 'బుద్ధికర్మా నుసారిణి' యనుట నిశ్చయము.

ఇవిధమున దాదాపు పత్నీధము గడచిపోయెను. ఇటుల జరిగి జరిగి మాధవునిపాపకర్మములకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్త మగునమము నమీపించు చుండెను. ఇప్పు డాతని కట్టిమానాభిమానములును లేవు. ఆతనిస్థితి తడిసిగాని గుడిసె గట్టఁ డన్న ట్లయినది. ఒకజానివలన ముఱియొకపాపకర్మ మాతనిని జుట్టుకొను చుండెను. ఇట్టిస్థితిలో నొక్కదిన ముదయమున మాధవునియూర నాల్గువైపుల నాకస్మిక

ముగ పోలీసువారు వచ్చి చుట్టుకొనిరి. ఒక పోలీసిని స్పెక్టరును గుప్త పోలీసుసంఘములోని యొకరిద్దఱును గ్రామమునఁ బ్రవేశించిరి. సమయమున మాధవనదాశిపులిరువురు కిచేరిచావడియందు గూర్చుండి యుండిరి. బయట గడబిడ యగుటతోడనే సదాశివుఁడు చప్పున లేచి యదియేమో కనుగొనుటకు బయటికి వచ్చెను. ఇచట మాధ పుఁడు పలాయతుఁడగుటకు మార్గ ముఱయు చుండెను. కాని వాని ప్రయత్నము వ్యర్థ మయ్యెను. రహస్యపరిశోధకులు కిచేరిచావడిద్వారము వద్దకు వచ్చినిలిచి కిర్క శస్వరమున నిట్లునిరి. “రామచంద్రపం తులుకుమారుఁడు మాధవరావు జన్మానదీక్షకునికొడుకు సదాశివ రావు నెచ్చట నున్నారు?”

సదాశివునిమనసున నెట్టిపాపమును లేదు. అతఁ డేమి శ్రమను వెఱవక “నేనే సదాశివరావును. ఈతఁడే మాధవరా” అని మాధ పుని ప్రేలితోఁ జూపెను.

ఇనస్పెక్టరు వెంటనే జేబులోని రెండుకాకితములఁ దీసి “మిమ్మి రువురను ఖైదుచేయుటకై యీవారంటు వచ్చి యున్నది” అని పలికెను.

సదాశివుఁడు విస్మితుఁడై “నామీఁదనా వారంటు! అదెందు లకు? మేమేమి యవరాధ మొనర్చితిమి? ఫిర్యాది యెవరు?” అని వారి నడిగెను.

ఇనస్పెక్టరు కఠోరస్వరముతో “ఫిర్యాదీ వర్కారువారు. ఆరోపణము దస్తావేజు బనాయించువు. మీరు ఆగ్రాబ్యాంకు వేయిరూపాయల చెక్కుమీఁద పదివే లని అంకెలు దిద్ది బ్యాంకువారిని మోస పుచ్చితిరి.

ఇంతవఱకు మాధవరావు నోటనుండి యొక్కమాటకూడ వెలు వడలేదు. అంత నాతిఁడు చప్పున “ఈసంగతి యనత్యము. ఆచెక్కు పదివేలరూపాయలదే” అని నుడివెను.

ఇన స్నేహము కనబాములు ముడివడ క్రద్ధుడై యిట్లనెను. “జమోయబద్ధమో యదికోర్కెలోఁ జెప్పెదరుగాని, ఇప్పుడు మీరు మాస్వాధీమున నుండవలయును. మిమ్ములైదు చేసితిమి.”

సవాళిపుడు నిలుపున గ్రుంగిపోయెను. మాధవునిచర్య గాంచ నాతనికి మిగులసంతయము కలిగెను. ఒక్కనానము దినములక్రిందట మాధవరావు పెరుగల పదివేలరూపాయల చెక్కును తానే రసీదిచ్చి బ్యాంకునుండి సొమ్ము దీసికొనివచ్చి యుండెను. ఈచెక్కు ఫోర్టరీచేయఁబడిన దని యాతని కప్పుడినుమంతయు నందేహము కలుగలేదు. ఇప్పుడు ముందు తానేమిచేయువలయునో యాతని తేమియు దోచుటలేదు. ఈనంగతి మాధవరావు మిత్రుల కొందరకు వెంటనే దెలిసినది. కానియొక్కరము! ఆదినమున కన్నుపొడిచి కొనిచూచినను నొక్కఁడు కూడ మాధవుని చూచిపోవుట కైన రాలేదు. ఆదినమున మాధవుడు తనస్నేహితుల యోగ్యత బాగుగ దెలిసికొనెను; కాని యది మిగులనాలస్యముగ, సమయము మించిన వెనుక!

వారంటు దీసికొనివచ్చినవారు బాంకాయిపోలీసువారు. కావున వారాయుధపురను బట్టికొని బంధించి బాంకాయికిఁ దీసికొని పోయిరి. ఇయ్యాకస్మికనంకటము విగినంతనే సార్వత్రి మిగుల రోదన మొనర్ప సాగెను. జగన్నాథునకును రామునికి నిప్పుడు కొంచెము కొంచెముగ నుంచిచెడ్డలఁ దెలిసికొనునంతటివయసువచ్చినది. తమ తండ్రికిని మేనమామకును సంభవించినవిపద్ధశను కన్నులార గాంచి యేడ్చుచు నాము కూడ వారివెంట నేగ మొదలిడిరి. అప్పు డొక నాకరు వారినిఁ బట్టికొని ఒలవంతముగ నింటిలోనికిఁ దీసికొని వచ్చెను. మాధవరా వేగునను నానాకరుతో బిగ్గరగ నిట్లనెను. నన్ను విడిపించుటకు మీ తేమియఁ బ్రయత్నింపవలదు. నాకు గల

యాస్తి సంతయు విక్రయించివైచి సదాశివుని మాత్రము విడిచిప
యత్నింపుడు”

నింగావాక్యములతో నీవిషయము గ్రామనూతనము క్యాపించెను.

30

మనుజున కూర్చితకాలము సమీపించినచో పలాదిక్కులనుండియు
వానికి మహాభివృద్ధియే జేకరి మహితవిషయములు గూడఁబొత్తప్రము
లగుచుండును. కానియొక్కొ కప్పుకు గుమ్మలము, బొట్టిం
చినచో మిత్రులుకూడ శత్రువులుగుదురు. సజ్జ తగువాస నిది కాల
మహిమలన నైననేమి, అదృష్టమువలన నైననేమి, మఱి దేనివలన
నైననేమి. మాహాత్యము గలదనుటమాత్రము చిత్తయము. మనము
యథావిధిగ వర్తించినచో తప్పక యిట్లు సంభవింపఁగల దని
దృఢముగ నెవరును జెప్పఁజాలరు. అంతయు దైనసూత్రముచొప్పున
వాటిల్లు చుండును.

లక్ష్మీబాయి వెనుకటిసంవత్సరము ధాన్యము మొదలగునవి ఖరీదు
చేసి నిలువఁ జేసియుంచినదాని కీసంవత్సరము నరుణ దేవునియతి
కృపావిశేషమువలన రెట్టింపుధర వచ్చెను. ఈధాన్యము వలనను
సాంతవ్యవసాయమువలనను దాదాపు రెండువేల యయిదువందల
రూపాయలవరకు లాభమువచ్చెను. అట్లుగుట నిప్పుడు దీక్షితుని
కుటుంబమనస్తాపము వదలిపోయినది. సంసారవ్యయము గడచి నాల్గు
డబ్బులు వెనుకఁబడు చుండెను. లక్ష్మీసామర్థ్యమువలనను, పరమేశ్వరు
సభయహస్త మాపెపై నుండుటవలనను, ఆమె యేది తలపెట్టిన
నది జయ మగుచుండెను. ఆమెస్థితి మిగుల సభివృద్ధియం దుండెను.
నలుపురిలో వరువునప్త మని లేనిపోని డంబములకుఁ బోవక ప్రా
మాణికముగ నకలదానధర్మాదికము లొనర్చువారిపైఁ బరమేశ్వరుఁ
డెల్లప్పుడు కరుణాభుండై యుండుటయు, ప్రతివిషయమునను వారికి
జయముకలుగుటయు, సమభవసిద్ధమే కదా!

ఇప్పుడు వినాయకరావు ఈ వ సంపూర్ణసంసారదత్తుడయ్యెను. అయిలయ్య పగోవ కాగార్థము పోయియును నిని మోసించుటయుం బాడకు వెనుకీయుట లేదు. పిమ్మట కుడు గుంటుదిండున తప్పడే నెల వొనగి యుండెను. ఇప్పు డాతనికెట్టివ్యసనములును లేవు. సజావునుసభ్యులకడ కలిగి వానిని గొనిమోసి యుండుటయుం గాతనికి గలభయము క్రమక్రమమున క్షీణించుచుండెను. ఇంతియే కాదు. ఇప్పుడిప్పుడు వినాయకరావు దీక్షతునిగ్రామమున బ్రముఖుడై మిగుల సన్నికలలోనికి వచ్చెను. లక్ష్మి యింటిలోనుండియే గొప్ప వ్యాపారము నేయుచుండెను. ఈవ్యవహారము జనాకర్షణలక్కయు నామె స్వమముగ నేజుచుకొను చుండెను. భర్తకు న్యూనత వచ్చు నను యీసంగతి యెవ్వరికి దెలియనీయుట లేదు. వినాయకరావు గూడ సుమంతము గర్వపడెను. ముదహానవదనుడై భార్యకడ నకలిపియములును నేర్చుకొనుచు నామెసలహా లేకుండ నేనవియు జేయుట లేదు. అత్తగారి యభిమతానుసరణముగ వర్తిం చుటయు, నామెను సంతృప్తి పఱచుటయు లక్ష్మికి మతెవ్వరును నేర్పవలసి యవసరము లేదు. అత్తకోడలు సందున నొక్కదినము కూడ మతభేద మన నెట్టిదో లేదు. చిన్ననూట పెద్దనూట వచ్చుట మొదలే లేదు. అత్తగారిసంగతి యెందుకు? ఇరుగుపొరుగువారును గ్రామమున గలవారెల్లగును. గూడ నెంతో కలసిమిలిసి వర్తించుచు లక్ష్మి నెంతయో కొనియాడు చుండురు. అనుయెడ నెవ్వరు నెప్పుడు ససంతుష్టులై యున్న జే లేదు. గ్రామమున నెచటగాంచినను లక్ష్మి ప్రశంసయే విననచ్చు చుండెను.

ఒకదినము మూడవవామున వినాయక రావు తనభార్యతో “నెనక మార్చివైచిన ఏనగలను శిరిగి చేయించవలయు నని నాకిచ్చు వాడముచున్న” దని పలికెను.

భర్త సరళవాక్కుల నాలించి మందహాస మొనర్చుచు నామె యిట్లునెను. ఎందులకు? ఈవిషయము వినిననెను నెలలమీద కేగినది? మేష్టదొడవులు లేనిచో నే నీవృక్షము మీ కంటి కందముగ గనబడుట లేకుండాబోయి నారూప మిప్పుడు మీ సంతృప్తి నున్నది కాబోయి? ఇందువలననే నా కాధరములు లలలనందించి నాసౌందర్య బోధమును పరిపూర్తి నొందుచుట కిటులా జెప్పచుంటిరె."

"చాలుగానా? ఇదేటిమాట! ఈవిషయము నామనసున నిను మంతయులేదు. నీసౌందర్యము లోకోత్తరము. దానికన్న నధిము నాకేమాత్రమును నలను. కాని నీ కాధరములు చాకయి వికయించితివి. అందువలన జెప్పచుంటిరె."

"నారూపాతిశయము మీకిష్టము లేదా! ఇంటి దానిని సంపూర్తి నొందించుటకు మీ కవేషయే లేనిచో నే నానగలుగై కొను తెంచుటకు? నాశరీరమున నాధరములు లేకున్నను గూత్రమ నాపై నున్నది కదా!"

నీయట్టి గుణవతి యశుభార్యను బ్రేమింపనియధముఁ డీవ్రవంచ గున నుండునా? నీవే నానగ్యసౌఖ్యములకును మూలము. నీవు నా పత్నివే గాకన్నచో నీవే నాగృహలక్ష్మివి; నీవే నామంత్రివి; నీవే నామిత్రులవు నీవే నాయుపాధ్యాయినివి. ఇట్లుగుట నీన్న బ్రేమింపనిచో—

అహా! ప్రాణేశ్వరునినోటనుండి వెలువడిన నా నెయ్యంపుతియ్యని వల్కు లాలించినవట్టున నేసాధ్వీలలామ కానందము పొందిపొరల కుండును? ఏసాధ్వీ గర్వవశకుండును. లక్ష్మి నలజ్జాస్మితవదనయై యిట్లునెను. "ఇవి యేటిమాట! నీను మీ కిప్పు డింకేమియు గాన, కేవలము మీ కాసిగ. కాని కునయింట బనిచేయు నఖిలముల మీటి దాసిమాత్రము కాను నుండి! మనమిరువురము నుఖిలముల,

యందాను, మంచిచెడు పలుకుచుండును నొక్కరజ్జువుతో బంధింపబడి యుంటిమి. నను నైవిషయములందును మనమొక్కమాకానిచో సంసార శకటము నడచు తెల్లు? నేగిండుకొనచో మీరు చేయూత యొనగి నన్ను తీచనెత్తి కొనవలయును. ప్రపంచవిశేషమువలన మీరు క్రిందికి జారినచో నే జేయూతనొనగి మిమ్మువడకుండ బట్టికొనవలయును. ఇటు బుండుట యైకమత్యము. మేనులు వేటయ్యారు మనమిరువుర మేకహృదయము మీరు పతి, నేను పత్ని. మీరు శ్రేష్ఠులు, నేను నికృష్టులు. మీరుజ్ఞానులు, నే నజ్ఞానురాలను. మీరు యజమానులు, నే దాసిని!”

వినాయకాని యానందమున కవధిలేకుండెను. సుఖసముద్రము నడుచు నాతఁ డోలలాడు చుండును. సాశ్రుసయము జైః భార్యను గాథాలింగనము జేసికొని “ప్రాణేశ్వరీ! నీ వేమైన ననము. నీవు నాకొనర్చిన యపకారము లనంతములు. నే నని మఱచిపోవునంతటి కృతఘ్నుడను కా” నని పలికెను.

లక్ష్మి మృదులాధరము పై చంద్ర గళువల చిలునవ్వు ప్రకాశించిను ఆమందిస్మిత మధునిహీనము గాదు. తత్త్వ గా మూ మున్న వదన యై “అయితే నావలన మీకేదో యపకారము కలిగిన దని మీకు దోచినందుననే నాపై బ్రేచు నిల్పితిరా? పత్నీభావమున మీరు నన్ను బ్రేమించుటలేదు?” అని విచించెను.

“ఛీఛీ, అట్టియభిప్రాయ మున్నటికి వలదు. తొలుదొల్ల నీపై ప్రేమ లేనిమూట నిజమే. మీదుమిక్కిలి నీవనినచో నా కెంతో భయముగ నుండెడిది. నీవేరు విన్నవత నీ నాగుండె తటతట గొట్టుకొనుచుండెడిది. నిజముగ పైప్రాణము పైకెగిరిపోయెడిది. కాని నీ వివటికి వచ్చినప్పటినుండియు నాభయమంశయు మాయమైనది. ఇంతియే గాక నీతో మాటలాడవలయు నని నాకిచ్చు వాడమినది. నీవద్ద

నెట్టి మోహిసేక్తి గలదో పర మిశ్వరుని కెఱువ! ఇప్పట్లను మూత్రము నీవుతప్ప నా కితఃపరము లేదు. నీవు లేనిచో నేనొక్క గడిచి యైదు గడుపజాలను!”

30

నలవతుల ప్రణామనవాద మొరీతి జరుగుచుండ వింతలో వెలువల నుండి “వినాయక రావు గారూ! వినాయక రావుగారూ! వినాయక రావు గారింట్లో నున్నారా? “అనియెప్పుడో కేళలు వైచిర. వినాయక రా వది విని వెలుపలికి జనియెను. అంత రాధయు, మనోరమయు గదిలో బ్రవేశించిరి. మనోరమ పుట్టినిల్లు వినాయక ని యూరే.

లోపలికి రాగానే రాధ యిట్లు ప్రారంభించెను. అయ్యో వినాయక! మనయతో చాబాయికోడలు తెల్ల చాచుబాయిని బిడ్డను గన్నది. మగపిల్లఁడు పుట్టినాఁడు. పిల్లఁడుమాణిక్యమువలె నెల్లఁన్నాఁడనిచెప్పి ను! దేవుఁడు నీకు కూడ నట్టి బిడ్డ నీచావలయునని నా కెంతో ముచ్చట. అతల్లి జగదంబ నాకోరిక నెప్పుడు నెరవేర్చునో నీకడుపునఁ గూడ వంతనలును పుట్టియింటిలో నాట లాడుకొనుచుండఁ గన్న లార గాంచి మణి చావలయు నని కొండం తాళతో నుట్టిని. దైవ మేమి చేయ నున్నాఁడో!”

“మీరెండుల కటుల చింతింపదరు! నాకుమాత్రము బిడ్డలు లేరా?” అని లక్ష్మి నవ్వెను.

“మన మంతటి నోములు కూడ నోచితిమా! అయ్యో నాపిచ్చి తల్లీ! నీకు బిడ్డ లెవ్వరే?”

“ఏమి? జగన్నాథుఁడు, రాముఁడు, ఎవరిబిడ్డలు?”

అనసేక్షిత మగుసీవ్రత్యుత్తర మాలకించినంత నావృద్ధురాలి నేత్రయుగళ మానంద బాష్పములతో నిండిపోయెను. గద్గదికతో నామి “బిడ్డా! ఈశ్వరుఁడు వారికి సంపూర్ణాయు వాసలుగాక! వారు

పిల్లడికి లుట్లు పెట్టెను. కాని వారు నిన్నున్నా యని పిలువరు కదా! యనెను.

“అమ్మా కాని పిలుచుటకు గావలెను” అని నీదినమానండి బాలకృష్ణుని నల్లు బిలువ నుని చెప్పెను, పాడు నన్నమ్మా యని పిలుచిన చుట్టి చాలునా?”

కోడలివలనకుల ముఖముగ నీకడపటిమాట లాలకించి రాధ మెట్టి యానందము నొందినదో చెప్పటకు నలనుపడదు. “ఇప్పుడు నే. కోడలి బాలకృష్ణుని కిది చెప్పెద” నని యామాడునలి యటనుండి వెడలిపోయెను. బాలకృష్ణుని డన్న నావృద్ధురాలికి ప్రాణము. రాధ యిప్పుడు మునుపటిరాధవలె నుండలేదు. ఆమె నేత్రములలోని జలవర్షము కొంతకాలముకుండి నిలిచిపోయినది. ఆమెజిహ్వాయంత్రము పూర్వమువలె నిప్పుడు కేయింబవల్లు నడచుచుండుటలేదు. ఇంతియే కాక నామునునలి మోముపై నిప్పుడు కొంచెము వికాసము కూడ గాన్పించు చుండెను. పృథ్వీరా లిప్పుడు సంతోష్టురాలివలె గానవచ్చు చుండెను.

అత్తగారు బయటి కేగినతరువాత లక్ష్మి మనోరమ నుద్దేశించి “మనోరమా! నేను నీమొగ మిట్లు నన్నబోయిన దేమి?” అని ప్రశ్నించెను.

పుట్టిదింటికి వచ్చినప్పటినుండియు మనోరమ చాలమట్టునకు దిన మంతయు లక్ష్మియొద్దనే గడపు చుండెను. మనసున నకలవిషయములను, సమస్తదుఃఖములను, ఆమె లక్ష్మికడ దాపక స్పష్టికరించు చుండును. లక్ష్మియు ననేకవిధముల నామె నూహింపుచు, హిత వచనము లుపదేశించి దుఃఖోపశమన మొనర్చి యామెకు ధైర్యముఁ జెప్పు చుండును. ఇంకువలన పాపము మనోరమ కొకవిధముగ నించుక శాంతి కలుగుచుండెను. లక్ష్మివలనకు లాలించి మనోరమ, చిత్తు

సాక్షాదము నిడితి యిట్లునెను. “నీమోకాని యీదనమును నామన నెటులనో యున్నది. కారణ మేమిందు నాపదదు. ఏమిచేయుట కొను మన సాప్పును. ఇంతవలె తిట్టిమఃస్తావ మెన్నడును ననుభవించి యెఱుంగను. ఈదిన మిటులందు శేటికో?”

అశ్రువులు మనోరమ నేత్రములు నిండి వచ్చెను. వడివడి నొక దానివెనుక నొకటాకటిగ నశ్రుబిడుచువు శరలసాగెను. బాలిక తన స్థానవదమును మఱియొకవక్కు క్రొప్పికొనికొనును. అదిగాంచి లక్ష్మీకోమలహృదయము సేదయ్యెను. అటులయ్యు తనమనోవేదన మనోరమకుఁ దెలియనీయక యూమె నగుచు నిట్లనెను. యజమాను డింతదనుక రాజాయనే యను చింతయే నిన్నిట్లు వేధించు చున్న దని నే జలించెదను కాని చెలీ! నీవు భర్తయే దైవమని వానిని ను నంటునుఁ బూజించు చుంటివి. మఱి యాతడు రాకతోయినను నీ మనసున నాతని నట్లే నిల్పి యేల ధ్యానించి తృప్తి నొందకూడదు? దైవము మాన పాపచక్షువులకు గానవచ్చునా?

అది నిజమే! కాని పతి యన దైవము కాదా? “పతియనదైన మనుమాట నిజమే! కాని యీదైవము కేవల మనఃపూజచేతను, ధ్యానముచేతను, దృష్టి నొందదు. ఈదేవునకును మనకును వ్రత్యక్ష నమాగమము కావలయును. ఇట్లేదైవము నెల్లప్పుడు పాపనష్ఠాన స్థానహృదయసీతమున నిల్పి యుంచవలయును కాని పరికించి చూడ నీ కేమియు నట లక్ష్యము లేదని తోచుచున్నది. దేవుని చుత్ర విషయమున నరియైనప్పటియుంచి చూచుకొనినచో సనేకసమయ ములం దది స్థానభ్రష్టత నొందును. దానిదర్శనము గూడ సంభవించుట తటస్థము గాకపోవును.”

“కాని సఖీ! మనమీవిషయమునందు లక్ష్యముంచుట కేమి యవసరము? మన కేమి స్వాతంత్ర్యము?”

“దేవునిదగ్గనమె మనకు లభింపవలయు నను నిచ్చయున్నచో మన మీవిషయమున లక్ష్యముంచ నవసరమున్నది. స్త్రీబాతి కింత కంటె బుట్టించుననరమై చేది! మనోరమా! నీకు యథార్థము తెప్పము యాధవరావును జూచుటకై నీమనసు వేగిరచు చున్నదా లేదా?”

శిశిరసిక్తవ్రభాతకమలమువలె బాలికనేత్రద్వయము మరల సశ్రు భరాక్రాంత మయ్యెను. లల్పకాలములోనే యొకటి రెండు బాష్ప బిందువులు కూడ నామె స్నిగ్ధకపోలములపై మెరియ సాగెన, ఆపవిత్రదుఃఖాశ్రువులే లక్ష్మీప్రశ్నమునకు ప్రత్యుత్తర మొనగెను. మనోరమ కింక వేఱుగఁబ్రత్యుత్తర మొనగ నావశ్యకత లేదు. లక్ష్మీతనచీ రెచెఱుగుతో నామె యశ్రువులు దుడిచి వైచెను. అటు పిమ్మట మనోరమ కొలదికాలములోనే నుద్ధిరియై “ప్రాణ మొనగినను, సర్వ డొక్కసారి వారిదర్శనము నాకులభించునాచెలీ! యనెను.

అనుచుండ బాలికకు దుఃఖము గొని పొరిలినట్టెను. ఆమె పెద్ద సిట్టినరోదన మొనర్చి బొడగెను. లక్ష్మీయూమెను శరీరసి బుజ్జ గించి ఇంతవచనముల నోదార్చుచు ప్రతి పక్షముల నెట్లనెను. “చెలీ మనోరమా! నీవెల్ల నీ యలము. నీ లక్ష్మీ సాధ్యకి శత్రు శ్నగు డెల్లండును నిష్ఠములు కలిగిండు. నీయట్టి పతిభక్తితత్పర యగుసాధ్వీలొకామె మొందునగానగాన. నీభర్త వేశ్యాశక్తుడగు, వ్యసనానక్తుడను నై యున్నను నీ మాదగుల కేమియు నిష్ఠరగు లాదుట లేదు. ఆతని ఘోరతర పాపనిలమున మురిగి యున్నను నీ ఎంతని శేవునివలె గూఢించు నున్నవే! నీ పతిభక్తి కంతము కలదా! ఏసాధ్యకిట్టి యశృత్రిమ పతిభక్తి గుండునో యట్టిదానిని భగవంతుడు పతిసుఖవిముఖులొనర్పడు. చెలీ! నాచూట నమ్ముము రెండుదినములకో, లేని రెండుమాసములకో నీనర్వన్యము నీయధీన

మగును. ప్రస్తుత మేదో దురదృష్టవశమైన సనుభవింపవలసి వచ్చిన నానిని కొంతకాల మనుభవింపక తీరదు. జేవతలను గూడ వుంక కృత మనుభవింపక తీరదు. ఇక మనుష్యమాత్రుల మునుపనచూతు చెప్పనేల!

లక్ష్మి వచ్చినప్రియభాషణములవలన మనోరమకు గొంతయూ అటగలిగెను. ఇంతలో విరాయక రావు చేతనాక ముత్తమిని బట్టి కొని న్నూననదనడై చూట కరుదెంచెను. భర్త నిష్ణా సగనమును గాంచినంతకే ఏమని, మీ మొగ నట్లుచిన్నవోయిన జేమి? ఏమియువిశేషములు లేవుకా? యనిలక్ష్మి వేగిరి పాటుతో నడిగెను.

భార్యమాటకుప్రత్యుత్తర మొసగకమే వినాయకరా వుత్తర మామొకందించి దీర్ఘనిశ్వాసమువిడిచి యచటనే నిలువ బడియెను. లక్ష్మి కడితప్రాసయముతో నోటోన నాయుత్తరమీక్రిందివిధమాన జదివినదొడగెను.

శ్రీ జగదీశ ప్రసన్న!

తీర్థస్వరూప రాజమాన్యరాజ శ్రీవినాయక రావు బాబుగారి నముఖమునకు—

తమ కుమారుడు జగన్నాథరా వనేక త్రికాంగాభివందనములొనర్చి చేయుచిన్నపములు.

ఇచ్చట మేమందరము మహావిపత్తున మునిగియుంటిమి. ఈదిన ముదయమున పోలీసువారు శ్రీనాయకగారిని, శ్రీమాధవరావు మాయ గారిని టైదుచేసి తీసుకొనిపోయిరి. ఏదో ఘోర్జరి చేసినట్లు వారిమీద నేర మారోపించి రని మేము వింటిమి. ఏడుగ్రూర్లు విరోధము వలన నీయవనియ దెచ్చిపెట్టిరో తెలియదు. ఇచట మూకెవరును నహాయ మొసర్చువారు లేరు. తుదకు ధైర్యమా చెప్పావారై నలేదు. ఈనంకటము నుండి మమ్ముద్ధరించు భారము మీపై నున్నది.

మీకన్న దిక్కు నేరెవ్వరు? కాన నీవృత్తాంత మంతయు మీకు సివిస్తరముగ విన్నవించు కొంటిని. పెద్దలవలెనే నీది మోగగ్గముని తోచునో ముట్టుచున్నట్లుగానించెను.

ఇట్లు తమస్రియబాలకుడు

జగన్నాథ సనాశివ దీక్షితు.

తా. క. మాతృశ్రీగుళోరమ కుత్తగారికి గూడ నీసంగతి యంతయును దెలియవలెనని నోరెనను ఆమె తండ్రిగారి నిలకుబడల నోరెనను. ఇదియే విజ్ఞప్తి — తమ జగన్నాథుడు.

ఇట్లు త్రగము జరిగినది లిక్కిస్త భిత యై పోయెనుకాని యిట్లనెను “నిశ్చయముగా నెవ్వరో మర్మాదుల కుట్రగోయిరి. తనకు సత్యమే జయించును నీని మధార్థము న్యాయమూర్తుల కెఱుకవడు నట్లు తగినసాక్ష్యము మొదలుగు విషయము లిప్పటినుండియు మనము జాగ్రత్త పుచ్చుకోకున చో శోధించు తప్పక చిక్కులు వచ్చి తీరును. ఇక గాలునెత్తులు జూచుకుని చింతిచుచు కూర్చున్నచో లాభము లేకు. తడ వొప్పిన మనిషియు సంభవించును. ఈయుత్తరము దీసికొని వచ్చిన మనస్సుని కొంచెము లోనికి రప్పింపుడు. అచట జరిగిన సంగతి చూతము సవిస్తరముగ దెలిసికొండము.

విషయకరావు నోరును లోనికి బిలిచెను. ఇంతవఱకు మనోరమ స్తబ్ధ యై యుండి యంతయు విశచుండెను. తననవ్వనవ్వమును ఈదనము పోలినవారు ఖైదుచేసిదీసికొనిపోయి రని యింతవఱ కామె దెలిసికొననే లేకు. ఆమె యంతనకు నెవరికో యేదో మహాపద సంభవించిన దని భయము చుండెను కాని నోరును గాంచి సంతనే యధార్థస్థితి యామెక దెలిసిపోయెను. నాకర మనోరమను జూచుట నోడనే వెక్కిరి యేడ్చుచు జరిగినసంగతి సంతయు విశదీకరించెను.

మనోరమ మొట్టమొదట నరుస్తప్తతాంతమును వినియెను. నోటి వెంట మాటలేను. స్వోచ్ఛ్వాసముకూడ లేదు. కాని తుదకుచూచుచుండగనే యూహ: మూర్ఛిత యై గుళాలున భూమిపైబడియెను.

32

నానావిధోపచారములవలన మనోరమ మూర్ఛనండి తేటి యిండుక స్త్రోమి బొందెను. లక్ష్మి యామె ననేవిధముల నూరడించి యిట్లు నెను “చెలీ మనోరమ! జగము నీభర్త మనపరాధి యైనచో భయపడవలసిన యవసరము లేదు. సత్యమును రక్షింప భగవంతుడున్నాడును గూ! ఈకేసు బొంబాయికి వెళ్ళిన దని వినుటచే నా కెంతో ధైర్యము కలిగినది. నావిషయముగా భావించి వారికి విడిపించుటకై ప్రయత్నము చేసెదను. నీవేమి తలచుచుంటివో కాని యీవిషయమున మనకు జయము కలుగు నని నావిశ్వాసము”

ఎల్లరు చకితులై లక్ష్మినంక జూచు చుండిరి. వినాయకరావు తుదకు దీర్ఘనిశ్వాసను విశిచి “ఎంతయునను నీ వాడుదానవు. ఈపని నీవలన నెట్లు నెఱవేఱగొను?” అని యడిగెను.

ఆసమయమున లక్ష్మి యిట్లునెను. “ఏమిదురు! మేమాడువారల మగుటవలన నీమాత్రపు బని చూవలన సామకూలము కాదా? అనేకవిషయములలో బురుషులకన్న మేము బలహీనల మగుట నిజమే కాని, మాత్మవిషయముల గదిపట్టి కష్టములనండి విముక్తులై తేయుట మావలన గాకుండనా యేమి?”

పత్నిదృఢవాక్కు లాలించి వినాయకరావిండుక యచ్చెగు పొంది యిట్లునెను. “నీవు కోరిము దెచ్చికొనకుము నీ బుద్ధి, నీసామర్థ్యము, మునలగున వన్నియు నే నెఱుఁగుదును. కాని యిట్టియాపనలలో నీవలన నెట్లు సాహాయ్యము కలుగునో నాకు దోచుకొన్నది.”

“అపదలు వచ్చిన పని కలవరపడి యంతయు మఱచినను చేయ

వలసినదానిని చూపుతున్నా! మా మేనమామ బొంబాయిలో ప్రసిద్ధి కెక్కిన బ్యాంప్టరును విడుదలము చేయమని రాజీంపనా? వారి నామమువలన నే నీనంతటమునుండి వారిని నింజిపించడం ప్రయత్న మొనర్చెదను. రేపటి తెల్లవారుజాముననే ను.ము బొంబాయికి బయలుదేరవలయు నని నాయభిప్రాయం .”

ఇంతలో రాధ యుట కరుదెంచెను. కోడుకు పై వచ్చిన కేసు సంగతి తెలిసినకోడనే వృద్ధురాలిమనము బాధించి మయ్యెను. ఆమె పెద్దపెట్టున గోదన మొనర్చి సాగెను. చాలకాలమునుండి మామయిన నలి యేడ్పు పెవ్వరును జూడలేదు.

నానావిధములకు సమాధానవాక్యములతో లక్ష్మి యత్తగారి నూరార్చెను. తనకోడుకును పడిపంప బ్రయత్నించుట కై తనకోడలు బొంబాయి కేగు నని తెలిసినమీఁదల రాధ కెంతో ధైర్యము కలిగెను. ఇప్పుడా వృద్ధురాలు తనపుత్రుడు నిశ్చయమున సయ్యాపద నుండి విడుదల కై నల్ల తలంకించును. వీవిషయమున వినాయకుడు విశ్వాసము లేకుండెనో యావిషయమున రాధకు పూర్ణవిశ్వాసము కలిగినది! పాపము చేతభాగిని యగుమనోరమ నెన్నియో తెన్నుల నూరార్చి వారందఱామె నింటికి చేర్చిరి.

మఱునాడు తెల్లవారుజామున బయలుదేరి తగుసముయమునకు వినాయకరావు భార్యసహితుడై బొంబాయికివచ్చి చేరెను. లక్ష్మి మేనమామ “గిరిగాం” లోనుండెను. తనమేనగోడలు నామభర్త యాకస్మికముగా నరుదెంచుటచే మేనమామయు నాతనిభార్యయు మిగుల వానందించిరి. మేనమామను గాందినంతనే లక్ష్మియూతని పాదముల పై బడి “మామా! మమ్ము జట్టికొన్న యాభయంకర విపత్తునుండి రక్షించుటకు నీవు తప్ప నింకెవ్వరును లేరు” అని విల్ల పించెను.

మానుగారి కిది యేమియుఁ దలఁపలేదు. అతఁడు మహావిస్మయమునఁ బడియెను. ఇదిగాంచి వినాయకరా మాతనికి సమస్తవృత్తాంతమును సవేదించెను. లక్ష్మీయన్న మేనమామ కెంతో ప్రాణము. ఆమెనోదాచి యాతఁడెట్లునెను. “అమ్మా దీనికై నీవు నాకడ నిట్లు జాలిగదుర పరితపించెద వెందులకు! ఎంత వాణ్ణి తల్లివి! అమ్మ నా ముద్దులలక్ష్మిపై వచ్చిన యాద నామీద వచ్చినట్లు కాదా! నీవేమియుఁ జింతింపకుము. వినాయకరావూ, మీరు కూడ స్తిమితముగ నుండుడు. వారిని విడుదల చేయుచుటకై నాచేత నైననుష్ఠునకు ప్రయత్నించెదను”

ఆమె మేనమామ యగుశ్రీధరపంతులు బొంబాయిలో ప్రఖ్యాతి వహించిన బ్యారిష్టరు. కోర్టులో నీతడన్న నెంతయో గౌరవము. శ్రీధరపంతులు వకాలత్ నామా బుచ్చుకొని దానిలో సపకయ మొందుట బహుళః ఎవ్వరును జూచియుండరు. తొందర తొందరగ భోజన మొనర్చి యాయనవలీనుకోర్టు కేగెను. కేసువృత్తాంతమంతయు దెలిసికొని చీఫ్ ప్రొసెక్యూటర్ మేజిస్ట్రేటువద్ద ముద్దాయిలను జూమీను మీడట విడుదలచేయు విషయమున వెంటనే పిటీషన్ పెట్టెను. కాని వానిప్రయత్నము వ్యర్థ మైపోయెను. శ్రీధర పంతులు తానే జూమీనుండుటకు సిద్ధపడియెను. కాని మేజిస్ట్రేట్ టిట్లునెను. ఏవిధముగను మీవిసతి సంగీంచుటకు నాకు వీలుపడినది. కాదు, ఇందుకు నేను మిగుల జింతించు చుంటిని. అయినను మీరు సరిగాతగిన యేర్పాటు లన్నియుఁ జేసికొనుటకు తగిన యవకాశము సంతోష పూర్వముగ మీకొనఁగ నుంటిని.

యథాసమయమునకు విచారణ ప్రారంభమయ్యెను. బ్యారిష్టరుని యిద్దఱుమఁగ్గు రుద్యోగులయొక్కయు, చక్క నొనగిన వాని యొక్కయు, వాఙ్మూలము మొదట తీసికొనిరి. ఆసాక్ష్యమువలన మేజి

స్త్రీలు కేసు సెషన్సుకోర్టుకు తీసుకుపోయి చీకటిలోనే తనముఖప్రాయమును కనబరచెను. కేసు స్వభావ మంతయు జూది శ్రీధరవంతు లందుల కంగీకరించెను. సెషన్సువిచారణదిన మింకను రెండుదినములుమాత్రమే యుండెను. అట్లుగల ముద్దాయిలు జైలులో విశేష కాలము నిరాశులై కష్టపడవలసిన యోగము తటస్థింప లేదు.

సెషన్సు కోర్టులో పరల నాత్తు లందఱి వాజ్మాలముతీసికొనిరి. ఆ కాలమున శ్రీధరవంతులు బొంబాయిలో ప్రఖ్యాత బారిష్టరై యుండుటచేతను, ఈ కేసులో నాతడు పూనుకొని పనిచేయుటవలనను నాత్తు లందఱు నాతనికి వెంటచూతని యభిప్రాయము సారముగ వర్తించుట కంగీకరించిరి. వారి వాజ్మాలములోని యసంబద్ధత జడ్జిగారికి జూరరులకును స్పష్టపఱచి ముద్దాయిల నిరవరాధిత్వమును బారిష్టరుగారు వారికి మిగులనమ్మకము గలుగునట్లు నచ్చ బలికిరి. ముద్దాయిల తరపు వారి మానసము లెల్ల సంతోషవికసితము లయ్యెను.

“సిద్దోషు లని యేక వాక్యముగ విడిచివుచ్చ జూరీ లాలోచించు చుండి సంతలో ముగిసినపు జడ్జి సుద్దేశించి యింగ్లీషుభాషలో భారాళముగ నిట్లనెను. విష్ణుస్వయంబులగు నోన్యామురీ! జూరీ లోని యోనిద్రహస్తులారా! నేనుగొంతచెప్పవలసి యున్నది. చిత్త గిలపుడు. మీ యిష్టికి నేను సిద్దోషివని తోచినను, ఈశ్వరునిసమక్షమున నేను మహాదోషిని. నాతరపున మహావిద్వాంసుడగు బారిష్టరు గారు తమయపూర్వకాశలమువలన మీకన్నులలో దుమ్ముగొట్టెను. కాని పరమేశ్వరుని కన్నులలో దుమ్ముగొట్ట నాతనివలన గాదు. నే స్పష్టముగ నొప్పుకొను చుంటిని. ఈయవరాధము నేజేసితిని. నాతో సమానముగ బోనులో సలుచున్న నా బావమఱచి సదాశివరావు మాత్రము నాతో గూడ సమరణముగ కష్ట మనుభవించుచున్నాడు.

స్వహస్తమున నాచెక్కు. చూపుట కాతని కొనగితిని ఈతడు
చూచి చూర్చి లొక్కమంతము పొతు దెచ్చియుచ్చెను. ఈచెక్కు
వ్యవహార మూతల దేమియు నెఱుంగుడు. ఇందుల కెట్టి శిక్ష
విధింపవలసి యున్నను నది సంపూర్ణముగ నాకే విధింపఁడు. ఇంతయే
కోర్టువారికి నే విన్నవించుకొనుచు.

మాధవరావునోనినుండి వెలువడిన యీవకు లాలించినంత
కోర్టులో నున్న వారందఱు స్తంభితు లై పోయిరి. బారిష్టరు గారిశిరసు
పైన వజ్రాఘాతము బడినట్లయ్యెను. మాధవరావును మిన్నకుఁడు
మని రెండుమూడుసారు లాతఁడు కన్నునన్ననేమును, నడుమనడుమ
వారింపఁ బ్రయత్నించెను. కాని మాధవరా వడియేమియు లక్ష్య
పెట్టలేను. ఇంక బారిష్టరు చూచుకుండలేక పోయెను. అతఁడు లేచి కోర్టు
వారి కీక్రింది విధమున విన్నవించు కొనియెను.

“ముద్దాయితల తిరుగు చున్నది. అతఁడు బుద్ధివిహీనుఁ డయి పోయెను.
తా నవరాధి నని యొప్పుకొనుచుండుట కూడ నాతఁ డినునుం
తయు నెఱిగియుండఁడు. విష్ణుస్వరూపుఁడ వగు నో న్యాయమూర్తి!
జూరీలోని సద్భూతాద్ధులారా! పోలీసు వారివలన నన్యాయముగ కట్టి
యసహసీ యావమానము సంభవించెనేని మర్యాదగల మానవున కెవ్వని
పైనను బుద్ధిభ్రంశము కలుగక మాన దని సర్వజ్ఞు లగుమీరెఱిగి
యే యుందురు కాన కరుణామయు లగున్యాయాధీశులు ముద్దాయి
యొక్క యీ శునందర్భప్రభావము నేమాత్రమును లెక్కగొనక
విడిచిపుత్తురు గాక యిది ప్రార్థించుచున్నాను.”

కాని యేమిలాభము? బారిష్టరు రింకను కుర్చీపై గూర్చుండనో
లేదో యప్పుడే మాధవరావు మరల నిట్లు ప్రారంభించెను. “బారి
ష్టరుగారు వడించినది పొరబాటు. నా కేమియు మనశ్శాంతిలభ్యము
లేదు. నన్ను విడిపింపగలందుల కాతఁడెంతయో శ్రమపడి తన

చాక్షుర్వ్య మంతయు వినిపించెను. ఇంకలకు వారికి నేను యావజ్జన్మము కృతజ్ఞుడ నై యుంటిని. కాని నానికరిత్రముకును చాక్షుర్వ్యమునకును తగుఫలితం కోర్టువారియొకట ప్రార్థనాపూర్వకముగ నేవల దని కోరుచుంటిని. ఈవరముపాతకుడు కేవల మియంపరాధమే జేసియుండ లేదు. ఇత సనేక పాతకములచే నీ జాధముడు తనచరిత్రకు కళంకము దెచ్చుకొనియెను. అందుకు పగిన ప్రాయశ్చిత్త మనుభవించినాని చరిత్ర సంశోధన మొనర్చు నప్పద్ధి కలుగజేయు. కేవల విదే కారణమున కై న్యాచూఢీశుని కన్నులలో దుమ్ముగొట్టి యింకాప జీవితమును సహించుటకాని మాకేమాత్రమును నిష్ఠము లేదు" శరువాత వినాయక రావునకుకుదిరిగి యాతఁడిట్లనెను. "వినాయక రావు! మీయన్నగారిని దీసికొని మీరింటి కరుగుదు. పాతక యగుమనుష్యునిన సర్దుచువలసినే యాతనికి కూడ నీయవసూనము సంభవించవలసివచ్చెను. నీయుక్కయు, నీభార్య మేనమామయొక్కయు నుపకారము నే నాజ్ఞాంతము నుతిగిహాను!"

వినాతంకనిమ్మ, పితదీపజ్యోతివలెను, బ్రశాంతనమనుమున గాన వచ్చుకంభీరసముద్రమువలెను, కోర్కంతముఁ గొంతవడి మిగుల శాంతముగను స్తబ్ధముగను నుండెను. అందఱు చిత్రప్రతిమలవలె తటస్థముగ నుండెను. తుదకు జూరీయభిప్రాయము మారి "మూద్దాయి యగుమాధవరావుదోషి కాని కోర్టువారు వానినికరిత్రవలయు నని" వారు సిఫారసుఁ జేసిరి. న్యాచూఢీశుడును జూరీలసిఫారసునందు సాపూర్ణలక్ష్య ముంచి మూద్దాయి మాధవరావునకు సంవత్సరము కఠినశిక్షణధించి సదాశివరావు కర్డోషియనిస్థిరపఱచి విడచివుచ్చెను.

33

కోర్టుబోసలోనుండి బైటపడగనే సదాశివుడు వెక్కి-వెక్కి యేడ్చుచు తనకనిష్ఠ భ్రాత నాలింగనము జేసికొనియెను. అతనిసోటివెంట మూలలేదు. కొంతవడి కతఁడు పెద్ద పెట్టున రోదన మునర్పదొడగెను.

కాష్ఠాగారముచే వినియోగమున వక్షస్థలము తడసిపోయెను. కొంతకాలముననే యాయ్యగారు పరస్పరానందాశ్రమ దుఃఖిలై చికిత్సించి అందఱును గలసి శ్రీధరపంతులుగారింటికి వచ్చి తనసోదరుని విడుదలకు వినాయకరా వెతటిచూహానందమును బొందుచుండెనో యంతకు నినుమడిగ మాధవరావును విడిపివల బాగునగునని కాతడధిక దుఃఖము ననుభవించుచుండెను. సమ్మనులలోకి రాగానే వీరిరాకకై యెగురుచూచుచున్న లక్ష్మి యిట్టిచోనుండి వీధిద్వారముకడకు బరుగిడి వచ్చి “ఏమయిన” నని మిఠు సత్కంఠతో నడిగెను. వినియోగరావు చెప్పలేక యిట్లనెను. “కార్యము నందు సగ మనకూ మైంది. మాహమ్మగారు నిర్దోషి యని స్థిర పఱచి విడచి పుచ్చిరి. కాని పాపము మాధవరావున కొక్కవత్సరము కారాగృహవాసశిక్ష—”

లక్ష్మివ్యధితాంతఃకరణయై “మాధవరావుకొఱకు మామామయ్య యంతశ్రద్ధగా పనిచేయ లేదని తలచెద” ననివలికెను. వినియోగరావు తదన్వృత్తాంత మంతయు నవిస్తరముగ భార్యకుఁ దెలిపి “మీమేనమామవారిరువురివిషయముననుగూడ నొక్కటే విధముగ నెంతయో శ్రమపడి పనిచేసిరి. కానిమాధవరావు తనకుఁ దానే కారాగృహములోని కేగ” నని చెప్పెను.

లక్ష్మి అత్యంత చింతాతురయై “మనోరమ! నింక కేనేట్లుఁజింతును! ఆసాధ్యమణి కెప్పటికి నూటటలేదు. మాధవరా విప్రుకు నిశ్చయముగ వశాత్తప్రకారై తనకుఁ దానే స్వయంకృతాపరాధము నకుఁ బ్రాయశ్చిత్త మనుభవించ విప్రుకు ప్రారంభించిరాదు. అదెట్లయిన నుండనిను. దీనినిబట్టి బాడ తునకు మనోరమకు శుభప్రద ముందే, తోచుచున్నది.”

వివాహముక రావు విస్మయమునఁ జై “ఇంక నానా మనోరమకుఁ గలిగెడి లాభ మేమి?” యని నుడిగెను.

“ఆపరమదయాభావము పరమేశ్వరుఁ డేయొనర్చునో యది యంతయు మనమంచి కొఱకే. మనోరమ ప్రస్తుతస్మృతివలన నామెకు జన్మనర్తనమును నిరోధించుట కెప్పటికిని సాధ్యముకాదు. పతి దుర్మార్గప్రవృత్తులై యున్నప్పుడు యుక్తివలన నానిని సన్మార్గము నకుఁ దీసికొనివచ్చుటకై భోగ్యప్రయత్నించ నలయును. ఈవిషయము మనోరమ మననునకు స్ఫురింపలేదు. ఆమెముఖముననే విన్నదాటబిట్టిమే నేకట్లు చెప్ప చుంటిని. ఆమె పుట్టినింటికి రాక పూర్వము అనగా మాధవరావు నడవడి మాటిపోవు సమయమున నే యీమెయాతని కిండుక సాయ మొనర్చి యుండినచో మాధవరా విప్పటి కీదుర్దశలకుఁ బాలుగాక దుర్మార్గముగ నప్పుడే మరల సన్మార్గానువర్తియై యుండును. కాని యామె యటు లొనర్చక తా నిచటికిబయలుదేటివచ్చెను. అందులవనఁ దిరిగి మాధవరా వధన పతనమార్గమునఁ బ్రవృత్తు డయ్యెను కాని మనోరమకుంటి సాధ్వీ మణికా సంతతపతి సాఖ్యాచర్యోధము! ఇంకనుకొఱకే నునూ మాధవరా విప్పుడు కాగాగృహవాసశిక్ష సనుభవించుట. ప్రస్తుతము మనోరమవలన నెట్టిసహాయమును పొందకుండగనే మాధవరావు స్వచరిత్రసంశోధన మెల్లు నిశ్చయించ నగునో యామార్గమునే యాతఁ డవలంబించెను. అగ్నియంగు కాల్పి రంధ్రముఁ బొడవనిచో బంగారము ముడివేయుట కెల్లు వీలుపడును?

“నిశ్చయముగ నిదియంతయు నేదో నానియిచ్చమే. అదిగడి శ్వరుఁ డేయంద్రేకమాన నేవిషయము ఘటించఁ జేయునో యది యల్ప బుద్ధు లగుమానవుల కగమ్యము. నరే కాని మన మిప్పు డిచట వృధాకాలయాపన మేల చేసుకొనయును! అచట మాయమ్మ యెంతయో దురపిల్లు చుండును.”

గాని శ్రీధరపంతు లాదినము వారిని బోసెయ లేదు. మఱునాటి ప్రొద్దిటిబండికి బొంకాయిమండి వారు తిరిగి తమయూరికి వచ్చిరి. సదాశివుని గాంచినంతనే రాధ మానందము బట్టశక్యము కాకుండెను. సదాశివరావు సజలంబుననుడై తల్లిపాదములబడి యామెను మన్నింప వేడుకొనెను. వృద్ధురాలు కొమగుని బ్రాహ్మణులు నుడిచి పారి నూరచెను. వీరందఱువచ్చిన సంతతి వినినంతనే మనోరమ లక్ష్మివద్దకుఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చెను. మనోరమను జూచి సంతనే లక్ష్మిమనసెంతయో వ్యాకలమును బొందెను. “చెలీ! ఏమైనది?” అని చింతాతురస్వరమున మనోరమ వచ్చుచునే యామెనుబ్రశ్నించెను.

ఇట్లు బ్రష్నించుచు మనోరమ కరుణాజనక దృష్టితో లక్ష్మివంక వీక్షించెను. ఆమెకు నిజవృత్తాంత మెఱింగించుట కెంతప్రయత్నించినను వారికి సాహసము కలుగలేదు. మనోరమయెదుట మాధవుని యథార్థవృత్తాంత మతిగుప్తముగ నుంచునట్లు వాదందలు స్థిరపఱచి కొనిరి. లక్ష్మి స్థిరచిత్తయై గంభీరముగ నిట్లనెను. “సఖీ మనోరమా! ఆంతయు శుభ మయ్యెను. ఈశ్వరునికృపవలన తలపెట్టిన పనిమందు మనకు జముమే కలిగినది. కాని నీవతి మేమింతచెప్పినను మానెంటిదికు వచ్చుట కగీకరింప లేదు. అమ్మా! అతఁడిప్పుడు నిజముగ పశ్చాత్తాపపుండై యున్నాడు! ఒక్క సంవత్సర మజ్జాతవాసమున గడపి స్వయంప్రతాపరాధమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్త మనుభవించినంత నాతఁ ఁడిచ్చటి కరుదెంచును. ఇటులీవత్సరము గడచి యాతఁ ఁడిచ్చటికి వచ్చినంత నప్పుడు నీ యానర్వస్వముపై కేవలము నీయధికారిమే యుండును గదా చెలీ! నీవివృత్తంతగఁ జెంతనొందకుము.”

మనోరమ ఖిన్న పదనము కొంచెము ప్రపుల్ల మయ్యెను. ఆమె వైంటనే యిట్లనెను. “వారాధాయం కరి విశెత్తు నండి. నీముక్తులైరి. నా కంటియే చాలును. వారికెచ్చట సుఖముగ నుండునో యచ్చటనే

సంతోషముగ నుండనిమ్ము. కాని చెవీ ! ఇంతటి భయంకరపాప కార్యము వారు చేసి రని నే నమ్మజాలను. ఏమార్గముగ వారిపై నీయవనింద వచ్చినది. వారు సర్దోమ లని నాయభిప్రాయము. వారిచరిత్రకుఁ గలంక మనునది యెప్పుడును సంభవించనేరదు. వారికష్టము లన్నియు సంతభవించుట కేవల మీ పాపిష్ఠుగాలి యతృప్త దోషమూలమున నుమా!”

ఇంతవఱకు లక్ష్మి మన సెట్టి యన్వస్థతయు బొంది యెఱుంగదు. కాని మనోరమయొక్క సరళవ్రకృతి, సరళప్రేమయొక్క గంభీరత మొదలగునవి మనసున స్ఫురించుట తోడనే లక్ష్మి కేతన్వయ మశ్రుపూరిత మయ్యెను. ఆమె తన యశ్రువులు దుడిచిని యిట్లనెను. “నళిమనోరమా ! నీయట్టి నవనీతహృదయ గూఢపుష్ప తలమున నతిదుర్లభురాలు. అది చూచి నేను సైతము నీవంటి యంతఃకరణము కావలయునని యభిలాషవకు చుంటిని. అమ్మా! నీ యీనద్గుణసంపదలవలననే నీవు నుభవతి వయ్యెదవు. నామాట గట్టిగ నమ్ముచు.”

లక్ష్మివాక్కువ్పటికి నన్వతము కా దని మనోరమకు గట్టినమ్మ కము. అంగువలననే లక్ష్మిపై మనోరమకుఁ బ్రాణముఁ బెంఁ గూడ నధిక ప్రేమ. అప్పుడు లక్ష్మి వలుకులవలన నామె తనకుఁ దానే సమాధానపడియెను. ఆమె యానందవత్సర మెప్పుడు గడచునా యని దినములు లెక్కబెట్టుకొను చుండెను. ఎల్లప్పుడును లక్ష్మి సహవాస మున వేళబుచ్చుటయం దామెకు మిగుల నిష్ఠము. లక్ష్మికి విశ్రాంతి వొరికినఁజాలు. ‘రామాయణము మహాభారతము’ భక్త్యాది గ్రంథముల లోని నానావిధోపదేశరూపకపూర్ణవిషయముల నామెకువిసిపండ్లు చుండును.

38

జగన్నాథుని రాముని నిచటికి దీసికొని రమ్మని లక్ష్మీ సదాశివరావు నెంతయో బతిమాలుచుండెను. సదాశివు డింటికి వచ్చి వారము గడచినది. ఇచటికి వచ్చినప్పటినుండియు వాని సంతోషమునకు పరిమితి లేదు. ఇల్లు వాకిలి తోట మొదలగున వన్నియు నూతన వ్యవస్థితములై యున్నతి నొందుట గాంచి యాతఁడు విస్మితుఁ డయ్యెను. సర్వత్ర లక్ష్మీప్రశంసన మాలకించియు సంసారము సం దర్భమునం దామి కట్టుబాట్లును, దక్షతయు స్వనేత్రముల దిలకించి యాతఁ డాశ్చర్యనిమగ్నుఁ డయ్యెను. విశేషముగ నామె సంసర్గము వలన దనసోదరునివృత్తియందు గాన్పించుచున్న స్థిత్యంతరము కన్నులార జూచి లక్ష్మీయెడ దేవివలె లోలోని నాతఁడు భక్తు డయ్యెను. సంసార మన నిప్పు డాతనికి స్పర్శమువలె దోచెను. ఈసమ యముననే పార్వతినామెబిడ్డలను దీసికొని రమ్మను లక్ష్మీవేడికో లాతనిచెవిని బడియెను. సదాశివుడు తనలో నిట్లునుకొనెను. “లక్ష్మీ! ఈస్వర్గధామమునందు నివసించుటకు నీసోదరి పార్వతి యినుమంతయు సర్దురాలు కాదు. దాని నిచటికి దోడ్తెచ్చినయెడల నీనండనవనము మరల శృఙ్గానవాటిక యగును.”

సదాశివు డామెతో స్పష్టముగ నిట్లనెను. “దాని నిచటికి దీసికొనివచ్చిన ప్రయోజన మేమియు లేదు. జగన్నాథుని రాముని మాత్రమిచటికి గొనివచ్చుటకై నేనిప్పుడే మనుష్యుని బంపెదను”

లక్ష్మీ కిది యేమియు రుచింప లేదు. రాధయు వినియకు డును గూడ పిల్లల నిరువుర మాత్రమేదీసికొని వచ్చుట కనుమ తింప లేదు. అప్పు డింక జేయునది లేక సదాశివుడు తన భార్యకూడ యిచటికి వచ్చుట కంగీకరించెను. మంచిరోజు జూచి బాలకృష్ణుని దాని సఖాబాలుని పార్వతిపుట్టినంటికి ప్రయాణము చేసిరి. పోవుచు

పోవుచు బాలకృష్ణుడు లక్ష్మీకడ కరుచెంచి నమస్కార మొనర్చి యిట్లనెను, “వదినే! జగన్నాథుని రాముని దీసికొని వచ్చుటకై నేనేగుచుంటిని. నరే కాని యచట గలయింకొకవదినె సిత్యము ముగా నీచుంటిది కాదు. నేనేమియునామెను వదినేమని పిలువ జాలను. నీవు దీనికి సమ్మతించినచెడల నామె నిచటికి దీసికొని వత్తును.”

లక్ష్మీ నవ్వుచు “పొమ్ము మూర్ఖడా! ఆమె నాకంటెను పెద్దది. కావున నీ కామె నాకన్ననువూజ్యురాలు” అని పలికెను.

“వదినే! నీ వాసంగతి విడిచి పెట్టుము. ఇప్పుడు కానరాక పోయినను నేను మీయిరువుర నొక్కచోట జేర్చినచో దాని సంగతి యంతయు నప్పుడే దెలిసివచ్చును. గుఱ్ఱము మైదానముదావునకే వచ్చినదిలే! మావదినవఱివదినె యీభూలోకమున నెచ్చటను దొరక దని నామనోనిశ్చయము!”

ఇట్లని బాలకృష్ణుడు నవ్వుచు బయటికి వచ్చెను. దాసికూడ నచ్చటనే యుండెను; పార్వతిని పుట్టినంతికి జేర్చి వచ్చిననాటనుండి యు పాపమీవిషయము దాసిమనసును కలగుండుపడ జేయుచునే యుండెను. ఈదినముపార్వతిని తిరిగి తీసికొని వచ్చునుద్యోగము దానిపై బడుటచేత దానికి గలిగిన సంతోషము కడుపున నిమిడినది కాదు “అమ్మా! అమ్మా!” యని యెఱుఱుచు నది యింటిలో నున్న రాధకిడకు వచ్చినంత ప్రమున బరవకయై “అమ్మా! యీడ దాక నేనోరు మూనుకుండాను యేమంతమహాబాగ్గెవని చెప్పను! మాదొడ్డిల్లాలు గొప్పొరింటిపిల్లై యుండి యిట్లా అబద్ధా లాడు తుందా! నాయింటి కొచ్చి నాతో మాయయ్యకు చానాజుబ్బగా వుండా. బేగేయెల్లాలి. అందుకని నీవుకూడా నాతో నడు మన్నది. నేనెల్లి ముందీడకు దీసుకొస్తా మఱియిదంత నిబ్బడోయబ

ద్దమో తెలిపిత్తూ అమ్మా యేంచెప్పెను! మీ సోదరులు నా ప్పి ఆయాలనుంచి నాకు అనుచు నభూతముల రోదనమును వివరము చెప్పెను. రాధ యెట్లో దాని నోడార్చిపెట్టిందిను.

ఇప్పట్లునమాత్ర మత్తయింటికివచ్చుటకు పార్వతియేమియు నిభ్యంతరము జెప్ప లేదు. కత పే మన నభియోగవ్యవసానమేమయ్యెనో యదియూమెముందే యెరిగి యుండెను. సదాశివరా విచటికిరాక బొంబాయినుండి యింటికి వెడలిపోవుటచే నామె యెంతోదుఃఖిత యయ్యెను. కాని యాదుఃఖము వెంట వెనుకటివలె నామె యభిమాన మేమియు బ్రజ్వలితము కాలేదు. జానకీ బాలకృష్ణులవెంటి నామె వెంటనే యత్తవారింటికి బయలుదేరివచ్చెను.

జగన్నాథుడు, రాముడు రాగనే రాధయనుండమున నిధిరయై పోయెను. బండిలోనుండి దిగిగనే యాబాలకు లిరువురును నాయనమ్మను గ్రుచ్చుకొని వదల రైరి. ముందుగ నెవరిని దిగ్గరకు దీసికొందునా యను విచారముచే నావృద్ధురా లధిర యయ్యెను. ఇంతలో లక్ష్మి చిన్నవాడైన రామునెత్తి చంకనిడికొనియెను. జగన్నాథుడు నాయనమ్మను విడివలేదు. రాధ జగన్నాదునెత్తికొనియెను. “ముందుగ నేనే మానాయనమ్మను వశముజేసికొంటిసి. కాబట్టి నేనే గెలిచి తిసి. మారాము దోడిపోయె” ననుయోచనచే జగన్నాథునిముఖ కమలము ప్రఫుల్ల మై కనువట్టెను.

లక్ష్మియగులప్రేమముతో పార్వతిహస్తము బట్టికొని యింటిలోనికి దీసికొనివచ్చెను. పార్వతి యత్తగారికి సమస్కరింపగనే రాధ మనఃపూర్వకముగ గోడలి కనేకాశీర్వాదము లొనగెను. పిద్దకోడలి సర్వాపరాధములును నావృద్ధురాలివృదు హరిదిపోయెను. ఈదినము జగన్నాథుని, రాముని దీసికొని సాహసంపదమున నామె వారి కన్నుపాదము లిడుటయందు నిమగ్న యయ్యెను. లక్ష్మి పుట్టింటి

నుండి యత్తవారియింటికి వచ్చినప్పు డూరంతయు నెటుల మహా తాపమున నామెను గాంచుటకు వచ్చెనో యట్లు కేడెవ్వరు రాలేదు. పెద్దకోడలియూగనున మెవరికి నేమియు వాష్టవజనకము కా లేదు. ఎవ్వరికి నామెను చూడవలయు ననుకోరిక కూడ కలుగ గిల్ల.

కోడలుకోడలి నింటిలోనికి దీసికొనవచ్చి మార్పుండబెట్టినపి స్త్రుల లక్ష్మి మిగుల వినయముతో నిట్లనెను. “అక్కా! నాయట్టి తేలివి మాలిన పిల్ల పై నీసంసారభార మంతయు బారవైచి మీ రింత వలకు నిట్లు నిశ్చింతముగ నెల్లుంటిరా?”

“ఏమిచేతునమ్మా! అత్తగారియెదుట నాకుండుట కాధారము లేదు. నన్ను గాంచినచో నామెకన్ను లోర్చవు. చుటి నే నేమి చేయుదును?”

అక్కా! అత్తగారిమాటలిప్పుడుమన మొకలెక్కగ గొనవచ్చునా? పాప మిప్పు డామె వృద్ధురాలైనది. ఆమె పొంకులకు మన కలక మొందులకు?

“లేదమ్మా తెక్కలు మీరుగొని పాటుపడు చున్నను నెక్క డో కొనివేసిన ట్టుత్త న్నాణ్యనికి విధిని గాముము లేగుండ నన్ను సాధించు కొనితియనా? నిష్కారణముగ నిది మెప్పుడు నహింపగలదు? అమ్మా, నీ కిది యంతయు బాగుగ నున్నది కాబోలు! అయినను నత్తగారికి నీవన్న నెంతో యపేక్ష. ఆమె సిన్నేమియు వనకు. నా వలనే నీమీడకూడ నోగు చేయకొనినచో నీపుమాత్ర మీట నుండునా?”

“అక్కా! మనమిరువురముగూడ నామెనునను గనిపెట్టి వర్తిం చినయెడల నామె మనల నెందుల కనవలసి వచ్చును? అధవా యామె యెప్పుడైన పెద్దది రెండుగూట లన్నను మనము పడకూడదా? మరల మన మామె నెందుల కెదిరింప వలయును? సరే దాని ప్రేమ

యని యిప్పు డ ట్లుంచుము, ముందు కాలునేతులు గడిగొని కొంచెము ఫలహారము చేయరా? నిన్న నేవేళ భోజనము చేసినావో?"

ఇట్లని లక్ష్మి యప్పుడే తోడికోడలికి. ఫలహారాదిము లనుచ్చెను. పార్వతికి చూడగా నిప్పుడు సంసారమునందేమియు లేమిసి గాన్నించుటలేదు. దరిద్రచిహ్నములుపైత మిప్పుడు దృగ్గోచరమగుట లేదు. ఎక్కడ గాంచిన నక్కడ నైశ్వర్యచిహ్నములే కన్పట్టుచుండెను. కాని యేమిచమత్కారము! ఇది యంతయు గాంచినంత పార్వతిమనసు సంతృప్తి బొంద లేదు. మీదునిక్కిలి నీర్వాసలముచే నామె దగ్ధ మగుచుండెను.

3X

సమయము గనిపెట్టి వ్యవసాయాదివ్యవహారము లన్నియు లక్ష్మి యిప్పుడు సదాశివునిస్వాధీనము జేసెను. విరాచుకరావుగూడ పని పాటలకుం దన్నగారికి సహకారియై యుండెను. లక్ష్మి తేనలక్ష్మ్య మంతయు నిప్పుడు సాంసారికకృత్యములయం గుంచెను. ఇంటిలో నేమికలదో యేమిలేదో చూచుట, స్వయంపాక మొనర్చుట వడ్డన నవరణ మొదలగు కార్యభార మంతయు నిప్పుడు లక్ష్మి వహించెను. లట్లని పార్వతి బొత్తుగా నేమియు బనిపాటలొనర్పక పోవుట లేదు. లక్ష్మి సమిప్తిసంసారపు కార్యములు చేయుచుండ పెద్దకోడలు తన యొక్కయు, తనభర్తయొక్కయు, తనబిడ్డలయొక్కయు భోజనసంబంధ మగుకార్యములవట్టున మిగులశ్రద్ధతో దగినకట్టుదిట్టములు చేసికొను చుండును. లక్ష్మి తీరుబాటయినప్పుడెల్ల రామాయణము, మహాభారతము, భాగవతము మొదలగుబోధప్రదగ్రంథముల నిరుగుసొరుగుస్త్రీలకు చదివి వినుపించు చుండ పార్వతి శృంగారరస పూరితము లగునాటకములు, జావళీలు, పెండ్లిపాటలు అవినీతిదాయకము

లగుకథలు మొదలగు వానిని చదివి ఆనందము చిన్న నందులో నున్న సీత ప్రేమకు తన శిశువు యొనగనుచుండును. లక్ష్మీజగన్నాథునకు రామునకు చదువను వ్రాతము నేర్పుచుండ సార్వత్రియు కాననుమున సుద్దముక్క చేత గొని ముగ్గులు గీయుట, పచ్చి సాడుట మొదలగు వనులు చేయుచుండును. లక్ష్మి కూడి రాములైకొని పిల్లలవొక్కరును, లాగులు మొదలగునవి కుట్టుచు కూర్చుండియుండ సార్వత్రి నోడనంచులు పచ్చినువ్వుల మొదలగు వసువ యోగవస్తువులు కుట్టుచు కూర్చుండును.

ఇంకను యథార్థము చెప్పవలసినచో నీకార్యములుగాక సార్వత్రి కిం కేవలులు చెప్పినను నామె యటులక్ష్య ముంచుట లేదు. ఏలయన సార్వత్రి నెవ్వరైనను చెందునున్నట్లు తెచ్చిపెట్టుచుని యడిగినచో తత్తణు మామె తెచ్చియుచ్చును. కాని యామెనేన నన్ను చెం బెంతచిన్న దైననునరే యది జాతిక్రిందనుటయో గానిలోని నీర మొలికిపోవుటయో తుదకు చించుటయో యైన నప్పట్లున సంభవించి తీరును. ఎప్పుడైన నొక్కదినమున స్వయంపాకము చేయుటకు నాయము ర మ్మని పిలిచినచో సార్వత్రి యెప్పుడును గానని చెప్పుట లేదు. అదినమున బ్రతివదార్థమును మాడి బొగ్గులై బహుళః తిరిగి వంటజేసికొనవలసి వచ్చును. సారాంశము లక్ష్మి యేదో నమ కూర్చు చుండ పెద్దకోడలు ధ్వంసము చేయు చుండును.

ఇందువలన గొప్పగాని గొప్ప దేనియుగోపము గలుగుచుండట లేదు. గాని మేముర లక్ష్మి సమస్త కార్యములకుండును దృష్టి యుగచి సమర్థించుకొని బోవుచుండెను. ఇంతియేకాదు. సార్వత్రి వలన నేదేనియవరాధము జరిగినచో నదికూడ లక్ష్మి తనమీదకే దెచ్చుకొనును. ఇందువలన రాధ పెద్దకోడలి నేమియు ననుటకు పీలు గాకుండెను.

ఇవిధమున నాలుమాసములు గడచెను. ఒకదినముగూడ నేవిషయమున నెవ్వరికిని వివాదము కాని పోరు కాని సంభవించ లేదు. సజాతీయరావు ప్రముఖుడై మిగులనుత్సాహమున నంట గూర్చుండియే సంసారము నడుపుచుండెను. ఇంతలో నొకనాడు మూడవ జానున పార్వతి సోదరి యగు గంగ “ప్రిపాది” యచటికి వచ్చెను. గంగ రాకవలన పార్వతి మొదలగు నా రందఱు విస్మితు లైరి. లక్ష్మి యామెకాదరాతీత్య మొనగెను. సోదరి దుర్దశ గాంచి పార్వతి యెంతయో సంతాప ముండెను.

భోజనాదిక మయినంత పార్వతి యప్పగారిని తనగదిలోనికి దీసి కొనిపోయి “అక్కయ్యా మనపినతల్లి గారియింట నందఱుజ్ఞేమముగ నున్నారా?” యని యడిగెను.

“దానిమొగముమండ! అది మనకు పినతల్లియూ? అట్లని చెప్పుకొనుటకూడ సిగ్గుకేటు! అది యొక్కచూటు చచ్చియైన పోయినదికాదే! దాని కేమి తెవులొచ్చినదా, ఆమాయ దారిముండ యింకను వేయేళ్లు బ్రతుకును! మతేమియుభయములేదు.”

“మనపినతల్లితో నేదోపోరాటము జరిగినదని తోచుచున్నది. ఎందులకక్క! తగవునకు కారణ మేమి వచ్చినది?”

“అతయు చెప్పుటకు ప్రారంభించినచో పెద్దగ్రంథ మగును. దానికొడుకు కోడలుపోరాడినాడు—అదియు నాదోషమే! వారికి వీరికి తగువు పెట్టుట తప్ప నాకు వేతేపవి భేదకాబోలు! న గీయది యట్లుండనిమ్ము. దానిపొగరుబోశుచేష్టలు చూడు” గంగ తన వీపుమీదకొని ప్రక్కకు తొలగించి యచ్చటచ్చట తేలిన కణుతులు గట్టికొన్ని బెత్తుచుదెబ్బలు బిజాపించెను. ఆదెబ్బల బాచుటతోడనే పార్వతినుననునమాత్రము నొప్పి కలుగకుండునా? ఆమె రహస్యముగ గంగతో నిట్లనెను. “అక్కా! విను. ఇక్కడమాత్ర మీ

సంగతి వెల్లడి గానీయకుము. అటుగానిచో మనమింట్ల దలయెత్తు కోని తిరుగలేమునుచూ?"

సోదరిమర్దకను గాంచి పార్వతి మనసు సీరయ్యెడిది. అప్పుడు ఆ ప్సగు నొడార్చువారైన తేక, పగులచే నిట్టిభయంకర మగుదెప్పులు దిసి 'అతలనుండి వెడలగొట్టబడి, ఈదనమున దనయింటి కాశ్రయ మునకై వచ్చినసోదరిపిషయమున విశేషపరితాప మొందగూడ పార్వతి యెటు లుండగలదు?

దాదా పొక్కమానమునములు మిగులసంతోషమున గడగెను. అందరు గంగవిషయమున మిగులజాలి జెంది యెంతయో యూహించి చిర. కాని 'దేశసంచారిణి, గంగవచ్చినప్పటినుండియు పాపముమనో' రమ దుఃఖమున కంతము లేదు. గంగను గాంచినంతనే యాభీరురాలి శరీరమున రక్తమంతయు వట్టిపోయెను. అదినమనుండియు మనోరమ భీతిజెంది దీక్షితునిగృహమునకు సాధారణముగ వచ్చుటయే ఎూని వైచెను. ఎప్పుడైన వచ్చినను నక్కనక్క, యొదిగియొదిగి, యెంతయో జడియుచు చప్పుడుకాకుండ వచ్చి లక్ష్మీమాత్రము జూచి బ్రవుచుండును. గంగవీపుపైని దెబ్బ లెప్పుడునిశ్శేషముగ మాసిపో యెనో, పార్వతి పూర్తిగ తనకు లొంగిపోయె నని యెప్పుడు నృప నిశ్చయ మయ్యెనో యప్పుడు గంగ మరల దనపూర్వస్వరూపమును ధరించెను. ఒక్కటనమున సక్కచెల్లెం డ్రోవపురు మాటలాడుచు గూర్చుండియుండగ గంగ యిట్లువక్రమించెను. "ఏమేపార్వతి, నీ తోడుకోడలన్న మీయత్తగారి కెంతోప్రేమ యునుకొందును! అది యేమిచేసినను నోరెత్తదు. నీపొడ యేమాత్రము గిట్టలే!"

"అవును! నాకునదే మిక్కిలివింత యగుచున్నది."

"నీవునాకది వేతె చెప్పుట యెదుంకు? నేనదియంతయు నా కన్నులతో చూచుచునే యుంటిని."

“ఏమి చెయ్యనమ్మా! నా ప్రారబ్ధ మిట్లున్నది! మా వారిస్వభావము నీ పటిగినదే. ఆయనముందు నామూట యేమి యిక్క అటు వచ్చును?”

“అయితే తనకుమారునిసధర్మమా! తన పెండ్లాముబిడ్డల సభోగతి పాలు చేసి, తానుమరడలితో గూర్చుండునా యేమి?,”

“నేనేమి చెప్పనక్కా! ఆయనస్వభావ మటువంటిది. నాకు నో తెత్తుటకు ఏలు లేదు. నాదుఃఖ మంతయు లోలోపలనే దిగ్గమింగి కుళ్ళి చాపవలసినయోగము వచ్చినది!”

“నేనింతవరకు సదాశివరా వేమోమహాపౌరుషము కల వాడనుకొంటిను. ఏమమ్మాయీతమత్కారము! చక్కగాచదువుసంధ్యలు వచ్చినందుకు- తనబాగోగులే తా నెలుగడ!”

“అక్కా! ఇదియంతయు దైవభుటనమునుమా! ఇదిగో చూచితివా? లక్ష్మీశ్యాతి యూరంత నిండి యున్నది, కాని వాళ్ళ మొగముమండ? ఆచచ్చినవాళ్ళకు నేనేవిషముబోసితిను- నాపేరు వినగనే మండిపోవురు.”

“అహ! ఇప్పుడు నా కంఠయు దెలిసిపోయినది. హర్షితి! యిదిగో చూడు! నీతోడుకోడ లీనసార మంతయు పడిపట్టు చూస్తుని. ఇంతవరకు నీ విద్విగ్రహించనే లేదని తలుచెను. కానికేమియు బిడ్డపావలులేరుగదా? అట్లగుట కొట్టికోలపాలముగా సత్య నారాయణపూజ చేయుదు, బ్రాహ్మణసంతర్పణ లొసగ్గుచు, అతి ధ్యభ్యాగతి, మొదలగువా రెవరు సచ్చినను వాండ్రకు పొట్టవగుల మేపుచు నిట్టిచ్చవచ్చినట్లు సామ్యంతయు నమ్ము చేయుచున్నదే? భగవంతునిదయవలన నీకు రక్షణమాణిక్యములవంటి యిరువురు కొడుకులున్నారు. ఏమైన రెండుడబ్బులు మిగిలినదో నవి వారికే యుండును. కాని యెక్కడనుండియో యనాంతరముగ నీగాలికెబ్బవచ్చి

యంతయు చుట్టపెట్టకొని పోవుచున్నదే! అయ్యో ద్రవ్య మంతయు నిష్కారణముగ నష్టమువచ్చినట్లు దుర్వ్యయము చేయు చున్నది!”

“నిజమేమిటాక్కా! నీవు చెప్పిన దంతయు నిశ్చయమే! అదిగో మే నీవు నా కట్లు జెప్పియుంటివి- పట్ట యెప్పు డారిలో జిక్కినదో యెప్పుడో వేటకాసినయినది. ఇప్పుడు నీహస్తములవలన నాకింతయు కలిగినది. సరేకాని దీని కేమియు నుపాయము లేదా!”

“ఓసిపిచ్చిదానా! ఉపాయముల కేమికోదువ! ఒకటికాదు పేయి యుపాయములున్నవి. నీయంతటని నెందుకు వేటుపడి కూడదు! ఇదిగో చూడు. నీముగడు కాగునచదవుకొన్నవాడు ముట్టతెలివి కలవాడు. ఇంక దానిముగండో వట్టిమూర్ఖుడు జ్ఞానశూన్యుడు. కలిసి యున్నచో నీకే నష్టము. దాని కేమి?”

“అది యంతయు నేనెఱుంగుదును. కాని యేమిలాభము! ఆయనయిష్టపడవలెనుకదా! అక్కా! ఆయన విద్వాంసుడు. తెలివి గలవాడు నని నీ వనుకొంటివి కాని నాకుమట్టనకు నుద్ధమూర్ఖుడై నట్లు తోచుచున్నా!”

“నేను నీకు చెక్క నియుక్త జెప్పినను నియత్కాగోను, తోడు కోడలితోను ఒకడమునకు బ్రాంధింపము. ఏమగునో చూతము. దీనివలన పిభాగము లగుటకు దా.యంత సజే యదను సంప్రాప్త మగునో కాదో చూచెదవు గాని. ఓసి పిచ్చిదానా! ఇట్లు యివ్వలాట క్రింద దినమును వశ్యంబుచుచు గూర్చున్నచో పని యెట్లు సానుకూల మగును?”

అనంతర మాక్కచెల్లెల డ్రీగువురు కొంతతడవు సహస్యాలోచన మొనర్చిరి. సారవంతమగుభూమిపై విత్తులు పెదజల్లుటయే యవ శిష్టముగా తక్షణమే మొలకలెత్తును కదా! మఱుదినమునుండియు కలహప్రియ యగుగంగ నాటినవిషవృక్షము చక్కగ ఫలింపను.

ఇంటవరకును దీక్షితుని గృహము సంతోషదాయకమై చూడ
ముచ్చటగనుండును. రాధయు నామెపెద్దకోడలు నెడ తేరిపితకుండ
పోరాడు చూడీరి. లక్ష్మి యాపోరాటమును మాన్పుటకై తనశక్తి
ధారణయు చూడెను. కాని నిష్ఫలము! మీదుమిక్కిలి పార్వతి
వలనను గలవలనను నామె యెన్నియో కర్ణకఠోరవాక్యములు విని
వలసి వచ్చుచుండెను. కాని లక్ష్మి వాని నేమియు లెక్కగొనలేదు.
ప్రతిదిన మీతీరున నత్తుకును గోడలికిని జగడము మితిమీరు
చుండెను. లక్ష్మినికూడ నీ కలహములోనికి దింపవలయు నని
య యాక్క శెల్లెం డ్రిరువురు నెంతో విశ్వప్రయత్న మొనర్చుచుండిరి.
కాని వారి కం దేమియు జనుము కలుగలేదు. పాపము నదాశి
వుడు మహావిపత్తులో మునిగెను. వాసన్వభావమున గలపెద్దలోప
మిదియే మహాకఠినరాలగుభార్య మొదురుగ నుండేనేని యాతీడు
మేకపిల్లవలె నైపోయి వానినోరు కట్టువడి పోవును. ఒక్కదినమున
జగడ యాడియాడి మిగులనలసిపోయి పార్వతి భర్తతో నిట్లనెను.
“నేనీకమీద ననుమాత్రము నహించి యుండఁజాలను. మీరీవిష
యమున నేదో మంచియో చెడుగో తగిన యేర్పాటు చేసి తీర
లెను. తనముద్దులగుడుకును ముద్దులకోడలిని బెట్టుకొని యామి
నుడనిండు. మనత్రోవ మనము చూచుకొందము ఇప్పుడు మన
మిచట నుండుట యామికినుమంతయు నిష్ప్రములేదు.”

భార్యనుడువులకు నదాశిపునికన్నులు తెరిచుకొనెను. ఇంత
వఱకు జరుగుచున్న కలహమూలము వెంటనే వానిమనసునకు స్ఫురిం
చెను. ఈపోరాటమునకు తగినంత కారణ మేదో కలదని యాత
నికి మొదటఁ దోచలేదు. భూర్త యగుతనభార్యనోట నాకస్మిక
ముగ నియిల్లీలభాషణము లాలకించి నంత నదాశిపున కిత్వంతాగ్ర
హము కలిగెను. ఆకోపభరమున నాత డిట్లనెను. “ఇట్లుతగవులు,

పోరులు చేయుటలో నీయుద్దేశ మేమో యిన్నాళ్ళ కిప్పుడు నాకు తెలియవచ్చినది. నీకు నేడు స్వప్నమున తెల్పఁచుంటిని ఒకవేళ నట్టి సమయము తటస్థించినను నిన్నైన వనలివెట్టుమను గాని మాయ మ్మనుమాత్ర మెన్నటికిని విడువ నని నమ్ముము. ఇంకను నీకోకటి బెప్పు చుంటిని. నాకిక్కడ నేమి యున్నది? శోద్ధియో గొప్పయో యేమియున్నదో యది యంతయు తటస్థించినది. ఇప్పుడు మన యేడుగడ యంతయు వారియన్నముపై ననే యాధారపడి యున్నది. ఇటు లుండియు నీ కింతయభిమాన మెటుల గల్గినదో తెలియగా కున్నది. నీవు వేటువడినచో నన్న మెవరికి.”

పార్వతి నిరుత్తరయయ్యెను. దీని కేమిప్రత్యుత్తర మీఁద వలెనో యామెకు దోచలేదు. క్షణమాత్రమున క్రుద్ధయై యామె యిట్లు నెను. “ఏమి! ఏమంటిరి! తమ్ముకోకటకు నన్ను విడిచివై గుండా? మంచిది. అటులనే కానిండు. నేను చచ్చిపోదునేమో చూడము నే నొకరికోట కిట్లు కేయియిన భృషినినలుపకుండ వనిచేసి చచ్చుచున్నను నది మాత్రము లెక్కలోకి రాదు. మరి నాకు మాత్ర మంత యొకరినిజూచి యోర్వజాలమి యెందులకు? ఊరిలోని చచ్చిన వాండ్రందఱు మీమరదలిండుమే యైనప్పుడు మీరు గాత్రము వాండ్రతో నేకీభవింప కెటు లుందురు!

సదాశివుడు మిన్న నడిచెను. భార్యకతోర వాక్యము లతడు శాంతముతో వినుచుండెను. ఆభయఁజెప్పమూర్తి సమక్షమున నాతడు తనకోప మణుమాత్రము గూడ సూపజాలక ధీరవృత్తితో నాత డిట్లనెను. “నలుపు కేవల మవలంబింతురో యావత్తు మెవ్వడు స్వీకరింప కుండును? ఇంతవరకెప్పుడును నీనోట నిట్టిపల్కులు విన లేదు. ఇంతవఱకు మాయయ్యతో నేవెట్టి వాదవివాదములకును దొర

కొనవైతివి, నేను చక్కగ చెలిసికొంటిని. దీని కంతయు మూలము మీరుకొన్నామే. ఆమె వచ్చినప్పటినుండియు నీమనస్సు వూరిపోయినట్లు పర్యవర్తములకు మూలము నీమనస్సు గంగదే, తెలిసిరాదా?”

ఇంతలో వెనుకనుండి “వయో! నీయినదానైనను మూలము నేనా?” అనుచు మాటలుతలూప వినిపించెను.

సదాశివుడు వెనుకరిగి చూచెను—గంగ!

భార్య యవిసీతి ప్రసంగమువలన సదాశివునితో మొదలైన పోయెను. అతనికి వెనుక ముందు చెలియుటలేదు అతనికి స్వతంత్రము లేకపోలేదు. అతడు మరల మాటలాడ సాహసించెను. అప్పు నపును నీవే నీవే!

ఇప్పుడుమాత్రము గంగ యిండుక వెనుకకు తగ్గి యిట్లనెను. “మతి నీసామిగ్గంతయు నీటివలె నెవరు వమ్మునోయి చుండినో, ముప్పిముంఠ చేతి కిచ్చి నిన్నును నీపెద్దమ్మబిడ్డలను నింటనుండి నీ గంగ ద్రోల నెవతె ప్రయత్నించు చుండినో నాని మూలము—”

సదాశివుడు కోపముతో నడుచునే యిట్లనెను. “ఎవరివిషయమున నీవిట్లుక్రూరముగ మాటలాడుచుంటివి?”

“ఇంకెవరు. అది నీమరదిలే—”

దుశ్శీల యగుగంగనోటితో సచ్చీ, యగులక్ష్మిని నిందించుటలకింప సదాశివుని క్రోధాగ్ని యధికముగ బ్రజ్వలించెను. పానుగల యెదుట పుణ్యాత్ముల యకటాసమును, నపవిత్రులముందు పవిత్రుల యనాదరమును గాంచి యాతనియన సంతయో నొచ్చెను “పాపి నీ వామిసంగతి నోటనుచ్చరించుటకు గూడ తగవు!”

ఏమి? ఎందువలన—”

“ఎందువలననా? నీకు సిగ్గెనలేదా? ఆమె స్వర్గము, నీవు నరక

ఆమె ధర్మము, నీవధర్మము. ఆమెలక్ష్మి, నీవు దరిద్ర దేవతవు. నీనోట నామెనామము శోభించునా?"

మూతవైది బిగించినకుండలో మాతముగబట్టి పెట్టిన త్రాచు పా మెట్లు బుసకొట్టునో యటులే గంగ సదాశివునినవుడు లాలించి బుసకొట్ట మొనరిడెను. గంగ కేదేనసాధర్మమున్నచో నీదిన మాతని నేమిచేసియుండునో! ఒకటి రెండుమాట లని సదాశివుడటనుండి లేచిపోయెను. కొంత నేపటికి గంగ యిండుక శాంతించెను. ఈదిన మున ఘటిల్లిన వ్యవహారమునల దండటివీరాదకిన్న లక్ష్మిపై నామె మిగుల బగగొని యుండెను. ఈనగ నెప్పుడుదీర్చుకొందునా యని గంగ మిగుల తపాతపాపడు చుండెను.

3౬

దీక్షితునిగృహ మీదిన మేలనో గండగోళముగ నుండెన. సదా శివునిపుత్రులు ఇగనా ధుడు రాముడు స్మృతితప్పి పడియుండిరి. వైద్యుడు వచ్చి నాడివరీక్షించి "ఏదో విషము కడవులోనికి పోవుట చేత ఏకీస్థితి సంభవించె" నని తెల్పి యింటిలో నందఱు నాకిల్లల విషయమున మాతాశులై, అయ్యాకస్మిక భయంకర సంఘటనమనకు శోకింప దొడగిరి. వైద్యుడొసగిన యాషఢమును వివాహకరావు వారికి గ్రాహిచ్చు చుండెను. రాధ దేవతార్చనాగృహమున కరిగి దేవునిముందు సాగిలండి నిడ్డను బ్రతికింపుమని యెన్నియో తెలుగుల మొక్కు లిడుచుండెను. సాగ్యతి రోదన మొనర్చుచు నాకాశ పాతాళము లేకముజేయు చుండెను. లక్ష్మిపైదుర్గుడు చెప్పినచోప్పన నాబాలకుల కిరువునకును పాచక్యం సలుపు చుండెను. ఇట్టివర్స నాకాశ మున్నైనచా రెవరో యని గంగ యజుస్రాత్రువర్షము గురుపించు చుండెను. సదాశివావు మాతబుద్ధియై నెట్టివానివలె తెప్పవార్చక చూచుచుండెను.

ఇంతలో వైద్యుడు డొంగిన యావధము తనవ్రభావము కనబటచెను. అయ్యర్భకుల కిరువురకును క్రమక్రమముగ హంతి కాసాగెను. అందఱి మనస్సులందును మరల సాశాంతరము లుద్భవించెను. మరల కొంత తడవునకు వైద్యుడు వచ్చి పరీక్ష జేసి “ఇప్పు డింక భయపడవలసిన యువసరము లే” దని దైర్ఘ్యముచెప్పి వారి యాశను బలపరచెను. కొంతతడవున కాబాలకులకు స్వస్థత కల్గెను. భోజన సమయమం జేచేసవిషము కడుపుబోసి కేగుటవలన వారు స్మృతి తప్పి పడిపోయి యుందురని యనుమానించి, అదితెలుసుకొనుటకు వైద్యుడిప్పుడు మిగుల నుత్సాహియై యుండెను. ఆతడు వాతీయం దట్టిపదార్థ మేదేని గానపించునేమో యని నిరీక్షించు చుండెను. ఈదినము నంటక మందులు భుజించియేయుండిరి. అట్లగుట నీవిల్ల కిరువురకు మాత్రమే యన్నములో నీవిషమెట్లువచ్చెనో తెలుసుకొనుటకు నెల్లరు నుత్సాహమునై యుండిరి. తొంద్ర నేనోవిషపదార్థము తినుటవలన గాని, మఱి వైద్యుడుగాఁ గాని యిట్లు సంభవించి యుండునని వైద్యుడు తలచెను. కాని పరీక్షణల వలన వాతని కంట బడిన దానింగాంచి యాత డాశ్చర్యనిమగ్న డయ్యెను. పరిశీలింపగా వాంతి మధ్యమున నల్లమందు మిశ్రిత మైనట్లాతనికి దెలియవచ్చెను. ఎవరో క్షత్రియుగా కలవనిచో భోజనపదార్థములందు నల్లమం దెట్లు వచ్చెను? అతడు స్పష్టముగా నందరితో నిట్లనెను. “ఎవ్వరో దుర్మార్గులు భోజనపదార్థములో నీవిడ్డలకు నల్లమందు జెట్టిరి. భోజనాంతరమున వెంటనే వాంతికి బోవధము కడుపులో బడుటవల్ల మేలయినది. లేనిచో విస్మయముగ ప్రాణహానిసంభవించియే యుండును.

ఈసంగతి విని యెల్లరు విస్మితు లైరి. ఈ ఘోరకృత్య మెవరి వలన జరిగినదో యనుచిచారమున నల్లరమనస్సులు కలవర మంద

సాగెను. ఇరుగుపొరుగు గమ్మలక్కలు చాలమంది యుచుటకూడి యుండిరి. ఇంకొక వైద్యుడు “అయితే నల్లమల దొడ్డిది! మీలో నల్లమల దెవ్వరికైన నభ్యాసము కలదా?” అనెను.

ఎవ్వరు నిశచల నొప్పుకొనరైని వైద్యుని కొంతతడ వాలో చించి “ఎవ్వరైనమున స్వయంబాధి నునర్చిరో, ఈబాలకుల కీదన మెవ్వ రన్నము బెట్టిరో, వారవలననే యీకృత్యము జరిగియుండవల యును. ఈదినము వంటచేసినవా రెవరు?” అని ప్రశ్నించెను.

ఈప్రశ్న యాతనినోటినుండి వెలుగుడుటయే తడవుగ లక్ష్మి యని గంగ చప్పున ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. లక్ష్మి యీవిషయము నొప్పుకొన కుండుటకు పీలుతేదు. కారణ మేమన, సిశ్చయముగ నీ దినమున నామియే వంట చేసినది. ఎంటకాగానే యామెయే ప్రవధమ మున తనచేతిమీదుగ నాజులుర కిరువురకు నన్నము బెట్టినది.

ఒకదాని కొకటి తోడుగ నావిషయమును బలవరచు చుండిరి. లక్ష్మినోటినుండి యొకఁబూట యైనను వెలువడ లేదు. చాలనేటి వర కందఱు స్త్రీలు యుండిరి. తుట్టతుడకు సదాశివుడు నిట్టూర్పు పిడిచి యిట్లునెను. “నాభార్యయు నామెసోదరియు లక్ష్మియెడ ననేకపాపకారములు జేసియుండిరి. నేనుగాని. నావుత్రు లిరువురుగాని యేమియు నొక్కయపరాధ మైన జేసియెరుగము. అట్లయ్య నిట్లు స్వనాశన మొనర్చుటకు లక్ష్మి యెట్లుద్యక్తురా లయ్యెను!”

జావగారి పలుకులు లక్ష్మికిప్రాణాంతకదుఃఖమును కలిగించెను. ఇంతకంటె నాకస్మికముగ నామె శిరమున వజ్రఘాతమువడినప్ప టికి నామిప్రాణ మతగా వ్యధితము కాజాలదు. సదాశివుని భాష ణము లాలించి యుటజేరినవా రందరు విస్మితులై తమమనసున ‘అసంభవ’ మను కొనుచు నటచుండి వెడలి పోయిరి. గంగయు పార్వతీయు నీనుమీగ మేమియు నూరక భోనిచ్చినవారు కారు.

ఎన్నికలములలో యిప్పటికి వారి మనోధేయ పరిపూర్ణమైనది. వారల కవిధమున లక్ష్మిని నిందింప సాగిరి. ఈది మున గంగ యానం దమున కంతము లేదు. ఆమె సంతోషమునంతసేపు కూడ కడు పున నిముడి లేదు. ఈనాటిభయంకరకృత్యమువలన నానాకల కిరువురకును దేహవసానము కలిగినప్పటికి సంగులకై గంగ యంతగఁ జేరించి యుండ దని తోచుచున్నది. అక్కడెల్లెండిరు పునను గలసి యిప్పు డీసంగతినారంతయు జాటింపబడెత్తించు చుండిరి. సదాశీవుడు. ఖన్నవదనుడై విధియరుగు మీదికి వచ్చి కూర్చుండెను. ఈదినమున జరిగిన ఘోరకృత్యమువలన మనసంత యు జెడి యాతడాదిన మింకిలోని కరుగలేదు. వియకరా వీనాడు హతబుద్ధియై యెను. నడుమనను నతడు గణచుణి యగుతనభార్యముక్క యశ్రుస్థావితముఖకమలమును గంచి మిగుల వ్యాకుల మొందుచుండెను. ఇంతలో భార్యతి యట్టహాస మొనర్చుచు నచటి కరుడెంచి లక్ష్మి నుద్దేశించి “నీవు తలపెట్టినకార్యము కడముట్టలే దని యిప్పు డిక్కడ కూర్చుండి యేడ్చుచుంటివా? నీ కడుపులో నెంతవిష మున్నదో యెప్పుడెఱుగుచును?” అని పార్వతి లక్ష్మి తనబిడ్డలవద్దనుండి లేవగొట్టెను. లక్ష్మి యటనుండి లేచి యత్తగారిడగ్గఱకు బోయి కూర్చుండి శోకించుచు “ఈసంగతి మీరు కూడ నిజ మని నమ్మితిరా?” యనెను.

వృద్ధులు పైటకొంగుతో కోడలికన్నుల దుడుచుచు “అమ్మా! నేను కన్నులార గాంచినప్పటికి సంగతి నమ్మజాలను. నీవిది మన నున నుంచుకొని యేడ్వబోకుము చూలొచ్చిగాడు!” అని బుజ్జ గిండెను.

అదరపూర్వకము లగునత్తగారిపలుకు లాలించినంతమిత్రమున లక్ష్మి కిప్పుడావంతయు నొర్పు కలుగులేదు. ఆమె పెద్దపెట్టున రోద

ననుచు పోయెను. “అట్లు వచ్చిన యీయ వలదండల బోవుటెట్లు? మీరే దీని కేదేని చేయరాదు? జెప్పినామును.” అని యత్తగారిని వేడుకొనెను.

అమ్మనలి కోడలి నోచొచ్చెను, “అమ్మా! నిలుబట్టుబుద్ధిశాలిని యగునిల్లును నే జూడలేను. అమ్మయ్య నీ వింత బేల వయ్యెద పెండులకు? తల్లీ బిడ్డా నీకు నేనామి చెప్పగలను. ఈవిషయ మెప్పు రైన నమ్మెదరా? నీవంటిగుణవతికా యిట్టికళంక మంటుట? నే నంతయు చెలిసికొంటిని. ఈపనియంతయు నా దొర్భాగ్యపుముండ గంగచే. అమ్మండ బంగారమువంటి నానంసారమును మిన్ను చెయబక్షై వచ్చినది!”

అత్తగారి నుడుపులవలన లక్ష్మీప్రాణములు కుదుట బడెను. కొంచెము స్థిరపెత్తయై యీమ యటనుండి లేదిభర్తనునమీపించి “ఇందు మీకేమి అోచుచున్నది?” అని యడిగెను.

వినియక రా విల్లనెను. “ఈదుష్కృత్య మాదుష్టురాలు గంగచే యని నాకు బాగుగ నమ్మకము. అధండాలురాలుగాక యిట్టి రాక్షసకృత్య మునట్టుటకు సాహసింపగల స్త్రీగాని పురుషుడుకాని పృథ్వీతలమున నుండబోరు. ఇది నేగట్టిగ చెప్పగలను. కాని ప్రాణేశ్వరీ! నేడు నీభర్తయ మంతయు నెట కేగినది? నేడు మాయన్నగారి నోటవచ్చినవలుకు లెట్టగగల్గి వైచి నముద్రలవలె నామనసున ముద్రతిములై చుటచురగాల్చు చున్నవి. నీ వేటి కింతిగా సధిర వయ్యెదవు? సత్యమెన్నటికిని దాగనేరదు!”

లక్ష్మీమిగుల నావేశముతో “సత్యమీ జయించు నని నేనును నమ్మియుంటి” ననెను. కాని యీవిషయము సాధారణముగ నణగి పోవునది కాదు. సభాశివుని మనసున గలనందహా మమిచేసినపు తొలగ కుండెను. గంగ ప్రత్యక్షముగ దనకల్లెలిబిడ్డలకు విషము

బెట్ట ననుట శిష్యముగాదని యాతనిదృఢవిశ్వాసము. తుదకు దుర్బోధనలలో దగుల్కొని నదాశివరావు నేతుపడుటకు నాడ ప్రస్తావన చేసెను. కాని యాతడు వేటగుట కోప్పించిన లక్ష్మి యావజ్జన్మనూ పుట్టినింట నుండుటకై ప్రతిజ్ఞ చేసెను. కాని యెంతచెప్పినను రాధ యందుల కంగీకరింప లేదు. అప్పుడు లక్ష్మియే తనయత్తగారి నిష్పిధమున వేడికొనెను. “మీర శిష్యములు కోర్చి నానంసారము నుద్ధరించితిరి. అది యొక్కతరి చితికిపోయినచో మీరల నాడు కొనుట బహుదుర్గుటము. అత్తయ్యా! సామ్రాజ్యకత్వ మేమి కలదు? నాకొంత బంధారమువంటి మీనంసారము నేల పాడు చేసెదరు! ఇచట నుండి వెళ్ళుట నాకెదురుకును విచారము లేదు కాని యాదీనురాలికి మీవాదినేవాభాగ్యము లభింపనేర దని నా కత్యంతదుఃఖము కలుగు చున్నది.”

కోడలిపలుకులవలన రాధ కెంతయో దుఃఖము వచ్చెను. ఆమె యేడ్చుచు “అమ్మా! నీయోగ్యత సామాన్యమా? నీవే సాగృహ లక్ష్మివి. అట్టినిను లేనిచో నానంసారమువన యెవ్వనినట్లే! బిడ్డా! నీవు లేనిచో నీనంసారము నాకెందుకు? నీవునావజ్జన్మన్నచో మఱి యీనంసారమంతయు మునిగిపోయినను నాకు భయము లేదు.” అని చెప్పెను.

ముదునలి పెద్దపెట్టున నేడ్వదొడగెను. ఆమె యింకేమియు బలుకి జాల దయ్యెను. తల్లియొక్క శోకస్వరము వినవచ్చినతోడనే విసా యకరావచటి కరుదెంచి యిట్లనెను. “అమ్మా! నత్య మెన్నటి కిని దాగి యుండనేరదు. ఈదినము పలికినపలుకుల కన్నయ్యయు నెప్పుడో యొకప్పుడు వచ్చాత్తావము నండకపో దని నానమ్మకము. దీని నిష్క డిచ్చట నుంచుట యేమియు లాభము లేదు. కొద్ది దిన ములలో నిజము బయల్పడక పోదు. మఱి తిరిగి దీనిని తీసికొని

వచ్చుట కెంతయవకాశము వట్టెను? సోదరు లిరువురము వేలు పడుటకంటె నీది పుట్టినింటి కేగుటయే ముఖ్యము.”

మఱి యుపాయము గాన నానందము తుద కౌప్యద్ధురము లందుల కిప్పవడియెను. లక్ష్మి యానజ్జన్మము పుట్టినింటి గడపు నుద్దేశముతో నాదినమే పుట్టినింటి కరుగి స్థిరబరచుకొనియెను. బండ్లలో నెక్కుటకుముండునైయు గోడలు నొండొక్కటి గొలింబికొని మొంతయో విలపించిరి. జగన్నాథుని రాముని దగ్గఱకు దీసికొనినట్లే నని లక్ష్మి వారిని దగ్గఱకు బిలిచి వారి మోముల మీద నహస్తముతో నిమిల మిద్దు బెట్టకొనుండెను. ఇతలో గంగ యొక్క గంతున నటవ్రాలి యాబాసర నిరువుర నామెకొంటనుండి లాగికొని పోయెను. లక్ష్మి నజలనయిన యై తదేకదృష్టిని వారివంక చూచుచు బండి యెక్కిను. వినాయకరా వాసును బంపించుటకై వెంట బయలుదేరెను. బాల కృష్ణుడు కూడ వారితో బ్రయాణ మయ్యెను. సీజముగ బాలకృష్ణుడరుగ నననర మేమియు గనబడదు. రాధ ననాశివుడు నింక కొంతమందియు వాని సనేకవిధముల వారించిరి. కాని వానిని బట్టి యావుట కెవ్వరికిని ప్రజ్ఞలేకపోయెను. అత్తవారియూర సీదినము లక్ష్మి శాశ్వతముగ సెలవు గైకొనియెను. శ్రమివుల కుపకార మొనర్చుటకై యామె తనసౌఖ్యమును తృణప్రాయముగ వర్ణించినది! బండి దృష్టివధము తప్పెను. గంగ యానందవిహ్వలయై పార్వతిని గాఢానింగనము చేసికొనెను.

32

లక్ష్మి పుట్టినింటి కరిగినతరువాత సావను, రాధ మంచము వట్టెను. మూడుదినములవఱకు నన్న మైన ముట్టలేదు. అన్యాయముగ దుస్సహ మగునపనిండపాలై కోడలు పుట్టినింటి కేగుటగలన రాధ యత్యంత

దుఃఖికి యయ్యెను. క్రమక్రమముగ నీసంసారకృత్యములుఁజూచి
విరక్త యయ్యెను. ఏమూడుకామునో గాఢనిద్రావలన బలవంతము
మీద రెండుముద్దలు నోట వేసికొని, యామె యెంతయు, కన్నులు
గార్చుచు దినము బుచ్చు చుండెను.

దీక్షితునిసంసార మంతయు నిప్పును పెన్దకొడలియొక్కయు, నామె
జ్యేష్ఠభగిని గంగయొక్కయు, జేతులతో బడియెను. భార్యపోయి
వలన సదాశివరా విష్ణుడు మగల కంట్రాళ్ళను ప్రాసరింపించెను. కాని
వలన నాతఁడు మాటిమాటికి పొరుగుారి కిరుగవలసి వచ్చు చుండెను.
కాంతాకాంచనముల యుద్భుతమోహినీశ క్తికి బలియైపోయి
సదాశివుడు వెనుకటిసంగతులన్నియు బొత్తిగ మరచి పోయెను.
అట్లుగుట సమాయకు డగుసోదరునిద్రవ్యము గొని తన కైనిబుణములు
తీర్చుకొనవలయు ననియు, తనయిచ్చానుసార మారొక్కమును
వినియోగించవలయుననియు నానికి బలవత్తర మగునిచ్చ కలిగెను.
వినాయక రా వేపనిచేయుటకును నిష్పాదు మునుపటివలె వంతటి
యుక్తాహిగా లేడు. బేకసోయినప్పటికిని అన్నగా శేమాట చెప్పినను
త్రోసివేయుట లేదు. అన్నగా లేవని యుమించినను వినాయక రావు
భక్తిభావమున శిరసావహించి యెనర్చు చుండును. ఈయింట
నుండుట కిష్టాదు వినాయక రావున కణుమూత్రము నిష్క్రములేకండి ఈ
శేవలము తల్లికి నన్న గారికిని మనసు నొచ్చిపోవు నని శ్వశురగృహము
నకు బోవ డయ్యెను.

లోకు లనుకొనుమాట చివరకు నిజమే యయ్యెను. సంవత్సరము
నకు దాదాపు పదిపండెండు వ్రతములు దీక్షితుని గృహమున
జరుగుచుండెడివి. అవియన్నియు నిష్పాదు కట్టుబడి పోయెను. అతిథ్య
భాగ్యముల పరామర్శ యిప్పు డెవ్వరును గైకొనుట లేదు. భిక్షకులకు

పిడికెడు బియ్యము లభించునప్పటి కెంతో దెబ్బలాటయగుచుండెను. మునుపటి యాయుంటికళచే మాటిపోయినది. ఈసమయమున నదాళివరావునకు కండ్లాళ్ళతో పెద్దదెబ్బ తగిలెను. చేతివిరిగి, బాలినంత ద్రవ్యములేకుండ కట్టిపనులతో బ్రవేశించినచో దీనిని నెత్తి మీదనుంచి యెవ గల్గును.

పిడికెడు విషాదకథా నెవ్వరితో చకారము కూడ ననక యెక్కడికో లేచిపోయెను. వానిజాడయెమియు దెలియరా నయ్యెను. చదాళివరావు మిగులవిచారమునబడి యెను. రాధయనస్థ చ్ఛించుట కలవియే కాదు. అంతరము మూడుదినములకు మాధవరావును వెంటబెట్టుకొని విషాదకథా వింటికి తిరిగి వచ్చెను. వచ్చుటతోడనే మాధవరావు మొట్టమొదట భార్యమనోరమను జూడ బోవక గహస్యముగ ముందునచాళివరావును గలసికొనియెను. అతని గాంచుట తోడనే యుద్ధితానంద భరితుడై నచాళివు డెన్నియో ప్రశ్నలడుగ మొదలై యెను. కాని నడుమనే వాని కాపి మాధవరావునిట్లనెను. “నచాళివరావు! మీతమ్మునివలన నే విన్న సంగతినికూర్చి మూగురిన్ను రెండుమూడు ప్రశ్నలడుగకుండ నూరకుండ జాలను. జగన్నాథునకు, కామునకు నెవరో నల్లనంకు బెట్టగా నానంబంధమున నీవు నీమణిగలిగినాగ నగునానపడితివట!”

నచాళివుడు క్షిరక్షుడై “అవును నే విన్న సంగతులను బట్టి లక్ష్మీదేవిడల సంతాపము నుండకుండ నుండుటకు వలనుపడెను.” అని బహులం చెప్పెను.

“నాకు మిగుల నాశ్చర్య గుచున్నదే! నచాళివరావు, మునుపటి సంగతు లన్నియు నీవు మొగలంట మరచితివి గాబోలు! ఏదినమున నాశేష్టసోదరికి నీయింట నాశ్రయముచ్చితివో యాదినముననే సమూలనాశనమునకు నీవే బీజారోపణ మొనర్చుకొంటివి. ఆమె యే

కారణమున నిచట నుండగోరెనో యది యంతయు సిద్ధించినది. ఆకోరికయే నా కామయెడ సంశయము గలుగజేయు చున్నది. ఇది గాక యామెయెడ సంశయించుటకు నుతియొక విశేష కారణము కూడ కలదు.”

“సిస్టరరిని చే నెఱుగక పోలేను. ఎఱిగినను నీసంసర్గమున నామె యెడ ననుమానపడుటకు నా కేమియు కారణ మగువడుట లేదు.”

ఓహో! అర్భకుల కేదేని మతియొకటి బెట్టియుండినచో నేనును నన్నుక నేపోదును. కాని నల్లమందు బెట్టెనని యెప్పుడు నే నింటినో, ఈప్పుడేనాకు గట్టిచూచుమానము కలిగినది. నీకునిశ్చయముగ చెప్పుచుంటిని. ఈపని తప్పక యాచలడాలురాలిదే! నూనానున గారికి నల్లమందు తినుచుడుక కలదు. అది నీవు మరచితివని తలచెడను. ఈదుర్గాదురా లప్పటినుండియు దొంగతనముగ నల్లమందు తినుట కలవాటవడినది. నదాశివరావు! నీ వానిష్ట భగనాధీనుని విషయమున ననుమానిం చుటనిజముగ మిగుల నన్యాయమునుమా!

మాధవరావువలకు లాలించినంత నదాశివుని హృదయమున విశ్వత్ప్రకాశ మున్నెను. కన్నువైచున్న పొరలు దీసివేసిన నానిశ్చయము యెటు లుండునో యీసమయమున వానిశ్చయము యటు లయ్యెను. సకలవిషయము లెప్పుడు వానికనులయెగుట స్పష్టముగ గన్పట్టుచుండెను. వానిమాఖము వెల్లనైపోయెను. ఇంతలో మరల మాధవరావు విట్లనెను. “నీకు నామాటలయందు నన్నుకములేనిచో పరీక్ష చేసి చూడుము. దానికడ నీకు నల్ల మందు దొరకు నని నే నొక్క చెప్పగలను.”

నదాశివునిచుననున కేమితోచెనో యెవ్వరెరుగుదురు! మాధవరావు నచ్చటనే గూరుచుండు మచి చెప్పి, యాతడు తత్తణములోని కరిగి, కొరికిసేపటిలోనే చేత నొక డబ్బీ వట్టుకొని బయటికి వచ్చెను.

అబరిణె మాధవరావుచేతి కిచ్చి “అబరిణెలో నేమున్నదో తెలుచి చూడు” మని యతనితో జెప్పెను.

మాధవరా అబరిణె సానవాలుపట్టి “నీ వే చూడుము. దీనిలో నల్లమం దున్నదో లేదో” యనెను.

నదాళివుడు సిగ్గులుచు “మాధవరావు, నీ వనినదే నిజము. లక్ష్మి విషయమున నిష్కారణముగ సంతయుించి యూ మిను నిందలవాలు చేసితిసి” అని పలికెను.

మాధవరావు మిగుల నుత్సాహముతో “అయితే మజిలీజలకు సజమేదా తెలియజేయుటకు విలంబము చేయకు” మని యుపదేశించెను. ఇది జరిగినతరువాత మాధవుడు శ్వశురుగృహమునకు బయలుదేరెను.

చివటకు నిజ మేమో బయటబడినది. తనకోడలిపై సన్న్యా యముగ వచ్చిన యావవాడు తొలగిపోయిన దని తెలిసినంతనే రాధకు పట్టరాని సంతనము కలిగెను. తనయునుగుకోడలు మరల నింటికి రాగనే మిగుల వైభవమున సత్యనారాయణపూజ యునర్తునని యామె నిశ్చయించు కోసియెను. అందుకు దగిన ప్రయత్నముల గూడఁ జేయుదొడగెను. కాని యేసంగతి వినినంత వృద్ధురాలియూ నందము బ్రహ్మాండము పట్టజాల కుండనో యావిషయమే పార్వతి చెవిని బడినంత నామెక్రోధము బ్రహ్మాండమును బ్రద్దలుచేసికొని బయట బడియెనూ ఏమి యని భయ మగుచుండెను. సంతాపభరమున చేతిలోగవని యట్లనే యెక్కడి దక్కడ విడిచిపెట్టి, పార్వతి గంగపై నొక్కపెట్టున విడిచికొనివడి, యత్యంతకఠోరవాక్యప్రహారములచే నామెహృదయభేదన మొనర్ప దొడగెను. ఆమె మిగుల తీవ్రముగా “నీమొగము మండ రాక్షసిముండ! నీవంటిభయంకర కాలనర్పమునకు బాలు పోసి నేనింత వటకు వెంచు చుంటినే! నీ

హృదయమున నేమైన దిలకు యనునది యున్నదా లేదా? నో! గొం
గని నాముద్దుబిడ్డలకు విషముపెట్టెదట నీకు చేశా లెటు ఎచ్చిన
చండాలుపుముండ! నీచేతులను మోడి పడబో లే నేమి! అని
యటచేసు.

కృతాంతునినలె భయంకర మైన పార్వతీమూర్తిని చూచుట
తోడనే గంగ మొదట కొంచెము వెలుగువడియెను. కాని యిది యంత
యు నెప్పుడగ సహించి యూరికుండుట యుదితము గాదని మనుచులో
దలపోసి, యామి చిల్లభిభయంకరగర్జనకు ప్రత్యుత్తర మొనఁగుట
కెంతోబలవంతముగ నోపగ దెచ్చికొని, నోరు దెలుచి “ఏమి—
అంతనోరు పాటవేసికొను చుంటివి! నీ వెవరి నట్లను చుంటివో
నాకు దెలియుట లేదే!” యనెను.

గంగనోటివెంబడి నీమాటలు వెలువడినవి, కాని యామిగండె
మాత్రము దడదడకొట్టుకొనుచునే యుండెను. మొగము బొగ్గునలె
నల్లనై పోయెను. ఇంకా పార్వతీనోరు మరల విడబడియెను. “ఓసి
చండాలుపుముండ! నీకింకను మొగ మెత్తుకొని మాట్లాడుట కేల
సిగ్గులేదు! నీపెట్టలోనే నల్లమందుబరిణె కాన్పించినది; కాదా?
ఓసిదార్భాగ్యపుముండ! నీ కేమియు ధర్మాధర్మభయము లేదా
ఎవరియన్నము తినుచుందువో వారిని మొదలంట నాశన మొనర్ప
బ్రయత్నించెదవా? అక్కడ నీతిమ్మునిసంసారమునకు ని వ్వంటించి
నావు. పినతల్లిగారియింటికి వెళ్ళి యిక్కడకూడ వెలుగబెట్టి వచ్చి
తివి. ఇప్పు డిక్కడకు వచ్చి చూకాపురమునకు నీ వ్పొంటించి కూర్చు
చుంటివా సిర్భాగ్యురాలా! నీన్నెప్పుడైన సరిగా నెట్లు చూతును?
నీకాళ్ళపై నీచేతులతోనే తాతి నేల పడవెచ్చికొనెదవు? నీనోట
నీవేల మున్నుకొట్టుకొనెదవు? నీచేతులలో వుండుపుట్ట! లోకు
లను వేపుకొని తినినగాని నీకడుపుమంట తీరదాఏమి—మాట్లాడ
వేమి! నోరువడిపోయినదాయేమి!”

ఇంక చెల్లెలియెదుట నిలుచుటకు గంగకు శక్తిలేదు. ఆమెచదములు గడగడవఁజేసినను, గొంతెండి పోయినందున పార్వతివలె గట్టిగా మూట్లాడుటకునైతే మామెని సామర్థ్యము లేదయ్యెను. ఇత నేమియుఁ జేయజాలక యొకానొక విషహినసర్పిణివలె నామె 'హా హా' యనిమాత్రము పూత్యారము చేయ దొడఁగెను.

ఇంతైనప్పటికిని గంగ సిగ్గుమాలి బునలుకొట్టుట గాంచి పార్వతి కెంతో కోపము వచ్చెను. క్రోధావేశపరవశయై యామె యిట్లనెను. "తమ్మునిచే నింటిలో నుండి వెడలగొట్టించుకొని, పినతల్లి యింటికి పోయి యక్కడ దెబ్బలుపడి యిప్పుడిక్కడకు వచ్చితివి. దౌర్భాగ్యరాలా! నీ కేమియుని గైన లేదే! ఇప్పు డిచ్చటినుండికూడ దగినవ్రాయశ్చిత్తము జేసి పంపించెదను. ఇప్పుడు నిన్నెవ్వ డింటిలో కాలుబెట్టనిచ్చునో చూచెదను—"

గంగకన్నులవెంట నశ్రువులురాలసాగెను. ఆమె వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు నెట్లనెను. "ఇంతకుని ప్రార్థన మిట్లు పట్టినది! నే నెంత మంచి చేసెను మిమ్మా నాయెను. నీవుగా చెచ్చినవాళ్లు నామీద బడుటకు తయారగుదురు. చివఱకు నీవుమాత్ర మిటు లనుటలో సాశ్వర్య మే మున్నదమ్మా!"

కాని పార్వతియేమాత్రమును శూన్య లేదు. ఆమె కోపమున మరల నెట్లనెను. "ఒసే దుర్భాగ్నిరాలా! ఈకుచ్చితిపుమాట లన్నిటిని నే నెఱుఁగునును. ఒకరక నీవు చేయగలమంది యేమి! నీ మొగము బొగ్గులు గాను! నీవు సన్నేమియు నుద్ధరింప వద్దు. నీవెక్కడ నుండి తగవు. తిత్తుణముటనుండి వెడలిపోమ్ము. జాగ్రత్త! ఒక్కక్షణ మైన నిట నుండకవేమా! ఎదు—నీదొంగయెద్దు లేమియు నా మనసునుకరిగింప జాలవు. తెలిసినదా?"

చెల్లెలొసర్చిన యియ్యనవానిమమైన యవమానమువలన గంగ

రోదనము వెంటనే ముగిసిపోయెను. ఇప్పుడు శ్రోధలక్షణములు గాన వచ్చు చుండెను. అది యెంతయు గొప్ప తనయగునో యాపమును ధరించెను. పండ్లు పటపట 'గొటకు'ను, సుధరసంకన మొనర్చుచు, భయంకరకర్కశస్వరమున నామె “నామొగము బొగ్గులు కావలయునా? మించినది. సరే అగుచున్నదితే! చా ర్భాగ్యురాలా! ముందు నీవును—నీనంసారమును బొగ్గులు కాని నీ—నుతీ నామొగము బొగ్గులగునా? యని కేక వేసెను. పార్శ్వతికూడ నింక సహించజాల దయ్యెను. రోదనముగ గొన్నులు జేవురింప నామె బాహ్యజ్ఞాన శూన్యమై పోయెను. అనయమునకు వినియక రా వటకు వచ్చి యుండనిచో నక్కచెల్లెండ్రువురకును భయంకరయుద్ధము జరిగియే తీరును. వినాయక రావు వదినెగారిచేయు బట్టుకొని యెంతో కష్టము మీద నామె నావలకు దీసికొనిపోయెను.

౩౮

నూధవరావు సదాశివునియొద్దనుండి ఒయ్యలు దేరి వెంటనే తన యత్తవారింటి కరుగు చుండెను. త్రోవలో వెనుకటిసంగతు లన్నియు నొకదానివెనుక నొకటిగ తలపునకు రాసాగెను. మనోరమ యాకృతి యాతనికట్టెదుట గనపట్టు చుండెను. ఆమెకు గలనహజ భీతియు, సంశయమును, ఆమెవిహ్వలాకృతియు, లజ్జావనతగృప్తీయు నిష్కారణముగ దనవలన గలిగినమర్మభేదకతిరస్కారమును? కఠోర దూషణములవలన నెన్నడును జలింపనియాశోమలహృదయాత్మగత మగునగాధప్రేమయు, భయమున నిట్టూర్పులు విడుచుచు కరుణా జనకస్వరంబున నామె పలికిన “సన్నప్తనాకు” మొదలగునచున్న హృదయదాపకవిషయగుండ్రతమైన మనోరమయాకృతి క్రమక్రమంబున నూధవరావుదృష్టిపథమున వచ్చి నిలువబడియెను. అనంతరము తన

జ్యేష్ఠసోదరులను మననోరముకు గలిగినదుగ్ధరహింసయు వారి గన్నుల కట్టినట్లుండెను. ఇవిధమున పొట్టొక్కనివలె స్త్రరణకు వచ్చి, బిడ్డొక్క విషయమే యెట్లు వానికన్నులముందు కన్పట్టుచుండెనో, యట్లులే యాశునవగాధిని యాశునయ్యజ్ఞానబాలిక సహసశీతకూడ జ్ఞప్తికి వచ్చి మాధవరావు విస్మయము తాజొచ్చెను. మాధవరావు తానకూడ నేదోస్వప్నమున మనోరమును నొప్పించి యుండను కదా! భార్యవిషయమున చా నొనర్చినయోగ్యత్యాచారము స్త్రరణకు వచ్చుటతోడనే వానిహృదయము కాంతినంత మయ్యెను. తన గానే యెంతయో విచారముకొనియెను. పశ్చాత్తాపమువలన నాతని హృదయము దగ్ధము కాసాగెను. ఇప్పుడు భార్యకు మొగ మెట్టుల జూపుకునా యని యాతడు సిగ్గుపడు చుండెను. ఈవిచార మాలవలన నాతనితల తిరిగిపోవు చుండెను.

ఇవిధమున మనస్సున సత్కీశమనొంది కడకు గన్గిట్టి బాగుగ నుడిచికొని మాధవరావు సంశయించుచు శ్వశురగృహప్రవేశ మొన ర్చెను. అగృష్టవశంబున దొలుతనే మనోరము వానిద్వష్టిని బడి యెను. దగ్గట చుటెవ్వగును లేదు. మాధవరావును జూచుటతో డనే మనోరము మూర్ఛిత యయ్యెను. మాధవరావు నగుగెత్తుకొని పోయి యామెను బాగ్రతగ బట్టికొని యాప్రక్కగదా నున్న సెజ్జపై బగుండెట్లెను. భార్యయనన్ధ జూచినంత మాధవరావు మనసు మిగుల నిగులుజెందెను. మనోరము మూర్ఛితయగుట చూచి మాధ వునిహృదయము శతధావీర్ణ మయ్యెను. బాలకుని చందమున నాతడు వెక్కిరివెక్కి యేడ్వసాగెను. తుదగ మిగుల ప్రయాసమున నాత డెచ్చుట మాని, యనేకోపచారము లొనర్చి మనోరమును మూర్ఛ నుండి తేర్చెను. మనోరము మిల్లిగా దననల్లనివిశాలనేత్రముల దెలు చెను. ఎట్లయెగుట జూడ నాధునిమాఖకమలము గానవచ్చెను.

పిదప నొక్క మాటు నలువంకల గలయజూచి యామెమనల దనదృష్టులు భర్త మోమువై వునకు దిప్పెను. అంతలో నామె మరల కన్నులు గట్టిగా మూసికొనియెను. తననుయమున మాధవరావు హృదయశ్రేతమున ప్రవహించుచున్న శోకప్రవాహము నేత్రముల నుండి వల్లువయై పైకి పొంగి పాటు చుండెను. మనోరమ కన్నులు మూసికొన్న లోడనే యాతడు బాష్పధారలు దుడిచివేసి గద్దవస్త్రమున “మనోరమా!” యని పిలిచెను.

యెదట మనోరమకు నేమియు ఏమిడినట్లు తోచెను. ఆమె మిగులభీతిల్లి మఱలనొక్కమాటు కన్నులు దెరిచి చూచెను కాని వెంటనే యవి మెల్ల మెల్లగా మూసికొని పోయెను. ఆమె నోట మాటయే లేదు. తుదకు జాలనేపటికి మిగుల సన్నవస్త్రమున నామె “ఏమిది! దైవమా! ఇదియంతయు నిక్కమేనా!” యనెను.

చూగవునకు గుఱునూ నీ? లినన్న? అతడు గద్గదగా ఉదయెను. వానికిని నోటివెంట 1, 2 గా ఉదయె. కన్నులనుండి బొటబొటబాష్పములు గాగ్గుచు నాతడు న్నల్లడై నిలుచుండెను. నేత్రములు గట్టిగా మూసికొని, యానకులుమున చునోగిను జూచి గదుగ మిగులసన్నముగ “దేవా! ఇదిగిగా న్నన్న మీ రైయిదో దయయాంబి నాకు స్వచ్ఛవస్థయే దిగి కాని ముండఁగిముగ్ధ!” అని పలికెను.

మౌనభీత కనులమువలె శోభాయమాన మగుభార్య మనోహరముఖమును ప్రేమాతిరేకంబున ముద్దుకొని ఉగ్గుత్తికతో మాధవరావిట్ల నెను. “మనోరమా! ఇదికలగాదు కన్నులు దెగువుము. సత్తుగు ఉగునీభర్తయునుగో : జనుగ నీయెదుట నిలిచి యున్నాడు. నీ పీనిర్దయున మున్నంపనిచో వీని కిం నాకే లేగు. నిన్ను ఉమావధాయు వేడుటకే యిటుకు పచ్చియున్నాడు!”

కొంచెము ఫలహార మొనర్చెనపు. ఈవ్రతము వలనను, నీయవ వాసము వలనను నీకు దేవతావ్రసన్నము కలదని వ్రజ లండలు నను కొనుచుండును. కావున నింకెంత కాలమునకు నాకు పతివేదాభాగ్యము కలుగునో నీవు చెప్పుము చూతము?”

అట్టి యొక్క నిష్కలనటవాక్యము లాల్చి “పిచ్చి-చ్చి పట్ట లేదుద! నేనేమి బోధితిను - రాలను తివర్చిని యనుకొంటివి కా బోలు! నరే యిది నిజ మైనచో - చన - నేను నీ కాశీర్వాద మొనర్చెనను. దైవము నీయభీష్టము నత్వరమ నెఱవేర్చుగాక!” “నుతి నీకు దేవతావ్రసన్నము కలదని యంద రనుకొనుమాట యనశ్చయే, నరే అట్లుకానచో వదిలే! మతి నీవిట్లు వ్రాసేవాసము లొనర్చి కరీకమును గట్టపట్టు పెండులకు? అటులయ్యు నీశరీర మిట్లు తేజఃపుంజ కాటు లైనది?”

“నివూర కిటుల బిచ్చివడగోళము కల్గి! నా గుట్టి పాతకకా నైకంతథాముడు వ్రసన్నమగుట? కాని యొక్కదినమున నాకు స్వప్నమున నైకంతము కనఁడినది. ఇంకను అం దిట్లు గాన్పించినది. అనైకంతమున నైకునశేష్యులును విరాజమాను డై యున్న వాడు. అప్పటినుండియు బ్రతిదినమును నేను నాహృదయరాజ్యమున నుద్దేశ పూర్వకముగ నానైకంతనిగ్మాణ మొనర్చి, నాదేవి తేళ్వగుని హస్తయుగ్మమున శి. ఖ, చక్ర, గణా, పద్మముల నొనగియాత ని యానైకుంతమాలొని నైకుంతశివునిగనొనర్చి వానినే సర్వదా ధ్యానించు చుండును. ఒక్కొక్కప్పుడాయూర్తిని స్మరింపు చుండ నా కాశలీదప్పలు కూడస్ఫురించవు.”

“ఏమి? వదిలే! ఏమనుచుంటివి! ఇందు వలన నీ కాశలీదప్పలు కూడ తేకుండఁ బోవునా!”

శెట్టిరహస్యమును జూచుటలేదు. సంవత్సరము కారాగృహవాస శిక్ష పొంది నే నొనర్చిన ఘోరపాతకమునకు బ్రాయశ్చిత్త మనభ వింటిని. ఇప్పుడు నేను కుర్మాగ్గమునందు ప్రవర్తింపజేసెను. చెప్పచెప్పు, మనోరమా! నామాటలుయందు నీకు సమ్మతము గలుగా! ” అని మాధవరావు పలికెను. సిగ్గుచే మనోరమ తలచుచు యిట్లనెను. “మీమాటలు నెన్నడైన సంశయించితివా! ఇప్పుడిది మీవలన నెప్పుడేవాసము సంభవించినదో యీవిషయముసమూతము నామనసున నెన్నటికిని చోటు—”

ఇంతలో వినాయకరావు మాధవరావును కేకవైచెను. ఎంతో కష్టమున కన్నీటిని దుడుచుకొనుచు అక్కన జేర్చియన్న భార్యశిరమును విధిలేక తొలగించి మాధవరావు మెల్లమెల్లగ బయటికి రా దొడగెను. మనోరమ విస్మితయై నిశ్చలదృష్టుల నాకునిపడ జూచుచుండెను.

మాధవరావు బయటికి వచ్చినంతనే వినాయకరా విట్లనెను. “బావా! మీయవకార మెన్నటికిని మఱవకు. అమృతనేవ చేయించి యీమృతదేహమున మరల నీదినమున మీరు ప్రాణము బోసితిరి. మరల నాకు సంసార మొనగూర్చి మీరు పుణ్యము గట్టుకొంటిరి. సడువును. మీయన్న మీకై యెదురు చూచుచున్నాడు. ఒక్క తూటి యటకు రండ!”

“ఈవిషయమున నేనొనర్చినసహాయ మేమియు లేదు. వినాయకరావు, మీకింతపటి కేయేయనిష్ఠములు వాటిల్లెనో వాసికన్నీటికి నీనీచుడే, యీపాతకి యగుమాధవరావే కారణముకాదా? నలేయది బోనిమ్మి. నీవు ముందు సడువుము. నేను వెనకనే వచ్చెదను”

వినాయకరావు వెడలిపోయెను. ఇంతలో నదాశివరావే యచ్చటికి వచ్చిచేరెను. మాధవరావును చూడగనే నదాశివుఁ డిట్లనెను.

“మాధవరావు! మే మందఱు యిప్పుడు లక్ష్మీని దీసికొనివచ్చుటకై బోవ నుంటిమి. నీ నామొపై నారోజులగు నీమ్మారణదోషమును గూర్చిన యధార్థవృత్తాంత మును కేటిగించి లోహమె ఘనస్థానము దొలగించినగాని యిప్పు డొక్కక్షణ మైనను నా పనిని స్వస్థత వహింపదు.”

ఇది వినుటతోడనే మాధవరావు మిగుల సంతసిమున నిట్లనెను. “అవు నవును. అట్లుచేయవలసినదే. నడువుము. నేను కూడ మీతో వచ్చెదను. మావదినెగారు కూడ సచటనే యున్నది. ఆమె వట్టున నే సంతవరకుఁ జేసిన యపరాధమును కామెను క్షిమాపణ వేడికొని యెటు లైన నామెను మరల నింటికి దీసికొని వెల్లెదను. సదాశివ రావు ఆమె యనుసరిత చొప్పుననే— ముఖ్యముగ వదినె యెట్లు చెప్పినో యట్లేప్రవర్తించి యిప్పుడు సూతనసంసారము బ్రంబంభిం చెదను.”

“నడువుము. అయితే మఱి బయలుదేరుటకు ప్రయోగముగమ్ము. అమ్మా, వినూ, జగన్నాథు, రాముఁడు ఇంక నింటిలో నందరిని వెంటదీసికొని వెల్లెదను. ఎందుచేతనో నా కొంటరిగ నచటి కేగుటకు ధైర్యము చాలకున్నది. మాధవరావు, నీవే చెప్పుము. ఇప్పు డొంటరిగ నచటి కే ముగము బెట్టికొని పోదును?”

మాధవరావు నవ్వుచు “మఱి నేను మనోరమను కూడ వెంట దీసికొని వచ్చెదను. ఇంక నామెను విడిదియుండుట లేదు!” అని పలికెను.

నిర్ణీతదినమున నందఱును లక్ష్మీని దీసికొని వచ్చుటకై బయలు దేరిరి. దాసి యగు సఖాబాయియు, నొక్క నొకరు, గంగయు సముప్పురుమాత్రము సదాశివరావుగృహమున దిగబడిరి.

3౯

నేడు వాటిల్లిన కలవలన గంగకు వార్షిక యెడ గల సోదరీ పోషణము రవంతగూడ కడముట్టెను. తనకుల్లెటిబిడ్డలకు పోతులారా పనిము బెట్టి గంగ యింతవఱకు పంతోప సాగరమున నోలలాడు చుండెను. కాని యెంతవినూరకగము! ఆ పంతోప సాగరమున నేడు హాలాహలతరంగములు ద్భవించి మహాకల్లోల మొనగ్గుచుండెను. అట్లగుట నిప్పుడు గంగకు పగ దీర్చుకొని రాక్షసకాంధు యుద్ధమిందెను. తా బూనిన కార్యము సఫలమగుటకై మిగులయోచించుటవలన నామహృదయము దగ్ధమగుచుండెను. ఆమె మేనుకొన్నను స్వప్నమునను పగయే దోచుచుండెను.

రాత్రి రెండుజాములయ్యెను. కాని గంగ నిద్రయన నట్టిడియొ యెఱుగదు. ఆభయంకరనిశీధనముచేయున నామె పిచ్చిదానివలె నిల్లంతయు కలముదిగుగుచున్నదేలనో! ఈదిన మిగుల నొక్కపిట్ట యైన లేదు. ఈనా డామెయిష్టానుసార మునర్చుట కేమీటంకము లేదు. అనాయాసముగ సంభవించినపిట్టమంచియదను గంగ పంటి పగ బూనియున్న మూనిసివలన ఎందుకూరకబోవును! తన దుర్వాంధు నేతీరున నెఱవేర్చుకొందురా యని యామె యోజించు చుండెను. ఎంత యోజించినను చాలనేవటివఱ కేమియు స్థిరపడినది కాదు. అందువలన నామె మిగుల నస్థిర యై విడువబడినయున్నాదనివలె నిల్లంతయు సృత్యము నేచు సాగెను. అట్లుండ నామెదృష్టి సమీపమున నున్న భావ్యపుకొట్లవంకకు బోయెను. ఇంక జెప్పవలసినదేమి! ఆరాక్షసి మహానందమున కిలకలనవ్వ సాగెను. నిస్తబ్ధ మగునాగంధీర సీతీధనమయమున గంగ పకటహాస్య మెంతో భయానకముగా నుండెను!

అమెమనసున నేమి దోచెనో యెవ్వ రెఱుఁగుదురు ! గంగ
జోవలికి వరుగెత్తుకొనిగో ముక్కలదినేపటిలో వెలుపలనున్న పెద్దకాగడ
చేతబట్టుకొని బయటకు వచ్చెను. ఇదియేమి! ఆకొట్లచంక జూచి
యాచండ అంకము మరల పకవకపెట్టుకొన్న దెందులకు! కాగడా
వెలుతే నీలో నామొమొగ మేటికింతభీషణముగ గానవచ్చుచున్నది.
ఈకాగడాతో సమానముగ గంగకన్నులుకూడ నెందుల కట్లు
బ్రజ్యలించు చున్నవి ? ఎంతభయం నము-ఇది యెంతభీషణమూర్తి.
చూచిచూచి చేతితో గట్టిగ బట్టికొనియున్న యీ కాగడ నాదుర్మార్గు
రాలు ధాన్యపుగొట్లు కలపించెను. అంతట భయానక మగువెలు
తురు వచ్చెను. కొట్లు పెళపెళ పేలు చుండెను. ఆపెళపెళధ్వను
లకు సరిగాంగకూడ పకవకనవ్వసాగెను. శ్రేణానమధ్యమున
బ్రజ్యలీత మగుశీతచుట్టును మూఁగి పిశాచము లెల్లు భయంకర
ముగ జిండులు ద్రొక్కునో యటులే యూపిశాచియు మిగులనలతన
మున నాట్యము చేయు చున్నది.

ఇప్పు డిం కేమిచేసినను నగ్ని జల్లార్పుట కలపి గాదని తోచి
సంత గంగమనసున నేమిపాడమినదో యెవ్వఁరెఱుఁగుదురు ! ఆ
రక్కసి తానపండుకొన్న గదిలోని కరిగి తలుపు లోపల గట్టిగడియ
వైచిపో నెను. భగభగ మని భయంకరాగ్నిజ్వాల లెటుల మేఘు
మండల మంటుచున్నవో యట్టిమట్టురా లగుగంగయానందము
కూడ భూమ్యాకాశముల పట్టకుండెను. కొట్లలోపిధాన్యము తగుల
బడుచున్న పటపటధ్వనులు నలుగడల గనిపింపజేయు చుండ దానిలో
పిశాచివికటహాస్యము గూడ నిండిపోయినదే! క్రమక్రమముగ
భీషణాగ్నిజ్వాలలు లేది యెట్లా కాశమాడలము నిండి పోవు చుండనో
యటులే గంగయానందముకూడ నాకనమున భేదించుకొని
పోవు చుండెను. కాని హాహా! ఇంటిలో నిశిత పెద్దవెలు గెక్కుదీని

“అదియును సత్యమే. సగే. కాని మఱి నీ పిలుల గేయించవచ్చు కన్నీరు విడుచుటెందులకు?”

ఆసమయమున లక్ష్మి మనసున గుఱువానిని పొంగినట్లును, కన్నలనుండి యవిరళాశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండెను. ఆమె యిట్లునె యెను. “వదిలే! మనకన్నులనుండి యుత్సాహము లేదు. మనసు లను గుఱు పెట్టు పెట్టు!”

నుకీల మిగుల ననురాగమున లక్ష్మిని దగ్గఱకు దీసికొని యామె కావ్యముల దుడిచినైచి సప్రేమముగ నామెవీపుపై జేయి వైచి “నామాట విని నీ విప్పుడత్తింటికిరగు” మని బోధచేసెను.

“నాయెదుట కివింక నామాట దలపెట్టగుము. అది యనుభవము. బావగారెంతదనుక నావిషయ మై సంతయుంతురో, యెంత వఱకు నిజము బయలుపడదో యంతవఱకు నాకన్నీటిధారలు కట్టుబడవు. నేనచటి కేగుటయు సంభవింపదు. సగే! అది యటుండవిమ్ము. వదిలే! ఇన్నిదినములనుండి కరుణాబావు మని దైవమును బ్రార్థించుచుంటిని. కాని యంతవఱకు నాపై నానికి గనికరము గలుగలేదు!”

“అమ్మా! మనయదృష్టవైఫల్యమును మనమే యనుభవింప వలయును. పూర్వజన్మమున మన మెట్టిసుకృతనుష్కృతములొనరించి తిమో యవిధముననే యీజన్మమున వానిఫలితము లనుభవింపక తీరదు. మన మంతబ్రతుక్నిచ్చినను వాని గడువశక్యముకాదు. ఫలితము బొందినతరువాత భగవంతునకు దయగలుగును. సర్వవిషయము లును నియమము తప్పకుండ జరుగునని తెలిసికొనుము.”

“వదిలే! నిపును దిన మంతయు పూజ, అర్చన, భ్యానము, జపము వీనితోనే గడుపుచుందువు. పగలంతయు గ్రుక్కెడు నిరైన దీసికొనవు. రాత్రిమాత్రమిప్పుడో దేవతార్చనమును బుచ్చుకొని

కొంచెము ఫలహార మొనర్చెనవు. ఈనతము వలనను, నీయవ వానము వలనను నీకు దేవతాప్రసన్నము కలదని ప్రజలందఱు నను కొనుచుండుదు. కావున నింకెంతకాలమునకు నాకు పతిసేవాభాగ్యము కలుగునో నీవు చెప్పుము చూతము?”

అట్టి యొక్క నిష్కలపటవాక్యము లాలించి “పిచ్చిగిచ్చి పట్ట లేదుద? నేనేమి జ్యోతిషు-రాలను తిప్పివి యనుకొంటివి కా బోలు! నరే యిది నిజమైచుచో-వర- నేను నీ కాశీర్నాద మొనర్చెనను. దైవము నీయభీష్టము సత్సరమ నెఱవేర్చుగాక!” “నుజీ నీకు దేవతాప్రసన్నము కలదని యంద రనుకొనుమాట యనశ్యమే, నరే అట్లుకాచుచో వదిలే! మజీ నీవిట్లు ప్రశోపవానము లొనర్చి కఠిరమును గట్టపెట్టు టెందులకు? ఆటులయ్య నీకఠిర మిట్లు తేజఃపుంజ కాటు లైనది?”

“నివూర కిటుల బిచ్చిపడఁగోళము తల్లీ! నాకుట్టి సాతకికా వైకంఠధాముడు ప్రసన్నమగుట? కాని యొక్కదినమున నాకు స్వప్నమున వైకంఠము కనబడినది. ఇంకను అం దిట్లు గాన్పించినది. ఆవైకంఠమున వైకుంఠేశ్వరుడు విరాజమాను డై యున్న వాడు. ఆవృటినుండియు బ్రతిదినమును నేను నాహృదయరాజ్యమున నుద్దేశ పూర్వకముగ నావైకంఠనిర్మాణ మొనర్చి నాజీవి తేళ్వ గుని హస్తయుగమున శంఖ, చక్ర, గదా, వద్యముల నొనగియాత నిశీ యావైకంఠములోని వైకుంఠేశ్వరునిగొనర్చి వానినే సర్వదా ధ్యానించు చుండును. ఒక్కొక్కప్పుడామూర్తిని స్మరింపు చుండ నా కాశీలిదప్పులు కూడస్మరించవు.”

“ఏమి! వదిలే! ఏమనుచుంటివి! ఇందు వలన నీ కాశీలిదప్పులు కూడ లేకుండఁ జోవువా!”

“ఓసి వెట్టిదానా! ఒక్కసారిమనసు ప్రసన్న మైనచో మతిం తెక్కనే తుత్తిపాసలు?”

“వదినే! నీ వేమైన ననుము. నాకిట్లుదోచుచున్నది. నీ వేనే నొక శాపబ్రహ్మదేవత వై యుందువు. నీవు ధన్యవు. సీపతిధర్మ ధన్యము. కానిచో మేము ప్రత్యక్షసంసారమునందుంటిమి కాని యేమిప్రయోజనము? పతి ధ్యానించియు, చింతన మొనర్చియు మేము ప్రసన్నహృదయల మగుటకు దూరమై మీదమిక్కిలి న్యాకులము మాత్ర మొందుచు శోకించు చుంటిమే! మా దెట్టిపతిధర్మ! అటు లయ్యెను వదినే, నీ కేరియు బతిదర్శన మగునను నాశాంతముగూడ లేదు. దైవానుగ్రహమువలన మా కట్టియాశ కలదు.”

అదివిని సుశీల మిగులనానేశమున నిట్లనెను. “ఏమి, లక్ష్మీ! యేమంటివి! నాకు వారిదర్శన మగుననునాశయే లేదా? ఏయాశి యాధారమువలన నే నింతదనుక ప్రాణధారణ మొనర్చుచుంటినో యాయాశనే నీవు శేకుండజేతు నెంచితివా? మాకు చూడ వునర్దర్శనము కలదునుమా! అది యీలోకమునమాత్రము కాదు-వైకుంఠమున! ఓసియమాయకురాలా! ఇచ్చటి మీదర్శనమున కనేక విఘ్నములు కలుగ గలవు. మాటిమాటికి వియోగము తటస్థింప గలదు. కాని యచటి మానందోగము చిరస్థాయిగ నట్లుండవలసినదే!”

లక్ష్మీ సుశీల మొగమునగ జూచు చుండెను. ఆనమయమున నాకు వదనమండలము పై నొకవిధ మగునప్రతిమ తేజము విరాజమానమై యుండెను. ఆ తేజముముందచట వెలుగుచున్న దీప్తప్రకాశముకూడమంద మగుచుండెను. లక్ష్మీనయ్యభయంబుల సుశీలపాదముల పై శిరముంచి గద్దదకంతి యై యిట్లనెను. “వదినే! నేను మిక్కిలి మూఢురాలను. నావల్కులకు నీకు కోపమువచ్చినదా! నన్ను మన్నింపవా?”

నుశీల లక్ష్మీని దగ్గరకుదీసికొని, యక్కునజేర్చి బుజ్జగించి, ప్రేమ మీర నామెను ముద్దిడుకొని గొట్టెను. “లక్ష్మీ! నీ వీదినమున నింతపిచ్చిదాన వైతి వేళికమ్మా? నే నిప్పుడే దేరతను కాను. నీసై నాకేమియు గోవిము లేకు. కన్నులు దుడిచికొని చూచుము.”

ఇంతలో నొకపరిచారిక యటకు బరులపరుగున వచ్చి లక్ష్మీ నుద్దేశించి యిట్లనెను. “అమ్మా! ఇంకా కూకుండా రేం? మీయ త్త రందగు మనగుమ్మంకాడికొచ్చే రంకి. అల్లగ్గో సూడు. మీ యత్త మ్మోరున్నా, పారోశమ్మగారున్నా యీడకేవస్తుండారు.”

పరిచారికవాక్యములు చెవి సోకినంత లక్ష్మీ మ్లానవదనము ప్ర ఫుల్ల మయ్యెను. ఆమె చప్పున లేచి వీధిద్వారము వద్దకుఁ బరుగెత్తు కొనిపోవు చుండెను. ఇంతలో రాధయు, పార్వతియుఁ బడకటింటి లోనికి వచ్చిరి. లక్ష్మీ వారిరువురకు నాదరపూర్వకముగ నమస్కార మొనర్చెను. ఆమెనేత్రము లానందాశ్రువులచే నిండిపోయెను. నుశీ లయు మిగుఁనాదరిమున రాధకు నమస్కార మొనర్చి కళిల వార్తల నరసెను. గాథ లక్ష్మీని మిగులఁ బ్రేమమునఁ గొగిలించుకొని యిట్లనెను. “బిడ్డా! తుదకు దేవము నత్యముయ బయలు పరచెను. ఈకార్య మాపరమచండాలిలదే యని యిప్పుడికి మా కెల్లరకు నమ్మిక కలిగినది.”

అనంతర మావృద్ధురాలు గంగసంబంధ మగునమత్తవృత్తాంత మును తెలియఁ బరచెను. లక్ష్మీ యత్త గారివద్దనుండి యీధలకు రాగనే పార్వతి యామెకేలుఁ బట్టికొని యిట్లనెను. “పోడరీ! నేను నీ కసంతాపరాధము లొనర్చి యుంటిని. కాదు. కాదు. నిన్ను దుస్సహ మగునవనిందపాలుఁ జేసితిని. కాని యవి యన్నియు మనసున నుంచికొని యిప్పుడందులకై యేమియు జింతింపకుము. నీవు నా కన్న జిన్నదాన వైనను, మే మందరము నిన్ను మన్నన వేడికొను

టక్త యీసనము ప్రశ్నోక్తిముగ విచ్చిత్తిను. ఇంతకాలమువఱకును సిన్న నరిగా చేరినకోడల తో గలియి. కాని నీక నుచినయోగ్యత నూకు సంపూర్ణముగ చేరినందువలన. కడది కలము మనము మఱచిపోనలయు.”

పార్వతికన్నులనుండి బొటబొటగావ్వుము లురల సాగెను. తోడి కోడలిపలుకులవలన లక్ష్మీముఖకమలము ప్రభుల్లమాయెను. ఆమెకు గూడ నేత్రములనుండి యానందాద్రుప్తలు ప్రసహించు చుండెను. ప్రభాతనమయమున వికసించిన కమలముపై బడిన చూర్తికా కార హిమబింకపులనాన కమల మెటుల సుసోభిత మునో యల్లు లక్ష్మీవికసితముఖకమలమున కీనమయమున నానందాద్రుప్త లభక తోభను గలిగించెను. కారుమబ్బులమాటున క్షణకాలము మాటు బడియున్న పున్నమచందరుఁ డామబ్బువిడిపోవగనే మరల నెటుల తనపూర్ణప్రకాశముతో నభోమండలమున రేడివ్యమానుడై ప్రకాశించునో యటు లీనిష్కారణముగ వచ్చినయవనిలన తొలగిపోవుట తోడనే లక్ష్మీముఖచంద్రము పూర్వతేజమున వినిల్ల పాగెను.

ఆమె వికసితాంతః కరణ యై యిట్లనెను. “అక్కా! ఆవిషయ మణుమాత్రమును నామననునలేదు. దానినగున నాకష్టమును నట్టి కోపమును కలుగలేదు. కాని నీవుగనుక నన్ను సోదరీభావమున జూచి, నాయెడ నిశ్చయముగనంతవ్యవైతివేరి యొక్కమారు నాజగ న్నాథుని, రాముని సీచేతితో నాయంకతలమున గూర్చుండబెట్టితి వేని నాకష్టము లన్నియు దూరము లగును.”

ఇంతలో మనోరమ యొచేత జగన్నాథుని యొకచేత రాముని బట్టికొని నవ్వుచు నటకరుదెంచెను. లక్ష్మీమఖభీష్టము నెరవేర్చుటకు పార్వతి మిగులనానందమున సంసిద్ధ యై యుండెను. ఇంతే కాదు. అందులకై యామె కెంతయో కుతూహలము కలిగి

యుండెను. కాని పార్వతిమన నీకార్యము నెఱవేటువలకునై న లక్ష్మి యొపిక బట్టజాల దయ్యో. ఆచార్యకులు కంటలుడుట కోడనే నూమె రయమున వరుడిగోయి వారి నెత్తి చంకనిచుకొని మిగుల బ్రేమమున పారినిర్దోషవదనముల పలుమాగు ముద్దిమకొనసాగెను. టక్కరికా వగు రాములను మాత్ర మేమిచేసినను తనపినతల్లి చంకనుండి క్రిందికి దిగ దయ్యోను.

మనోరమ లక్ష్మిపాదములు గట్టిగ బట్టుకొనెను. ఆమె సంభోష మీదినము త్రిభువనములును బట్టజాల కుండెను. లక్ష్మి మిగుల బ్రేమమున నామెను లేవచెల్లి శూలింగనము జేసికొని, రహస్యముగ నామెచెవిలో విసోదముగ నిట్లనెను. “ఏమి ? యిప్పటి కైననా పలుకు లనుభవము లోకి వచ్చినవా లేదా? వచ్చినాడా లేదా నీ నాధుడు తనకుదానై నిన్ను వెనుకొనుచు?”

మనోరమ సలజ్జయై మధురస్మిత మొప్పుచు “చూపదినెగారి వాక్కు లెన్న డైన నవ్వకమగు?” అనెను.

ఆహాహా! ఇట్టిమధురహాస్యము మనోరమచుట్టుమున నింతకు బూర్వ మెన్నడును గనబడలేదుగదా! ఆమెచుక్క మధురస్మితముఁ గాంగి నంత లక్ష్మి యానందము క్షిణునకు మయ్యెను. నవ్వుచు నామెయిట్లనెను. “మనోరమా ! ఇప్పుడు మాత్రము చివగివ్వ మును చక్కగ గాపాడుకొను చుండవలయు నుమా! ప్రయత్న మొనర్చినచో వషమూల! పక్షి కూడ శ మగును. చుటి పురుషుల నంగతి యెందులకు?”

మనోరమ మరలఃజ్ఞతయై శిరము క్రిందికివంచి మెల్లగ నిట్లనెను. “అది యెట్లు కాపాడుకొనవలయునో చూపదినెగారే నేర్పవల యును.”

లక్ష్మి ప్రేమాతిరేకమున దనహస్తము మనోరమ గడ్డముక్రిందికి

“దీర్చి “ఏమి యంతవఱకు నీవు శర్చికొననే లేదా! ఎంతబేలవు!” అని నవ్వెను.

ఈసమయమున భార్యగారు అచలన మనోరమకు గలిగిన భావజలంకమును వర్ణించి తెలుపుట శత్యము కాదు. మనోరమ మా పులికాబలు కన మరల జట్టచే పోముచుండెను. కాని లక్ష్మి స్వగత మైన యామె ముఖమింకయును బైకెత్తి ప్రహేళికమున ముద్దిపడినది యెను.

౪౦

ఈదినము నానాగారి సంబోష మే మన వర్ణింప నగును. లక్ష్మివంటి యేకపుత్రికపై పచ్చినఁజూపవాడ మీదినమున పరకుశ్పాశుడైన యాజగన్నాయకని కరుణవలన తొలగిపోయి అర్తింపనివనించు బాగ్యము తనకు నీడని నిరాశఁజేసికొనివచ్చిన తనపుత్రిని, యీదిన మామి భర్తయొక్క డాక యింటగఁవారందరు నామెయెడ మును పడిన నినుమడిగ్రేవముకిగలపూర్తి, మిగుల సన్నానమున మరల దోకొనిపోవుటకై వచ్చుటచే నానాగారి కవరిమితానందము కలిగెను. సత్యమునట్లు భగవంతుడు కలడనుచున్న కీదిన మాతాపి ప్రత్యక్షసాక్ష్యము కనుపట్టినందున భక్తిరసముచేనాతని పవిత్రాంతః కరణము పొంగిపూరలసాగెను. అతడు మహాదరంబున వచ్చినవారి కెల్లరికొ స్వాగత మొసంగెను మార్గాయానముచే నలసినవారలకు టచే వారందరుభోజనములైన వెంటనే నిద్రించుటకరిగిరి నానా గారికి మాత్రము నిద్ర యేమాత్రము వచ్చినదికాదు. అనందాతిశయ మున నాతనిహృదయ మీదినము పరిపూర్ణత నొందెను. ఏమంగళ కరప్రభువుదయావలన నీదినము మదిన్మైనదో యాతనిచరణముల ములయందు లీన్మడై యాతని గీర్తించుటయందు నాతని కారము గడచిపోయెను. ఈదినము విద్యాలవారికి విందు ఛేయకలది

యూరబుచే నత్రయత్నమునకై శ్రాభాతమునబీచి, ప్రాత్యర్థముల నిర్వర్తింపి, యూరిలోని యాప్తమిత్రుల భోజనమునకు బిలుచుటకై నానానాపేగు దేశములు మహోల్లాసమున నెల్లువెడతెను. ఇంటి లోని స్త్రీతెల్లరు న్యాయపాని ముహూర్త పరచిలో మునిగియుంటిరి.

మాధవరా వినయమును తనవదిగొరని గలరికిని ముంత వరిగు నడిచిన తనవృత్తాంతము ననివర్తమున నామెల నువేదించి మిగులవినయమున నిట్లనెను. “వదనే! నీను నన్ను దీసికొనిపోవుటకై వచ్చి యుంటిని. నానంసారభాం మంతయు నివ్వడు నీవే భరింపవలయును.”

ఈప్రస్తావన మాలకించి సుశీల యెల్లనెను. “నే నెప్పుడచటికి వచ్చినందువలన మీకయ్యెడి లాభ మేమి? లాభం నుఖముగ సంసారము నేయుచున్నచో నాకుగూడ దాననే నుఖము ఘటించును. కావలసినచో నాబిడ్డను నీపరము జేసెనను. అయినను నేనొసంగుటకు దూర్వమే మనోరమ వానినిఁ దనవశముఁ జేసికొన్నది. వానిని మీరు పెంటదీసికొని పొందు. ఇప్పు డంతకంటె నేనేమిచేయు గలను. నేనచటికి వచ్చినమాత్ర సంతకంటె కలుగబోయెడి దేమి?”

సుశీల పలుకులవలన మాధవరావున కంతయో దుఃఖము వచ్చెను. ఆతనికిన్నులు బాష్పపూరితము లయ్యెను. వినకటి విషయము లన్నయు నొకదానివెంట నొకటిగ వాసతలఱువునకు రాదొడగెను. తన్ను తోబుట్టువువలెఁ ప్రేమించువదినెగారి యృత్రిమప్రేమ తన సోదరునిమరణానంతరము తరిగిపోయెనా యేమని మొట్ట మొదట మాధవరావు మననునఁ దోచెను. వివర నింతవఱకు లా నామి పట్టుకొనేరీతిగఁ బ్రవర్తించెనో యది స్ఫురించినంతనే కన్నులు దుడిచి కొని యాతఁ డిట్లనెను. “వదనే! తమిళువుము. నేను మహా పాతికుఁడను, భ్రష్టుఁడను. ఇంతవరకు నేనీశ్వరునకు సైతముఁ జాలి

పుట్టింపదగిన నాణెను గాను. ఇంతవర కెన్నడు నీర్వనునియం దైన నుండియెఱుగని భక్తిభావ మిన్నిచినయల నాడు నీయందు నామన నున నుత్పన్న మైనది. సంసారసంబంధ మగువనులేమియు నీ వొనర్ప నవసరము లేదు. నిన్నింటికి దీనిని నివోయి నా నాస్తికి గృహ మున దేవతగ స్థాపించి పూజించెదను.

మాధవగ్రామముక్క కరుణాస్పదస్థిలియు సాతనియశ్రుపూర్ణ నేత్ర ములను గాంచినంత నుకీల కింక మారాడ మన సొప్పడియ్యెను. ఆమెకుఁ గూడ నెఱుఁగము లశ్రుపూరితము లయ్యెను. తొద కెంతో కష్టముమీద నాడుశ్రువులను దుడిచికొని యామె యిట్లునను “నీమనను నొప్పించుట నాయుచ్చగాదు. నే నచటికి వచ్చినందు వలననే నీకు ముఖము కలుగునని తోచినచో నేనవశ్యము నచ్చెదను. స్త్రీలకు పుట్టినంట నుండు టుచితము కాదు లెదా?”

మాధవుఁడనంద భరితుఁ డయ్యెను. ఈసంసారవార్త ను, రిని కెఱిగించుటకై యాతఁడు సత్వరముగ వెడలిపోయెను.

భోజన సమారంభము యింకాభిస సాలత మయ్యెను. నానా గారిచే బిలువబడిన వారెల్లరు సల్లుకుండ్లకి సద్విగ్ర ఎల్లగు నీసమా గంభము మిగుల సపూన్య మున తలచిరి. నానాధము లగు లో గాభి రామాయఁమిగుల చిప్పగి నుడు భోజనాని తిరి ముచిరు కి చేరీ చావడిలోఁ గూరుచుండిరి. లోసల లక్ష్మీశిల్పియు, లక్ష్మీయు కాల కాలమునకు వచ్చినపిమ్మపురాలు మునలగువారికి మర్యాద లొనర్చు చుండిరి. జగన్నాథుఁడు రాముఁడును తిమిసినతిల్లిగో నాటలాఁ డుచు ముద్దులఁ జూపు చుండి. నుకీలకుమారుఁడు మనోరమవీపు బట్టుకొని కూరుచుండిను. ఆటక్కులాడు తల్లిపైరైన కలచుటలేదు.

అవిధమున నందఱు సంతోషాంతరంగులై యుండ నాకస్మికముగ నదాకిపునయిట్టినాక రచటకు వచ్చి ప్రత్యక్షమయ్యెను. వాడు

కిలెవరేనామన ధాన్యపుకొట్లను, పిల్లు దగులబడిపోయిన వార్తయు లటులనే గంగభంగంకరవృత్తాంతమును నివేదించి ఇట్లనెక్కాడఁ జెప్పెను. “గంగకాయు స్వహస్తముననే కొట్లకు నివ్వటించి నది. కాని సఖ్యులాయు విప్రశ్యక్షమునఁ జూచినది. కాని గంగ భంగునకయూరిని గాంచుటతోడనే దానికి మనస్థిమితము తప్పినది. ఎవరినైన గణివేయుటకైన దానికి నోరాడలేదు. పిచ్చిదాని వలె నది తెల్లబోయి చూచు చుండెను. ఇంకలో గంగ యన్న దిక్కున నిల్లుటకొనినది. గంగ గదితలుపులను గట్టిగ బిగించికొనిలోన గూర్చుండి యుండెను. తుదకు తా నంటించిన యాయగ్నిలోనే యామె కాలిభస్మమైనది. వెంటనే యూరిలోని జనులుపోగై యగ్ని నార్పఁబ్రయత్నించు లొనర్చి. కొట్లపైకప్పు తగులబడి ధాన్య మంటుకొనినది. కాని వాకు మిగుల బ్రమానమున నార్పివైచిరి. ఇంటిస్థితిగూడ నట్లే యయ్యెను.”

గంగన్నతాంతుల మూలగించి యెల్లగు విస్తీర్ణములైనను. ఘోర హానిగల మిక్కిలిదగ్గడనే యనుభవ మిచ్చుదానికి ప్రత్యక్షోదా హరిణము గాంచి యాహాళికురాలివిషమమును నెల్లరు విచుఱు లగురి గంగకొఱ కెవ్వరు నంగ దుశఖంపైగెరి. కాని యామెకడ పటి హృదయద్రావకస్థితి నాలగించినంత లక్ష్మీదేవియనోరమకును మాత్రము చచ్చెనె గన్నుల నీరుగ్రమ్మెను. మేఘమువర్షించుటకు ఘోసాఘోసవిచార మిట్లుచేయదో యటులే దుష్టురాజును చందాలు రాతం నధమయు నగంగంగకొఱకు కూడ వారిరువురు నశ్రువులు విడిచిరి.

అప్పుడు తనము తెలిసినదనివాతామాత్రమునఁ జూడకను గంగ నలువలెను నుకరి మనోరమ మునలగువారిని నెట్లుచూడెనో ముంధవరావు తనయూరు జేరెను. అతఁడు వదిలెగంగకొఱ

ప్రకారము నూతనసంసారము నేయుచు మనోరమూనహితుడై మిగుల నానందమున గాలముగ జీవు చుండెను.

సదాశివరావు, వినాయకరావు తమవారందరితోడను స్వగ్రామమున కరుదెంచిరి. లక్ష్మీశిండ్రి జాహితకు గృహము ముదలగునని చక్కజేసికొనుట కై విశేషధనసహాయము చేసెను. ఏషయమననులోపము నేయలేదు. కొట్లలో సిద్ధాన్తము వైపైనమాత్రమే తగులబడినది. అందువలన విశేషనష్ట మొందు కలుగలేదు. అందఱు మిగుల సుఖముగ నుండిరి. సంసారము మోక్కయన, నలులనే యిదిగవ్యవహారములయొక్కయు భారము మాత్ర మిప్పుడు సర్వము లక్ష్మీమోగ నే వడెను. ఆమియభిప్రాయము దీసికొనక సదాశివరావు వద్ద జేవనియు చేయుట లేదు.

తనయగువదినెతో బాలకృష్ణుడు కూడ వచ్చి స్వస్థానమునకేర నని వేఱుగఁ జెప్పనక్కరలేదు.

పార్వతి యిప్పుడు తనతోడితోడిలిసి నిశ్చయముగ నోదడవరై బ్రేమించు చుండెను. ఇదిపురింపఁబడినమనస్కమునునది లేదు. పార్వతికిని రాధకును ముక్తియు పూర్వముకంటె విశేషలహము ఘటిల్లు చుండెను. విచిత్ర మిమన అత్తకోడండ్రకిలహములో సిప్పుడు లా. ఇతనతోడికోడలివత్సమునే యవలంబించు చుండెను. పాపము స్వగృహము రాలు మాత్రము పరాధప మొందవలసి వచ్చుచుండెను. కాని యీకలహ మొకవిధ ముకప్రేమకిలహము. దీని కారణ మిమన కోడండ్రు పనిచేయుట జూచి రాధ స్వస్థముగ గూర్చుండఁ జాలదు. ఆమెగూడ నేదోపని చేయుచుండవలయును.

కాని యిదిగూడ సత్యమే నేపనియు ముట్టనీయుమని కోడండ్రు లిగు విశ్వవిద్యాలయ నిశ్చయము జేసికొనిరి. అంగవలన ముఱిసూటికి నీకలహప్రస్థానమున గుఱులయొ పనిచేయుట అం దెప్పుడును వృద్ధురాలికి ప్రయోజనము

